En cimalh dera lengua nòsta

Jusèp Lois Sans

Era existéncia der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana, e aguesta publicacion, son possibles gràcies ara ajuda de:

Generalitat de Catalonha
Departament de Cultura
Departament de Justícia
Departament de Territòri (IDAPA)
Gobierno de España
Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades
Deputacion de Lhèida
Institut d'Estudis Ilerdencs
Baqueira Beret S.A.
Ajuntament de Naut Aran
Ajuntament de Vielha e Mijaran
Ajuntament d'Es Bòrdes
Tolo&Associats
Donacions privades

Era seccion aranesa der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana ei formada per Jusèp Loís Sans, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Elvira Riu, Lourdes España, Bernat Arrous e Ramon Sistac. Formen era seccion estandard Joan Salas Lostau, Patrici Pojada, Jacme Taupiac, Florian Vernet, Felip Carbona, Claudi Balaguer, Franc Bardou e Myriam Bras.

© Jusèp Lois Sans
© Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana
1èra edicion: Deseme 2025

ISBN: 978-84-09-80026-1
DL: L 929-2025

Imprés en Arts Grafiques Bobalà

Ensenhador

Presentacion. Ua lengua de toti es catalans 7
An passat 38 ans... e seguim! 11
Er occitan a estat perseguit per estat espanhòl, però milhoram! 13
Eth cimalh nòste 17
Se'n ditz occitan 19
Bernat Sarrieu, eth referent imprescindible 23
Er occitan la cau en Aran e dehòra d'Aran 27
Confidam enes grèves deth pròplèu trimesadèr 31
Maugrat tot, er estandard dera lengua occitana existís 35
En França s'a vicut, non hè guaire, mesprètz per occitan de Catalonha 39
Falte eth curriculum 43
L'empleguen mens deth 8 % 47
Eth nediško e er aranés 51
Quate causes tristes de mossen Condò 55
Aran o Val d'Aran 59
Era lengua nòsta e era Intelligéncia Artificiau 63
Votaram pera lengua! 67
Eth torisme e era lengua (I) 71
Eth torisme e era lengua (II) O perqué hotèl s'escriu damb h 75
Eth torisme e era lengua (III) Eth caòs dera toponimia 79
Eth torisme e era lengua (IV) Eth caòs dera senhalizacion 83
Eth torisme e era lengua (V) Er occitan enes cartes des restaurants 87
Eth torisme e era lengua (VI) Eth torisme culturau 91
Eth torisme e era lengua (VII e dàrrer) Conclusions 95
Cronica d'ua amassada dera Acadèmia Aranesa 99
Eth ciemen e er occitan 103
CAMACUC e ERA GARBÈRA 107
Vene tara libreria e triga un libre! 109
Reivindicacion en Aran per sa Lengua 113
Salau o era importància deth CAOC 117
Era identitat enes hèstes d'ostiu 121
Però, abans, a penes, molt... les perdem! 125
Corsi d'occitan en Barcelona; era UB e era EOI 129
Eth masclisme aranés 133
Er occitan en Congrès des Deputats (I) 137
Er occitan en Congrès des Deputats (II) Er Estat desbrembe intencionadament er occitan 141

Er occitan en Congrès des Deputats (III e darrèr) 145
Er occitan en Baromètre des lengües 149
Dues invasions deth francés ena varianta aranesa 153
Rèus, era occitana 157
Es nòms des persones non son per tot igual 161
Tònho Castèt: es milhors articles periodistics 165
Eth projècte Tartuffe de Macron 169
Era valor dera lengua 173
Un assessor en lengua tara educacion aranesa 177
Cronica d'ua amassada dera Acadèmia 181
Quina lengua ena salut? 185
Eth solstici de Nadau e de La Mañana 189
Er occitan ena glèisa (I) 193
Er occitan ena glèisa (II e darrèr) 197
Er IEC e er IEA-AALO 201
Eth Conselh d'Euròpa s'ocupe der occitan 205
Er occitan ena justícia 209
Un an de Cimalhs. Gràcies! 213
Era constitucion en occitan 217
Eth prumèr document en occitan 221
Era lengua d'Aran: de "patois degenerado" a "quintaessència de l'occità" 225
Camila e era precarietat 229
En abrieu cada goterèr un rieu 233
Diu o Dieu 237
ERC reclame mès ajuda tar Institut d'Estudis Aranesi. Eth partit socialista non vòte en favor der aranés 241
Era positivitat der occitan coma lengua oficiau 245
Eth diccionari, eth vriolin, Amador e Almudena 249
Microrelats deth Centre Excursionista de Catalonha (CEC) 253
Sandaran, tres rebrembes 257
Mos cau mès lucanes 261
Dimenge que ven, votatz pera lengua 265
Eth sarrambalh des escuts d'Aran; a on èm? 269
Eth rei e er occitan 273
Eth IEC e er IEA enes 10 ans dera Acadèmia 277
Era normativizacion der occitan en Catalonha (1era part) Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan 281
Era normativizacion der occitan en Catalonha (2ona part) Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan 285

Era normativizacion der occitan en Catalonha (3au part) Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan 289
Era normativizacion der occitan en Catalonha (4au part) Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan 293
M'estimi mès de parlar de... 297
Er occitan en Catalonha 301
Traductor de Google 305
Era incertesa deth PSC-PSOE respècte ar occitan 309
Lengües assassines 313
Kafka e era lengua 317
Er ostiu e era lengua 321
Lo que / çò que 325
Es moviments occitanocatalans e era extrema dreta 329
Er eo-naviego e er aranés 333
Ua petita reflexion sociolingüistica 337
DE Catalonha o EN Catalonha 341
Hasta/asta non, entò 345
29-09-2024 349
Mirtza e era lengua 353
Eth dia des lengües 357
Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (I) 361
Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (II) Era escòla 365
Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (III) 369
Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (IV e darrèr) Era Justícia e d'auti encastres 373
Baqueira s'escriu damb B 377
Joan, de quina casa ès? 381
Discrepàncies lingüistiques (I) 385
Discrepàncies lingüistiques (II e darrèr) 389
Era rigor 393
Pachi, era generositat per occitan 397
Quate inquietuds de finau d'an 401
Cent cimalhs 405
Lengua, musica, Nadau e Rousseau 409
Albèrt Alcaine e era solidaritat per aranés 413
Ò hideputa brigand, be n'ès de desagraït! 417
Patsuezo en Tsaciana 421
Deepseek e er occitan 425

Occitan aranés e occitan estandard (I) 429
Mistral 433
Occitan aranés e occitan estandard (II) 437
Occitan estandard e occitan aranés (III e darrèr) 441
Eth catalan ven der occitan 445
Deputats e governants: non desbrembetz er occitan 449
Reglament d'emplecs lingüistics (I) 453
Reglament d'emplecs lingüistics (II e darrèr) 457
Barcelona capital dera Occitània catalana 461
Eth DOA, Diccionari occitan-aranés 465
Eth Sant Jòrdi dera generositat 469
Quishotades 473
Mos cau er IEO 477
Sò lol e creepy 481
Litterarum, Mòra d'Èbre e es valencians 485
Bibliotèca dera Escolo deras Pireneos 489
Niçard e aranés, dus dialèctes der occitan 493
アラン渓谷 497
Elògi der IEO e de Patrici Pojada 501
Era lengua d'Aran tanben viu enlà d'Occitània 505
Era lengua cree frontères ena escòla (I) 509
Era lengua cree frontères ena escòla (II) 513
Cau promòir eth catalan, però non cau desbrembar er occitan (I) 517
Cau promòir eth catalan, però non cau desbrembar er occitan (II) 521
Mitologia entà demorar 525
Tà anar hènt temps: Miquèl Ventura, Rèus e Occitània 529
Er exemple des occitans de Calàbria 533
Paie 537
Causes dera lengua en ostiu aranés 541
Era Acadèmia der occitan en Barcelona (I) 545
Era Acadèmia der occitan en Barcelona (II e darrèr) Fabra proposèc a Alibèrt coma membre deth IEC 549
Eth deputat Jorge Pueyo 553
Senténcia deth TSJC (I) 557
Senténcia deth TSJC (II e darrèr) Eth Departament d'Educacion a d'implementar eth C2 d'occita 561
Crónica dera inauguracion der IEA-AALO en Barcelona (I) 565
Cronica dera inauguracion der IEA-AALO en Barcelona (II e darrèr) 569
Qué passe damb era Enquesta d'emplecs lingüistics? 573
Eth despropòsit francés per occitan 577

Presentacion
Ua lengua de toti es catalans

Jordi Suïls, qu'alavetz ère professor de Lingüistica Romanica ena Universitat de Lhèida, se presentèc un dia en classa damb Jusèp Loís Sans. Ena Sala de Juntes deth dusau pis deth Rectorat i siguérem quasi dues ores en tot parlar dera realitat aranesa, dera sua preséncia enes aules e enes carrèrs e deth sòn futur coma idioma. "A jo m'agrade jogar a cartes e se non sabi eth castelhan non ac pogui hèr", didie Jusèp Loís en tot parlar der endarreriment der usatge sociau der aranés en sòn territòri. Uelh, pr'amor que Sans parlaue d'un idioma qu'a ajudat a forjar era identitat europèa e qu'ei era lengua ena qu'escriueren es trobadors. Tanben i escriuie Frederic Mistral, que siguec Prèmi Nobèl de Literatura, un prèmi qu'eth catalan, sense anar mès luenh, encara non a (e non per fauta de boni candidats). Parli de ja hè fòrça ans mès encara rebrembi eth detalh de tot plegat. Damb un escambi que hérem damb era Universitat Rovira e Virgili de Tarragona, Ramon Sistac tanben mos hec a pujar un dia tara Val d'Aran. Ère un dia heired, de nhèu e gèu. Un dia fòrça gelid. Quitament eth chòfer der autocar insultèc un automobilista que venguie massa deprèssa en sens contrari mentre pujàuem serpentejant era carretèra de Vilamòs. Visitèrem era Casa Joanchiquet e dempús dinèrem òlha aranesa e carn ara brasa en un restaurant deth pòble. En acabar escotèrem era musica de Lúcia Mas, era esposa de Jusèp Loís, que per prumèr còp mos introdusic ena cultura musicau occitana.

S'expliqui açò ei pr'amor qu'è tostemp agut ua debilitat especiau pera Val d'Aran, per Montgarri, pes Uelhs deth Joèu, peth Garona, per Unha, per Bagergue, per Canejan, per Arties damb proprietats dera familha Portolà, peth Pòrt dera Bonaigua, per Les... Eth diuendres sant deth 2013 pugèrem un parelh de dies damb era familha. Ena Nauta Ribagòrça hège solei mès ena Val d'Aran ploiguie. E açò m'estonèc. Deuant der Hotèl Euròpa de Les me trobè a Emilio Medan, encara baile, alavetz, e li comentè era anecdòta: "ei un aute país, Francesc", me didec convençut. Jo tanben n'èra (de convençut) pr'amor que sabi qu'era Val d'Aran ei un país

de cultura occitana, istoricament adscrit a Catalonha des deth temps dera Querimònia. De hèt, s'eth rei Père eth Gran non s'auesse passat era net de hèsta (didien que londeman non se sostiege dret en shivau) dilhèu era batalha de Murèth aurie anat de ua auta manèra, eth catarisme aurie trionfat e era Corona d'Aragon aurie assolidat era expansion cap ath nòrd en lòc d'empréner era empresa mediterranèa dempús d'aquera des·hèta. Mès ja non ac saberam jamès çò qu'auesse passat pr'amor qu'açò ei hèr istòria-ficcion. Çò qu'òc que sabem (e que sabi) ei qu'era Val d'Aran ei eth solet lòc d'Occitània a on era lengua a era consideracion d'oficiau. Açò non passe ne en França ne en Itàlia, mès òc en Catalonha, a on ei oficiau en tot eth Principat. Pensi qu'as catalans mos calerie hèr un esfòrç entà parlar-la e escriuer-la. Non ei malaisit en tot saber catalan e castelhan, pr'amor qu'era simpla coneishença de dues lengües romaniques ne facilite l'aprendissatge d'ua tresau.

Didia en començar que coneishí Jusèp Loís Sans ja hè fòrça ans. Mentre portè era seccion de Cultura lo telefonaua soent entà saber des nauetats (noticiables) der aranés. Dempús anè passant per mès seccions deth jornau enquia arribar a director en seteme deth 2019. Quan assumí eth cargue me prepausè tres causes: hèr bon jornalisme, hèr tot eth jornau en catalan e introdusí'i er aranés. Segurament ei mens de çò que voleria mès auia clar que li calie auer ua preséncia destacada e per açò, dempús d'un temps en que Àlex Mòga hec un prumèr article ena Pagina 2, metí er aranés es dimenges, un dia nòble entàs jornaus per çò que represente en ventes e contengut. Jèp de Montoya, president der Institut d'Estudis Aranesi, me proposèc rapidament eth nòm de Jusèp Loís e a jo m'agradèc pr'amor que sabia dera sua trajectòria. Explicaua que me prepausè tres objectius e pensi que mès o mens les è podut complir. En aguest libre trobaratz totes es aportacions que Jusèp Loís a hèt entorn ara lengua e ara sua realitat culturau e sociolingüistica. Des de que pujàuem un dia gelid pera carretèra de Vilamòs enquia ara a passat fòrça temps. Quasi 30 ans. Mès se me calesse hèr balanç de com a evolucionat era lengua des d'alavetz dideria qu'ei positiu maugrat toti es trebucs qu'encara a. Eth

solet trabalh der Institut d'Estudis Aranesi, damb sedença, quitament, en Barcelona e era traduccion ar aranés de mès de miei centeat de classics en son ua bona pròva. Tanben n'ei eth prètzhèt d'interprètes coma Alidé Sans, hilha de Jusèp Loís e de Lúcia Mas qu'enes ans nauanta mos cantaue cançons occitanes e mos daurie es pòrtes d'ua cultura que tanben ei nòsta.

Des de Catalonha, felicitats per aguest prètzhèt en favor der aranés, era varietat gascona der occitan que se parle ena Val d'Aran, e pes articles que dimenge ath darrèr de dimenge permeten as lectors de LA MAÑANA, eth jornau degan des tèrres de Ponent, eth Pirenèu e Aran, poder liéger tanben en ua lengua de toti es catalans.

Francesc Guillaumet e Pijuan
Director de LA MAÑANA
Lhèida, 6 de noveme de 2025

An passat 38 ans... e seguim!

05-02-2023

En 1985, hè 38 ans, hèja un article setmanau, en aranés, entà La Mañana. Formaue part d'ua collaboracion qu'eth director Josep Ramon Correal m'auie comandat entà tot eth cors escolar 1985-1986. Ère incorporat en un suplement sus era educacion qu'ère hèt integrament en catalan, damb aguesta petita aportacion occitana.

Èren es prumèrs articles periodics en aranés, en premsa, dempús des Nòrmes Ortografiques der aranés (1983). Un an abans, 1984, s'auie publicat eth "Libre de Lectura" (Generalitat de Catalonha-Departament de cultura) frut deth trabalh de mèstres entara incorporacion der aranés en ensenhament, que siguec ua vertadèra primicia, der important desvolopament der aranés, qu'era escola mos brindarie damb es ans. Èren es prumèrs moments dera aplicacion d'aqueres senzilhes Nòrmes ortografiques, des quaus non creiguíem que produirien un emplec tant enorme coma eth qu'a resultat. Era revista "Tèrra aranesa", que tant contribuïc ar espandiment der occitan, ère en un moment d'arturada. Es articles publicats per "Tèrra aranesa" enquia aqueth moment auien estat toti en grafia dera Escòla des Pirenèos, anteriora as Nòrmes, e non inicièc ua accion periodica en grafia normalizada enquiar an 2000 (damb un exemplar isolat publicat en 1995). Er article setmanau de La Mañana deth cors 85-86 siguec pendent quauqui ans era soleta produccion en occitan, en premsa escrita, en Catalonha. Damb es ans era preséncia der occitan enes mieis, s'a multiplicat.

Me produís ua sensacion agradiua qu'eth Director de La Mañana d'ara, Francesc Guillaumet, a trauès dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, me demane de collaborà'i en tot produïr un article setmanau. Coma se tot siguesse en ua continuitat, ath cap de 38 ans.

Eth 5 de hereuèr de 1986, un dia coma aué, en article de La Mañana analisaua era situacion dera lengua en tot valorar se calie possar er aranés escrit. Er article acabaue atau (mantengui era grafia der original): "Eth

pòble aranés condenat pera istòria a molti ans de silenci escrit a d'hèr un esforç, entà demostrar era riquesa dera sua personalitat".

Escriuia damb ua màquina Olivetti, de car gran; auia de consultar continuament aqueres senzilhes e simples 41 normes ortografiques, que començauen a orientar era nòsta escritura e que mos apropauen ara forma des trobadors medievaus; auia d'enviar er article per fax, e en La Mañana la transcriuien... Tot açò qu'ac hèja des de Terrassa, a on residia e trabalhaua, e era distància non facilitaue que podessa veir eth resultat de forma immediata, enquia quauqui dies dempús, quan auia accés ath diari. Es tempsi an cambiat!

Empreni aguesta naua aventura d'articles en occitan en tot responsabilizar-me d'escríuer fondamentaument de lengua occitana, damb bèra intromission en qüestions identitàries. Voi parlar dera lengua nòsta, des sues caracteristiques, des sòns actors mès importants, des sòns escritors, de sociolingüistica, en tot analizar er estat actuau e passat dera lengua ena Val d'Aran, en Catalonha e en tota Occitània... e coma non pòt èster d'ua auta forma, de tant en tant me calerà analizar era situacion dera politica lingüistica, es encèrts e es errors des decisions des nòsti politics que mos an de hèr pervíuer o accelerar era nòsta desaparicion.

Er occitan a estat perseguit per estat espanhòl, però milhoram!

12-02-2023

Qu'er Estat espanhòl, enes sues diuèrses expressions, des de hè molti ans, a estat en contra dera lengua occitana ei demostrable. Eth moment mès emblematic dera persecucion, ena epòca democratica, ei en 2011 quan eth govèrn de Rodríguez Zapatero en darrèr Conselh de Ministres, abans des vacances der ostiu, decidic de presentar un recors d'inconstitucionalitat contra quauqui articles dera *Lei 35/2010, de 1 d'octobre, der occitan, aranés en Aran*. Era lengua occitana tostemp auie estat ignorada peth Govèrn espanhòl e en aqueth ostiu deth 2011 se'n brembaue dera sua existéncia entà atacar-la. Eth resultat siguec qu'en 2018 eth Tribunau declaraue inconstitucionaus aqueri articles dera Lei der occitan que considerauen er aranés coma lengua preferenta. Un atac de prumèra! Er aparelh der Estat contra ua lengua petitonha. David e Goliat.

An existit, totun, ena epòca democratica, quauques intervencions puramént testimoniaus, sense transcendéncia, qu'en aunor ara vertat voi explicar. En 2001 ena epòca en que Mariano Rajoy ère ministre der Interior e Aznar president deth Govèrn s'establiren es impresi entà sollicitar eth permís d'armes, enes diuèrses lengües der Estat e s'i includic er occitan. Aué encara se pòt demanar e renauir eth permís d'armes, damb er imprés en aranés.

En 2013 eth Senat espanhòl aprovèc ua mocion reconeishent era "singularitat istorica d'Aran e era sua realitat occitana" damb intervencions en plen, en aranés.

Son dues actuacions testimoniaus, sense trascendéncia, de diuèrsi grops politics, de dreta e de quèrra, que maugrat tot non treiguien ara nòsta lengua dera situacion d'abandonament e desbrembe a que la sometie er Estat. E entà adobà'c es paraules de Méndez de Vigo, ministre d'Educacion, Cultura e Espòrts, en tot contestar ara senadora Azamar eth 20 de hereuèr de 2018 sus eth mautracte deth govèrn espanhòl ar occitan sigueren de mensprètz: "... los derechos de los hablantes del aranés están

bien garantizados ... y el único riesgo que tienen los araneses... es que haya aludes... que son muy peligrosos". Incredible! Cinisme e emplec des lauegi que tantes desgràcies mos an ocasionat as aranesi.

E, coma testimoni deth mensprètz i a era manca dera Constitucion espanhola, escrita en occitan, ena plana web des institucions der Estat. I é en fòrça lengues, e en valencian, en italian, en aleman... En 2019 ena amassada dera "*Oficina para las lenguas oficiales del Ministerio de Politica Territorial y Función Pública*" s'acordèc de promòir era signatura d'un convèni damb era Generalitat entà arténher aguesta traduccion. Era Constitucion ordène, en sòn darrèr article, que s'a de publicar en totes es lengües oficiaus. Er occitan ei oficiau des de hè 17 ans e encara non i é. Era madeisha "Oficina" en informe de 2020 reconeish que "se detecta un desconocimiento generalizado de la consideracion del aranés como lengua cooficial". Desbrembada e menspresada!

Però, darrerament s'an produït tres circonstàncies qu'indiquen qu'es causes estàn cambiant, que vòlen cambiar: Era Lei estatau 20/2022, de 19 d'octobre, de Memòria Democrática, ditz en sòn article 4.4 que "Se reconoce la política de persecución y represión contra la(s) lengua(s) y cultura(s)... occitana... perpetrada por el régimen dictatorial franquista durante el periodo de guerra, así como en las décadas posteriores de dictadura". Vam ben! Er Estat reconeish qu'era lengua nòsta a estat perseguida e reprimida. Ei eth prumèr pas entà hèr-ne era correccion.

Ua segona causa ei qu'es pressupòsti der Estat de 2022 e de 2023, per ua emmena de ERC, apòrten per prumèr viatge un reconeishement ara lengua occitana a trauès der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*.

E era tresau aportacion importanta ei qu'er Acòrd dera Generalitat de Catalonha damb el Gobierno de España entara proteccion e possament dera lengua catalana, signat eth 27 de juriòl de 2022 ditz qu'er Estat e era Generalitat se comprometen a "assegurar era preséncia... dera cultura aranesa ena UNESCO e enes autes institucions comunitàries e internaci-

onaus"; en madeish document es dus govèrns reconeishen qu'er aranés ei era lengua veiculara deth sistèma educatiu ena Val d'Aran e qu'aurà d'èster presenta enes projèctes lingüistics. Ei un començament. Auançam! Milhoram!

Eth cimalh nòste

19-02-2023

Perqué aguesta seccion se'n ditz "*eth cimalh dera lengua nòsta*"?

Eth mot "cimalh" ei recuelhut per Coromines en *El Parlar de la Vall d'Aran*. Auie diuèrses acepcions. Ena denominacion des rolhs (seccion deth tronc d'un arbe ressegat) eth nòm de "cimalh" se li daue as bocins mès prims. Concretament en Arres era "galauba" ère eth bocin mès gròs, a continuacion i auie eth "pitròlh", le seguie eth "bastart", dempús i anaue eth "cimalh" e finalament era "hièla". En Betren, segontes Coromines, discrepèren damb que siguesse era mesura deth rolh e informèren que dera part mès nauta des auets en diden eth "cimalh". Sinonims d'aguest "cimalh" son eth "cabelh", eth "capcimalh", eth "caput"... En quinsevolh cas "cimalh" ei ua paraula emplegada en Aran, ei aranesa, entà determinar era punta d'un arbe.

Era origina de "cimalh" ei evidentament eth "cim". En francés e en castelhan apareishen "cime" e "cima", damb era madeisha origina. Tot que pren un sentit!

En catalan trobam era paraula "cimall" entà indicar era part nauta d'ua planta. En occitan era preséncia d'aguesta paraula ei mès escasa. Simin Palay, en diccionari gascon acabat en prumèr tèrç deth sègle XX, recuelh, ena Val d'Aspa, qu'es "cimalhs" son ues branques primes entà hèr paquets. E Frederic Mistral en Tresòr, mos indique qu'en Rouerga e en Catalonha eth "cimal" ei aquerò qu'ei en cim, ena part mès nauta... e eth "cimelh" ei er extrem, era puncha... *Cimal, cimelh, cimalh*... M'agradèc aguesta paraula entath titolar d'aguesta seccion pr'amor qu'ara non ei massa emplegada e per mor qu'ei ua paraula occitanocatalana. Era dimension catalana dera paraula m'impòrte, perque existissen dinamiques lingüistiques, en nòste territòri, que prenen es decisions lo mès aluenhades possibles deth catalan, entà mercar era diferéncia. Açò ei ua error lingüistica, istorica e d'estratègia. Ne parlaram!

Eth significat, donques quede clar: ena punta dera lengua nòsta. Volem expressar tot aquerò qu'auem ena punta dera lengua, der organ que mos permet hèr sons e deth sistèma de comunicacion.

Era darrèra part deth titolar auem escuelhut "era lengua nòsta". Era seleccion d'aguesta forma respon a diuèrsi critèris. Eth possessiu darrèr deth nòm non s'emplegaue enes nòstes lengues dera edat mieja; ei eth resultat d'ua evolucion que s'a experimentat ena majoria des lengües romaniques, damb era excepcion deth francés, a on aguesta forma ei proibida. Tanpòc ei normatiu en francés er emplec der article "era" (calerie escríuer "notre langue"). Aguest article iniciau pren sentit en catalan ("la nostra llengua", "la llengua nostra"). Atau, donques, era prumèra rason ei era distanciacion deth francés, que tanta deformacion està provocant ena lengua occitana e un apropament ar espaci occitanocatalan.

E ua dusau rason: s'eth possessiu la metem darrèr deth nòm a ua foncion especificativa, li da ua valor superiora, la enfatise. Condò diguie "era anima mia" e era pregaria cristiana per excelléncia se'n ditz "eth parenòste", e quan li volem dar ua valor superiora, mès umana, mès nòsta, mos referim ara "casa nòsta" que diferís, enes emocions, dera "nòsta casa". Eth possessiu darrèr deth nòm li da un sentit mès propèr, mès personau, mès intim...

Non ignoram, totun, qu'era denominacion "lengua nòsta" respon a ua forma emplegada, des de long, entà húger dera denominacion corrècta dera lengua. I a un refús en cèrti encastres a parlar dera lengua peth sòn nòm. Era denominacion "lengua occitana" ei menspresada en encastres que persuten en ua denominacion mès locau e que tot soent s'apròpen a moviments secessionistes, que non an cap de problèma en fracturar era lengua. En d'auti nivèus es denominacions locaus son pòc emplegades; son posicionaments mès racionalistes que defensen era unitat dera lengua. Entà escapar d'aguesta polemica moltes estructures e particulars empleguen era denominacion "era nòsta lengua" o "era lengua nòsta". En aguest cas, aguesta non a estat era rason entara seleccion d'aguesta forma, ja que volem era denominacion mès integrau possibla. En parlaram!

Se'n ditz *occitan*

26-02-2023

Se digui "aranés" o "lengua aranesa", toti sabem que me referisqui ara varianta dera lengua occitana caracterizada pera forma de parlar-la ena Val d'Aran. Non auem dobtes, parlam era madeisha lengua qu'emplegauen es trobadors e que s'a mantengut ena tresau part meridionau de França e en quauques valades deth Piemont italian.

Era Lei der occitan de 2010 ac deishe clar: "occitan, aranés en Aran". E açò que poderie interpretar-se coma qu'ena Val d'Aran podem parlar d'aranés sense confusión, es juristes diden, qu'en Catalonha, se pòt parlar d' "aranés" o d' "occitan", entà designar aguesta lengua; son sinonims.

Ara ben, era dificultat sorgís quan er emplec dera paraula "aranés" se hè extensiva ara denominacion "lengua aranesa" en oposición a lengua catalana, a lengua castellana, a lengua francesa e a lengua occitana. Eth problèma ven quan volem dar ara forma de parlar dera Val d'Aran era madeisha nivelacion lingüistica qu'as lengües vesies. Ei domatge, mès aguest emplec, damb aguesta ideologia, ei en procès creishent per Occitània e Catalonha. I a un posicionament sociau preocupant de possar er emplec d' "*aranés*" e de "*lengua aranesa*" en detriment dera sua corrècta denominacion "*occitan*" e "*lengua occitana*". Ac hèn entà trincar damb era referéncia, entà hèr un espaci lingüistic reduït, de facil contròtle, e entà non auer de hèr interpretacions d'ua lengua mès rica, mès complèta... però mès dificila. Ac hèn per comoditat... "Ei qu'auem pour que se pèrde era denominacion d' *aranés*", diden. Aguesta pèrta ei impossibla mentres era Val se'n digue Aran. Es qu'açò hèn saben qu'atenten contra era conservacion dera lengua. Ua lengua d'un territòri de 10.000 persones non a es recorsi, entara sua conservacion, coma era d'un de 13 milions. Li falte massa critica. Es que renoncien ara denominacion d' "occitan" atenten contra era lengua, e tanben contra era varianta. Van contra era lengua occitana tota, però tanben contra era varianta aranesa. Hèn de "blavèros".

Joan Coromines, eth lingüista, que comencèc es sues recerques ena Val d'Aran (concretament en Les) e desvolopèc un destacable amor ar aranés, escriuec ara sua mare (qu'ère hilha de Martres de Ribèra, Occitània), en ua des sues longues estades d'estudi que passaue en Vilamòs. Li diguie atau: "Mare... er aranés, non ei un parlar solitari, senon un des innombrables dialectes gascons; un de tanti, un shinhau mès blos (per açò m'interèsse) però en estreta relacion damb es vesins... eth mèn trabalh sonque pòt interessar ena mesura ena que constribuisque a determinar era fesomia deth gascon; que quate pastors d'un rebrèc deth Pirinèu coneguen un mot o un aute ei ua causa indiferenta". Era lengua nòsta, era nòsta forma d'expression locau, non interèsse ad arrés (o a ben pògui) se non ei coma part dera lengua occitana.

En 2008 eth President dera region Provence-Alpes-Côte d'Azur reclamaue ath Govèrn francés eth reconeishement de "lengua provençal" diferenciada dera "lengua occitana". Aguest moviment "provençalista" ei equivalent ath moviment "blavèr" de Valéncia. Son antioccitans, talament coma es blavèrs son anticatalans. Era Ministra de Cultura, Christiane Albanel, ena Assamblada Nacionau francesa, en mes d'abriu de 2008 li contestèc que "er occitan ei ua lengua damb diferentes variantes dialectaus entre es quaus eth provençau. Cada varianta ei era expression plena e sancera, qu'existís a trauès des sòns components. Jos era denominacion englobanta de provençau, i a ua vision unitària dera lengua, des Aups as Pirinèus, que Mistral exprimie... Naturaument era libertat d'expression s'aplique aciu coma per tot, e es locutors pòden liurement nomentar era lengua coma volguen". Subscriuem aguesta responsa dera ministra d'un Govèrn que non protegís er occitan, però que non vò hèr declaracions d'ignorància, ne de manca de coneishement. Podem dider-li "provençau", "occitan" o "aranés" s'auem en compde que parlam d'ua soleta lengua naturau d'un territòri de pròp de 200.000 quilometres carrats, damb multiples variantes e damb mil ans d'istòria. Però, sonque i a ua lengua! Ua! Damb moltes expressions.

E totun, finalament, mos quedam, per clarificadora, per mor que non pòrte confusion, damb era correccion que hec ara seguida. En 2009 era

madeisha Ministra, ena Assamblada Nacionau, rectifiquèc, era sua declaracion de 2008, en tot díder "...eth Govèrn desire mantier era denominacion *occitan o lengua d'òc* enes tèxtes nacionaus, tot afirmant e protegint era unitat d'aguesta lengua, rica dera sua grana diversitat dialectau".

Ac ditz Joan Bodon, e Mans de Breish ac reproduís fòrça ben, en los Carbonièrs de la Sala: èm "occitans sense sabe'c"

Didem-li occitan! Didetz-li occitan!

Bernat Sarrieu, eth referent imprescindible

05-03-2023

Enes inicis deth sègle xx era Val d'Aran viuec un reneishement dera expression escrita en aranés que merquèc un procés d'identitat fòrça remercable e que projectèc a quauqu'un des sòns protagonistes entara istòria. I an tres personatges que son especiaument destacables: Jusèp Condò, Jusèp Sandaran e Bernat Sarrieu. D'auti seguiren es sues tralhes, però non aueren era sua significacion (Rafael Nart, Ramon Carità...). Bernat Sarrieu ère eth portador dera ideologia lingüistica dera epòca e auec ua grana influéncia (era mès grana) enes posicionaments des escritors aranesi enquiàs ans 80 deth sègle xx.

De Sarrieu en cau destacar quate causes.

Viuec entre es ans 1875 e 1935 e escriuie eth parlar de Sant Mamet, qu'ei vesin de Bossòst, Les e Bausen e a d'èster considerat coma aranés en sentit ample. Es lengües non s'arturen enes frontères politiques; se botgen. Tot aquerò que mos trasmetec Sarrieu auec ua repercusion dirècta ena forma dera lengua des aranesi. Aqueri que comencèren damb era revista Tèrra Aranesa, en 1977, escriuien segontes es sues orientacions.

Era segona causa a destacar ei era sua filosofia. Coma era major part des actors literaris d'aquera epòca (Camelat, Simin Palay...) seguien es ensenhaments de Frederic Mistral, mostrauen un respècte superior pera lengua francesa e creiguien qu'es lengües *regionaus* (dites atau) s'auien de protegir e promòir entath benefici deth francés, deth castelhan... Èren subdits dera lengua francesa. Sarrieu anèc mès enlà. Siguec un promotor der ensenhament der occitan enes escòles, participèc en organizacions entà reivindicar-lo, en hec conferéncies... Entà eth er occitan auie dues manifestacions; era generau, era de tot eth territòri occitan e era proxima, era dera localitat. Ena prumèra siguec un precursor des principis dera normativa classica des trobadors. Merquèc es línies entara determinacion der estandard dera lengua occitana, en diuèrsi articles. Ère amic d'Antonin Perbosc e influïc ena normativa futura definida per Loís

Alibèrt, que dempús mercarie de forma determinanta era norma dera varianta aranesa que s'aprovèc en 1983 e ena qu'ara escriuem toti.

Però, Sarrieu escriuec fondamentaument en francés e ena sua forma locau de Sant Mamet. Entà escríuer es parlars locaus definic ua norma pròpia entà sajar de transméter çò mès fidelament possible era fonetica, era forma deth parlar. E, entà non pèrder cap de detalh inventèc un parelh de signes ortografics, que non coneishem en cap auta forma der occitan, ne des lengües romaniques. Entà Sarrieu aguesta ère era forma des emocions, dera sensibilitat dera tèrra, dera expression dera anma... Defenie tres nivèus de lengua: era deth sòn pòble, era de tota Occitània (includie era lengua de toti es païsi occitans e tanben eth catalan) e era francesa. S'a volut ignorar, e negar, que Sarrieu ère partidari dera lengua occitana estandarizada. Ac auem d'explicar. Ara non èm tant luenh d'aqueth pensament!

Era tresau causa a destacar de Sarrieu ei qu'auec ua produccion enorma que s'a perdut. Sarrieu escriuie tostemp, en bocins de papèr, en caièrs, en engolopes... e a mès estructurèc òbres literàries, un diccionari, ua gramatica... però non se chagrinèc en publicar e difóner es sòns trabalhs. Trabalhaue fòrça, tostemp escriuie... Quan moric, es sues òbres les meteren en caishes e les depositèren en ua casa de Tolosa (non sabem quina). I auie mès de 500 Kg de papèr damb es sòns escrits. Jamès s'an trobat! An desapareishut entre d'auti eth Diccionari, era Gramatica, era sua grana òbra Era Pireneido, e d'autes òbres, obretes, apunts... De Era Pireneido, òbra extraordinària, en tornaram a parlar pr'amor que darrèrament n'a apareishut ua còpia, sauvada per Jèp de Montoya, qu'era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ei en trèn de trabalhar e publicar.

Diden (ei escrit e publicat)... que tota aquera extraordinària documentacion la heren a desaparéisher es sòns contemporanèus, es sòns seguidors e amics pr'amor qu'era importanta quantitat e era grana qualitat de Sarrieu hège ombra as sues petites e insignificantes produccions. En aranés en didem "er heiret de pès". Terrible!

E era darrèra causa que cau senhalar de Sarrieu, ei que sense era sua influéncia, sense es sues conviccions e sense eth sòn trabalh Jusèp Condò e Jusèp Sandaran non aurien escrit jamès en aranés. Sarrieu les portèc era ideologia, era estructura e era normativa. Es dus se vinculèren ara Escòla des Pirinèus, creada per Sarrieu, e publiquèren ena sua revista Era Bouts dera Mountanho.

Er occitan la cau en Aran e dehòra d'Aran

12-03-2023

I a ua reflexion recorrenta, que de temps en temps apareish, en mon dera promocion der occitan en Catalonha: cau promòir er occitan sonque ena Val d'Aran o per tot? Era evidéncia ei que se sonque s'auesse promoigut ena Val d'Aran, aué ja serie ua lengua mòrta. Aquerò qu'a mantengut viu er occitan en Catalonha ei era sua preséncia ena Val d'Aran e en tota Catalonha.

En Leon, en Bierzo, i a era Val de Laciana, que hè frontèra damb Astúries. I viuen apruprètz 10.000 persones, ei declarada resèrva dera biosfera, auien privilègis medievaus que les concedien es reis e an ua estacion d'esquí, Leitariegos. I a un detzenat de pòbles. Era capital ei Villablino. Era lengua pròpia, ei ua varianta der asturleonés, que receb eth nòm de *patsuezu* (o *pachuezo* o *nuesa llingua* -lengua nòsta-). I vedetz parallelismes damb era Val d'Aran e er aranés? I son toti. Ena Val de Laciana s'an desvelhat certi compromesi damb era *nuesa llingua*, s'an reivindicat actuacions, però aguesta sensibilitat non a auut efècte enes actuacions de govèrn, e d'autes estructures sociaus, dera comunitat autonoma de Castilla y León. Non s'a promoigut. Eth *patsuezu*, er *aranés de Castilla y León*, aué ei ua lengua mòrta; se hè bèth cors introductòri, dus dias ar an, en ostiu, e arren mès. Ei tot!

Trobam d'auti exemples en Estat, er aragonés des vals pirenenques, er amazigh en Melilla... e dehòra der estat, eth ladin de bèra val dolomitica (non en totes, en bèra ua l'an protegit), eth nedisko en Friol, eth mirandés en Portugal... territòris petits, enclaus lingüistics, que non an artenhut a mantier era sua lengua. Eth miracle en Aran ven pr'amor que Catalonha a auut ua sensibilitat peth desvolopament e proteccion deth catalan e un respècte pera sua lengua mès petita, er occitan, en tot hèr-la visibla en tot eth sòn territòri. Sense aguesta preséncia en Catalonha es dificultats der occitan serien extremes; mès extremes de lo que'n son...

En Catalonha, enlà dera Val d'Aran, i a preséncia der occitan en TV3, en Lleida TV, en Catalonha Ràdio, enes actuacions de diuèrsi Departaments (Cultura -Secretaria de Politica Lingüistica-, Sanitat, Educacion, Presidéncia...), Parlament de Catalonha (totes es leis), bèra universitat, moviments associatius (CAOC, Institut Aranés, FOC, ADOC, Sapiencia occitana...), publicacions periodiques (La Mañana, Jornalet, Segre,...), libres (Pagés editors, Garsineu...), Deputacion de Lleida (a trauès der Institut d'Estudis Ilerdencs)... creishenta preséncia enes hilats sociaus... Damb er occitan dehòra dera Val d'Aran s'a obtengut aqueth reconeishement qu'incremente era sua valor e significacion. La hè important, milhore era sua basa critica...

Enes ajuntaments de Catalonha, enlà dera Val d'Aran, auem ua manca de preséncia. Calerie que bèth un, damb capacitat, s'i interessèse e hesse present er occitan. Ac auie hèt, i a quauqui ans, er ajuntament de Barcelona. Cada setmana BTV emetie un programa en occitan e hè uns ans, eth 19 d'octobre de 2012 eth Còsso de Cultura der Ajuntament de Barcelona Jaume Ciurana e eth Sindic d'Aran, Carlos Barrera signèren, en Vielha, un acòrd entà promòir en Barcelona era cultura e era lengua d'Aran. En acte Jaume Ciurana obsequièc ath Sindic d'Aran damb un exemplar-guida de cada musèu der Ajuntament, en aranés. Pendent quauqui ans podérem anar entà quinsevolh musèu municipau (Musèu d'Istòria, Musèu Picasso, Musèu dera Musica...) e podérem gaudir dera guia e huelheton en occitan. Era lengua nòsta i ère presenta. Eth govèrn d'Ada Colau a eliminat aguesti programes de musèus e a abandonat era preséncia en BTV. Non comprenem massa ben aguesta actuacion, non sabem quin auantatge en trè, non sabem a qui beneficie. Quin atentat ara cultura, ara lengua e ar occitan mès innecessari!

S'aqueri que pensen que cau limitar era promocion der occitan ara Val d'Aran, artenhen a imposar eth sòn critèri, alavetz èm perduts. Non cau qu'era preséncia der occitan en Catalonha aspire a equiparar-se ara deth catalan; non, de cap de manèra! Non cau qu'entre en competéncia, a d'ajudar ath catalan, a de hèr de palanca. Era pròpria de Catalonha ei

eth catalan, e a d'èster era prumèra, però cau qu'er occitan sigue accessible, sense besonh d'auer d'anar entara Val d'Aran. Ac mane era Lei e era experiencia mos da era rason. Era preséncia der occitan a un retorn positiu entà Catalonha e entath catalan: promò ua imatge de generositat e equilibri lingüistic e refòrce era concienciacion pera defensa dera lengua pròpia. Calerie ua preséncia enes ajuntaments de Catalonha.

Mos calerie, tanben, ua preséncia en tot er Estat. Açò ei mès costós. E, entà èster equilibrats cau valorar era preséncia en estat francés e en italian... Ac haram! E en Euròpa... Auem trabalh a hèr!

Eth madeish dia que se signaue eth convèni en Aran, 19 d'octobre de 2012, La Razón dedicaue tota ua plana, e era portada, a criticar ara Generalitat peth sòn compromés damb era lengua occitana. Manères de veir es causes!

Confidam enes grèves deth pròplèu trimesadèr

19-03-2023

Ei ua practica correnta er inventar paraules entà comunicar-se en situacions naues, per creativitat espontanèa o per un jòc lexic. A viatges simplament importam paraules d'autes lengües que convertissen era nòsta en ua expression mès estranha, mès distanta, exotica... Er occitan dera Val d'Aran, coma lengua viua qu'ei, a experimentat, enes darrèrs ans, aguesta practica enquiath punt de normalizar expressions qu'an estat dificiles de compréner entàs emplegaires abituaus dera lengua. S'a creat ua distància entre es parlants mès antics e es qu'accedissen ara lengua.

Aué voi comentar quauqu'ua d'aguestes estranhes aportacions que damb mès o mens exit s'an introduït ena lengua nòsta. Analisam eth títol der article.

"Confidar", se socializèc damb era campanha d'un supermercat que l'emplegue ena sua imatge comerciau. Molti comèrci, en Aran, entre es quaus diuèrsi supermercats, an desvolopat accions compromeses damb era lengua nòsta; aguest article non vò èster ua critica ara sua sensibilitat pera lengua. Ben ath contrari voi indicar que calerie que bèri gestors publics n'aprenessen d'aguesti comèrci, e seguissen era sua tralha, ja que hèn un papèr de promocion fòrça bon (en parlaram!). Aué ei sonque ua valoracion dera qualitat dera lengua.

"Confidar" damb eth significat de "dar o crear confiança" non existís en occitan (varianta aranesa inclòsa). Hè quauqui sègles (XV e XVI) ère sinonim de "confiar" (deth latin "confidere"), però damb es ans "confidar" a pres eth sentit de transméter "confidéncies". En bèri parçans occitans trobam era forma "confisar". Possiblament er autor de "confidar" hec ua composicion entre "confiar", "confisar" e "hidar" (de fòrça emplec en Occitània) e la metec en un libre damb volontat normativa. Però sabem que des de qu'eth supermercat l'empleguèc, "confidar, auec ua grana expansion e ara la trobam en molti documents de tot tipe. Se normalize. Però s'eth supermercat vò que s'age "seguretat ena sua leiautat envèrs es

consumidors" vau mès qu'emplegue "confiar". Se met "confidar" podem enténer qu'eth supermercat ei un lòc de trobada entà hèr "confidéncies" (explicar secrèts). Non creigui que sigue era sua volontat.

"Grèva" ei ua paraula d'origen francés. Ei fonamentada ena "graua" ("grave" en francés) que i a ath cant deth Sena, en París. Aquiu anauen es trabalhadors en demana d'emplec e es empresaris en cerca de man d'òbra. Pes evolucions peculiares dera lengua, d'aquera situacion, s'originèc era paraula "grève" e es occitans de França, emplegaires e creadors de normatives, la malheuèren e la convertiren en "grèva". Però en Aran auem "vaga" que mos apròpe deth catalan (qu'Alibèrt aconselhaue de emplegar abans que malheuar deth francés). Era paraula "vaga" a un sentit d'accion positiva, d'implicacion... e a mès, en aranés encara ara emplegam eth vèrb "vagar", "non me vague"... En gascon antic "vagar" a eth sentit de pèrder eth temps guardant eth moviment des vaques. Non cau emplegar "grèva", non ena varianta aranesa, e per extension...

"Pròplèu" ei er invent mès elaborat des quate qu'aciu presentam. Ei un adjectiu ibrid, estranh, damb dus accents, qu'a experimentat un gran exit en sòn emplec, però qu'es vielhs emplegaires dera lengua non compartissen. Non l'auem trobat en cap endret d'Occitània tot e qu'era forma se poderie comparar ara der advèrbi "puslèu", o "mèslèu". "Pròplèu" non existie tanpòc damb Condò, ne ei recuelhut pes antics diccionaris. Eth sòn emplec mos a cambiat er orden der frasa e a produït transformacions sintactiques. Ara, molti, ja non diden "era setmana que ven" coma tostemp; ara diden "era pròplèu setmana" e es parlants mès antics, en senter-les, s'estonen.

E "trimesader" o "trimesadèr" ei un mot que, ja hè ans, que gaudís d'un exit considerable entre es usuaris. Quauquarrés deuec de compréner qu'aguesta ère era paraula adequada entà designar eth "trimèstre", a mès mercaue ua diferéncia damb totes es lengües der entorn, e açò li daue personalitat. Eth sòn inventor la comencèc a emplegar e ara gaudís d'ua importanta transmission. Enes molti ans qu'è intervengut ena educacion aranesa, a on era paraula "trimèstre" forme part deth vocabulari

organizatiu dera profession, creigui auer escotat fòrça mès "trimesadèr" que non pas era corrècta "trimèstre".

Fòrça soent mos plantejam que mos cau ua lengua capabla de respóner ara modernitat, d'expressar es successi dera actualitat e de mantier es coeréncies pròpies d'ua lengua estructurada. Però, tanben auem de persutar en que mos cau mantier un procés de continuïtat damb es parlants de tostemp, qu'es pair-senhers s'an de compréner damb es arrehilhs, que se non mantenguem era conexion de besonh damb era vielha lengua e damb era tradicion occitana alavetz produiram un mònstre que mos devorarà.

NON cau díder "confidam enes grèves deth pròplèu trimesader". Lo adequat ei "*confiam enes vagues deth trimèstre que ven*".

Ara ben, cada un parle coma vò!

Maugrat tot, er estandard dera lengua occitana existís

26-03-2023

Er estandard, dit de forma planèra, ei aquera varianta, que pòt èster entenuda per toti es parlants e dera qu'ua institucion normativa (reconeishuda pera autoritat) elabòre un conjunt de normes qu'orienten er emplec dera lengua entà que toti es que formen part dera comunitat lingüistica s'i poguen comunicar. Se la nomente tanben "referenciau", "generau" e de mès formes.

En aguest article parli basicament der estandad normatiu, ei a díder dera norma que referencie era lengua. Açò ei eth centre der estandard dera lengua.

Non entri en debat sus se coma cau construïr era varianta (ac harè en un aute article), non parli de diasistèma, ne de estandard composicionau, ne de formes pluricentriques, monocentriques, descriptives... Encara non. Es cercaires non an un acòrd clar sus aguesti tèmes.

Hè 40 ans es aranesi emplegàuem ua normativa diferenta dera d'ara. Responie a un estandard orientat per entorn de Frederic Mistral canalizat ena Val d'Aran pera Escòla des Pirenèus. Escriuíem coma Condò, Sarrieu e es autors de hè 100 ans. Però, es gestors dera politica lingüistica de finaus deth franquisme, en Catalonha e Aran, e prèvies es consultes de besonh, determinèren qu'entà formar part dera comunitat internacionau calie adaptar-se ara norma classica definida per Loís Alibèrt e emplegada majoritariament per tota Occitània. Era norma der estandard dera lengua occitana ère definida per Institut d'Estudis Occitans (IEO), e entà expressar-se ena varianta aranesa se hec ua adaptacion, d'aquera normativa, enes *Normes ortografiques der aranés* que permetien un apropament ara singularitat d'Aran. Er estandard occitan e era varianta aranesa èren interrelacionades: era diuersitat ena unitat.

Era manca de supòrt institucionau, es discussions pròpies dera lengua e des relacions entre es persones, generèren que damb es an er IEO non sigue era institucion que definís era normativa.

Er Estat francés convòque annuaument eth Diplòma de competéncia en lengua occitana (DCL) que articulen es Universitats de Limotges, Bordèu, Tolosa Montpelhièr e Niça. Eth Diplòma que reconeish er Estat, ei en foncion deth coneishement d'un referent (estandard) damb ua normativa.

Er OPLO, *Office public de la langue occitane* (gropament d'interès public entre er Estat era region Naua Aquitània e era region Occitània) a reconeishut en diuèrses ocasions era normativa qu'elabòre e difon eth *Congrès permanent dera lengua occitana* (CPLO). En 2011 acordèc: "eth CPLO ei reconeishut coma er organisme qu'establís... es normes lingüistiques e ortografiques der occitan-lengua d'òc". Damb açò er OPLO ditz qu'eth referent dera lengua ei eth que digue eth CPLO. Era Associacion Internacionau d'Estudis Occitans (AIEO) emplegue de hèt ua normativa referenciau. Es escòles bilingües e es calandretes empleguen ua normativa. Era Academia occitana- Consistòri del Gai Saber definís ua normativa entar "estandard". Er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana (IEA-AALO) hè era definicion dera norma dera lengua occitana estandard (e tanben dera varianta aranesa). Dus des sòns membres, Florian Vernet e Jacme Taupiac, an publicat recentament ua òbra cada un sus era normativa der occitan estandard.

I a mès estructures e persones que hèn propòstes normatives. Es diferéncies entre eres ei minima (cau méter atencion que n'i a d'autes, de d'autes persones o estructures que son molt aluenhades e que non cau considerar, pr'amor que son trincadores). Entre es qu'è senhalat son fòrça mès es punts d'acòrd qu'es de diferéncia. I a convergéncia. Totes eres son fonamentades enes madeishi principis. Aqueth conjunt d'acòrds ei era norma der estandard. E respècte des diferéncies, moltes de eres pòden èster assomides coma formes dobles. Lengües coma er espanhòl, an un estandard qu'admet fòrça duplicitats; era RAE assomís es peculiaritats definides pes acadèmies des païsi ispanoparlants. Eth modèl dera Académie française ei de mès intransigéncia e non mos conven.

Ara ben, auem de reconéisher qu'existissen tantes normes pr'amor que non i a ua institucion que sigue reconeishuda peth govèrn francés coma

era autoritat entara definicion dera lengua occitana. S'er Estat francés reconeishesse era institucion que l'a d'elaborar, tot que serie mès facil.

Era lengua espanhola compde damb era RAE, era catalana damb eth IEC, era francesa damb era Academie, er italian a era Crusca, en Catalonha er occitan compde damb era Acadèmia aranesa dera lengua occitana... Cada ua des Acadèmies ei establèrta per un Estat o en nòm d'un Estat. Eth que non emplegue es sues normes, comet faltes d'ortografia e gramaticals... Emplegue ua lengua marginau. En quinsevolh cas, er estandard der occitan ei aquiu, maugrat tot.

E cada un pòt escríuer coma volgue. Es errors son sòns! Que non mos les impòsen!

En França s'a vicut, non hè guaire, mesprètz per occitan de Catalonha

02-04-2023

Des der an 2006 Catalonha a dat ara lengua occitana eth reconeishement mès important dera istòria en hèr qu'er occitan gaudisque deth tractament d'oficialitat. Aguesta ei, sense dobte ua actitud politica que mòstre era sensibilitat de Catalonha envèrs era lengua des trobadors.

Però aguesta distincion França l'a ignorada. Entre es occitans de França n'i a que refusen era relacion damb Catalonha, qu'ignòren er espaci identitari aranés, sonque perque non ei un espaci francés o pr'amor qu'ei un espaci catalan. Aguest occitanisme anticatalan non ei sanitós e ei preocupant. La trobam un shinhau per tot.

En 2010, eth govèrn de Martin Malvy, ex-ministre de França e president dera region Meddia-Pirenèus, s'avenguec a presentar, ena sedença dera region, en Tolosa, era *Lei der occitan, aranés en Aran,* que desvolope era oficialitat der occitan en Catalonha. Er acte auec lòc eth 2 de deseme. Era delegación catalana responsable dera presentación anaue liderada peth vicepresident deth govèrn de Catalonha, Jusèp Loís Carod-Rovira, qu'intervenguec en acte. Però era presentacion siguec plia de detalhs tristi: ère ua sala petita, pòc avienta, era presentacion dera Lei anaue, en un solet acte, dempús dera presentacion d'un libre, qu'ocupèc era màger part deth temps, e en moment de començar a parlar dera Lei, Martin Malvy e eth Rector dera Academie de Toulouse se lheuèren e se n'anèren. Siguec lèg!

En 2013 era ministra de cultura de França, Aurélie Filippetti, creèc un "Comité consultatif pour la promotion des langues régionales et de la pluralité linguistique interne". En informe, presentat er 1 de deseme de 2013, destaquèc es relacions damb Catalonha e eth País Basc en çò que hè as lengues catalana e basca, es relacions damb Soïssa e Alemanha respècte der alsacian e es relacions damb Belgica e es Païsi Baishi per çò que hè ath flamenc... Però en aguest informe, qu'a mès de 100 pagines, non i a cap de referéncia ara Val d'Aran e a Catalonha en sòn tractament

dera lengua occitana. Tanpòc cite er occitan d'Itàlia. David Grosclaude, antic president der Institut d'Estudis Occitans, qu'alavetz ère conselhèr d'Aquitània, delegat des lengües e cultures regionaus, formaue part deth Comitè e ère eth representant vinculat ara lengua occitana. Resulte desagradable que se presente era lengua occitana coma ua lengua francesa qu'a d'èster susvelhada sonque per França, quan des de Catalonha se hèn es accions mès trascendentes.

Ara ben, damb es ans trobam simptòmes positius: en 2020 era OPLO (Oficina publica dera lengua occitana) sostenguda per Estat e es regions de Naua Aquitania e Occitània, que s'ocupe dera promocion der occitan e deth sòn ensenhament e transmission, hec un estudi sociolingüistic sus era practica e es representacions dera lengua occitana en aguestes dues regions. Lo destacable ei que i integrèc ara Val d'Aran. Ei eth prumèr viatge que se hè un estudi atau e a mès incorporant eth territòri aranés a tot eth territòri lingüistic. Aguest trabalh a complementat era Enquèsta d'usi lingüistics dera poblacion (EULP) qu'era Generalitat hè en Catalonha, cada cinc ans (eth darrèr ei de 2018), e que tracte era Val d'Aran e er occitan. Ara auem ua vision mès complèta. Se n'a parlat pòc dera enquesta dera OPLO. De tot eth territòri enquestat (non ei tot eth territòri lingüistic der occitan, sonque eth des regions Naua Aquitània e Occitània) era Val d'Aran represente er 0'1 % dera poblacion. Ei petit, pòc significatiu numericament, però se valore eth sòn testimoni. Se mos i compde, se valore era Val d'Aran e Catalonha. Ac cau agraïr e considerar.

Un detalh que reflèxe era enquèsta ei qu'era denominacion dera lengua, pes ciutadans, ei majoritariament era de "patois" entà parlar dera lengua proxima e en Aran "aranés". E totun, ena Val d'Aran eth 73 % accèpte era denominacion d' *occitan* tà parlar dera lengua unica de tot eth territòri lingüistic. Enes regions franceses eth 92 % son a favor der emplec d' *occitan* tà referir-se ara lengua deth conjunt. Era conciéncia de lengua ei majoritària per tot.

Eth passat 10 de hereuèr, en encastre dera Euroregion, damb intervencion deth president Pere Aragonés, dera presidenta Francina Armengol,

deth govèrn des Isles Baleares, e dera presidenta dera region Occitània, Carole Delgà, en Tolosa, entreguèren un prèmi de reconeishement a joeni aranesi, der Institut d'Aran, e a d'auti, pera sua contribucion ara expansion der occitan enes hilats sociaus. Se dignifiquèc era lengua d'Aran.

En conclusion: era Val d'Aran recebec, en 2020, per part dera OPLO, era consideracion e eth tracte que non auie auut uns ans abans en informe deth ministèri de França. Eth trabalh en favor der occitan hèt des de Catalonha, mereishec, hè uns dies, eth reconeishement, de tres presidents; non pas coma hè 10 ans en qu'eth president dera region mos ignorèc. Auem auançat!

Falte eth curriculum

09-04-2023

Era enquèsta dera OPLO (Oficina Publica dera Lengua Occitana), de 2020, qu'estudièc era situacion der occitan en Aran (e enes regions de Naua Aquitània e Occitània), destaque qu'un des principaus transmissors dera lengua pròpia en Aran ei era escòla ath cant deth miei sociau e des famílies. Aguesta transmission a propiciat qu'eth coneishement der occitan en Aran sigue important: eth 73% le comprenen e eth 65 % le saben liéger.

Era escòla a estat eth motor mès destacable. Sense era accion qu'a desvolopat pendent aguesti darrèrs 30 ans, açò non serie lo de madeish.

En França a estat diferent. Era extension der ensenhament der occitan non a estat tant massiva e es resultats der emplec son fòrça mès baishi. Hè uns mesi, en mai de 2021, eth Parlament francés aprovèc era *Lei relativa ara proteccion patrimoniau des lengües regionaus e ara sua promocion*, coneishuda coma era Lei Molac. Dempús des intervencions retalhadores deth Conselh Constitucionau (bèra ua ei preocupanta), s'artenhec a conservar quauque article favorable ar ensenhament der occitan. Concrètament era Lei mane qu'era lengua regionala a d'èster ua assignatura ensenhada laguens der orari normau des escòles maternaus, elementaus, collègis e licèus. Ei obligatòri de facilitar/proposar er ensenhament dera lengua regionau a toti es alumnes, e es municipis que non dispòsen d'escòles bilingües (francés-occitan), an de contribuïr economicament ar accés des estudiants, que i siguen interessats, as escòles mès proximes qu'auferisquen aguesta modalitat. Ei optatiu però s'a de facilitar.

Persuti qu'eth redactat iniciau dera Lei ère fòrça mès ambiciós e que finalament quedèc retalhat peth tribunau constitucionau, però aguest manament deth Parlament francés, de facilitar er aprenentatge der occitan a toti es escolars, dus ans dempús, encara non s'a metut en marcha e non coneishem es rasons pes qu'eth govèrn francés incomplís era Lei.

Ena Val d'Aran, jurídicament, er occitan, ei era lengua veiculara dera escòla des de hè, au mens 14 ans, d'acòrd damb era Lei d'Educacion de Catalonha qu'ac ditz clarament. Era competéncia dera educacion en Aran ei dera Generalitat, però en matèria d'occitan ena escòla eth Conselh Generau d'Aran i a responsabilitats.

Non hè guaire coma resultat d'un estudi hèt peth Conselh Generau, s'a metut en evidéncia que maugrat qu'eth professorat, dera escòla aranesa, emplegue era lengua occitana, era respòsta des mainatges ei tot soent en d'autes lengües e sustot en castelhan. Diuèrsi observadors e professors asseguren qu'açò ei atau. Ei lengua veiculara sonque en un sentit. Es joeni non empleguen era lengua, non i hèn cap d'esfòrç, non l'aprècien, e sense cap de vergonha diden qu'era lengua deth país non les interèsse, que non l'estimen e que les ei indiferenta era sua pervivéncia. Son aluenhats dera lengua, non en vòlen saber arren.

Eth *curriculum* ei eth conjunt d'objectius, contenguts, metodologies, avaluacion, distribucion oraria... sus er ensenhament en generau o sus ua disciplina en particular. Des de hè mès de 20 ans era norma (Leis e Decrèts) ditz qu'era competéncia entà completar eth *curriculum* der occitan, aranés en Aran, ena educacion infantila e ena educacion obligatòria ena Val d'Aran correspon ath Conselh Generau d'Aran (en acòrd damb eth Departament d'Educacion). Ei obligacion deth Conselh Generau de mercar es encastres d'aprenentatge de e en aranés, es assignacions temporaus, era determinacion der ensenhament der aranés enes escòles mairaus... però eth Conselh Generau non ac hè. Mentres eth Conselh Generau d'Aran non establisque eth *curriculum* der occitan, eth professorat ei mancat des orientacions de besonh entà poder emplegar era lengua occitana ena escòla, li falten es critèris dera administracion, a d'improvisar, a d'aplicar processi d'elaboracion personau... Eth professorat ei desemparat, desprotegit, li falte supòrt...

Er informe deth Conselh d'Euròpa sus eth compliment dera *Carta europèa des lengues regionaus o minoritàries* constate, qu'en generau i a ua proteccion dera lengua occitana en Catalonha que se correspon damb es com-

promisi aquerits, però i a bèra recomanacion entà milhorar, entre es que destaque que non s'informe adequadament de quina lengua s'emplegue ena educacion infantila (0-6 ans). Le acompanhe era insinuacion de que i an incompliments e de qu'en bères escòles infantiles (escòles mairaus basicament) dera Val d'Aran, era soleta lengua emplegada ei eth castelhan. Damb eth *curriculum* qu'a de completar eth Conselh Generau d'Aran se meterie en clar enquia quin punt er emplec deth castelhan ena escòla mairau e en ensenhament obligatòri se correspon damb era legalitat e es professors aurien amparament, ua cobertura.

Conven qu'eth govèrn francés e eth govèrn aranés complisquen es obligacions que mane era lei, pera lengua e peth professorat.

L'empleguen mens deth 8 %

16-04-2023

Era menora preséncia der occitan ena Val d'Aran se produís ena franja d'edat de 30 a 44 ans. Era diferéncia der emplec e deth coneishement damb era rèsta dera poblacion ei fòrça grana. Aguesta franja ei era que mès persones incorpòre. Ei era edat deth trabalh. Eth percentatge der emplec abituau der occitan en aguesta edat, ei residuau, baishe peth dejós de 8 % e eth castelhan ei era lengua mès emplegada, peth dessús deth 70 %. Açò influís en estat generau dera lengua d'ua manèra significativa. Ei era franja qu'aglutine un major numèro d'immigrants que provien de diuèrsi païsi (Romania, Magreb, Sudamerica...).

Era immigracion de païsi estrangèrs incrementèc eth numèro d'abitants dera Val d'Aran de 6.500 a 10.000 persones en començar eth sègle XXI. Era poblacion creishec en mès deth 50 % en pògui ans. Açò provoquèc un tarambalh enes percentatges d'emplec dera lengua. Aguestes persones qu'arribauen ena Val d'Aran entà trabalhar èren ena edat d'auer hilhs, e donques produïen ua transformacion sociau importanta.

S'auem en compde qu'era Val d'Aran ei un país de fòrça moviments demografics laguens der Estat, de joeni que'n acabar es estudis van a exercir enes ciutats, o en quinsevolh lòc deth mon, de persones provenentes de diuèrsi lòcs der Estat que vien a trabalhar en Aran, mos trobam que mens deth 30 % des persones que i viuen an neishut ena Val. Ei dificil de mantier un nivèu naut d'emplec dera lengua deth país, damb moviments atau, se non s'actue decididament en aguesti airaus.

Qu'era arribada d'immigrants a obligat a hèr politiques adaptades a passat tostemp, des des tempsi mès antics. Un exemple: en Sègle XVII en Arties en Conselh dera Vila tractauen de que "des de hè trenta ans s'an agregat maridant-se damb es hilhes dera Vila, gran numèro de francesi, que ja vien a igualar-se e superar as naturaus...". Es francesi volien auer es madeishi drets qu'es auti vesins però actuauen damb formes que non corresponien as pròpies deth pòble e açò les preocupaue pr'amor que

vedien transformar e pèrder es sues costums, e es sòns drets. Tanben s'auie precaucion per ua possibla guèrra entre Espanha e França; er elevat numèro de francesi podie actuar contra er Estat. Era decision deth govèrn dera Vila siguec que "...d'ara endeuant cap francés posque préner domicili e auer tèrme... e que siguen privats eri e es sòns hilhs d'èster en Conselh ne en cap cargue dera Vila...". Heren arribar era queisha ath rei e era responsa siguec: "...es francesi, d'ara enlà non poderàn préner domicili ena Vila e se da facultat as jurats entà expelir-les e trèir-les dehòra e castigar-les en dotze escuts e se cau condemnar-les a èster presi en castèths. E non les serà permés d'entrar en Conselh ne en cap aute cargue; ne a eri ne as sòns hilhs".

En aguest article non valoram era politica aplicada hè 400 ans, ne la comparam damb es que se hèn ena actualitat. Sonque destacam qu'es moviments de poblacion tostemp an creat ua preocupacion enes societats d'acuelhuda.

Ara er emplec der occitan ena Val d'Aran se ve afectat per aguest increment d'immigrants. Analisem: es persones qu'arriben vien a trabalhar, causa bona entà eri, que pòden progressar, e entath nòste país qu'ei capaç de generar riquesa, e de creisher e hèr-se gran. Cau apreciar coma bona era acuelhuda d'immigrants. Era desgràcia serie d'èster sonque un país d'emigrants. Imaginatz qu'en lòc de guanhar poblacion, perdéssem 100 abitants per an?

Bàsicament, es que vien a víuer aciu, vòlen trabalhar e progressar e non son contra es caracteristiques pròpies dera tèrra que les acuelh. Non son contra era lengua pròpia, ne contra era personalitat deth país, non son contra er occitan, vòlen qu'es sòns hilhs aprenguen era lengua, que s'intègren, que formen part dera comunitat. Eri tanben vòlen integrar-se. Però, non an eth temps, non pòden sacrificar es multiples obligacions qu'eth trabalh, era viuenda, era família... les impòse. E massa soent, tanben, an de lutar contra es reaccions dificiles dera poblacion d'arribada: odis, mensprètz, limitacions... e eri tanben pequen en ocasions, d'actituds radicaus, extremes, que tot soent non son es mès desirables. Eth

factor uman... tostemp complicat. Era gestion dera immigracion jamès a estat facila e tostemp dolorosa.

Quan parli dera solucion ara pèrta dera lengua coma efècte dera immigracion, tot soent senti díder: era escòla ac apariarà. Non ei atau. Eth professorat, ena Val d'Aran, ja ne hè pro, ja a aportat era contribucion mès importanta ath mon der occitan des darrèrs ans. Se non i a preséncia der aranés en mon deth trabalh e especiaument en des immigrants, era escòla non ac pòt solucionar.

A qui correspongue n'a d'assomir era responsabilitat. Cau actuar en encastre deth trabalh e dera immigracion se volem arturar era pèrta dera lengua. Ara non s'i hè arren.

Actuar lingüisticament en aguesta franja d'edat aurie efèctes en tota era societat.

Eth *nediško* e er *aranés*

23-04-2023

En Friol, en èst deth nòrd d'Itàlia, s'i parle italian e friolan. Era region a ua cèrta reconeishença administrativa e juridica, gaudís d'ua autonomia. Poderíem díder que i an semblances damb Catalonha. Tocant a Eslovènia ena part mès ar èst deth Friol i trapam era Val deth riu Natisone, que hè frontèra damb Eslovènia e que siguec poblada hè mès de mil cinc cents ans per colons eslovèns. Era val ei coneishuda coma era Slavia friolana, un territòri de montanha de mens de 10.000 abitants (Pèrd abitants d'an en an) de lengua estatau er italian, de lengua regionau eth friolan e de lengua pròpia er esloven ena varianta deth territòri qu'a eth nòm de *nediško*. Eth *nediško* ei ara Slavia friolana lo qu'er aranés ei ara Val d'Aran. Hè uns ans, apruprètz quinze, per un acòrd deth govèrn eslovèn damb eth govèrn regionau deth Friol se possèc ua escòla bilingüe esloven-italian (remercar que non i a eth friolan; coma s'en Aran non i auesse eth catalan). En compensacion eth govèrn d'Eslovènia aportaue dinèrs en mantieniment dera estructura educativa dera Slavia friolana. Açò produïe un ensenhament ben dotat. Però Eslovènia intervenguec enes programes escolars e era lengua que s'ensenhaue ena escòla ère er eslovèn estandard e non pas era varianta pròpia dera Slavia friolana; non s'ensenhaue eth *nediško*. Estudiauen era rica literatura eslovena e podien accedir as programes escolars der estat vesin. Hègen a créisher eth sòn orizon.

Pero..., es mainatges arribauen en casa, en tornar dera escòla, emplegant ua varianta qu'era família e amics non comprenien. Aquera opcion lingüistica auec ua repercusion terribla: es mainatges desbrembauen eth *nediško* pr'amor que non ère ua lengua prestigiada pera escòla e non emplegauen er eslovèn estandard pr'amor que non ère ua varianta socializada en sòn territòri. Un desastre! Es iniciaus bones aportacions d'aprén er era lengua oficiau d'Eslovènia auien un efècte dolent ena formacion des mainatges: se volie ensenhar ena lengua deth país vesin, però se cometie era error de desbrembar era varianta pròpia

Er ensenhament en Aran ei ena varianta aranesa dera lengua occitana. Perfècte! Mès er occitan generau ei dotat d'ua grana literatura e d'ua istòria que non conven desbrembar e que cau incorporar ena formacion. A nivèu de tota Catalonha, a on er occitan ei lengua oficiau, cau promòir era varianta aranesa entà facilitar er accés as aranesi que son administrats per Catalonha, però cau tanben daurir era transmission ad aquera lengua de 1000 ans de creacion, de literatura de qualitat, d'istòria trascendenta... e d'emplec encara viu en diuèrsi encastres; cau promòir, tanben, er aprenentatge der estandard, coma varianta qu'aglutine, qu'incorpòre totes es granes creacions.

Er aprenentage dera varianta aranesa en Catalonha ei assegurat per corsi diuèrsi. N'i a deth Conselh Generau d'Aran, der Institut Aranés, dera Universitat de Barcelona, dera Universitat de Lhèida... Er aprenentatge der occitan estandard i e assegurat peth CAOC. Però aguesti programes son d'ua varianta o dera auta; non i a un aprenentatge a on i entren es dues entà profitar des aportacions de cada ua.

I a en Catalonha, totun, ua formacion de lengua occitana que merite ua referéncia: ei eth cors de "Lengua e cultura occitanes" que de forma telematica oferís er Institut Obèrt de Catalonha (IOC), deth Departament d'Educacion dera Generalitat, entà alumnes de Bachelierat e que s'emplegue tanben ena formacion permanenta deth professorat. Aguest cors de 70 ores conjugue er aprenentatge des dues variantes, era aranesa e era estandard, dera sua istòria, dera sua literatura en un madeish cors, damb lo que s'artenh a compréner que se tracte d'ua soleta lengua ja qu'empleguen es madeishes estructures. Coma exemple dera orientacion deth cors podem senhalar que i an dues lectures obligatòries. Era ua ei *Bartlevy eth copista* de Herman Melville, escrit a miei sègle XIX e extraordinàriament ben traduït ara varianta aranesa per Vicent Simó, qu'a cuedat eth lengüatge emplegat en tot assegurar que se correspon damb era forma viua dera lengua. Era segona òbra de lectura obligatòria ei "Contes del drac" de Joan Bodon, magnifica òbra der autor de condes mès emblematic dera istòria der occitan. Bodon ei un autor qu'aurie d'ès-

ter referent, subertot entàs catalans que vòlen accedir ar occitan, o que simplament son interessats ena istòria dera lengua. Era presentacion d'ua soleta lengua damb es dues variantes ei eth modèl que mos interèsse se non volem renonciar ara intercomprension damb es parlants dera varianta aranesa e se non volem renonciar ara eréncia d'ua lengua, era occitana, qu'encara desvelhe interès en mon sancer.

Eth modèl der eslovèn estandard ena Slavia friolana que desplace ath *nediško* (aranés en Aran) non mos interèsse, però eth d'un *nediško* (aranés en Aran) qu'ignorèsse er eslovèn estandard tanpòc.

Quate causes tristes de mossen Condò

30-04-2023

Parlar de Jusèp Condò Sambeat e er aranés sonque ac podem hèr en tèrmes de consideracion e de valoracion positiva. Joan Coromines en *El parlar de la Vall d'Aran* cite a Condò 2874 viatges e ditz qu'ère un sabi. Aciu non destaqui es aspèctes mès emblematics dera sua vida; sonque comenti quate anecdòtes tristes.

Ditz Joan Coromines [an 1990]: "denuncio ací el fet escandalós que un súbdit francès (abusant de la confiança dels aranesos i de la difunta Escolo deras Pireneos amb vanes promeses de publicació) detenti... aquest tresor literari aranès [òbres de Condò] i es negui a tornar-lo als aranesos, amb propòsits de lucre bibliogràfic...". Es òbres de Condò èren segrestades. E totun, en 1981 era Escolo ja auie publicat es principaus.

En 1993 es responsables dera Escolo deras Pireneos (matrimoni Ponsolle) depositèren enes archius departamentaus dera Nauta Garona 54 archivadors damb documentacion (11 metres lineaus). Ac heren damb era condicion de que non se daurissen pendent 50 ans. Non volien que se coneishessen es documents. Per ua gestion hèta des deth Conselh Generau de hè vint ans, podérem superar aquera condicion, sonque entàs òbres de Condò. Se digitalizèren es sòns escrits, e comprovèrem que fòrça òbres de Bernat Sarrieu qu'èren despareishudes (Era Pireneido, eth diccionari...) èren aquiu; però non son ath public ("Fonds non communicable", diden en archiu); auram de demorar 20 ans de mès. De ben segur, gesseràn òbres emblematiques.

S'acostume a presentar a Condò coma eth prumèr escrivan aranés modèrn, eth prumèr en emplegar-lo literariàment. Açò non ei vertat. Non ei atau... Abans, au mens, Jusèp Sandaran, ja auie produït òbres de fòrça interès e qualitat. Condò comencèc a escríuer en aranés ath torn de 1912 e moric en 1919 damb 52 ans; ère joen! Ueit ans escriuent en occitan, e trenta dus ans escriuent en castelhan e catalan, que tostemp empleguèc. Sandaran ena conferéncia de 1913 en Barcelona, sonque podec referir-se

a un parelh de poèmes de Condò. Alavetz ère un autor nau e desconeishut en aranés, tot e que ja ère un consagrat escritor en catalan, que formaue part deth cercle vinculat a mossen Cinto Verdaguer, qu'auie participat en jòcs floraus, revistes literàries, publicacions, conferéncies... bagatge literari que li servic entà produïr ena maduresa era sua grana òbra ena sua lengua.

Era revista satirica eth "Papitu", li dediquèc ua galejada en mai de 1915 (an en qu'eth IEC publiquèc eth *vocabulari catalan aranés* de Condò): "Als Jòcs Florals, el secretari, al llegir les pliques dels poetes premiats, tot de sobte es queda com sorprés... Te una targeta a les mans. La mira. La torna a mirar de més prop. Mira a tothom... Tothom el mira... La targeta diu Mossen Condò. Entre les pliques dels poetes premiats li ha sortit un Condò. Dubta. De repent, estirant el coll, aixecant el cap, diu amb veu feble d'agonitzant al proclamar el nom del premiat: - Don Josep Preservatiu!... Tothom riu. Les senyoretes riuen i en mig de les rialles generals avança el senyor Condò. Jo d'ell, els hauria condonat el premi". Condò ère coneishut pera sua produccion en catalan.

Enquia hè un an e gràcies as esfòrci d'Antòni Peremartí, que mos descorbic era vertat, estiguérem venerant imatges de Jusèp Condò que non èren eth. Des de finaus des ans 70 deth seglè passat, enquia abriu de 2022, s'an emplegat au mens dues imatges diferentes e falses de Condò. Ara auem publicacions damb fòtos de capelhans que non sabem qui son, però que i met Jusèp Condò. En 2019, en centenari dera mòrt der escritor, se li hec un monument qu'ei plaçat en Montcorbau, ath cant dera glèisa, que ditz qu'ei Jusèp Condò, però que non n'ei; non sabem qui ei.

E... non vos semble mès grèu aguesta manca, que non pas eth remoquet deth *Papitu*? Calerie que se cambièsse eth monument de Montcorbau per autentic. Cau méter remèdi ath desconcèrt!

Entà Condò er aranés ère ua varianta dera lengua que continue Pirenèu ensús, e per açò ajustèc era sua normativa ara dera Escolo deras Pirineos; non cau desbrembà'c, tà Condò er aranés non ei ua lengua aislada.

Siguec un òme illustrat que s'auancèc ath sòn temps. Era vision, hè mès de 100 ans, en *Era Isla des diamants* de qu'un dia er aranés serie era lengua veiculara e obligatòria ena escòla, ei ua mòstra dera sua capacitat. Ena Isla de hè 100 ans en ensenhament obligatòri s'i estudiaue tanben eth castelhan, eth catalan, eth francés e er anglés. E existie ua gramatica e un diccionari der aranés. Tot, talament coma ei ara! Condò ei eth gran literat aranés e a d'èster mès coneishut.

Ad açò i ajudarà era iniciativa de Joan Calsapeu qu'a traduït Era Isla des Diamants ath catalan e qu'ei ara demora dera sua publicacion. Que non tarde!

E..., cau apariar es imatges que s'an presentat. Au mens enes webs, non ei complicat... e, en Montcorbau, era estatua.

Aran o Val d'Aran

07-05-2023

De temps en temps, reiterativament, apareish eth debat sus se cau díder "Aran" o "Val d'Aran", sajant de mostrar un caractèr mès identitari, ua imatge promocionau, ua pretenuda coeréncia... Eth debat ven originat per moviments o per partits politics que vòlen senhalar especificitats, però tanben a sigut motiu d'inquietud en bères institucions qu'an mostrat un respècte ena identificacion deth territòri.

Hè uns ans ère majoritari er emplec de "Aran", però darrèrament semble qu'er emplec major ei eth de "Val d'Aran". Fluctue...

S'eth significat originari de "aran" ei "val" (Haran/Aran), de suposada etimologia vasca, seríem deuant d'ua repeticion (tecnicament un pleonasme). Segontes Joan Coromines originàriament eth nòm siguec sonque "Aran" e atau auem "Mijaran" e "Cap d'Aran" coma denominacions formades damb eth nòm comun "aran" e non pas damb eth nòm pròpi. E donques, se volem mantier era tradicion auríem de nomenar ath territòri sonque coma "Aran", talament coma siguec en sòn origen: "Era Val". Ac trobam atau ena *Cansò de Santa Fé* (sègle XI): "Cisclani Bascon, que son d'Aran", o quan en 1108 Alfons eth Batalhaire s'intitule "Regne Aldefonso in Aragone... in pallars et in Aran", o quan en 1198 Pèir eth Catolic da permís entà edificar en Espitau de Sant Nicolau de Pontelhs "domino Deo et Ecclesie Hospitalis Sancti Nicholay edificari infra portus de Barraves et de Aran..."

Era Querimonia, en 1313, emplegue ua auta tendéncia. Ditz "vallis de Aranno". I apareish dotze viatges enes que "Aran" va acompanhat tostemp de "vallis" en minuscula. E en sègle XVII en libre *Privilegis, franqueses y Libertats concedides per los Sereniss Reys de Arago a la Vall de Aran...* tostemp apareish "Vall d'Aran" e ena confirmacion des Reiaus Priviletges dera Val d'Aran otorgadi peth Rei Ferrand VI eth 12 d'octobre de 1755 sonque apareish "Valle de Aran"

Iniciaument siguec "Aran" e posteriorament se hec majoritària era forma "Val d'Aran" tot e qu'era forma "Aran" non despareishec: Jacint Verdaguer escriuie "Garona per Aran rondinant" e Condò la reproduïe en "Garona per Aran bramant"

En aguesti moments se hè un emplec des dues formes, d'ua manèra fòrça equilibrada. En costat der emplec de "Aran" i trobam denominacions coma er Archiu Generau d'Aran, eth Conselh Generau d'Aran, Aran Salut, er Institut d'Aran... e per contra en costat "Val d'Aran" i an denominacions coma Espitau Val d'Aran, Musèu dera Val d'Aran, Grèmi d'Ostalaria dera Val d'Aran, Fondacion deth Musèu Etnologic dera Val d'Aran o era Escòla d'Ostalaria dera Val d'Aran. Era Lei 16/1990 que creèc e articulèc era administracion pròpia deth país se referís ara "Val d'Aran", mès era segona Lei, era 1/2015, que la modifiquèc, ja sonque se referic a "Aran". Er *Estatut d'Autonomia de Catalonha* [2006] sonque parle de "Aran". Eth de 1979 metie "Val d'Aran". Es mieis de comunicación, includits es deth Conselh Generau d'Aran, empleguen majoritàriament era forma "Val d'Aran".

En 2016 era presidenta dera Comission de Toponimia de Catalonha demanèc ath Sindic d'Aran quina denominacion calie préner respècte deth territòri en tot detectar que i a un emplec barrejat des dues denominacions. Enes mapes sonque n'i cau méter ua. Eth Conselh Generau d'Aran demanèc un informe ar *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*. Er informe, complèt, de 13 pagines, manifestèc que i a un emplec variat des dues denominacions. Era forma "Val d'Aran", era mès emplegada geograficament, incorpòre informacion paisagistica ben considerada sociaument. Forçar eth sòn cambi a d'èster valorat damb paciéncia e rigor. Er IEA-AALO aportèc fòrça critèris, però subertot convidèc a reflexionar-les. Non se prenec cap decision.

Eth debat poderie préner d'autes direccions: en catalan diden "l'Aran"; era tradicion catalana non reconeish era forma sense article. Açò a motivat ua influéncia ar aranés que de forma incorrècta a traduït, en fòrça ocasions, per "er Aran". Aguesta non ei ua forma aranesa. Cau díder

“Aran”, sense article. S’optam pera forma “Aran” en aranés, en catalan auram de méter “l’Aran” .

I an auut interpretacions mès estranhes coma era de “valle de Aram” que hège Juan Francisco de Gracia (1618) en “Ordinaciones, pragmatica y edictos reales del valle de Aram [sic]”(de “ara” romana entath sacrifici)”. E conven saber qu’anticament, e pendent fòrça temps, en lòc d’escríuer “Val”, s’escriuec “Bal” o “Bat” . Eth madeish Condò influït pera Escolo deras Pireneos empleguèc aguesta forma en bèth moment.

Deisham entà ua auta ocasión er hèt de que i an aranesiparlants qu’empleguen era forma “Valh”. Sabem pas se per influéncia deth catalan o deth lengadocian, o dilhèu per ua tradicion. E auem detectat, en castelhan, un “Valle d’Aran” (damb apostròf) ath que non volem dar cap intencionalitat.

E i an es que sonque diden “era Val”, “la Vall”, “el Valle”, “la Vallée”... per excelléncia.

Era lengua nòsta e era Intelligéncia Artificiau

14-05-2023

Era IA, Intelligéncia Artificiau, a vengut a trastocar es nòstes costums. A apareishut de patac e non saben massa per a on anarà. N'auram de parlar ores e ores, e ei clar que mos afectarà es accions correntes dera vida e que mos calerà èster fòrça atents se non volem pèrder una plaça en prumèr mon.

È entrat en ChatGPT. L'è demanat de traduïr un petit tèxte deth catalan e un aute deth castelhan ar occitan e ara varianta aranesa. Era frasa ei molt simpla (El niño de Toulouse come cuatro manzanas por la mañana - El nen de Viella al matí menja quatre pomes). Eth resultat ei qu'en occitan estandard da ua bona traduccion, corrècta, sense errors, e en occitan aranés era traduccion apareish damb cinc o sies errors en cada frasa; molti! Er occitan estandard, que tanben ei eth nòste, damb era IA hè un pas endeuant de permanéncia en futur e lamenti qu'er aranés quede en ua posicion relegada. Entre es rasons d'aguesta diferéncia i a era petitesa dera varianta que non a podut produïr sufisents documents entà qu'era maquina les pogue articular. Açò passe damb diuèrsi programes, plataformes, sintetizadors... que non poderàn existir ena varianta aranesa per falta de massa critica. Es resultats dera IA milhoren damb fòrça quantitat de dades.

Er impacte deth ChatGPT pòt semblar ath qu'auec Google hè uns ans; però en toti aguesti ans Google non a volut considerar er occitan entre es lengües de trabalh e de traduccion. E aguest a estat, justament, eth periòde de major queiguda d'emplec der occitan. Es hilats sociaus en son un termomètre. Google estructure es sues pagines en foncion dera quantitat d'emplegaires dera lengua. Atau, eth catalan a mens preséncia qu'eth castelhan e se'n pòt sénter desplaçat. Google menspredèc er occitan, e per aguesta rason s'eth ChatGPT la desplace, e acuelh ua preséncia der occitan, mo'n alegraram; era Intelligéncia Artificau considère er occitan tot e qu'eth ChatGPT non pòt atier ar aranés. Auem milhorat, però era nòsta varianta pèrd.

Entara promocion dera varianta aranesa calerà profitar d'aguest auantatje der estandard. Proposar-se de produïr dades sufisentes, des der aranés, entà èster en procés? Ei impossible. Ei qüestion de numèros, èm pògui... Dilhèu damb es ans es auanci permeten productes sense besonh de tanta massa. Però ena demora, perdem. Se non i meten remèdi quedaram coma ua anecdòta.

E... non n'è agut pro damb era pròva dera traduccion e è volut anar mès enlà. Li è demanat ara maquina que me complète un exercici en aranés (des que se propòsen enes examens deth Conselh Generau d'Aran), en que cau amplir uets damb es vèrbs "èster" e "estar" segontes convengue. Era maquina a hèt er exercici, però non a comprés era diferéncia entre es dus vèrbs; a hèt sies errors sus ueit. A passat lo de madeish damb dus exercicis mès (sus eth femenin e sus sonores/sordes). Contràriament en un exercici en occitan estandard, a comés bères errors, però pòques. En aguest cas ei profitable, damb ua petita correccion.

Er occitan generau apareish ena Intelligencia Artificiau, era varianta aranesa non; ei un problèma ena normalizacion sociau dera lengua en Aran, ua situacion dificila, qu'obligue a reconsiderar moltes causes. Quauquarrés aurie de daurir-ne eth debat abans que sigue massa tard: Eth Conselh Generau d'Aran? Er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana? Era Generalitat de Catalonha? Qui? Quan?

Entath catalan era IA està produïnt errors comparables as que gessen en occitan generau, però arren de semblant as grani errors que produís en aranés. Cau definir es politiques lingüistiques en tot tier en compde aguesta realitat; en cas contrari perderam eth trèn. En Islàndia qu'an era lengua oficiau e pròpia (coma en Aran), er islandés, en una situacion d'emplec precari, e fòrça critic, eth govèrn a gestionat ua collaboracion damb OpenAI, era empresa que desvolope eth ChatGPT, entà construïr recorsi qu'ajuden a preservar era lengua e a milhorar era sua preséncia sociau. Podem seguir er exemple?

Era recenta aparicion deth ChatGPT a vengut a accelerar es causes. Auem de méter era aplicación ath cant des nòstes elaboracions lingüistiques,

era IA mos a d'ajudar a elaborar pròves, a corregir exercicis, a dissenhar campanhes, a escríuer tèxtes, a resòler problèmes, a hèr articles, a planificar... ath cant deth Metavèrs que mos permeterà ua vida enlà dera qu'auem. Es adaptacions ad aguestes naues formes serà un procés qu'auem de realizar damb rapidesa, e se non, non i seram. Eth problèma entara nòsta varianta aranesa ei que peth moment non i apareish. Quauquarrés la i aurie de méter, s'ei possible... però coma? qui?

Enes dies que vien demanarè ara IA que me hèsque tres causes: un diccionari, un article d'opinion sus eth futur der occitan e un programa de normalizacion sociau der aranés e der occitan en generau. Ja vos condarè! E tanben parlaram deth besonh d'introduïr era nòsta lengua en Metavèrs. Ac cau!

Votaram pera lengua!

21-05-2023

Dimenge que ven votaram. En Aran, coneishem as candidats però auram en compde es programes electoraus e tanben es trajectòries des partits politics. Votaram peth dret ara viuenda, per uns servicis sociaus de qualitat, pera consolidacion deth benestar, pera cultura... e tanben votaram pera lengua, pera identitat. Es programes electoraus dera Val d'Aran, es des municipis e es deth Conselh Generau son fòrça generics e se hè dificil de determinar quini son mès convenients, però coneishem as actors politics e sabem lo que son capables de hèr e de non hèr.

Votaram pera lengua, perque ei er element de diferenciacion sociau, era clau dera identitat mès importanta deth país, pr'amor que mos definís coma pòble e donques auram en compde tres factors:

UN: votaram per aqueri que son ath cant dera **PROMOCION** dera lengua nòsta e que pensen que la cau projectar en Catalonha, en Estat e en Euròpa. Son aqueri que la vòlen e cueden ena escòla, en ensenhament obligatòri, però tanben en non obligatòri, ena universitat, en ensenhament d'adults... Aqueri que se comprometen damb es curriculums. Son es que l'empleguen e non se passen ath castelhan ara minima ocasion. Son aqueri que vòlen qu'era lengua sigue publica, que se veigue en carrèr, enes panèus, enes informatius municipaus, enes generaus e enes toristics, enes indicatius, enes plens municipaus, enes reis mags, enes publicacions, enes actes municipaus, es que l'exigissen enes pròves d'accés ara foncion publica... Votaram pes que vòlen qu'er occitan sigue present en Metavèrs e ena Intelligéncia Artificiau, e i trabalhen, pes que la promocionen entre es immigrants e tanben enes hilats sociaus, enes hèstes des pòbles, ena justícia, ena administracion, enes webs municipaus, enes mies de comunicacion... Votaram pes que non abandonen era lengua, per aqueri que pensen que non podem renonciar ara produccion d'òbres de qualitat, qu'es nòstes publicacions an d'èster produccions ben hètes, que non mos auem de conformar damb provincianismes e damb hèr ua produccion "d'anar per casa", sense critèri, sense qualitat, damb errors,

damb molti errors... Votaram pes que cren enes campanhes de sensibilizacion, pes que promocionen espectacles en occitan, subertot infantils, pes que trabalhen pes produccions audiovisuaus en occitan, de qualitat, ben hètes. Votaram pes que survelhen era qualitat dera lengua que s'emplegue e pes que respècten e potencien era Autoritat lingüistica e era correccion.

DUS: votaram per aqueri que cren que mos cau trabalhar ath cant de **CATALONHA**, ja que sense era era nòsta lengua non existirie; Catalonha a aportat es factors mès trascendents dera nòsta supervivéncia coma pòble. Votaram ad aqueri que saben que s'era lengua pròpia en Aran a d'auer un futur, sonque la poderà auer damb Catalonha. Votaram as que vòlen èster solidaris damb era lengua catalana qu'està patint dificultats, importants problèmes entà superar era possada deth castelhan que se minge ath catalan e ar occitan. Votaram per aqueri que saben qu'eth catalan e er occitan son hilhòls dera madeisha soca, son lengues germanes e pendent fòrça ans sigueren era madeisha lengua, e donques an fòrça causes en comun. Votaram pes que pensen qu'er occitan cau promocionar-lo en tota Catalonha e cau protegir es estructures e es espacis que la potencien, per aqueri que saben qu'er occitan ei oficiau en Catalonha, qu'atau ac ditz er *Estatut d'Autonomia* e que i a era *Lei der occitan* que garantise es nòsti drets, e que la cau aplicar e desvolopar.

TRES: votaram per aqueri que non vòlen separar era nòsta varianta dera rèsta der **OCCITAN** que saben qu'era nòsta lengua ei era occitana, que la criden peth sòn nòm entà evitar confusions. Son aqueri que saben qu'eth territòri dera nòsta lengua a lèu dus cents quilomètres carrats, qu'ei ireua des trobadors e trobairitz medievaus, qu'es nòsti escritors son Condò, Sandaran, Sarrieu... e Bodon, Roqueta, Camelat, Mistral... e es escritors dera actualitat. Votaram pes que pensen qu'Occitània ei ua nacion damb personalitat pròpia e non pas un bocin de França. Depositaram eth vòt pes que maugrat que saben que i an dificultats sociolingüistiques der aute costat dera frontèra, superiores as qu'auem d'aguest costat, saben tanben qu'eth gran magazin de tèxtes, era produccion absoluta mès im-

portanta e de major qualitat, era istòria trascendenta dera literatura europea... se tròbe ath nòrd deth Pirenèu e aqueri tanben son es nòsti, e les volem. Votaram pes que non ignòren qu'eth gran normativizador dera nòsta lengua siguec Loís Alibèrt en contacte damb proòms catalans dera sua epòca. Votaram per aqueri que cren qu'existís un **ESPACI OCCITANOCATALAN** que lute, entre es estats que la condicionen e coibissen, entà auer ua identitat pròpia. Votaram pes que saben qu'aguest espaci a fòrça caracteristiques comunes e qu'era Val d'Aran pòt èster eth lòc de trobada e de dinamisacion.

Dimenge que ven votaram pera lengua!

Eth torisme e era lengua (I)

28-05-2023

Possiblament era guida toristica dera Val d'Aran, elaborada per Torisme Val d'Aran (Conselh Generau d'Aran), jos era mèrca generica de "Val d'Aran La esencia de los Pirineos" sigue era mès consultada deth país. Ei tecnicament ben hèta. Però mos a preocupat: tant era web de "Esencia de los Pirineos" coma "Guidaran", era part mès modèrna e consultada dera pagina, prescindissen der aranés; non apareish per enlòc. I a accessi en francés, en anglés, en castelhan e en catalan damb ua clara preeminéncia, molt clara, peth castelhan e s'ignòre e non se divulgue era existéncia der occitan en Aran. S'amague! Sonque ua petita entrada sus era existéncia dera literatura aranesa. S'a comunicat era mancança, però se seguís amagant. Ei volguda.

I an institucions privades, comèrci importants e mens importants, supermercats, empreses potentes e mens potentes... ena Val d'Aran qu'an optat per hèr publica era lengua deth país, que la visibilizen, la meten enes sues publicitats, enes indicatius interiors deth magazin... Vòlen qu'era lengua s'i veigue.

Aguesta decidida accion, pera lengua, d'empreses privades chòque terriblament quan enes espacis publics es institucions hèn ua ignorància dera nòsta valor culturau mès identificativa. Er emplec dera lengua naturau d'Aran enes campanhes, enes emplaçaments e enes messatges toristics ei ua valor, e l'auem de hèr publica en terren de major produccion economica deth país. La cau enténer coma ua valor toristica.

En Bretanha es supermercats Leclerc an proposat qu'es sòns trabalhadors seguisquen corsi d'aprenentage deth breton e toti es indicatius interiors des sòns productes son en breton. Ena Val d'Aran tanben n'i a de supermercats damb ua preséncia significativa der aranés. Leclerc hè açò per ua qüestion de rentabilitat economica, basicament. En preguntar ath responsable de Leclerc sus aguesta decision a contestat que "*...perque agrade as bretons però tanben interèsse ara empresa. Es clients, es toristes, que*

non parlen era lengua, però estimen Bretanha, aprecien que se tròben en un supermercat especiau". Era Val d'Aran ei especiau e ei rentable d'ensenhar es sues especificitats. Perqué les amaguen?

Carmen Alen Garabato e Henri Boyer, investigadors, presentèren en 2020 un estudi sus era lengua e eth mercat; expliquen, dempús dera comparacion de dues observacions hètes damb 30 ans de separacion, qu'existissen cambis ena percepcion der occitan e en sòn emplec en mercat e que non se tracte de hèts anecdotics, se non d'aspèctes argumentaus que hèn a pensar en un reviscolamnent dera lengua enes usi publics gestionats per empreses privades.

Però aguestes mancances, damb era lengua pròpia, tanben passen enlà dera Val d'Aran. En 2008 ua denominada "Mesa del Turismo" qu'amassaue bères empreses toristiques (Non ei clar...!) denoncièc er emplec des lengües pròpies en tot explicar que perjudicauen ath torisme. Siguec contundentament contestada pes govèrns de Catalonha, Euskadi, Galícia e Baleares e se les expliquèc que ben ath contrari, es lengües pròpies apòrten identitat, diferéncia, exotisme... e qu'açò ei ben valorat per un important sector toristic. En 2021 era Deputacion de Pontevedra, consideròc "innecessari e dolent" er emplec deth galhèc ena publicitat toristica de Rias Baixas. Siguec contestada per diuèrses organizacions sociaus e se reconduïc era situacion.

E... tanben i an es exemples positius: en 2018 es Baleares ensenhauen era lengua catalana as toristes, enes hotèls, coma un reclam mès. Era experiéncia siguec exitosa. Plataforma per la Llengua en 2016 metec en marcha era campanha "Welcome to Catalonia"; basicament ère un triptic, entà informar as visitants dera existéncia e era importància deth catalan. Ena Val d'Aran hè quauqui ans, ath torn de 30, qu'aguesta experiéncia ja se hec, damb un bon exit. Era forma ère anar pes hotèls, promoigut des deth Conselh Generau d'Aran d'aquera epòca, e explicar as toristes interessats qu'era Val d'Aran a ua lengua e cultura diferenta. Se les hège ua introduccion e era gent, es toristes, agraïen er esfòrç.

Es estudis diden qu'ath torn deth 70 % des visitants se mòstren indiferents deuant dera preséncia, enes panèus, dera lengua pròpia, coma lengua prumèra, o deuant de qu'era prumèra comunicación se les adrece ena lengua deth país. Indiferents, non pas contraris... E au mens atau son sabedors dera existéncia d'aguesta lengua e en son transmissors. Entre es toristes espanhòls ath torn deth 30 % agraïrien qu'er occitan siguesse present enes indicatius e qu'en prumèra instància en siguessen atesi (dempús se pòt passar ara lengua der interlocutor, se cau).

S'eth govèrn pense qu'era sua personalitat ei ua valor que cau protegir l'a de mostrar enes encastres de major difusion e l'a de vincular ara sua economia. Era identitat cau hèr-la presenta en toti es aspèctes dera vida, se non non ei identitat, ei un folclorisme passatgèr.

Eth torisme e era lengua (II)

O perqué *hotèl* s'escriu damb h

04-06-2023

Era preocupacion pera lengua en encastre toristic existís des de 40 ans ena Val d'Aran. I a d'auer inquietud se volem incardinar identitat e economia. Non se hè solet... Ja hè uns ans que mos trobam damb que i a, a nivèu institucionau, ua clara preeminéncia peth castelhan, en airau deth torisme, e un desbrembe dera lengua pròpia d'Aran. Cau qu'es institucions reconsidèren era sua politica.

Un cas especiau ei eth deth Grèmi d'Ostalaria, creat en 1978, qu'amasse es interèssi des empresaris dera Val d'Aran. Era prumèra lengua, au mens ena web, deth Grèmi d'Ostalaria non ei eth castelhan; tanpòc ei er occitan; ei eth catalan. Eth posicionament ei insufisent, però mo'n alegram de que se manifèste mès pròxim deth catalan, que non pas deth castelhan. Era lengua catalana ei mès a pròp der aranés e der occitan generau; en un temps sigueren era madeisha lengua. Istoricament eth Grèmi a auut posicionaments sensibles ara lengua pròpia deth país. Calerie qu'enes sues publicacions, era web, es sues campanhes... includissen er occitan en un cèrt nivèu.

En 1997 er alavetz Conselhèr de Torisme, Sr. Joan Batalla, deth Conselh Generau d'Aran s'adrecèc ara Oficina de Foment e Ensenhament der aranés, qu'ère era soleta estructura tecnica publica existenta en encastre dera lengua pròpia. Batalla especificaue en escrit que i auie ua bona part deth sector professionau deth torisme aranés qu'ère partidari dera lengua enes panèus, publicitats, distintius, escrits... En sègle passat ja i auie ua bona sensibilitat per part deth sector. Estrategicament se consideraue qu'era lengua auie importància. En escrit consultaue ara Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés sus era adequacion d'emplegar era paraula "hotèl" considerant qu'eth mot ei de dimension internacionau e identifique clarament un tipe d'establiment. Ara ben, en aqueri moments era incertesa, era vacillacion ère entre emplegar "hotèl" o "au-

tèl". Damb es ans aguesta forma "autèl", s'a desbrembat. "Autèl" ei modèl e producte d'un des vicis dera distanciacion qu'a estat present fòrça ans enes decisions lingüistiques extremes (aucupar/ocupar, expausar/exposar, opausar/oposar, prepausar/proposar...). Ara non i a preséncia de "autèl"; era discussion se botge entre "hotèl" e "otèl". En escrit dera Conselheria de Torisme s'aportaue coma argument que "autèl" ère ua paraula rara e "hotèl" ère acceptada internacionaument. Era Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés li responec que "hotèl" ei ua paraula qu'inventèc eth francés (damb possibla etimologia latina) e qu'eth sòn emplec a de considerar-se apropiat coma malheu.

Quate ans dempús, en 2001 eth Grèmi d'Ostalaria hec arribar ua peticion ara Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés, en tot explicar qu'auie predisposicion per emplegar er aranés enes sues activitats; causa elogiabla. Era peticion indicaue que i auie un problèma en emplec dera paraula "Ostalaria" sense "h" e qu'açò dificultaue era sua interpretacion entà designar eth Grèmi. Era Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés informèc ath president deth Grèmi qu'era paraula "hotèl" ei d'origen francés de dimensionat internacionau, qu'es normes ortografiques permeten que se mantengue era "h" enes malheus e qu'era paraula "otèl" sense "h" correspon a ua grafia pòc integrada sociaument, qu'era paraula "ostalaria" proven deth latin "hospitalis" qu'a generat en aranés "espitau" e "ostau"... e per tot açò se li indiquèc que "es paraules "hoteleria" e "ostalaria" se pòden considerar sinonimes en tot enténer qu'era paraula genuina ei "ostalaria" e que "hoteleria" correspon ara adaptacion deth malheu (exotic, per èster estranh ara lengua pròpriament) deth francés "hôtel" fòrça emplegada e integrada sociaument e donques *apropiada-adequada* d'un punt d'enguarda sociolingüistic". Quan receberen er informe, en Grèmi, heren un intent de variar era denominacion, però passat eth temps an mantengut era genuïna "ostalaria" en lòc de substituir-la per "hoteleria". Pensi qu'era bona sensibilitat que i auie a finaus deth sègle passat, en sector deth torisme, non s'a perdut. Dilhèu a quedat endormida pes accions publiques que non l'an ajudat a mantier era sua inquietd.

E respècte dera "h" de "hotèl" finalament, ena presentacion deth Diccionа-

ri der aranés der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, publicat en 2019, i cònste que era paraula "hotèl": "[cau] mantier-la damb 'h' pr'amor que ei ua paraula d'origina francesa, (non mos arribe directament deth latin), qu'eth mon deth torisme e dera economia a generalizat damb aguesta forma, e non [cau] víuer d'esquia ara realitat". Era major part des diccionaris occitans an renonciat ad aguesta forma e se limiten ara forma "ostau" e "ostalaria".

Era pression deth sector dera ostalaria, sensible pera lengua pròpia deth país, possèc a normativizar "hotèl".

Eth torisme e era lengua (III)

Eth caòs dera toponimia

11-06-2023

Ath deuant dera falta de preséncia dera lengua pròpia en encastre deth torisme dera Val d'Aran, conven aportar solucions.

Aconselhi era lectura dera leçon inaugurau deth cors 1986-87 dera Escòla de Torisme d'Osca liejut per Francho Nagore eth 28 de noveme de 1986. Nagore ei un escritor en aragonés, Membre numerari dera Acadèmia aragonesa dera lengua.

Eth torisme ei er element de major transformacion sociau dera Val d'Aran, eth factor economic per excelléncia e donques era activitat que majoritàriament a afectat er emplec dera lengua pròpia. Tanben ei eth factor qu'a facilitat que i agen recorsi e ua projeccion major der hèt identitari aranés.

I an quate línies d'accion, enes que cau trabalhar era promocion der occitan en encastre deth torisme.

Era prumèra ei era toponimia, eth mantieniment des denominacions des lòcs damb caractèr, damb personalitat. I an denominacions que hèn a respirar aquera sensacion de qu'eth torista se trape en un lòc diferent, damb personalitat pròpia. Metegam coma exemple era denominacion dera capital, "Vielha"; aquera "lh" diferenta des digrafs des lengües vesies qu'escriuerien eth son damb "ll". Entath torista encuriosit aquera forma escrita "Vielha" prononciada coma [Viella] en catalan o castelhan (son palatau centrau sonor) li cree era sensacion de qu'ei en un lòc especiau... e açò ath mon dera empresa toristica non li ei ua contrarietat; en tot cas li apòrte un benefici, era satisfaccion deth client. Certament era forma d'escritura "Vielha" dèc en sòn moment, a finaus des 70 e començament des 80 deth sègle passat, ua transformacion ena mentalitat des abitants dera Val d'Aran. Jamès anteriorament s'auie emplegat aguesta forma; per tot trobauem "Viella" e en bèra ocasion, en bèth document

antic, "Biella"; era acceptacion vinculada ar exotisme siguec ben assumida.

I a agut, totun, contrarietats; en diuèrses ocasions, pero especiaument en un mitin electorau escotèrem a un destacat personatge dera politica de delà dera Val d'Aran prononciar [Viela] (lateral alveolar velarizada), damb tota era bona intencion d'apropar-se as emocions des votants. Non sabie coma prononciar "lh" e tot e qu'era sua intencion ère er apropament as aranesi, en aguest sentit, non podec aluenhar-se'n mès. Eth digraf de "lh" ei un d'aqueri que mos ven dera edat mieja, des trobadors... e mos identifique damb tota era lengua occitana. Mos hè particulars. Açò madeish passe damb "Escunhau", "Unha", "Casarilh"... Era toponimia major deth país ei un element d'identificacion e ath temps un atractiu toristic que conven profitar. E mès s'auem en compde qu'era toponimia dera Val d'Aran, pes leis deth Parlament de Catalonha, a coma soleta forma oficiau era occitana.

Cau, totun, destacar que i an massa circonstàncies enes qu'er emplec dera toponimia, en Aran ei un caòs que calerie solucionar, a qui correspongue. En aguest petit territòri podem trobar toponims en francés, barrejats damb d'auti en català, en castelhan o en occitan damb faltes d'ortografia. Hè mès de dètz ans qu'ena N-230, trobam "Aubert", sense er accent que li correspon, ena entrada deth pòble; per tot podem veir "Lleida" en lòc de "Lhèida", o "Esterri" en lòc de "Estèrri" e trobam "Toulouse" o "Bagnères de Luchon" en lòc des corrèctes "Tolosa", e "Banhères de Luishon". E i a "France", per tot, en lòc de "França"... Aguesti toponims ben escrits en occitan, non desorientarien ad arres e crearien identitat. Trobam "era Bordeta" en lòc deth corrècte "Era Bordeta". E... "Era Garona", "Garona" e "arriu Garona", tres formes tath madeish toponim. E i a bèth "Bossost" qu'a perdut eth sòn accent, e un "Benos" en lòc de "Benós", e un "Garòs" damb er accent ahijut damb rotulador. Podem trobar "Portilló" ath cant de "eth Portilhon" e de "Eth Portilhon". E trobam "Aiguamoix" en lòc d'Aiguamòig... e mès, e mès.

E se pòt veir "Vaquèira", "Baqueira" e "Baquèira" es dus prumèrs corrèctes e eth darrèr ei un ibrid. Aguest toponim mereish un article especiau. Le haram!

E maugrat aguestes mancances, que creen caòs, eth torista pòt sénter que se tròbe en un país especiau: i contribuís en bona part er hèt de qu'es nòms des carrèrs de lèu lèu tota era Val d'Aran son en occitan e sonque en occitan. Era iniciativa des nòms des carrèrs ena lengua pròpia ven de hè 35 ans (Conselh Comarcau de Montanha) e ei consolidada. Contràriament ena Occitània de França es lòcs damb denominacion en occitan son generaument bilingües e tot soent damb traduccions estranhes coma era "Rue Pharaon" en centre de Tolosa qu'ei era traduccion de "Carrièra Raimond d'Alfaro" (Senescal de Tolosa Sègle XIII). I an es dus indicatius. Incredible! Faraons en Tolosa?

Cau possar era coeréncia ena toponimia: perque ei atau per Lei, perque mos permet mantier era nòsta identitat lingüistica e culturau e perque ei bon entath torisme, e donques tara economia.

Eth torisme e era lengua (IV)
Eth caòs dera senhalizacion

18-06-2023

Era toponimia ei eth prumèr des camps d'accion en encastre dera proteccion dera lengua pròpia en torisme (economia); era mantenença d'un paisatge lingüistic coerent ei eth segon.

En centre de Vielha i a un indicatiu que met "Espitau". A mès de trenta ans. Quan s'i placèc generèc ua controvèrsia. I auie qui didie qu'internacionaument aguest indicatiu pòrte "h" e que i aurie confusion, subertot en moments d'urgéncia. Non se volie renonciar ara lengua pròpia, e tanpòc se cercaue contrarietats entàs ciutadans. Coma solucion en indicador s'i placèc un lhet e ua creu vermelha, ath cant dera paraula "Espitau". Non se renonciaue ara especifitat e s'orientaue as ciutadans. Non è sentut cap de valoracion negativa per aguest indicador, e dobti que cap torista age agut cap de dificultat en trapar er espitau e de ben segur aguest cartèl a contribuït a crear un paisatge mès pròpi, mès aranés, mès occitan. E non è sentut jamès ad arrés que suggerisse que calie méter eth madeish indicatiu en castelhan, en catalan o en francés. Eth senhau ei sonque en occitan.

Ara ben, enes darrèrs ans patim d'un desbrembe en aguesta sensibilitat. Eth paisatge lingüistic dera nòsta val ven materializat enes indicadors publics (deth qu'era toponimia n'ei un exponent important) e enes indicadors deth sector privat. I a empreses qu'an optat per emplec dera lengua pròpia ena sua senhalizacion interiora e exteriora. Son empreses toristiques, supermercats, talhèrs, otèls... Eth catalòg ei important. Però, darrèrament aguesti auanci son eth resultat dera iniciativa empresariau, que pren aguesta decision sense cap d'ajuda. Cau qu'es administracions amparen as empreses privades a que s'exprèssen en occitan, que les faciliten de méter es sòns indicadors ena lengua deth país, que les subvencionen s'indiquen eth nòm dera empresa en aranés. Era preséncia dera lengua enes empreses privades ajude a dar personalitat ara

Val d'Aran e a qu'eth torista age ua sensacion d'exotisme, d'èster en un país diferent, atractiu...

En 1997 des dera Oficina de Foment e Ensenhament der aranés deth Conselh Generau d'Aran se hec ua campanha de normalizacion lingüistica en comèrç: "*Daurisque es pòrtes deth sòn establiment ar aranés*". S'arribèc a mès de 600 establiments e ère eth resultat d'un acòrd damb eth CITVA, era Cramba de Comèrç e eth Grèmi d'Ostalaria. Auec boni resultats, es sensibilitats èren viues. En 2000 se distribuïc mès de 1000 adesius entàs pòrtes des establiments. Es etiquetes diguien "possatz" e "tiratz". Son encara visibles en fòrça endrets.

En 2005 eth Conselh Generau d'Aran hec ua campanha entara difusion der occitan ena senhalizacion des comèrci aranesi. Comencèc hènt un diagnostic. Era responsabla tecnica de consum escriuec: " ...[es establiments dera Val d'Aran] an era volontat d'emplegar de forma abituau er aranés, però manifèsten fòrça problèmes en moment de hè'c...". Cau ajudar-les a solucionar es dificultats. Eth projècte s'orientèc en facilitar era rotulacion e especiaument es cartes des restaurants en occitan. Era campanha des cartes ja s'auie hèt en 1998 e en 2000. Però, d'aguest tèma, des cartes, en parlaram en Cimalh que ven, donques qu'ei eth tresau encastre deth torisme a on calerie incidir, tà protegir era lengua e rentabilizar-la toristicament.

Es auti indicadors, trascendents, son ena senhalizacion publica, era que depen des administracions, e aciu enes darrèrs ans mos trobam damb un vertadèr conflicte a on era lengua pròpia a perdut era batalha, pèrd preséncia. Trobam en diuèrsi lòcs dera Val d'Aran, sonque en ua lengua: "Excepto autorizados" dejós d'un senhau de limitacion de tonatge, "En caso de hielo uso obligatorio de cadenas", "Recordi" dejós d'ua indicacion de corves dangeroses, "Aparque ordenadamente por orden de llegada", "Excepto vecinos" dejós d'ua proïbicion de circular, "En la travesía y en toda la población" dejós d'un senhau de proïbit aparcar camions, "Atenció-Recordi" en un senhau de precaucion damb es ciclistes, "En todo el casco urbano" indicant ua proïbicion, "Recordeu" en un senhau

de precaucion damb es animaus sauvatges, "atenció perill caiguda de neu", "prohibido estacionar", "zona estacionamiento invertido"... e mès e mès e mès... Era lengua majoritària ei eth castelhan. E i an panèus en aranés damb faltes: "...veïculs autoritzadi". Un vertadèr caòs, ua estranha renóncia ara nòsta lengua. Aqueth esperit que decidic escríuer "Espitau" s'a perdut.

Cronin, novelista e mètge britanic, en 2000, escriuie "...viatjar significa crotzar frontères lingüistiques intèrnes e extèrnes, escotar diuèrses lengües e accents e experimentar er agaçament que ges deth uet comunicatiu e deth chòc interculturau". Non cau privar ath torista d'aguestes sensacions, e ben ath contrari les ac cau facilitar, en tot dar vida ara esséncia deth país, era esséncia aranesa, en tot protegir era economia.

Eth torisme e era lengua (V)
Er occitan enes cartes des restaurants

25-06-2023

En un programa de proteccion dera lengua pròpia en un projècte orientat ath torisme, en/de/peth torisme, era toponimia ei eth prumèr encastre que cau susvelhar; eth paisatge lingüistic, es senhalizacions, ei eth segon... Eth tercèr son es cartes des restaurants.

En generau es establiments an ua bona respòsta, però non pas tostemp. En 2022 Plataforma per la Llengua provoquèc era saturacion deth Restaurant Surf House, en Barcelona, en tot que mès de 40 persones, eth madeish dia, demanèren era carta en catalan e en non facilitar-les-ac ampliren cada un era huelha de reclamacions qu'aguesti establiments an d'auer.

Anar tath restaurant ei ua des activitats mès correntes des toristes. Trobar-se damb era preséncia deth país en prumèr tèrme les ei un atractiu. Era qualitat deth restaurant ven prumèrament definida pera qualitat des sòns codinats, des sòns productes e des sòns servicis. S'ena carta s'auferissen productes dera tèrra e codina aranesa alavetz pren caractèr d'exotisme, de propietat... De ben segur qu'eth plat mès reiterat en tota era Val d'Aran, ena major part des restaurants, ei era "olha aranesa", preparada de formes molt diuèrses, però damb aquera caracteristica d'oferir quauquarren d'identificatiu deth país. Ditz Vicent Marques, codinèr e escritor, "[era Òlha aranesa] a fòrça reputacion e ei considerada coma eth plat nacional". Se'n poderie díder de d'autes manères: "sopa barrejada", "olhada", "escodelha", "borit"....però se'n ditz "olha aranesa". Senhale ath país. Hè quauqui ans sonque en didíem "olha", però eth besonh dera identificacion a generat que tostemp s'acompanhe damb qualificatiu de "aranesa".

Se cerque lo pròpi, lo autocton, e atau, s'eth torista tròbe tota era carta en occitan li alimentam aqueth desir, aquera sensacion d'èster en un lòc particular, e en trobar tanben era carta en d'autes lengues, darrèr dera

occitana, pòden jogar, entretier-se, damb eth servici deth restaurant, qu'a d'èster preparat entà mantier petites convèrses damb eth client, en tot comentar coma se pronóncie, qué signifique, coma ei elaborat... Se a mès era rotulacion deth restaurant ei en occitan, alavetz era sensacion de magia, de lòc extraordinari, de país luenhant se hè realitat.

Però as restaurants cau ajudar-les, cau dar-les supòrt... cau oferir un servici rapid de traduccion e ua petita formacion ath servici, entà que pogue dar es explics qu'ajuden a dar era sensacion de major gust ath codinat. Enes tecnologies actuaus era traduccion automatica non ei complicada. En euskera, en galhèc e en catalan eth servici digital foncione. Cau crear era referéncia en occitan e animar as restauradors a emplegar eth servici. En aguesti moments era preséncia der occitan enes cartes des restaurants dera Val d'Aran ei escassa, e açò ei ua error que cau reorientar.

En sègle passat, en encastre dera aplicación e desvolopament dera Lei de Politica Lingüistica, en 1998, se hec, des deth Conselh Generau d'Aran era campanha "*Aranés ara carta, mès qu'un servici*". En ostiu, ua persona contratada visitèc toti es restaurants dera Val d'Aran en tot oferir-les era traduccion gratuïta dera carta. Se les traduïc e se les portèc entar establiment. Aué en dia era tecnologia mos estauviarie es desplaçaments. Poderíem oferir eth servici telematicament. O non! Er an 2000 eth Conselh Generau d'Aran publiquèc un vocabulari que recuelhie toti es plats des cartes traduïdes. S'oferic as restaurants.

En moment dera prumèra campanha, en 1998, en Aran i auien 175 restaurants e 72 bars. En totau 247 establiments. N'i auec 48, un de cada cinc, que non i sigueren interessadi, que non auien clients que les demanèssen pera lengua deth país, que trabalhauen damb un "menu" diferent cada dia e elaborar era traduccion diària ère un problèma... Era rèsta, mès de cent restaurants aueren era carta en aranés pendent quauqui ans. N'i auec que mantengueren eth contacte damb era *Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés* entà demanar eth servici de traduccion d'events puntuaus coma eth sopar de cap d'an, ua noça, ua comunion... Però, a dia d'auè, n'i a agut molti qu'an abandonat era carta en occitan. Ara non

trobam aqueri "Anciam de frutes variades damb pernilh ath vinagre de haraga", o "Rap en horn damb menèstra d'arròssi e chuc de timonet" o es "Espàrrecs sauvatges ena gresilha" o "era "Espatleta d'anhèth estil aranés" o "Pofre ara galhèga" o eth "Pastís de hormatge fresc damb confitura casalèra de prues"... Ara ei majoritàriament en castelhan, e tot soent se demanes, ath cambrèr, en occitan (o en catalan), te contèsten "¿cómo dice?". Era qualitat dera codina seguís estant molt bona, era elaboracion a milhorat; gaudim de boni restaurants, però era lengua pròpia a perdut preséncia e eth torista a perdut ua possibilitat d'accés ara esséncia deth país. Ara era "Òlha" ei majoritàriament "Olla". Domatge!

Eth torisme e era lengua (VI)
Eth torisme culturau

02-07-2023

Es toristes van entara Val d'Aran a esquiar, a hèr montanha, a veir paisatge... e i a un percentatge creishent de persones que i van a hèr torisme culturau, o au mens que vòlen compartir er esquí, era natura, era gessuda en montanha damb un coneishement dera vida deth país e agraïssen un contacte damb era cultura. Aguesti pòden combinar es sues estàdes damb era visita des glèises, damb eth passeg pes pòbles, damb es musèus, damb era esséncia... De lòcs damb un contengut de cultura ena Val d'Aran n'i a un pialèr, e era majoria an ua qualitat bona, sufisenta, aprofitabla. E totun i a ua qüestion que non acabe d'èster ben orientada: ei er emplec dera lengua pròpia ena senhalizacion, ena musealizacion des diuèrsi endrets. S'a renonciat ar emplec dera lengua deth país o s'emplegue en panèus trilingües o quatrilingües o inclós pentalingües en tot dar ua imatge d'artificiositat pòc atractiva e damb ua cèrta transmission de folclorisme entara nòsta lengua pròpia. I an musèus, glèises, lòcs de visita qu'an optat per presentar es productes sonque en castelhan. Açò mos hè mau, mos hè presentar eth nòste hèt diferenciau coma ua anecdòta, coma un hèt provinciau, sense valor. I a un critèri majoritari que presente es escrits en trilingüe (occitan-catalan-castelhan e bèra auta) en un madeish panèu. A viatges, en aguesti panèus er escrit en occitan ocupe un lòc destacat respècte des demès e alavetz eth problèma quede un shinhau minorat, però seguís estant un atemptat. E tot soent er occitan non i destaque, lo que vò díder que quede coma ua curiositat.

Cas apart ei eth d'aqueri que se presenten sonque en castelhan e en occitan. Alavetz amaguen ua auta sensibilitat, damb un cèrt carácter belicós, contra eth catalan, que non tractarè ara, e que non ei bon entad arren, e tanpòc mos beneficie.

Ei clar que moltes des paraules qu'emplegam en aranés son fòrça semblantes enes autes lengües e encara que sonque que siguesse per economia mos les poderíem estauviar. Metegam per cas: s'escriuem "Mu-

sèus dera Val d'Aran", voletz dider que cau méter en dues hilères mès "Museus de la Vall d'Aran", "Museos del Valle de Arán"? Non creiguetz que s'ac metem sonque en occitan, quinsevolh visitant comprenerà eth significat? Non pensatz qu'ei umiliant entara intelligéncia deth torista?

Non harè aciu un catalòg de situacions caotiques, non relacionarè era enorma, extraordinària quantitat de controvèrsies existentes en aguest encastre, non me referirè ad aqueri que sonque ac hèn en castelhan quan ac poderien hèr perfectament en occitan e eth producte guanharie qualitat e atractiu, però vau a explicar dues bones practiques que mos pòden servir de modèl entà promocionar eth torisme e era lengua.

Era prumèra, ja non existís, causa que lamenti, pr'amor qu'ère un modèl fòrça exemplar en tractament dera lengua en encastre deth torisme culturau. Se tracte deth PyrenMusèu que tanti esfòrci costèc ara família Rocher-Ros en Salardú. Era metalengua, era lengua dera exposicion, ère er occitan; ère era soleta lengua e se bèth visitant auie de besonh des explics en d'autes lengües, se l'oferie un imprés ena lengua demanada. Rotes de montanha, fotografies destacables, conquesta de tucs, escalades memorables, exploradors importants, cartografia, glaciars, cambi climatic... tot en occitan. Era experiéncia ei qu'era majoria des visitants n'auien pro damb er occitan. Ua reussita!

Era segona experiéncia ei Eth Camin dera Bruisha en Tredòs, un itinerari que semble trèt d'un conde de màgies. Ei un itinerari de mens d'un quilomètre damb indicacions sus es accions des bruishes, es hades... passatz peth costat des arbes qu'an cara, per un pònt de husta, per estructures meravilhoses... lo significatiu ei que totes es explicacions son en occitan e sonque en occitan. Era magia ei totau e eth camin a un exit surprenent. Es organizadors an profitat des naues tecnologies e an plaçat còdis QR entà que se posque accedir as explicacions en quate lengües mès: catalan, castelhan, francés e anglés, e a mès s'estan generant informacions en youtube, en instagram, en tiktok... en diuèrses lengües, lo que permet accessi diferents, però eth lòc ei en occitan, eth espaci a era màgia der origen. Molt ben! Se poderie aplicar aguesta orientacion ena major part

des productes culturaus aranesi e convertir era Val en aqueth lòc de màgia que cau que sigue.

E se vatz entà Vilamòs, ena entrada deth pòble trobaratz un panèu damb un diboish que ditz " Era sua merdeta tara tua bosseta" e en diboish se ve un can hènt es sòns besonh e ua bosseta a on s'a recuelhut es sues deposicions. Eth senhau, generat per Ajuntament de Vilamòs, ei reaument ua informacion atractiva, que da un sentit de país. Ei clar que trincarie eth sòn encant se ath sòn costat i metesse "La seva merdeta per a la teva bosseta", "Su mierdecita para tu bolsita" o "La petite merde pour ton sachet".

Eth torisme e era lengua (VII e darrèr)

Conclusions

09-07-2023

S'a generat era opinion de qu'era lengua occitana d'Aran a un estonant estat de desaparicion e qu'un des motius ei era influéncia deth torisme. Ath long de sèt articles auem volut explicar qu'eth torisme non ei eth causant dera desaparicion dera lengua e que ben tractat se convertís en motor dera sua revitalizacion. Ei ua oportunitat.

Cèrtament eth torisme, qu'ei eth dinamizador economic dera Val d'Aran, pòrte persones damb lengües diferentes, generaument mès poderoses qu'er occitan que pòden generar ua sensacion de lengua inferiora ena lengua pròpia; se cree enes aranesiparlants un sentiment de parlar damb menor categoria. Ara ben, i an auut d'auti moviments sociaus ena Val d'Aran damb grana trascendéncia poblacionau qu'an deishat ua tralha mès pregonda en procés agonizant dera lengua pròpia d'Aran.

Hè un dies. pregunte a un companh d'origen romanés, se perque non s'interessaue pera lengua naturau d'Aran. Me contestèc que non auie eth temps, qu'auie vengut a trabalhar e qu'eth dia ère cuert, e que non i auie facilitats entath sòn aprenentatge..., però, ahigec que s'auesse eth temps aprenerie abans eth catalan que non pas er occitan, pr'amor qu'eth catalan a ua utilitat en gésser dera Val d'Aran e en anar tà Barcelona. M'estonèc. Eth problèma ei que des dera Val d'Aran non auem sabut dar importància ara nòsta lengua e es nauvenguts non ven eth besonh e er interès d'aprener-la. Aguesta realitat non a arren a veir damb es toristes, tèma centrau d'aguest escrit. Sonque voi incidir en que d'auti motius e moviments an deishat ua mèrca mès pregonda en procés minorizant dera lengua nòsta. Es granes immigracions viuudes, era darrèra deth seglè XXI o es anteriores damb eth trabalh enes mines o damb eth bastiment des centrals idroelectriques son ena basa des dificultats de conservacion dera lengua. Es importants efèctes dera implantacion des fòrces de seguretat espanhòles, policia e guardia civil, personau dera aduana...,

o era deth cuartèl des militars en Vielha, an originat un efècte contrari ara lengua pròpia, castelhanizador... Deuant d'aguesti moviments era nòsta lengua prenie un caractèr locau, de lengua petita que s'acoquinaue deuant dera lengua castelhana, mès poderosa e damb un gran procés expansiu.

Pèire Bec, Membre dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, manifestèc, respècte der occitan de França, qu'es persones damb baish nivèu culturau son es que mès facilament se pòden tornar monolingües francesi, maugrat que coneishquen er occitan e que contràriament persones damb ua formacion academica major pèrden er occitan damb major dificultat e acaben dominant es dues lengües. Es nivèus de formacion personau ena Val d'Aran an estat corrèctes, es aranesi gessien a estudiar dehòra, però er aluenhament des centres de formacion des ciutats a creat ues bosses de mancances qu'an facilitat era aproximacion ara lengua castelhana.

Ara, damb eth torisme s'a artenhut un desvolopament economic e sociau important e s'aurie de profitar entà produïr un desvolopament culturau que pòrte a auer major conciéncia dera valor dera lengua. Era consideracion dera lengua pròpia en encastres toristics ei bon entath torisme e entara lengua. Ben estructurat, aplicant modèls adequats, eth torisme beneficiarà dera difusion dera identitat pròpia deth país.

I an quate encastres que ben trabalhats contribuïran a desvolopar un servici toristic de qualitat. Era normativizacion dera lengua e era sua aplicación enes denominacions toponimiques enes mès usuaus, ena toponimia major, e enes mès proximes, toponimia menor, mantierà era personalitat. Era non traduccion, as lengües mès difoses, des nòms de lòc e era insistenta actitud de persutar enes denominacions istoriques, tradicionaus mos ajudarà a mantier era connexion damb eth passat e a qu'eth visitant posque enténer era originalitat der espaci a on ei.

Eth manteniment d'un paisatge damb senhalizacions sonque en occitan, però damb es recorsi de besonh entà qu'eth messatge arribe as interlocutors, en tot emplegar pictogrames o d'auti metòdes adequats mantierà

eth país en un entorn especiau qu'eth torisme agrairà e que conservarà er emplec dera lengua en un encastre util.

Era gastronomia que s'oferís as passants a d'èster dada en occitan entà qu'eth bon assaboriment dera bona codina sigue complementat damb un entorn de sabiesa populara. Cau recuperar era "Òlha" en lòc dera generalizada "Olla".

Eth torisme culturau que se manifèste enes visites glèises, musèus, assisténcia a explicacions, visita de paratges naturaus, itineraris... a d'èster ofèrt exclusivament en occitan, damb es supòrts lingüisics qu'es naues tecnologies mos faciliten (Còdis QR, Instagram...). Cau oferir un país magic.

Eth torisme da ua oportunitat ara lengua pròpia e era lengua naturau deth país ei un recors qu'eth torista agraís, ei un recors toristic.

Cronica d'ua amassada dera Acadèmia Aranesa

16-07-2023

Eth prumèr dissabte de juriòl se celèbre, cada an, eth Plen ordinari dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Ei un moment de retrobament, de méter en comun es projèctes e d'analisar e valorar eth trabalh hèt. Era Acadèmia en dues seccions, era aranesa e era estandard, compde damb 18 Membres.

Eth Plen ei emocionant. Prumèr ua menuta de silènci pera desgràcia dera pèrta deth nòste estimat Tonho Castet, que ja auie confirmat era sua participacion. Pèire Bèc, en 2014, tanben auie confirmat era assistencia e era mòrt se l'emportèc a finaus de junh, uns dies abans dera amassada.

Ei agradiu de valorar eth trabalh hèt e de considerar e discutir sus es 13 projèctes que desvolope era Acadèmia. Ath long der an i an d'autes amassades, però aguesta ei era de passar compdes, era de valorar coma auance era normativizacion dera lengua, coma foncione er analisador de còrpus e quini resultats a dat era analisi deth còrpus des leis deth Parlament de Catalonha; ei eth moment de saber en quin estat ei er estudi d'Era Pireneido de Sarrieu e coma s'administre era organización dera Bibliotèca dera Escòla des Pirenèus; se met en comun coma van es avaloracions e es trabalhs sus er estandard dera lengua occitana. Era trobada annau permet saber qu'ei a punt de gésser eth diccionari espanhòl-aranés e que s'està trabalhant en romanés-aranés. Ena amassada se pòt hèr un seguiment ath recuelh dera literatura orau que ja amasse mès de vint entrevistes en persones de mès de 85 ans; un gran magazin de documentacion orau.

Auem podut seguir er estat deth recuelh dera toponimia menora dera Val d'Aran qu'està auançant en un programa pluriannau ben establít. Auem sabut coma auance era istòria d'Aran qu'enguan, eth segon an, superarà eth dotzenat d'articles. Auem seguit er estat dera traduccion, ar occitan, mès voluminosa dera istòria, enes òbres d'Antòni Nogués, qu'ara està premanint eth Quishòt de Cervantes. E auem valorat es projèctes

sus er occitan e era Intelligéncia Artificial enes qu'ei implicada era Acadèmia.

Però lo mès entossiasmant son es convèrses personaus en moment deth cafè de miei maitin o en dinar. Gessen es emocions e mos quedam toti surpresi quan Bernat Arrous e Franc Bardou, que viuen en França, afirmen que "Catalonha a era democràcia mès perfècta deth mon" e meten coma exemple era proteccion que da ara lengua occitana. E mos quedam reflexionant quan Thomas Field ditz "qu'ei mès facil de traduïr ar anglés a Bernat Manciet, que non pas a Joan Bodon", tot e que entà quauqu'uns de nosati ei fòrça mès senzilh de liéger Bodon e concludim que lo complicat ei de traduïr era senzilhesa, era proximitat... E escotam a Jèp de Montoya quan explique que Bernat Sarrieu ei un des mès grani escritors dera lengua occitana e qu'entre es projèctes dera Acadèmia i a eth de hèr-li justícia. O mos congratulam d'escotar es paraules de Jacme Taupiac sus era lengua estandard, sus es motius actuaus pes que non se'n vò parlar, qu'er estandard ei era mèrca dera unitat dera lengua. E escotam a Lourdes España explicant, damb satisfaccion, qu'es sòns alumnes der Institut d'Aran an desvolopat processi en occitan enes hilats sociaus.

Era dinamica dera amassada ei rica, pr'amor que i an participants damb procedéncies molt diuèrses. Era majoria i son presencialament, però i a cinc membres qu'ac hèn de forma telematica; son membres dera seccion estandard, as qu'es tecnologies les faciliten era participacion, per mor que viuen luenh. Cèrtament, es tecnologies permeteren era sua contribucion, però non les podérem sarrar era man, non sentérem comentaris que non èren ena orden deth dia, però que sauven ua importància emocionau. A travès dera pantalha gaudírem dera participacion de Miriam Bras, de Joan Salas-Lostau, de Florian Vernet, de Patrici Pojada e de Claudi Balaguer e per delegacion de Felip Carbona. Es sues riques aportacions se recuelhen ena acta dera amassada.

Es auanci telematics mos hèn a pèrder comunicacions que sonque era preséncia personau mos pòt brindar. Mos hèn mès eficaci, però mens umans.

Podérem escotar a Ramon Sistac explicar-mos qu'a hèt era darrèra classa ena Universitat dempús de 40 ans d'exercici e coma n'ei d'importanta era darrèra decision dera Acadèmia aragonesa de la lengua, dera que n'ei membre. Gustèrem es consideracions de Miquèu Segalàs sus es classes d'aranés entà adults. E compdam damb es valoracions de Ròsa Salgueiro e Angelina Cases, qu'an estat conselhères deth Conselh Generau d'Aran per dus partits diferents (govèrn e oposicion) e que'n seguissen estant en aguesta legislatura. Mos apòrten visions equilibrades. E compdam damb era opinion de Elvira Riu qu'amassa damb Taupiac participèc enes Nòrmes Ortografiques de 1983 e que mos trasmet eth bagatge dera istòria recenta dera nòsta lengua.

Era valor scientifica dera amassada ei considerable, era valor umana ei extraordinària.

Eth ciemen e er occitan

23-07-2023

Eth Ciemen, *Centre Internacionau entàs minories etniques e es nacions*, que se definís coma era "entitat des pòbles e es nacions sense estat" a auut relacions damb er occitan a trauès der aranés.

Era recenta Escòla d'Ostiu, deth Ciemen, celebrada pendent aguest juriòl, titolada "lengües d'ací e de per tot: entà ua gestion catalana dera diversitat lingüistica" incorporèc ua session sus sociolingüistica dera Val d'Aran; "Un exemple de gestion dera diversitat - er occitan en Aran". Era session siguec rica, i participèren, coma alumnes, coneishedors dera problematica que contribuïren damb es sues aportacions a alimentar es inquietuds e es reflexions ath torn der aranés. Ei atau que bastim!

Eth Ciemen pòt facilament plaçar-se ath cap des entitats associatives de Catalonha qu'an mostrat ua inquietud, e an trabalhat, per Occitània e pera Val d'Aran enes nivèus identitaris. Non ei eth prumèr viatge qu'eth Ciemen collabòre ena difusion dera peculiaritat lingüistica dera Val d'Aran. I an tres accions concrètes, deth Ciemen, qu'ath long des ans an portat era identitat aranesa enlà des montanhes.

Es dies 24, 25 e 26 Abriu de 2002 eth Conselh Generau d'Aran participèc en un Simpossi en Miranda de Douro en Portugal. Miranda ei ua comunitat qu'a coma lengua pròpia ua varianta der asturleonés coneishuda damb eth nòm de *mirandés*. Ei eth testimoni lingüistic que desmentís era coneishuda declaracion de que Portugal ei un estat unilingüe. Aqueri dies de hè mes de 20 ans, eth Ciemen organizèc en Miranda eth Vau Simpossi Internacionau de Lengües Europèes e Legislacions, damb ua tematica centrada enes enclaus lingüistics dera Union Europèa. Miranda ère un lòc adequat entà aguesta trobada; i viuen apruprètz 10.000 persones, era normativa dera lengua, deth mirandés, ei elaborada per Ajuntament de Miranda e era Universitat de Lisboa, eth sòn aprenentatge en ensenhament obligatòri ei optatiu. Existís un compromís deth govèrn de promòir eth Mirandés e un reconeishement dera sua valor, però era lengua non a

cap d'oficialitat. Era relacion damb es diuèrses experiéncies qu'aquiu se viueren siguec enriquidora e influent enes projèctes de promocion der aranés.

Es dies 9 e 10 d'octobre de 2009 eth Ciemen, d'acòrd damb era Secretaria de Politica Lingüistica dera Generalitat e eth Govèrn de Trento, ben representat per insigne Marco Viola, organizèc ena sua sedença, en Barcelona, ua amassada entre representants des comunitats aranesa e ladina de Trento. S'i tractèc sus eth futur dera lengua, se hec ua comparativa entre legislacions lingüistiques sus eth ladin de Trento e er occitan de Catalonha, se parlèc dera collaboracion entre es dues comunitats, e tanben d'economia. Era comunitat ladina de Trento a fòrça caracteristiques similares damb era Val d'Aran: comunitat de montanha, economia toristica, lengua pròpia diferenta dera lengua estatau... I participèren representants dera Val d'Aran e dera Val de Fascia (Trento) enes diuèrsi encastres, politic, economic, mieis de comunicacion, torisme, educacion, lengua... Dera Val d'Aran i auec un dotzenat de persones, lingüistes, professors, empresaris, politics... Se creèc un *Conselh permanent* entre es dues comunitats, damb volontat de creisher damb d'auti grops, entà tratar es qüestions d'identitat. Entre es conclusions dera trobada en destacam que "Es ladins e es aranesi s'an de considerar mens coma minories a protegir e mès coma pòbles as que cau garantir era libertat de créisher".

Es dies 26 e 27 d'octobre de 2012 eth Conselh Generau d'Aran participèc en Congrès "Lengua Matèrna, democràcia e desvolopament" que se celebrèc en San Pietro al Natisone, en nòrd-est d'Itàlia. Ère organizat pes comunitats locaus damb collaboracion e estructuracion deth Ciemen. En San Pietro al Natisone sajauen de defensar era sua lengua materna, eth Nedisko, varianta der esloven, era lengua naturau deth territòri que se ve desplaçada per Italian e peth Friolan, e non gaudís de promocion institucionau. En 2012, quan era lengua occitana ja ère oficiau en Catalonha e ja s'auie aprovat era Lei der occitan, er exemple aranés servie de referéncia as moviments mès conscients de San Pietro. E certament es inquietuds de San Pietro servien de reflexion as moviments lingüistics

en favor der occitan. Mirko Clavora ac expliquèc convenientament: “era nòsta comunitat a eth perilh de desaparéisher victima d’ua assimilacion der estat italian”.

Eth Ciemen a auut participacions trascendentes ena estructuracion dera realitat lingüistica d’Aran. Ara ben, personaument, eth Ciemen a auut tostemp un nòm pròpi: Aureli Argemí. En totes aqueres accions descrites, e en d’autes que queden en rebrembe, enes qu’eth Ciemen a produït moviments favorables ara lengua d’Aran, tostemp, tostemp... Aureli i e present, possant, aconselhant, promoiguent... Era nòsta istòria lingüistica aurà un pialèr de nòms destacats. Aureli Argemí n’ei un d’eri.

CAMACUC e ERA GARBÈRA

30-07-2023

Borriana ei un pòble deth País Valencian d'uns 35.000 abitants. Enes recentes eleccions municipaus an gessut escuelhuts 8 còssos deth PP, 7 deth PSOE, 4 de VOX e 2 de Acòrd per Guanyar. Entre PP e VOX govèrnen er ajuntament. Eth còsso responsable dera cultura, Jesús Albiol, ei de VOX; ua des prumères causes qu'a hèt ei cancellar es soscripcions der ajuntament a revistes en catalan. Tanben a ordenat que se retiren dera bibliotèca municipau. Entre es revistes afectades i a Camacuc, comic infantil, que hège mès de 12 ans qu'ère ena bibliotèca, qu'a contribuït a crear uns abits lectors en molti mainatges valencians e qu'a ua istòria vinculada damb era lengua occitana.

Er an 2000 eth Conselh Generau d'Aran contactèc damb Joan Escriva, propietari e anima de Camacuc damb era finalitat de poder adaptar era revista ar occitan aranés e hèr-ne ua distribucion enes escòles. S'arribèc ar acòrd e ara naua publicacion se li metec de nòm "Era Garbèra". Se hec ua selección des pagines qu'interessauen, s'acordèc hèr ua edicion cada dus mesi e ua tirada de 600 exemplars entà distribuïr-les enes escòles araneses entà facilitar eth trabalh deth professorat ena promocion dera lectura. Ath long des ans s'incrementèc era tirada a 850 exemplars.

Eth 28 de hereuèr de 2001 en Hotèl Tuca de Betren eth Conselh Generau d'Aran convoquèc a toti es professors dera Val d'Aran; se les hec era presentacion dera publicacion, que recebec ua grana acuelhuda. Ena vida escolara de molti mainatges aranesi s'i metec Era Garbèra

Es responsables de dinamizar era publicacion enes escòles sigueren es auxiliares de convèrsa, qu'emplegauen era publicacion coma recors. Eth 17 de mai de 2001 es responsables de lengua e de joenessa deth Conselh Generau s'amassèren damb es tres auxiliares de convèrsa des escòles araneses e inicièren era prumèra formacion e distribucion.

Des 24 planes ua ère dedicada ara activitat culturau dera Val d'Aran. Es mainatges aueren informacion des noticies mès destacades. Per exemple

ena Editoriau d'Era Garbèra de seteme de 2006 se les comunicaue que "Ara, coma resultat dera aplicacion deth Nau Estatut d'Autonomia, era nòsta lengua ei oficiau en tota Catalonha... toti es que parlam aranés èm es soleti ciutadans de Catalonha que sabem emplegar es tres lengües oficiaus.", o en junh de 2005 se les introduïe en ua des figures mès importantes dera istòria dera Val d'Aran: "Felipe Aner d'Esteve: siguec un Deputat important enes Còrts de Cadiz...gessut d'Aubèrt, defensèc es drets des nacions coma Catalonha, e naturaument era Val d'Aran... Ère eth començament deth segle XIX.". O tanben s'i trobauen curiositats coma en Març de 2002: "En Alacant, un pagés s'a trapat ua sèrp damb dus caps. Sonque hè un pam de longada. Coma encara non saben qui se'n va a hèr cargue l'an portat entar Ajuntament, l'an en ua caisha de sabates e la pòt visitar qui volgue". Era Garbèra servie entà hèr conéisher era actualitat, era identitat e explicar istòries curioses.

Ua seccion qu'interessaue fòrça as mainatges ère "Era cabanòta dera sciéncia" que les explicaue coma hèr experiments fisics e quimics damb materiaus senzilhs, però de resultats surprenents. Bèri professors hègen es experiments ena classa.

Vene tara libreria e triga un libre!

06-08-2023

En noveme de 2020 eth Govèrn dera Generalitat creèc eth *Conselh nacionau dera lectura*. Ei un organ collegiat de carácter consultiu entà elaborar eth Plan Nacionau entà promoir er àbit lector en uns moments enes que s'an detectat diuèrsi problèmes de lectura entre es joeni. Er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* en forme part. Era prumèra amassada se celebrèc eth 28 de deseme de 2020.

Era preocupacion pera promocion dera lectura ei quauquarren que figure en toti es govèrns deth nòste entorn. Er estat espanhòl projèctèc en 2021 un "Plan de Fomento de la Lectura" jos eth lèma "lectura infinita" damb ua sèria de programas qu'iniciaument s'auie previst de presentar tanben en occitan. Ja s'auien hèt es prumères traduccions, però finalament quauquarres bloquejèc aguesta opcion.

Eth *Conselh nacionau* se formèc damb 46 vocalies e a artenhut a elaborar eth *Plan nacionau deth libre e era lectura* entà milhorar es indexs de lectura.

Eth passat 13 juriòl eth *Conselh nacionau dera lectura*, presidit per conselhères de Cultura e Educacion aprovèren eth Plan. S'an determinat 73 mesures (bibliotèques, centres educatius, ajuda as famílies, ajudes ara edicion, bèques entara creacion literària, plans locaus e comarcaus...) e er objectiu, entre d'auti, ei qu'er an 2030 eth 76 % per cent dera poblacion liege, au mens, un libre per trimèstre. Eth 18 de juriòl eth Govèrn de Catalonha aprovèc eth Plan.

Però... eth problèma non ei sonque que non se lieg; ei que non se sap liéger, que maugrat qu'es nòsti estudiants coneishen es tecniques basiques dera lectura, non comprenen lo que liegen. E... se non comprenen ei impossible que s'aficionen ara lectura.

Era corrècta lectura, entre es estudiants, a ua relacion dirècta damb er exit escolar. Non se tracte de liéger rapid; se tracte de hèr lectura com-

prensiva. En Catalonha un de cada tres mainatges qu'acaben er ensenhament primari, non an comprension de lo qu'an liejut, en catalan, en castelhan o en aranés; liegen però non saben qué; an lo que se'n ditz un baish nivèu lector, analfabetisme foncionau. Es mainatges damb aguestes dificultats non pòden compréner un enonciat de matematiques o ua descripcion literària o istorica, non poden opinar sus ua notícia liejuda... an dificultats entath sòn aprenentatge e entà cèrtes activitats dera vida d'adults. Enes molti ans de "profe de mates" damb mainatges de 13 e 14 ans è podut comprovar era pèrta de capacitat ena comprenença des enonciats. Hè 30 ans es mainatges realizauen un esfòrç superior e èren capables de compréner en un percentatge elevat es enonciats de problèmes qu'ara sonque comprenen ua petita part dera classa. E coma tostemp aguestes mancances van relacionades damb eth nivèu economic e culturau des famílies. Cau intervier enes famílies.

En coeréncia e coordinacion damb eth *Plan nacionau deth libre e era lectura* ja hè un parelh d'ans qu'era Generalitat de Catalonha a possat era campanha "Fas 6 anys tria un llibre" qu'en occitan hè "Hès 6 ans, escuelh un libre". Toti es mainatges de Catalonha que complissen 6 ans receben ua carta personalizada, qu'entàs aranesi ei escrita en occitan, ena que se les obsèquie damb un libre que pòden anar a cercar en quinsevolha des libreries aderides ara campanha e escuélher eth que mès les agrade. Era targeta que recep eth mainatge ditz: "Descurbís un mon plen d'aventures, emocions, mistèris..." Era campanha perseguís qu'es mainatges e mainades vagen entara libreria damb un adult e qu'aprenguen a dar valor as libres e ara lectura. Era iniciativa ei interessanta e estimulanta. Eth problèma entàs mainatges aranesi ei qu'ena Val d'Aran non i a cap de librería aderida e donques non pòden anar a cercar cap de libre se non se desplacen entara Nauta Ribagòrça o eth Palhars. Terrible! E pendent dus ans arrés ac a descubèrt, o arrés i a metut remèdi. Era felicitacion que recep eth mainatge continue "Vene tara librería e triga un libre!". Totes es comarques de Catalonha an bèra librería ara que pòden anar; era Val d'Aran non. En tot eth territòri catalan i an mès de 450 libreries aderides. Cap ena Val d'Aran. En 2022 eth 53 % des mainatges de Catalonha

que complien 6 ans anèren entara librería. Er objectiu ei qu'en 2023 eth numèro sigue superior. Non sabem guaires mainatges aranesi an profitat d'aguesta iniciativa, però posqui aventurar, sense pòur d'equivocar-me, que se tracte deth percentatge mès baish de Catalonha, e açò non ei culpa des mainatges, ne des pares, ne dera escòla, ne dera lengua... Es mainatges receben era felicitacion però non pòden recuélher eth sòn obsèqui. En aguest cas er obsèqui ei motiu de frustracion.

Un aute problèma ei era quantitat de libres en occitan qu'es mainatges aranesi poderàn trobar enes libreries. Escàs!, però aguesta ei ua auta analisi que cau deishar entà un aute dia: enes darrèrs ans se publique pòc en aranés.

Reivindicacion en Aran per sa Lengua

13-08-2023

Hè 15 dies que venguem de passar era corsa *Aran per sa Lengua* damb un eth madeish dissenh qu'enes ans anteriors, damb ua bona participacion e damb ua repercussion mediatica escassa. Ei era corsa numèro 29, dempús de trenta ans d'existéncia e damb sonque era paralizacion d'un an, produïda pera pandèmia.

Era Corsa neishec en 1994 dera man d'un corròp de persones entà reivindicar era preséncia occitana ena escòla aranesa.

Enes moments de preparacion deth cors escolar 1993-94 era Generalitat de Catalonha, amassa damb eth Conselh Generau d'Aran, es direccions des centres escolars e era major part deth professorat dera Val d'Aran presentèren eth modèl d'escòla que se fonamentaue ena "alternança de lengües", qu'en d'auti lòcs ei coneishut coma "escòla bilingüe" (en nòste cas serie "trilingüe") peth qu'er occitan passaue a èster lengua veiculara e d'aprenentatge e peth qu'es mainatges emplegauen era lengua occitana entà iniciar-se ena lectoescritura.

Era presentacion se hec eth mès de mai de 1993 ena sala d'actes deth Collègi Garona de Vielha. Molti pares reaccionèren contra eth modèl presentant. Er acte siguec fòrça controvertit, damb actituds agressives, damb males paraules, damb fòrtes discussions. I auec pares que recuelheren signatures contra era propòsta, s'entrevistèren damb liders politics, heren escrits en prensa... entà arturar eth nau modèl. N'i auec que portèren as sòns hilhs a estudiar en França. Er ABC deth 24 d'Agost titolaue "El español, camino de convertirse en lengua extranjera en colegios del Valle de Aran". Er ambient ena escòla aranesa ère problematic.

Eth 12 de junh de 1993 un grop de dètz-e-nau persones, pares, mèstres e ciutadans dera Val d'Aran, s'amassèren en bar Eth Cornèr e decidiren crear un moviment de defensa dera lengua. En pògui dies auien artenhut a auer 250 associats (alavetz era Val d'Aran auie 6000 persones); preneren eth nòm de Lengua Viua e s'organizèren laguens dera Fondacion

deth Musèu Etnologic dera Val d'Aran (non voleren èster ua organizacion autonòma). Ena amassada deth 28 de seteme de 1993 decidiren organizar ua corsa reivindicativa damb hèsta en Mijaran. Era data escuelhuda siguec eth 24 de juriòl de 1994.

Ena hèsta i participèren mès de mil persones. Es diaris n'anauen plens; destacauen qu'er emplec dera lengua d'Aran auie baishat un 20 % en 10 ans. Er acte compdèc damb era actuacion musicau de Lúcia e de Nadau. Siguec er acte aranesista mès participat dera istòria. Un de cada cinc aranesi ère en Mijaran. Des d'alavetz era *Corsa Aran per sa lengua* ei, sense dobte, era activitat reivindicativa, en favor der occitan, mès importanta der an, en Catalonha. Lengua Viua manifestaue en 1994 qu'er "aranés ei estimat però en estat de desproteccion e indefension per part des administracions en Aran e qu'ei de besonh eth sòn reconeishement e possament"

Enes inicis Lengua Viua elaborèc un manifèst que diguie "[era nòsta lengua] ei eth maxim exponent dera nòsta esséncia de pòble e er esturment mès apropiat entath procès integrador d'Aran... demanam as abitants, institucions e associacions d'Aran que hèsquen a servir era Lengua d'Aran en totes es manifestacions publiques e privades, autant a nivèu escrit coma orau... e exigim de toti es poblants d'Aran eth respècte qu'era Lengua, expression dera ànima deth pòble, se merite". Se'n hec ua grana difusion. E... la signèren eth 95 % des presidents des estructures sociaus; 65 des 69 institucions as que se les demanèc. Ere reivindicatiu. E continuaue: "reclamam qu'es persones e es institucions qu'an enes sues mans es mieis entà milhorar er us sociau der aranés e dignifica-lo, ac materializen".

Pendent aguesti 30 ans Lengua Viua a passat damb mès o mens intensitat per tres estats diferents. Neishec coma ua entitat basicament reivindicativa. Passèc per ua fasa de promocion damb actuacions teatraus, creacion deth monument ara lengua, estudis lingüistics... e anèc envèrs ua fasa hestiva damb celebracion publica de lectures e ua corsa que moltes persones identifiquen coma era grana hèsta d'Aran. Mos cau era hèsta,

mos cau era promocion, mos cau er estudi... però subertot mos cau era reivindicacion.

Era presidenta de Lengua Viua, Imma Caubet, que ja participèc ena creacion deth collectiu, hè 30 ans, en discors d'enguan, que sonque quauqu'uns escotèrem (peth tapatge), ac deishaue clar: cau era accion reivindicativa. E peth moment, en 2023, Lengua Viua a reivindicat qu'eth Conselh Generau d'Aran emprengue ua dinamica de publicacions e qu'era Corporacion catalana de mieis audiovisuaus age mès en compde er occitan d'Aran.

Era epòca que viuem ei delicada lingüisticament entar occitan (e entath catalan). I a fòrça atacs. Ara mès que jamès, mès que hè 30 ans, mos cau qu'era Corsa e Lengua Viua siguen basicament reivindicatius e qu'era reivindicacion gesque en toti es mieis. E... cau publicitar-la; cau hèr-la presenta. Enguan i a estat, però s'a sentut pòc, apenes s'a vist...

Salau o era importància deth CAOC

20-08-2023

Enguan auem tornat entà Salau. A estat era pujada numèro 36. Enes inicis non ère ben ben ua manifestacion pera identitat e pera lengua. Iniciaument ère liderada per Xavier Bada e reivindicaue era construccion deth tunèl entà comunicar Palhars damb Arieja. I auie era idèa de qu'era dubertura d'aguesta via a trauès deth Pirenèu beneficiarie era economia des dus costats. Aquerò non foncionèc; er enorme transit de camions pera Val d'Aran, espantèc aquera reivindicacion. Er elevat còst dera construccion deth tunèl ajudèc a desbrembar era idèa, que ja s'auie desvolopat abans dera Guèrra Civila deth 1936. Damb eth temps i tornarà...

Però aquera amassada ath cap deth pòrt s'anèc transformant damb era participacion deth CAOC e especiaument d'Enric Garriga Trullols en un acte de trobada des païsi occitans e catalans e ena reivindicacion dera lengua e dera identitat des dus.

Eth CAOC-Cercle d'Agermanament Occitano Catalan a hèt, pendent toti aguesti ans, ua positiva aportacion ara lengua occitana. Queden luenh aqueres intervencions deth sòn president Enric Garriga ena elaboracion des leis e demès normativa, fondamentaument era Lei der occitan, aranés en Aran, però es actuaus aportacions deth CAOC son de besonh, imprescindibles...

Eth CAOC siguec fondat er an 1977 per Josep Maria Batista Roca, Josep Carbonell i Gener, Joan Amorós Pla e Enric Garriga Trullols. A agut eminents e destacats presidents, coma Pèire Vilar, Robèrt Lafont, Pèire Lagarda, Pèire Pessamessa... Eth CAOC a agut coma referéncia er espaci occitano catalan e a estat en Catalonha era institucion associativa mès importanta (sense desbrembar ara Fundacion occitanocatalana e d'autes mès recentes des que parlaram en un aute moment) qu'a mantengut ath long des ans era idea dera existéncia der espaci occitan, coma un territori de dus cents mil quilomètres carrats, emparentat damb es païsi catalans, qu'ocupe un lòc centrau en sud d'Euròpa.

Es accions deth CAOC an estat diuèrses: a hèt divulgacion der hèt catalan, en Occitània; pendent un detzenat d'ans a compdar de 1993, ena Val d'Aran, organizèc er Amas Occitanocatalan, un concors literari e un aute de recitacion dera man de Ramon Agulló; des deth 1997 organize era Dictada Occitana en Barcelona, que se hè en 42 poblacions ath madeish temps, qu'ei un estímol entar aprenentatge der occitan... Sense eth CAOC era idea dera Occitània lingüistica aurie perdut preséncia e consisténcia.

Pendent er an 2008 eth CAOC inicièc corsi d'occitan estandard en Barcelona, en un acòrd damb era Secretaria de Politica Lingüistica dera Generalitat. Sigueren es prumèrs corsi e non an parat. Es corsi an estat farcits de convidats der espaci occitan que dan relevància ar ensenhament. En aguesti moments impartissen 5 nivèus, ben estructurats, que s'adapten ath Marc de Referéncia Europèu, e qu'an eth reconeishement deth Departament de Educacion dera Generalitat coma activitat de formacion permanenta deth professorat. Sense eth CAOC er occitan estandard en Catalonha, non s'ensenharie. Ac auríem perdut...! Seríem mès petits.

De Garriga Trullols en podem rebrembar diuèrses accions; ei especiaument destacabla qu'a compdar der Estatut deth 79 que hège ua referéncia dera "parla aranesa", escriuec a toti es deputats deth Parlament de Catalonha en tot explicar-les qu'eth tèrme "parla" ère despectiu entara lengua mès prestigiosa dera istòria europèa.

Garriga auec importantes intervencions ena Lei der occitan deth 2010 ena línea de promòir era lengua occitana coma ua lengua unica de Bordèu as Vals d'Itàlia e ara Val d'Aran, que comence enes trobadors e qu'encara dure. Es sues intervencions pendent era elaboracion dera Lei sigueren multiples e totes auien coma hons eth procurar qu'era Lei manifestèsse ua referéncia per hèt occitan totau. Occitània non comence e acabe ena Val d'Aran. Tà Garriga era Lei auie de contemplar tot eth territòri lingüistic occitan e toti es païsi catalans. Garriga e eth CAOC an contribuït de forma solida, damb es sues intervencions e damb es corsi d'occitan estandard, a evitar qu'eth reduccionisme aranés eliminèsse era referéncia d'Occitània. An evitat que mos empetitíssem, que mos héssem insignifi-

cants, mos an ajudat a auer valor... Entre es escrits de Garriga i trobam que “reduir la llengua de la Vall d’Aran a un simple dialecte també és un atac frontal contra la Vall d’Aran i la seva llengua nacional. S’ha de recomanar a la Vall d’Aran que per sortir del seu aillament el mitjà més eficaç és ensenyar l’estandard, sense menystenir l’aranès.”

Ena trobada de Salau d’enguan i auien mès de 500 persones e s’a mostrat ua clara reivindicacion per part dera presidenta deth CAOC Núria Comas e d’ Annia Wolf der IEO d’Arieja: “cau protegir eth catalan e er occitan deuant dera pujada dera extrema dreta”. Es manifestacions an estat molt clares: “era lengua catalana e era occitana son minorizades e perseguides.”

Era identitat enes hèstes d'ostiu

27-08-2023

Er ostiu e eth torisme, en Aran, an hèt incrementar de forma notabla es espectacles, festivaus, corses... N'i a fòrça. I an hèires d'artesania, pujades a tucs, corses de bicicletes, carrères pera montanha, festivaus de dances americanes e internacionaus, visites nocturnes, observacions dera naturalesa ... e tot açò en benefici economic des persones que les organizen e/o de fòrça d'auti que i son ath torn. S'an incrementat tanben aqueres que son mès identitàries, vinculades ara tradicion, hèstes d'arraïcsament però comparativament son ua minoria.

I a activitats de tot tipe, però falte era preséncia dera lengua nòsta. Es activitats que i an son majoritàriament, molt majoritariament, en castelhan. Entre tot açò es representacions des grops de dances araneses o era corsa pera lengua dan ua imatge de tradicion e de país. Hè ans, deth 1998 ath 2007, pendent 10 ans, eth Conselh Generau d'Aran, durant una setmana, organizaue es jornades occitanocatalanes enes que se tractaue tèmes de lengua occitana, d'istòria dera Val d'Aran, hèts juridics pròpis, se hègen espectacles musicaus occitans, se reflexionaue sus era identitat... però era volontat deth govèrn hec que se deishèssen de hèr; non se volien es causes de país.

E totun es hèstes populares an vist un cèrt floriment. Es haros en son ua expression. Pendent tota era vida cremar un "brandon" ena plaça deth pòble a estat ua activitat populara en "er haro de Les" e "eth haro d'Arties". S'an convertit en patrimoni dera UNESCO e an devengut un atractiu toristic mès, però mantien ua grana participacion deth pòble. Hè cent ans èren visibles d'un pòble ar aute, per tota era Val. Ara ja i an dus pòbles mès, eth [Char] de Bausen e eth [Taro] de Betren, qu'enes darrèrs ans l'an plantat en ostiu, e le cremen tath Sant Joan següent, e peth moment, non son, encara, un atractiu toristic; son ua activitat des vesins que recupèren era sua tradicion e identitat.

Ath delà des quilhes de Tredòs o des moltes romeries qu'encara hèn a participar as vesins, mos cau destacar, enguan, era creacion der hestivau "Montanhes araneses" en Montgarri (per Amics de Montgarri e er Ajuntament de Naut Aran) damb era participacion der emblematic grop occitan "Lou Dalfin" (vengut d'Itàlia), que vò èster un lòc de trobada deth Pireneisme. E ena auta punta dera Val era realizacion dera tresau edicion der hestivau Pòble Viu en Bausen (realizat per Stereo Val e er Ajuntament de Bausen), que se presente coma ua hèsta des Pirenèus, damb trobada d'acordeons, debat sus projèctes culturaus pirenencs... Aguesti hestivaus pretenen difóner esperit de país e era lengua de comunicacion ei preferentament er occitan.

Ara ben, de toti aguesti eveniments estivaus de país n'i a agut un qu'a destacat peth son compromís identitari, pera sua aportacion a cambiar tendéncies e a consolidar era consciéncia de país: era hèsta populara d'Aran, celebrada en Sant Joan de Toran eth passat 17 de junh. Siguec ua hèsta complementària (tanben n'an dit alternativa) ara Hèsta d'Aran que ven celebrant-se de manèra formau (missa e aperitiu) des de hè mès de 30 ans. Organizada per Perifèria Culturau amassa damb Stereo Val se presentèc coma era prumèra Hèsta d'Aran populara. I auec mès de 800 persones, chicolatada, jòcs, tambors, danses tradicionaus (Corbilhuèrs), musica (Òc, Brigada Internacional e Lo Bal del Lop)... tot un exit. E subertot en cau destacar un collòqui, ua reflexion, sus era tematica "Era Val d'Aran laguens d'Occitània" damb participacions destacades: Nuria Comas presidenta deth CAOC (parlèc dera vision excessivament reduccionista de quauques administracions); Marcelo Yuji, tecnic de supòrt ara investigacion e estudiant de doctorat en Madrid (s'adrecèc as assistents en un corrècte aranés e mos transmetec era sua experiéncia personau d'entrada ena lengua occitana); Marçal Girbau en nòm de Perifèria Culturau (aportèc eth besonh aranés dera occitanitat); Anna Geli, periodista (parlèc dera sua vision occitana a través deth podcast Sons d'Occitània); Jèp de Montoya, President der IEA-AALO (reflexionèc sus era importanta aportacion dera Acadèmia dera Lengua); Anna Cuito, mèstra (transmetec era utilitat dera lengua pròpia); e Jan Moga e Ariadna Pedarròs,

joeni estudiants a punt tara Universitat (aportèren era experiéncia deth trabalh pera lengua enes hilats sociaus). Toti eri participèren coordinats per Iñaki Delaurens qu'aportèc era sua experiéncia periodistica.

Eth debat siguec ric, eth mès ric d'aguest ostiu en Aran. S'i parlèc de consciencia d'embarrament, de cultura civilizada, de pèrta d'identitat... Mos cau mès debats com aguest e mès hèstes populares, dera tradicion e jornades de reflexion que mos ajuden a frenar eth devastador panorama de convocatòries que sonque an coma finalitat eth consum toristic, sense mès. Enes actes e hèstes d'identitat tanben pòden participar es toristes. Se non i an mès actes identitaris, era culpa non ei deth torisme!

Però, abans, a penes, molt... les perdem!

03-09-2023

I an paraules que s'an eliminat en aranés modèrn. E totun, son paraules d'emplec abituau ena lengua parlada, que mos estaquen damb era edat mieja e que contribuïssen a dar ara nòsta varianta aquera imatge de lengua que connècte mil ans d'istòria.

Aqueres paraules qu'emplegam e qu'utilizauen es trobadors, que sigueren recuelhudes per Alibèrt, que Condò e es escritors dera reneishença aranesa deth torn deth 1900 empleguèren e que Joan Coromines certifique coma existentes ena parla comuna dera Val d'Aran deth sègle passat, aurien de mantier-se ena varianta nòsta, maugrat qu'aparentament mos semblen castelhanes, franceses o catalanes. Era varianta aranesa a mantengut fòrça caracteristiques dera lengua medievau, mès qu'era majoria des autes variantes. Cau mantier-les! Aué n'analisam quate.

Era conjoncion "però" a estat eliminada dera expression escrita, e substituïda per "mès". E... "però" ei fòrça emplegada en orau, des de tostemp. Optam per escríuer "però", coma ditz era Acadèmia, tot e qu'era major part expressam ['pɛru]. L'emplegauen es escritors aranesi de hè cent ans (Condò, Arró...). Coromines mos rebrembe que "però" ei viua. E la trobam ena edat mieja: *Sap que mortz es, e pero si s combat* (Arnaud de Mareuil- Sègle XII) "Sap qu'ei mòrt, pèro atau combatís"; *Pero li ven oriental/ges totas vetz no son aital* (Breviari d'Amor – Sègle XIII) "Però es vents orientaus/ jamès non son atau". Cau conservar-la e non forçar era socializacion dera substituta "mès". Cau es dues.

Er advèrbi "a pena", "a penes", corresponent ar "a penes" catalan, "apenas" castelhan o "à peine" francés, a patit marginacion. Era formalitat des darrèrs tempsi a hujut der emplec d'aguest advèrbi, corrent ena lengua orau. Liegem enes trobadors occitans: *A pennas sais dir oc ni no* (Pons de Capdueil, 1190-1237) "A penes sabi díder òc e non"; *En peccat ai tant dormitz, qu'a pena vei la clara lutz* (Folquet de Marselha, 1150-1231) "En pecat è dormit tant qu'a penes veigui era lum clara".

Er advèrbi "molt" a estat refusat der emplec formau pendent fòrça temps e totun ei fòrça emplegat ena lengua orau, tanben en tempsi de Condò, Sandaran...: *Dab mul de plasé au darè ar amic...* (Sandaran). Alibèrt ditz qu'ei viu e qu'ei arcaïc. E ena edat mieja trobam: *Molt val lo bes que l'om fai e joven* (poèma de Boèce, an 1000) "Vau molt eth ben que hèm quan èm joeni". *Moult manque a qui moult desire* (Traduccion des Odes d'Horaci) "Molt manque a qui molt desire". Enes Leys d'amors liegem *Molteza d'omes,* "Multitud d'òmes"

E finalament destacam er adverbi "abans" qu'a estat inutilizat pendent fòrça temps, substituït pera forma "abantes" (ibrid de "abans" e "antes") que non a ua tradicion d'emplec ena lengua nòsta; "abantes" apareish forçat damb era normativizacion de 1983, entà evitar era expansion de "antes". Condò emplegaue "abans": "*se abans de sopà auia apetit, després auia hame*" o "*lo senten pòc tens abans de nèixe*". Ei documentat ena edat mieja: *Si no m socor aban d'un an* (Guillem Adhemar 1190-1217) "Se non me da secors abans d'un an"; "*Plus que d'autra qu'ieu vis pueis ni abans*" (Berenger de Palásol, 1160-1209) "Mès que ua auta que non è vist dempús ne abans".

Auem ua conjoncion e tres adverbis qu'an estat refusats en emplec formau dera lengua. Er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana a coma corrèctes, ena Gramatica e Diccionari, "molt", "però", "abans" e "a penes"; non recuelh "abantes".

Analisam es libres de tèxte de Lengua occitana (aguest ei eth sòn títol real) d'editoriau Baula, qu'empleguen es mainatges aranesi de 4au, 5au e 6au de primària e notam entre parentèsi es viatges que se tròben en tèxte: abantes (80 viatges), abans (0 viatges); molt (0 viatges); a pena, a penes (0 viatges); però (0 viatges). Comparativament analisam es mès de 130 leis deth Parlament de Catalonha, escrites en occitan, damb mès de 1.200.000 paraules e detectam: abantes (0 viatges), abans (432 viatges), però (0 viatges); a pena, a penes (0 viatges) e molt (sonque 7 viatges en Leis de 2014). En ua prumèra analisi detectam un procés entà recuperar era forma originau "abans", que non i ère enes libres de tèxte (publicats ath torn der an 2010) e ei era soleta forma emplegada enes leis (de 2011 a

2023) e confirmam era anollacion der emplec des autes tres formes que calerie recuperar en un procés d'autentificacion dera lengua nòsta.

Era transformacion patida pera lengua qu'a menspredat er emplec de "però" mos hè pèrder emocions enes poèmes de Condò quan parlant dera Val d'Aran ditz "... A un lenguatge tot sòn, però sòn solet..." o en "... aquerò ei era Val d'Aran, però ei tan amagada, tan luenh...". Non ei lo de madeish se cambiam aqueth "però" (Condò escriuie "prò") per "mès". Comprovatz-ac. Non a era madeisha fòrça. Semble artificiau. Non ei nòste!

Aguest article non me permet mès apregondiment, però i tornaram! abans de lo que pensatz! a penes podegam! damb molt d'interès!

Corsi d'occitan en Barcelona; era UB e era EOI

10-09-2023

Eth passat 19 de mai enes actes deth "mai aranés" dera Universitat de Barcelona, ena presentacion deth concèrt de Lúcia Mas eth Professor dera UB, Joan Santanach, delegat deth rector entara politica lingüistica e publicacions diguec: "Ahir en Jèp de Montoya, president de l'Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana... va agrair aquesta universitat que haguem començat des de l'octubre del 2021 a fer cursos d'aranès. A mi aquest agraïment em va deixar molt incomode perquè que a Catalunya, a la Universitat de Barcelona, haguem trigat tant a fer un reconeixement de l'aranès em sembla una barbaritat i ho he de dir amb totes les paraules. Els catalans coneixem perfectament què és la persecució lingüística, què és la minorització lingüística i que haguem trigat tantíssim a fer un gest similar al que esperem que se'ns faci a nosaltres em sembla... lent, si mes no per dir-ho amb suavitat".

Aciu i a ua istòria: en 2015 eth Conselh Generau d'Aran negocièc damb era Generalitat de Catalonha e damb era Universitat de Barcelona era inclusion de classes d'occitan en servici de lengües. Entò alavetz i auie classes d'occitan ena Universitat de Lhèida, enes servicis lingüistics, des de hège quauqui ans, però non arribauen ath nucli de poblacion mès important de Catalonha, Barcelona. Era negociacion siguec un exit e s'artenhec a qu'era Generalitat subvencionèsse ara UB. Però, eth procès acabèc arturat pr'amor qu'eth rector dera Universitat de Lhèida, Roberto Fernández, entrèc en contacte damb eth Conselhèr de Cultura dera Generalitat, Ferran Mascarell, en tot demanar-li qu'arturèsse era subvencion per que territoriaument qui auie de hèr es classes d'occitan ère era UdL, ja que Lhèida ei era província ena qu'ei inclòsa era Val d'Aran e non pas era UB. Se poensaue que s'era UB hège classes d'occitan, en Lhèida perderien alumnat. Era Generalitat arturèc era subvencion e non i auec classes. Siguec ua oportunitat falhada. Ua pena! Calec demorar sies ans de mès.

Es classes d'occitan ena Universitat de Barcelona, que formen part deth desvolopament dera Lei der occitan, daurissen un ample projècte de possibilitats. Non me referisqui as corsi de licenciatura o de grau.

E totun, enguan èm d'enorabona, pr'amor que s'a anonciat er inici de corsi d'occitan ena Escòla Oficiau d'Idiòmes de Drassanes, en Barcelona, que depen deth Departament d'Educacion dera Generalitat. Açò da compliment ar article 16 dera Lei der occitan "Era lengua occitana, nomentada *aranés* en Aran, a d'èster presenta ena ofèrta educativa en Catalonha..." Aguesta inclusion, ena EOI, tanben a ua istòria. Anteriorament, en 2021, ja i auec un intent per iniciativa dera Direccion dera EOI de Lhèida (Judith Boria qu'a arraïtzes araneses) e dera Direccion dera EOI de Tarragona (Sidney Martin qu'ei emparentat en Aran). S'oferic un cors telematic, se presentèc coma un cors especiau dera EOI. Ja ère tot prèst, dates de començament, professora (Lourdes España), programa se hec era publicitat, se matriculèren es prumèrs alumnes però en darrèr moment ua intervencion politica, semblanta ara de 2015 ena UB, arturèc era sua realizacion. Tostemp es trapussades, es intents falhats, es bloquegi fonamentats en interèssi diuèrsi e non pas en desvolopament dera lengua e en servici as ciutadans.

Ara i tornam. Ei important qu'era Escòla Oficiau d'Idiòmes oferisque classes d'occitan. Eth son professor, Ferriol Macip, ei bon coneishedor der occitan en totes es sues variantes e especiaument era aranesa, sap dera realitat sociolingüistica e a ua importanta trajectòria personau ena lengua occitana. Eth cors difonerà era lengua occitana tota en tot partir dera varianta aranesa; un bon plantejament!

Es escòles oficials d'idiomes son competéncia dera Generalitat e an de desvolopar es estudis d'occitan en compliment dera Lei der occitan que responsabilize ara Generalitat ena "organización des programnes de formacion e es titolacions de quinsevolha des variantes normalizades dera lengua occitana dehòra d'Aran".

En Barcelona era difusion der occitan creish, era sua transmission tanben. Aguestes dues iniciatives, era dera UB e era dera EOI, se ven complementades

damb es corsi deth Conselh Generau d'Aran (quauqu'un ei telematic), damb ua longa trajectòria; es corsi deth CAOC que transmeten subertot er occitan estandard, però damb orientacions entara varianta aranesa; es corsi der Institut Aranés (https://www.institutaranes.com), toti telematics, damb un numèro fòrça elevat d'alumnes. Cau compdà'i tanben es corsi telematics, e donques accessibles des de Barcelona, que s'oferissen des dera rèsta d'Occitània, entre es que cau destacar pera sua istòria e trascendéncia es corsi deth Collègi d'Occitania (https://www.collegioccitania.com/oc/). En qüestion de corsi de lengua occitana, Barcelona comence a èster servida. Demorem qu'arrés bloquege!

Eth masclisme aranés

17-09-2023

Eth masclisme que patic/patís era nòsta cultura a deishat mèrques ena lengua.

Ei normau, era lengua que s'a gestat damb es ans, exprèsse eth tipe de societat qu'auíem/auem.

I a ua dita que semble especiaument demostrativa.: "Eth vin ena barrica, era hemna borracha". Eth significat ei facil, amplim era barrica e era hemna s'i amorre. D'autes transmissionns hèn referéncia ara misogina interpretacion dera aficion alcoolica dera hemna. "Aqueres Montanhes", imne dera Val d'Aran, damb nòm de "Montanhes araneses", en bèra Val des Pirenèus a ua variacion que ditz "Aqueres hemnes vielhes/ qu'aiman lo vin blanc/ mès aqueres joenetes /aiman los galans". Ena musica tradicionau aranesa an quedat mòstres coma en Balhano que hè "es gojates dera Pobla sauten peth vin deth porronet". Era relacion hemna-consum d'alcoòl s'a fixat ena tradicion, s'a consolidat enes nòsti prejudicis en un ton despectiu envèrs era hemna.

Trobam ena nòsta literatura referéncies ath masclisme que mos caracterize. Condò non se'n pòt liurar e transmet ena Isla des Diamants: "Obe! Era pour des hemnes que vos hè veir lutz-en-crambes", en tot significar qu'es hemnes, pera sua naturalesa patissen mès facilament de pours, son pòc valentes... O quan ena naua Val d'Aran, era dera Isla, ditz que "Es hemnes, peth maitin codinauen e aprenien a coser..."o "... en anar tà missa totes es hemnes e es gojates ...". Era hemna auie assignats uns papèrs qu'aué, en aguesta epòca de feminisme majoritàri son diferents, son concebudi coma minorizadors, de somission ar òme.

Era cultura nòsta concep eth papèr dera hemna damb connotacions molt mercades, instrumentalizades. "Un òme coma cau" ei un òme seriós, de confiança, però ua "hemna coma cau" vò díder qu'ei decenta, onrada. Es comportaments que se demore d'un e dera auta son diferents.

Ara ben, aqueth papèr marginalizat dera hemna a servit ena Occitània francesa, damb efèctes, de ben segur, ena Val d'Aran, entà generar un retard ena pèrta dera lengua. Ena Occitània deth sègle XIX i auie un clar procés de valoracion superiora deth francés. Eth masclisme joguèc en favor deth retardament dera implantacion rapida dera naua lengua. Era superiora valoracion sociau deth francés hec qu'en nuclèu familiar, es òmes accedissen prumèr ath sòn aprenentatge, e qu'es hemnes quedèssen relegades e seguissen parlant occitan. E atau, tot e qu'era lengua deth prestigi deth XIX en Occitània ère eth francés, es hemnes, non l'apreneren (sonque ac heren es òmes) e seguiren transmeten era lengua pròpia as sòns hilhs e entrèrem en seglè XX damb mès de 15 milions de parlants d'occitan.

JC Dinguirard en sòn trabalh de Doctorat dera Universitat de Tolosa "Ethnolinguistique de la Haute Vallee du Ger" (dirigit per Jacques Allieres) destaque "eth pair dera mia mair-sénher, neishut en 1848 auie estudiat mès enlà dera escòla primària, escriuie e parlaue francés damb facilitat. Era su hemna neishuda eth madeish an non auie cap d'escolarizacion. A penes parlaue eth francés. Ena generacion precedenta, er òme neishut en 1816 escriuie eth francés damb cèrtes errors, però era sua hemna non n'auie cap de coneishença". En XIX eth coneishement deth francés distinguic a òmes e hemnes. Non siguec enquiath sègle XX qu'era nivelacion des dus, en matèria de coneishement deth francés, se hec ua realitat. "... Ei tostemp er individu de mens posicion sociau qui parle occitan, mentres qu'era persona que gaudís de bèra autoritat o de bèth prestigi (espirituau, intellectuau, militar, financèr,...) ei caracterizat per emplec deth francès". Ven exemplificat ena cançon "era bergèra e eth Monsieur" a on era pastora s'exprèsse sonque en gascon e eth Monsieur sonque en Francés. "J'ai étudié au château de mon père/ E jo Monsú en guardar mòs motons".

E maugrat tot auem amagat en un cornèr deth nòste coneishement, aqueth carácter de ereus des catars, que predicauen un papèr d'igualtat entre òmes e hemnes, e mos asseguren que minjauen ath madeish temps e ena madeisha taula, e mos hèm reson d'aqueres paraules de Isaura Gra-

tacòs, ena sua òbra "Sol invictus" (Istòria d'Aran-IEA-AALO): "..., ena Basconia montanhesa, fòrça per deuant der Occident patriarcau, es hilhes primogènites èren "cap d'ostau", votauen enes assemblades comunaus e podien èster escuelhudes. Eth femenin e eth masculin se viuien en totau equivaléncia des genres, era dera egalitat sociau." Un romanticisme, segurament, que mos pòt conduïr ath pensament de, qu'era nòsta ère ua societat matriarcau. Però era paremiologia (es provèrbis) mos tornen a plaçar ena realitat mès crua damb "eth mèstre ena taula, era hemna en cornèr".

E... metuts a hèr de romantics mos entossiasme aquera interpretacion de Joan Coromines de qu'era paraula "enamorar" auie hèt a sénter ath pòble aranés qu' ei ua composicion de "hemna+amor" [hemnamor], en un pur lenguatge e sentiment trobadoresc.

Possiblament ua illusion; en dia a dia dominaue eth masclisme.

Er occitan en Congrès des Deputats (I)

24-09-2023

Era lengua occitana ei oficiau en Catalonha des dera reforma der Estatut d'Autonomia en 2006. Catalonha a tres lengües oficiaus, però ena redaccion dera sua oficialitat i a quauqua diferéncia qu'analisam: era lengua occitana ei oficiau "en" Catalonha e es lengües catalana e castelhana son oficiaus "de" Catalonha, segontes eth madeish Estatut. Era diferéncia de preposicion "de-en" non semble que produisque cap de tipe conseqüéncia, però merite ua analisi.

Era significacion de "de" e de "en" pòt interpretar-se dera madeisha forma, ei a díder qu'indique eth lòc a on se realize era qualitat dera que se parle. Qu'era lengua castelhana ei oficiau de Catalonha, vò díder qu'eth sòn espaci d'accion ei era comunitat autonòma. Ara ben, entre es significacions de "de" n'i a tanben d'autes coma era d'origina o era de pertenéncia, era de possession. "de" indique de qui ei era lengua.

Er Estatut deth 79 e deth 2006 diz que "El català és la llengua oficial **de** Catalunya". Era Constitucion española ditz "El castellano es la lengua española oficial **de**l Estado". Era Constitucion francesa hè "La langue **de** la République est le français."

Era oficialitat deth catatan e der occitan ei reconeishuda entà territòris; era der español e deth francés ei entàs institucions que a mès dera territorializacion assomissen un papèr de possession dera lengua. Era lengua castellana ei der estat espanhòl e era lengua francesa dera republica francesa. Son es amos!

Eth prumèr viatge que se hec oficiau er occitan siguec ena Lei d'Aran der an 1990.

(*Me permeti un incís, ena recenta mòrt de Max Simeone: rebrembar que siguec ua Lei dificila. Eth Parlament non desbloquejaue es tràmits. I auec ua intervencion que siguec eth detonant, en 1989: ua entrevista en Tolosa, de dus politics aranesi, damb eth flamant eurodeputat Max Simeone, figura trascendenta ena*

internacionalizacion dera identitat corsa. Simeone hec ua intervencion sus er hèt aranés, en Parlament Europèu, e tot que tirèc endeuant).

Era Lei de 1990 diguie que "er aranés, varietat dera lengua occitana e pròpia d'Aran, ei oficiau ena Val d'Aran". Er auanç ère significatiu, però ère incomplèt. Segontes era Constitucion era oficialitat sonque pòt èster reconeishuda per Estatut; ère un prumèr pas.

Er aragonés a ua petita proteccion en Estatut d'Autonomia: "Las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón constituyen una de las manifestaciones más destacadas del patrimonio histórico y cultural aragonés y un valor social de respeto, convivencia y entendimiento." Er asturian gaudís d'ua relativa proteccion en sòn Estatut: " 1. El bable gozará de protección... 2. Una ley del Principado regulará la protección, uso y promoción del bable." Ne er Aragonés, ne er asturian an ua proteccion juridica tant potenta coma er occitan. Er occitan ei "oficiau en Catalonha" e damb aguesta declaracion eth Parlament li da un reconeishement qu'intègre er occitan en ordenament juridic estatau, en tot aplicar el art 3 dera Constitucion: "2. Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos".

E totun, en 2019 era lengua asturiana ja hec preséncia en Congrés des deputats: Sofia Castañon de Unidas Podemos prometec eth sòn cargue en lengua asturiana ena sesión constitutiva dera XIII Legislatura en Congrès (ja l'auien emplegat anteriorament Segundo González e Gaspar Llamazares). Eth passat 17 d'agost Jorge Pueyo deputat dera Chunta Aragonesista prometec eth sòn cargue en aragonés e eth dia 21 ena session deth Congrès qu'a aprovat era reforma deth reglament, parlèc per prumèr còp en aragonés. Naturaument es promeses e intervencions en catalan, euskera e galhèc son presentes des de hè quauqua legislatura. Pendent aguesta passada setmana, s'an multiplicat.

Er occitan tanben a hèt era sua prumèra aparicion ena istòria deth Congrès: Montse Bassa d'ERC, eth passat dijaus dia 21, s'adrecèc en occitan a

toti es deputats. Diguec "Molt important! (lheuant era man, entà cridar era atencion) L'Estat reconeish per primera vegada la llengua occitana. *Estimades amigues e amics d'Aran, tanben sò erosa per reconéisher e visibilizar er occitan, ua lengua istorica, fraia dera lengua catalana, era lengua d'òc, lengua de trobadors e trobairitz, era lengua deth prèmi nobèl Frederic Mistral, ua lengua que se parle en quate estats europèus. Felicitacions entàs que lutatz per normalizar era lengua occitana*. Per cert la llengua occitana es pot parlar perfectament al Parlament català". Era intervencion a estat correctament traduïda pes servicis contractats peth Congrès. Un èxit! Ua reussita!

Eth document aprovat per majoria absoluta, en Congrès, ditz qu'es Deputats "auràn dret a emplegar en toti es encastres dera activitat parlamentària... quinsevolha des lengües qu'agen caracter d'oficials en bèra Comunitat Autonoma" e donques er occitan, er aranés.

Er occitan en Congrès des Deputats (II)
Er Estat desbrembe intencionadament er occitan

01-10-2023

Era preséncia der occitan en Congrès des Deputats ei motiu d'alegria. Era prumèra intervencion en aranés de Montse Bassa (ERC) consolidèc esperances, damb eth tractament que recebec er occitan per part deth traductor. Era intervencion en occitan siguec traduïda peth madeish sistèma qu'eth catalan. Cau demorar-ne era consolidacion, e subertot cau demorar era preséncia equilibrada der occitan en aqueri encastres enes qu'encara non i é.

Ena pagina web deth Congrès des Deputats e deth Senat i trobam pestanhes entà consultar-la en castelhan, en anglés, en catalan, en euskera e en galhèc (en aguest orden). Non i e en occitan. Ei mès, ena pagina deth Senat ua darrèra pestanha mos conduís entath "valencian". Comence a èster urgenta era introduccion dera pestanha "occitan" e era traduccion des prumères planes. Ei atau, tanben ena pagina dera Moncloa, ena deth Gobierno... Cau equiparar er emplec der occitan ath catalan, ar euskera e ath galhec ena Administracion Generau der Estat. Cau demorar que non passe coma damb eth tèxte dera "Constitucion" en qu'era madeisha norma ordène qu'aurà de publicar-se enes demès lengües der Estat e dempús de 17 ans d'oficialitat der occitan encara non l'auem vista.

Per çò que hè ath Senat era entrada dera lengua occitana ja s'i produïc hè quauqui ans. Eth 9 de hereuèr de 2011 eth senador Josep Maria Esquerda (ERC) i empleguèc er occitan per prumèr viatge ena istòria: "els he de dir que a la meva nació no en tenim dues de llengües, en tenim tres, oficials: el català, el castellà i l'occità, que es diu també aranès a la Vall d´Aran... I això és per responsabilitat dels catalans, per responsabilitat cap a les minories... els vull mostrar un fragment... que servirà per fer-los notar la cadència, la melodia i la seva sonoritat. "*E senhores e senhors senadors, profiti deth mèn us dera paraula entà adreçar-me a vostés ena lengua millenària des trobadors, qu'a produït ua des literatures mès emblematiques dera istòria europèa. Aguesta lengua, qu'auec en començament deth sègle passat eth prèmi*

Nobèl de literatura Frederic Mistral, e ara damb un exemple incomparable, era lengua occitana qu'ei oficiau en tota Catalonha e donques eth sòn emplec qu'ei protegit en aguest emicicle... Catalonha a declarat oficiau era lengua occitana per responsabilitat, perque creiguem qu'es lengües son un valor d'identitat e de personalitat e perque en qüestion de lengües, coma en qüestion de vida, era dignitat non depen dera dimension. Era lengua occitana, ei dempús dera lengua catalana, era que major nombre de parlants a, des lengües sense estat d'Euròpa. Ena mesura en qu'aguest Senat a reconeishut eth dret ar emplec dera lengua catalana, reconeish tanben eth dret ar emplec dera lengua occitana e ei de besonh qu'articule es procediments que cau entà qué i sigue, de hèt, emplegada." Dempús d'auti senadors, ath long des ans, an emplegat era lengua occitana en Senat.

Er Estat sap qu'er occitan non a eth tracte que li correspon juridicament. En 2007, quan er occitan ja ère oficial, er Estat creèc peth Real Decret 905/2007, el Consejo de las Lenguas Oficiales e era Oficina de Lenguas Oficiales, en Ministèri de Politica Territoriau e Funcion Publica, entar estudi, era promocion, er assessorament, era planificacion e era constatacion der emplec des lenguas oficials. Eth Consejo emetec un "Informe de Diagnóstico sobre el grado de cumplimiento del uso de las lenguas cooficiales en la administracion general del Estado" en 2019 e en 2020 en que manifèste "desconocimiento generalizado [del Estado] de la consideración del aranés como lengua cooficial, ya que en la mayoría de los casos sigue sin estar presente en muchas de las sedes electrónicas". Aguestes intervencions en Senat e en Congrès ajudaràn a desvelhar era responsabilitat der Estat e a aplicar accions positives.

Recentament era Senadora d'ERC Sara Bailac escriuie: "La defensa del català i l'occità, aranès a l'Aran, és un pilar fonamental de l'acció que els representants públics hem d'abanderar. La llengua occitana és un element fonamental de la identitat pròpia de l'Aran. Ara bé, el supremacisme lingüístic i cultural espanyol l'ha relegat de manera que els governs de l'Estat mai han treballat a favor de cap tipus de protecció en favor de l'occità. No només això sinó que han perseguit i han intentat anul·lar la protecció feta des d'altres institucions."

Auem entrat ena epòca en qu'eth reconeishement der occitan a nivèu der Estat pòt èster ua realitat. Profitem-la!

E abans de barrar, mos cau celebrar qu'eth *Diccionari general occitan* de Cantalausa e eth *Diccionari der aranés* dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana s'an depositat, pendent aguesta passada setmana, ena Casa dera Istòria Europèa de Brussèles dera man de François Alfonsi (Eurodeputat còrs) e de Carles Puigdemont (Eurodeputat catalan-Junts). Un pas de mès!

Er occitan en Congrès des Deputats (III e darrèr)

08-10-2023

Er Estat comet diuèrsi incompliments damb er occitan. En "Informe de diagnóstico sobre el grado de cumplimiento del uso de las lenguas cooficiales en la Administración General del Estado" elaborat pera "Oficina para las Lenguas Oficiales" deth "Ministerio de Política Territorial y Función Pública" ditz que "El Instituto Cervantes difunde la imagen de una España plurilingüe... se trabaja en dar a conocer la diversidad lingüística del Estado español y el conocimiento de las lenguas cooficiales y de las culturas ligadas a ellas." Açò, damb er occitan, non ei vertat. Ditz eth Ministerio qu'en hilat der Instituto Cervantes s'an impartit corsi de catalan, de euskera e galego. Non ditz arren de corsi d'occitan.

E er Instituto Cervantes qu'ei un organisme der Estat n'ei conscient. En un punt deth manuau dera pròva, der Instituto Cervantes, de coneishements constitucionaus e socioculturaus d'Espanha (CCSE) entar aquerriment dera nacionalitat entà residents en Estat ditz: "además del castellano, se hablan [en Cataluña catalán y aranés]...". Er Instituto Cervantes ei coneishedor dera existéncia der occitan, però en moment de possar era sua difusion, ac ignòre. Segontes er informe eth catalan ei ensenhat en Munic des de hè vint-e-cinc ans, en Manchester vint, en Berlin ueit e mès de dètz en Moscòu, Tòquio, Nòva York... Tà quan un cors d'occitan?

Tanben assegure, eth Ministerio, que per miei dera traduccion automatica er Estat a traduït, entàs sues planes web, es sues publicitats... en 2019, mès de dètz milions de paraules ath catalan e mès de ueit milions ar euskera. Non i a cap de referéncia de paraules traduïdes ar occitan.

Er informe consultat ditz que, de 2009 a 2019, s'an matriculat 975 empleats publics dera Administracion Generau der Estat, en corsi de lengua catalana, 530 en euskera, 571 en galego. Entà quan un cors d'occitan tàs empleats publics dera Administracion Generau der Estat?

Era oficialitat der occitan en Estatut d'Autonomia ei er element qu'obligue a compliments der Estat. Non siguec ua causa improvisada. Durèc quauqui mesi. Eth procés de reforma der Estatut comencèc en 2004.

Iniciaument era propòsta diguie que "La llengua occitana, denominada aranès a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i hi és també oficial..." e que "Els ciutadans de Catalunya i les seves institucions polítiques reconeixen l'Aran com una realitat nacional..." Iniciaument era lengua occitana auie d'èster oficiau sonque ena Val d'Aran, contemplada coma ua realitat nacionau. En Juriòl de 2005 ua emmena de ERC transformèc eth prumèr redactat en "La llengua occitana, denominada aranès a l'Aran, és la llengua pròpia i oficial d'aquest territori i és també *oficial a Catalunya*" e ua emmena de CIU: "...reconeixen l'Aran com una *identitat nacional occitana...*". Era propòsta de ERC volie convertir era lengua occitana en oficial en tota Catalonha e era de CIU reconéisher era realitat nacional d'Aran coma occitana. Es propòstes èren transformadores, realament innauadores.

Finalament eth tèxte que gessec deth Parlament de Catalonha entath Congreso mantenguie "lengua oficiau en Catalonha" e "realitat nacionau occitana"

En Congreso eth Grop Parlamentari Socialista presentèc dues emmenes: "1...es necesario acabar con cualquier tipo de dudas que plantee la cooficialidad del aranés más allá de la Comunidad Autónoma catalana, lo que obliga a suprimir del artículo ... los términos 'y oficial' y 'también'... 2. ...es necesario prescindir de la referencia a la 'realidad nacional occitana', sustituyéndola por una expresión que aluda a una realidad propia, 'dotada de identidad', pero sin carácter nacional." volien qu'er occitan quedèsse relegat a Catalonha e non auesse preséncia ena rèsta der Estat.

Finalament. eth tèxte aprovat en Congrès des Deputats (30 de març de 2006) e en Senat (10 de mai de 2006) e en referendum de 2006 (18 de junh de 2006) ditz: "Era lengua occitana, denominada *aranés* en Aran, ei era lengua pròpria d'aguest territòri e ei oficiau en Catalonha..." e eliminèc eth tèrme "nacional" e sonque se quedèc coma "realitat occitana"

Ara ben, entà compensà'c era Lei 1/2015, deth 5 de hereuèr, deth regim especiau d'Aran, recuperaue, era volontat des catalans e lo qu'er Estatut, en Madrid, non podec mantier: "Article 1. Aran ei una realitat nacional occitana..."

Eth passat dimèrcles, dia 4 d'octobre, ERC presentèc en Congreso, escrit en occitan (prumèr viatge ena istòria) ua Propòsicion Non de Lei ena qu'inste ath Gobierno a equiparar er usatge der occitan, aranés en Aran, ath deth catalan, euskera e galhèc ena Administracion Generau der Estat e ena rèsta d'organismes e institucions der Estat. Caminam!

Er emplec der occitan en Congrés la convertís en lengua importanta, li da nivèu, e se tot ei conseqüent, la veiram en d'autes instàncies dera Administracion der Estat. Demorem que non tarde!

Er occitan en Baromètre des lengües

15-10-2023

Ath cant dera promocion lingüistica, ena analisi dera sociolingüistica... trobam tot soent, massa soent, un abandonament, un derrotisme. Observam era situacion der occitan ath cant des lengües vesies e mos entoram d'un sentiment de posicion terminau, de qu'arren merite era pena d'èster lutat... pr'amor qu'es lengües vesies se mingen era nòsta e non artenhem a auançar. Ua des errors que cometem ei que sonque valoram un index, eth des parlants abituaus, e tot soent mos quedam desesperats en veir que de an en an eth percentatge se reduís a uns nivèus escandalosi, apropant-mos ara desaparicion. Se non i an parlants abituaus, pensam, non i a lengua. Calerie analisar d'auti factors. Aué parlam d'un estudi que les valòre. N'i a d'auti.

Iniciaument promoigut pera Union Latina en 2010, er estudi, valore diuèrsi factors entà poder determinar eth poder dera lengua; ac hè damb mès de 6000 lengües de tot eth mon. En encastre der occitan se n'a parlat pòc d'aguest estudi. Jornalet treiguec era notícia eth 23 de hereuèr de 2023. Eth resultat der estudi se coneish coma Baromètre Calvet, en referéncia as sòns autors (Loís Jean Calvet e Alain Calvet). Met en consideracion diuèrsi indexs e ei publicat peth Ministèri de Cultura francés cada cinc ans. Eth trabalh avalore eth numèro de locutors (que l'an coma lengua abituau), era entropia (eth desorden dera lengua, s'ei parlada en diuèrsi país damb valoracions diuèrses, se sonque en un...), era veïcularitat (era relacion des que l'empleguen coma prumèra o segona lengua), er estatus sociau dera lengua (era sua oficialitat, era valoracion sociau...), era quantitat de traduccions ad autes lengües e era de traduccions de d'autes lengues ara lengua que tractam (emplegue er Index Translationium dera UNESCO), es prèmis literaris internacionaus que se li an otorgat, era lengua ena Wikipedia, eth sòn estudi enes universitats, er index de desvolopament uman e de fecondidat en espaci a on s'emplegue...

Damb totes aguestes valors elabòre ua gradacion damb mès de sies centes lengües, aqueres que mòstren factors mès desvolopats, des pròp des

sèt mil analisades. Aciu ja non ei sonque era valoracion dera abitualitat dera lengua; va mès enlà... S'an excludit lengües en estat terminau coma eth Sene (de Papua Naua Guinea) que en 1978 ère parlada per 10 locutors, o eth Berako que en 1995 auie 2 locutors, o deth Nunggubuyu en Austràlia qu'en1996 compdaue damb 360 locutors... lengues qu'an estat classades coma en un estat seriós de perilh.

En 2017 era lengua occitana ocupaue eth lòc 77 deth Baromètre. Ei a díder que deuant auie 76 lengües damb mès podèr, damb major capacitat de superviuença. Naturaument i auie er anglés, er espanhòl, eth francés, er alemand... eth swahili, er slovac, er islandés, eth zolo... er asturian, eth galego... però darrèr, damb mès dificultats, i auie mès de sies mil lengües. Aguesta constatacion non vò èster un plantejament d'eufòria, de satisfaccion... vò aportar un messatge de qu'encara èm en un posicionament de conservacion dera lengua, de que cau seguir batalhant... Ara ben, aqueth lòc 77 a passat a èster eth 80 en 2022 e açò signifique que maugrat que i an moviments de milhora, aguesti non son sufisents; cau decisions estructuraus mès determinantes. Enes darrèrs cinc ans er index de numèro de locutors s'a reforçat, coma s'auessem guanhat parlants. Tanben a milhorat ua major preséncia en internet. Però eth sòn estatus s'a empetitit (a mens valor sociau ara que hè cinc ans), era traduccion de tèxtes der e ar occitan a disminuït, eth numèro de prèmis literaris a queigut...

En aguest Baromètre de 2023 eth catalan ocupe eth lòc 12 de totes es lengües, ua valoracion qu'as occitans mos a de hèr tier eth nòste apropament e era consideracion positiva der espaci occitanocatalan.

Auer en compde aguesti indexs mos da visions mès complètes, o au mens diferentes. Se sonque auéssem considerat eth numèro de locutors eth posicionament deth catalan serie eth 108 e eth der occitan eth 286. Es lòcs en Baromètre se guanhen pera accion.

Es autors der estudi considèren qu'eth cas deth catalan pòt evolucionar favorablament e qu'eth cas des lengües de menor grad coma ei eth der

occitan se veiran greument menaçades per lengües coma eth mandarin, eth corean, er indi, eth vietnamian, er indonesian... de païsi molt poblats e damb un rapid procés de desvolopament. Tostemp auem pensat qu'eth perilh ère un aute.

A destacar qu'es lengües romaniques son eth conjunt mès ben plaçat en Baromètre. Però eth mantieniment des lengües ei "un problèma multifactoriau qu'arres pòt dominar totalament. Es paramètres son istorics, geopolitics, culturaus, sociaus... Ei dificil de preveir era evolucion dera situacion en un orizon de dètz, trenta o cinquanta ans; totun, podem èster optimistes: era romanitat ei importanta [e es sues lengües permaneisheràn en sègle XXI]" (Alain Calvet-2016).

Dues invasions deth francés ena varianta aranesa

22-10-2023

Eth francés influís ena nòsta peculiaritat e transforme era nòsta lengua. Alibèrt e d'auti lingüistes mos an metut en avís d'aguesta influéncia perilhosa.

Quan digui o escriui "des de", cèrti puristes dera lengua me corregissen, me guarden mau... Aguesta preposicion qu'indique un punt des deth que comence a compdar ua distància, un periòde de temps... non se coneish en cap varianta der occitan exceptat era aranesa. E, non ei corrècta ena lengua francesa. "Des de" (preposicion mès preposicion), o damb era forma "desde", ei presenta en espanhòl, en catalan, en portugués... Aquera coeréncia franco-occitana a propiciat que, en ua cèrta interpretacion dera correccion dera varianta aranesa, "des de" s'age proscrit e tractat de "inacceptabla", "inadmisibla"...

Condò diguie "...se quedèc laguens, sense hèr-se a veir des de dehòra...", "es pensaments que boriren en mèn cervèth des d'alavetz estant..." " ...des dera Mare de Dieu de Montgarri enquia Sant Joan de Toran...", "Que des deth començament dera fondacion..." "...ei mès polida guarda-la-se'n des deth pòble aranés en que neishí..." "Tas qu'ac ven des de França e des d'Espanha..." "Arren qu'ua palharesa/ des d'aué ja non seràs!" "Pera net vos guardi des d'aguesta sèrra"...

"Des de" venguda deth latin "de ex de" ei viua en aranés, fòrça viua. E segontes es estudis dera lengua medievala "*De* plaçat inmediatament ara seguida d'advèrbis o preposicions, servie entà formar preposicions composades 'pres de', 'foras de', [des de (?)]...". Era forma "des de" ei recuelhuda per Coromines, coma viua en Aran, e ei presenta en molti autors; en 1977 ena revista Tèrra Aranesa numèro 1, diuèrses persones escriueren: "Des deth legendari gigant Mandronius... "Aranesi... a pluigut molt des d'alavetz..." " des d'aquieu enviè ua carta emotiva..." "...de pas de Perpinhan des de Lhèida..."...

Era preposicion "des de" forme part dera tradicion orau e escrita aranesa, però a mès, dera locucion, damb ua auta categoria gramaticau, n'an quedat mòstres ena toponimia. Non ei presenta en cap aute punt d'Occitània. Ei ua peculiaritat aranesa, que tanpòc se coneish en catalan o en castelhan. En Bausen i a "eth pas de Juncàs des de Bieu" en documents deth sègle XVII o era "Hònt deth pè des de Joanet", o en Bossòst "Era Ièrla des de Mossur". En Bausen trobam "Eth Privilètge des de Lorrei" en un document de 1764. En Baish Aran "Prat des deth Pònt", "Prat des de Teresa", "Prat des de Molièr"... Ei clar!

Tanben i a "Prat de Mossenpèir", "Prat de Piròla", "Prat de Simon"... sonque "de", coma ena rèsta des lengües der entorn... "Des de" [de+es de (preposicion mès article -contractat- mès preposicion)], en toponimia, ei peculiara d'Aran. Bèth viatge es ultracorrectors an volut corregir era istòria e an escrit "Privilètge de Lorrèi", "Privilètge de çò de Lorrei"... entà evitar eth "des de": un forçament que falsifique era realitat.

Era persecucion dera preposicion "des de" a propiciat qu'ena varianta aranesa s'agen promoigut formes afrancesades coma "des" (solet), "dempús de"... E d'autes pòc socializades en Aran. S'a forçat en tot díder "a compdar de...", "de... estant"...

E totun, en un apregondiment mos calerie considerar formes mès elaborades coma "des de qué" a on era correccion aurà d'autes consideracions, però, peth moment...

Ua auta paraula mòstra der afrancesament ei *benestar/benèster.* Era grana influéncia deth francés ena varianta aranesa a hèt que s'age privilegiat "benèster" peth deuant de "benestar". En francés non i a es dus vèrbs "estar" e "èster". Tot qu'ei eth vèrb "être" e donques era paraula qu'exprèsse eth "benestar" ei "bien-être". E ja està! ja ac auem! entà aluenhar-mos des formes iberiques escriuem era paraula que mès se diferencie des formes deth sud e s'apròpe foneticament des formes deth nòrd, e se decidís escríuer "benèster" semblabla a "bien-être" e en aguesti moments mos trobam damb ua grana expansion, en emplec der occitan,

deth “benèster”, en Aran e Catalonha. Però en aranés auem es dus vèrbs “èster” e “estar”, que non signifiquen lo de madeish, e quan escriuem “benèster” significam aquerò qu’en catalan dideríem “benser” e en “castelhan “bienser”, mots inexistents, invencions... Aguesta ei ua error que non reproduïssen es diccionaris occitans; n’i a que òc! Pojada-Balaguer en ditz “benestança”, Laus hè “benestar, benestança”, Per Noste , Alibèrt e Cantalausa diden “benestar”... En d’auti diccionaris occitans trobaram “benèstre”, “benèsser”, “benèster”... Ei ua error! I a un espaci de confusion, de vacillacion.

Mistral en Tresòr recuelh “ben-estar, ben-estança” però tanben “ben-èstre, ben-èsser”. Ei pòc clar.

Cau reconduïr aguesti dus vicis der aranés e caminar envèrs era recuperacion de “des de” e de “benestar”, encara que semblen iberics, entà evitar er excés d’absorcion deth francés e per correccion e coeréncia.

Rèus, era occitana

29-10-2023

Rèus ei era ciutat dera part de lengua catalana de Catalonha (era que non ei de lengua occitana), qu'a mostrat un interès, ua vinculacion mès destacada pera lengua occitana e per occitanisme (s'exceptam Barcelona enes sòns milhors moments).

Pendent eth modernisme catalan, quan ena Val d'Aran se començaue a víuer un reneishement dera lengua en figures coma Jusèp Arró, Rafael Nart, Jusèp Sandaran, Josep Condò, Ramon Caritià..., en Rèus destacaue era figura de Cosme Vidal, coneishut coma Josep Aladern. En Rèus, Aladern comencèc es sues creacions literàries e auec intervencions destacades en occitanisme coma era creacion dera revista "Occitània, revista literària y social de les terres de Llengua d'Oc" amassa damb Prospèr Estiu. Hec ua destacada intervencion ena conferéncia "La Vall d'Aran i els Catalans" de Jusèp Sandaran en Ateneu Obrer deth Districte II de Barcelona eth 23 d'octobre de1913 (ara hè 110 ans). Ena presentacion der acte Aladèrn diguie "Respecte'l séu llenguatge [er aranés] (...), se quedarien maravellats si vegessen que en lloc d'ésser el dialecte rustec de mitja dotzena de pobles aillats del món, és un ric i pintoresc idioma parlat per més de cinc milions d'habitants (...) Tant de bo que l'acte d'avui sigui'l començament de la gran i patriòtica obra que en l'avenir haurà de relligar Catalunya a ses grans, magnifiques i glorioses terres germanes de l'altre costat dels Pirineus". Era possibilitat d'ua union catalano-occitana ère contemplada. Aladern liderèc un moviment culturau, coneishut coma eth Grop Modernista de Rèus o Colla de ca l'Aladern. Entre es que s'hi botjauen en destaque Miquel Ventura, hilh de Rèus, escritor e professor. Ventura que signaue es sòns articles coma Michel, e coma Euphemia Llorente enes darrèrs ans dera sua vida, escriuec en revistes coma "Paraula d'Òc", "La Nova Cathalunya"...Traduïc ath catalan es "Condes populars gascons" d'Antonin Perbosc... En aqueri tempsi, Perbosc, Estiu, Sarrieu... proposauen ua ortografia qu'estructurèc, de forma definitiva, Loís Alibèrt. Ventura ère entre eri. En Catalonha, Fabra, Alcover... e eth IEC

trabalhauen en ua ortografia entath catalan. Miquel Ventura, amassant es dues línies, proposèc ua ortografia unificada entath catalan e er occitan. Empleguèc tota era vida aguesta ortografia que siguec era norma ortografica oficiau des membres deth Grop Modernista de Rèus. Èren es tempsi enes qu'era idea d'amassar Catalonha e Occitània ère fòrça viua e enes que se gestauen es normatives ortografiques des dues lengües.

Pendent tot eth sègle XVI e començament deth XVII i auec emigracion constanta d'occitans entà Catalonha. I auie superpoblacion occitana, e damb er estímol des guèrres de religion, es joeni cercauen tèrres mancades de poblacion e mès prospères. Era emigracion occitana contribuïc de manèra notabla ar equilibri demografic de Catalonha. Rèus siguec un des destins destacats e naturaument, aqueri occitans i deishèren tralha, era influéncia dera lengua, es nòms pròpis...

Era institucion de Rèus que milhor represente, ena actualitat, aquera sensibilitat occitana ei eth *Centre de Lectura*, qu'a dotat era sua bibliotèca des publicacions der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, que ja acuelhie es trabalhs de Miquel Ventura e de Josep Aladern, qu'a presentat diuèrses conferéncies e exposicions sus Occitània, qu'en 2013 organizèc un "Viatge tà Occitània" (deth 27 d'abriu ar 1 de mai, damb guies occitans, immersion ena lengua e cultura...), damb projeccions, articles ena sua revista... D'autes institucions de Rèus an organizat bèra exposicion, bèra conferéncia..., però non n'i a cap damb ua continuitat tant remercada coma eth Centre de Lectura.

E actualament, destaquen cèrti ciutadans de Rèus peth sòn trabalh en favor der occitan: Andrèu Pujol a publicat (amassa damb Juli Sala), en occitan, Cent ans d'esquí ena Val d'Aran (IEA-AALO-2020); Andrèu Pujol ei soci deth Centre de Lectura de Rèus a on a participat en diuèrses activitats e presentacions prooccitanistes. E cau destacar, tanben, eth papèr de Christian Andreu que fondèc e dirigís era publicacion digitau Sapiéncia Occitana, qu'ei publicada des de Rèus, escrita integrament en occitan e d'un bon nivèu. Christian Andreu ei tanben er autor deth libre de Croniques deth Sègle XXI (IEA-AALO-2022).

En aguesti moments en qu'er Ajuntament de Barcelona a renunciat a hèr activitats en favor dera lengua e era cultura occitana, er Ajuntament de Rèus poderie agarrar eth relèu, per coeréncia istorica, e per interès ciutadan, e des des institucions municipaus organizar activitats, hèr presenta era lengua ena difusion municipau... Hè uns ans, per iniciativa der Ajuntament de Rèus, participè en quauque acte sus Occitània e er occitan... De ben segur, damb eth temps, poderíem identificar Rèus coma era capitau occitana de Catalonha, o era capitau catalana d'Occitània.

De darrèr moment

Ager dimenge, se publiquèc aguest article en La Mañana. En madeish diari er istoriador Pep Tort signe un excellent article que titole "Escoltar Occitània"; rebrembe es interessants actes, dera passada setmana, que sus Occitània a organizat er IEI (Institut d'Estudis Ilerdencs dera Deputacion de Lhèida) jos eth títol "Òc cultura". Tort ditz: "alguns creiem i repetim que Lleida és la primera ciutat occitana fora d'Occitània, una veritat històrica que ens hauria d'enorgullir". En tot cas era línia dera excelléncia occitana de Catalonha passe per Rèus e per Lhèida. Milhor atau!

E finalament, moments abans de barrar aguesta edicion, m'a arribat era invitacion deth Centre de Lectura de Rèus qu'eth deluns dia 6 de noveme entàs 19 ores, presente era revista Sapiéncia Occitana.

Es nòms des persones non son per tot igual

05-11-2023

Recentament, en aguest 2023, es autoritats franceses an impedit qu'un mainatge, de Mende, sigue registrat damb eth nòm occitan "Artús", damb er argument de qu'er accent barrat sus era letra "u" non existís ena lengua francesa. Aguestes causes passen des de hè temps.

En Perpinhan, en 1998, es pares d'un mainatge voleren meter-li "Martí". Eth govern non ac permetec. Eth mainatge ja a 25 ans, e era recenta decision deth Conselh Constitucionau francés (Respècte dera lei Molac) a acabat damb es processi e coma qu'eth caractèr "í" non existís en francés, aguesta denominacion non ei permesa. Pendent aguesti ans es pares an acodit ara Justicia, ath Tribunau de cassacion, a instàncies europèes... e arren. [Mar'tí] se ditz ['Marti]... A un nòm que non escuelheren es sòns pares, ne tanpòc eth.

Fañch ei era forma bretona de Francés-Francisco-Sisco. A començament deth darrèr seteme eth procurador dera Republica francesa deth Tribunau Judiciau de An Orient (ciutat de Bretanha, qu'es francesi en diden Lorient), s'adrecèc a ua parelha que venguie d'auer un hilh eth passat mes de junh ath que volien méter per nòm Fañch. Eth procurador escriuec as pares: "*Segontes era decision deth Conselh constitucionau de 21 de mai de 2021, er article 9 dera Lei relativa ara proteccion patrimoniau des lengües regionaus e ara sua promocion, ei inconstitucionau. Aguest article preveiguie era possibilitat d'emplegar [enes nòms des persones] es signes diacritics des lengües regionaus, entre es quaus era 'ñ' deth breton e deth basc... Eth Conselh constitucionau rebrembe qu'es particulars non pòden emplegar enes sues relacions damb es administracions e es servicis publics ua auta lengua que non sigue eth francés... [Per tot açò] non pogui hèr ua auta causa que procedir ara rectificacion administrativa dera error eliminant era escritura d'aguest nòm qu'auetz metut ath vòste hilh, en tot dar-vos directament es instruccions de suprimir era barreta que figure per error en aguest nòm (Fañch□Fanch), ja qu'aguest signe diacritic ei inexistent en francés*". Les ordène as pares eth nòm que li an de méter ath sòn hilh. Increïble!

Hè uns ans ja viuérem eth madeish cas de Fañch. En aquera ocasion es pares s'enfrontèren ath Registre, inicièren un procès judiciau e guanhèren eth plet. Açò provoquèc era intervencion dera fiscalia que les obliguèc ara eliminacion dera '*ñ*' e finalament eth Tribunau d'Apelacion de Rennes, en noveme de 2018, les dèc era rason e poderen mantier era denominacion de "Fañch". En aquera ocasion es jutges senhalèren qu'era letra '*ñ*' "non ei desconeishuda entara lengua francesa ja qu'ei en diuèrsi diccionaris e en bèri decrèts de nomenaments". Era satisfaccion les a durat tres ans, pr'amor que maugrat qu'es jutges les dèren era rason, l'an d'eliminar, pera darrèra intervencion deth Conselh constitucionau.

Eth dret a escuélher eth nòm ei emparat internacionaument. En Estat espanhòl era Lei deth Registre Civil (Lei 20/2011, de 21 de juriòl), article 33, ditz que se pòden regularizar ortograficament a quinsevolha des lengües oficials corresponentes ar origen o ath domicili der interessat. Se voletz méter un nòm damb signes catalans n'auetz pro damb un certificat der Institut d'Estudis Catalans, e se la voletz méter en occitan vos cau era certificacion, sus era correccion deth nòm, der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana.

Non a estat tostemp atau. Enes sègles XVIII e XIX es libres parroquiaus qu'acreditauen es nòms des persones se heren en castelhan en tot er Estat. Calie emplegar segontes diuèrses ordens "el idioma castellano que es el idioma de gobierno". Ena epòca franquista era orden de 18 de mai de 1938 senhalaue: "... como origen de anomalías registrales la morbosa exacerbación en algunas provincias del sentimiento regionalista, que llevó a determinados Registros buen número de nombres, que no solo están expresados en idioma distinto del oficial castellano, sino que entrañan una significación contraria a la Unidad de la Patria. Tal ocurre en las Vascongadas, por ejemplo con los nombres de Iñaki, Kepa, Koldobika y otros que denuncian indiscutible significado separatista..." E pera orden deth 9 de hereuèr de 1939 s'anullaue es inscripcions en catalan, euskera, galhèc... e d'ofici se metie eth nòm deth sant deth dia deth neishement

Era persecucion deth nòm des persones a estat un d'aqueri aspèctes pròpis des regims antidemocratics. En diuèrsi païsi europèus en epòques dictatoriaus trobam era eliminacion o substitucion des inscripcions des tombes des difunts, qu'èren hètes ena lengua pròpia, entà eliminar quinsevolh tralha dera lengua naturau. En aqueres epòques es partides de defuncion hètes en catalan, euskera,... èren considerades nulles.

S'era mia arrehilha Júlia, de nau mesi, auesse neishut vint quilomètres ath nòrd d'a on neishec, Betren (Val d'Aran), non se poderie díder Júlia; eth signe "ú" non existís en francés.

Tònho Castèt: es milhors articles periodistics

12-11-2023

Ja hè quauques setmanes dera mòrt de Tònho (eth dia abans dera hèsta d'Aran -16 de junh de 2023). Ara podem parlar-ne en perspectiva.

Coneishí a Tònho de gran, quan comencèc a encuedar-se de produïr en occitan, en aranés. I metec era vida que li quedaue: s'interessèc per tocar eth bot e hèr musica aranesa, per apréner a escríuer er occitan dera Val d'Aran d'ua forma complèta e corrècta, per promocionar Vilamòs, per hèr traduccions de Tintin, d'Alícia en País des meravilhes..., participar en convèrses, hèr articles, impartir classes d'aranés (auec fòrça alumnes), investigar sus Jusèp Condò, collaborar ena redaccion deth Diccionari der aranés e ena Gramatica der aranés, traduïr es leis deth Parlament de Catalonha, representar ara cultura occitana en Institut d'Estudis Ilerdencs, hèr videoclips sus eth Barbacans de Canejan, musicar poèmes de poètes aranesi (Jèp de Montoya, Xavi Gutiérrez...), collaborar e corregir Sapiéncia Occitana, era revista digitau... e fòrça mès, e tot per un sentiment de país, coma se creiguesse que non auie acabat lo qu'auie vengut a hèr en aguesta vida, coma, s'abans de morir, li faltèsse produïr e entregar quauquarren qu'encara non auie completat, coma s'auesse un deute damb era vida e qu'era maudita malautia li volesse impedir de complir.

De totes es sues accions era que mès projeccion li a dat, era que mès l'a hèt a conéisher ath delà dera Val d'Aran ei es traduccions de Tintin ar occitan. Siguec ua grana hita de liéger ath capitan Haddock enes sòns acostumadi renecs adaptadi ara Val d'Aran: "mila trons deth Montlude!" o "mila milions de mila canaules"; o as agents de policia Dupond e Dupont convertits en Bertranet e Bertranon.

Eth Tònho que coneishí entreguèc fòrça, dèc ara tèrra mès de lo qu'era tèrra li dèc; non recebec ena madeisha proporcion, ne deth miei, ne dera gent, ne dera salut. Es tres la mautractèren.

Compartírem fòrça estones en encastres culturaus diuèrsi, coma en Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, dera

qu'ère membre, en tot que manifestaue qu'èster Academic dera lengua ère un des maxims orgulhs dera sua vida. Eth 5 de juriòl de 2020 m'escriuec: "Encara sò assimilant era trascendéncia deth mèn nomenament coma membre dera Acadèmia. Non è pro paraulas... Ei un gran aunor." Un mes abans diguie: "[er èster membre dera Acadèmia] non sabes se quina illusion e quina aunor represente tà jo. Sonque demori èster ara nautada e qu'era mia malautia non represente cap de limitacion às foncions que me calgue hèr". E ath long d'aguesti darrèrs ans es sues referéncies ara Acadèmia e era sua satisfaccion per formar-ne part se mutipliquèren.

De Tònho en podem rebrembar fòrça causes ben hètes, però n'i a ua que l'auem de plaçar ath naut de tot, pera sua extraordinària qualitat: son es articles publicats en Jornalet entre gèr de 2015 e març de 2021; un totau de 47 articles que son, sense dobte, es milhors articles periodistics dera istòria der aranés. Calerie publicar-les en ua edicion especiau.

Eth Dijaus 22 de gèr de 2015 escriuie eth sòn prumèr article titolat *Es arrominguères*. Hège atau: "Èm fòrça es aranesi que per diuèrses arrasons viuem dehòra deth nòste país e qu'exercim era nosta condicion coma 'ambaishadors' volontaris delà a on sigam. E dilhèu encara en son mès es que sense èster neishudi ena Val acaben sedusidi peth país e se convertissen en activistes de tot çò aranés. Aran non fenís pas en tunèl. Arribe enquia a on i a un aranés qu'exercisque coma tau. (...) Aran ei ua jòia poliedrica damb fòrça prismes: lengua, persones, païsatge, cultura, gastronomia, arquitectura, literatura, poesia, teatre, tradicions, musica, istòria, espòrts, etc. Fòrça d'eri singulars e d'auti excepcionaus. Èm un país arric en contenguts. "

E ar atzar n'escuelhi un aute: "En Arres encara podem escotar eth silenci dera auta *Val* e es sons dera natura: eth panteishar etèrn deth sòn barranc, er aire des Canaus quan bohe que hè a mòir es huelhes des herèishos, era canta dera aigua que còle ena hònt, eth poth que cante ena garièra ara ora que li semble perque non enten mès es campanes, eth bronit deth tauàs que ja non a mès somèra a qui shordar, era tringòla

dera craba *roieta* tamb eth son crabòt, que campen ath cap deth malh, eth resson deth can deth caçaire que laire *Coeiseca ensús* e eth cant deth corbàs que les escarnís a toti des des bromalhs deth *Serrat*."

A Tònho era tèrra li siguec ingrata. Siguec enterrat en Vilamòs en ua ceremònia prauba, praubissima, que de cap de manèra ère ara nautada de lo que mereishie e aué, ath cap de cinc mesi, un viatge passat eth dia de Tots Sants ena sua hòssa encara non i a cap d'identificacion. Ei ua pena!

E totun, eth dia de Martror quauquarrés portèc flors fresques entà Tònho.

Dempús de visitar era sua tomba m'arribè en Bossòst a veir era de Mossen Condò e me n'alegrè: tanben auie flors fresques.

Eth projècte Tartuffe de Macron

19-11-2023

I an, aumens, dues formes d'eliminar ath qu'a de besonh: atacant-lo ena sua feblesa o non assistint-lo, deishant-lo morir (e ironicament dident-li causes carinhoses).

Eth 30 d'octobre Emmanuel Macron inaugurèc era Ciutat Internacionala dera Lengua Francesa en Villers-Cotterêts. Ei un procés contra er occitan.

Villers Cotterêts ei a on en 1539, eth rei de França François Ier. signèc era ordenança qu'obligaue a emplegar eth francés ena justícia: "Damb era finalitat de que non i age dobte ena comprenença des detencions... volem que d'ara endeuant totes es detencions, e tot aute procediment... siguen prononciades, registrades e deliberades en lenguatge maternau francés e non pas en cap aute".

Era ordenança, qu'ère hèta entà evitar eth latin, non anaue contra er occitan, però eth sòn desvolopament servic entà marginar-lo. Macron en sòn discors inaugurau ac rebrembe atau: "[Era ordenança manaue que calie emplegar] eth lenguatge maternau francés, e non sabem s'aguesta expression, lenguatge maternau francés, designaue sonque eth francés o englobaue d'autes lengües maternaus de França d'aqueth temps; però açò ei un debat d'especialistes e jo non m'i meterè". Era ordenança aurie podut servir tà protegir er occitan, però non siguec atau.

En un aute moment deth discors Macron: "[Eth francés]... a viscut damb tantes lengües vernaculares, patois, argots... eth breton, eth basc, eth bearnés, eth gascon, eth provençau, toti es occitans, eth catalan, eth cors..." Macron sap ben ben qué ei er occitan (per aquerò dits "toti es occitans") però profite entà contentar ad aqueri qu'an renonciat ad aguesta unitat: repasse quauqui dialèctes e nomène, en tot relacionar-les, de forma lèja damb era paraula "patois".

Er aragonés auec ua polida exposicion en 2019 titolada "L'aragonés, un patrimonio común" e er Occitan dera Val d'Aran n'a ua en aguesti moments, que cor, des de hè quauqui ans, per diuèrses sales d'exposicions, titolada "Er aranés, er occitan de Catalonha". Se presentèc hè uns dies en Pònt de Suert. Son lengües de conservacion dificila.

Non veigui eth besonh de crear un musèu-ciutat dera lengua francesa (se presente coma un centre de dinamizacion e de trabalh), coma non sigue entara perpetuitat e glòria de Macron, o que n'i a que son espantats per ua cèrta queiguda deth francés a nivèu internacionau. Diden que pèrd posicions.

Era Ciutat internacionau deth francés non va contra er occitan directament, però le dèishe morir. Ditz Macron: "Cada un a eth dret de conéisher, parlar, transméter era sua o es sues lengües, ei un dret non negociable. Totes es lengües son iguals deth punt d'enguarda dera dignitat. E, ei per açò que voi qu'es nòstes lengües regionaus [er occitan] siguen milhor ensenhades e preservades, que tròben era sua plaça en espaci public en un just equilibri entre eth sòn papèr d'anclatge de lengua regionau e eth papèr essenciau de coesion dera lengua nacionau". Paraules... bla, bla, bla... Aguestes bones intencions aurien d'auer un efècte enes accions: ath cant des mès de dus cent millions de euros entara Ciutat deth francés i aurien d'auer quauqui milions entar occitan e es demès lengües. Açò ei un atac ara lengua occitana, per falta de socors, acompanhat de bones paraules. E entà condimenta'c Macron, tanben laudèc ar Abat Gregòri, emblèma, ena Revolucion francesa, dera persecucion der occitan e des autes lengües.

Hè uns ans era Generalitat de Catalonha projectèc era Casa des Lengües, que finalament non se podec hèr; arren a veir damb era sobèrbia dera Ciutat dera Lengua Francesa. Ena Casa des lengües se volie dar valor ara lengua de cada un.

Ena Val Maira, enes Alps italians, en Dronero, i a un musèu-centre de dinamizacion sus era lengua occitana promoigut pera associacion Espaci occitan (nòm deth musèu), de financiacion publica. Ei un musèu emble-

matic, qu'existís des der an 2001 e que pòt servir de modèl entà crear quauquarren de semblant ena Val d'Aran; per exemple en aqueth inacabat centre CAT emplaçat en Les, ena carretèra nacionau, que poderie èster un lòc de referéncia dera occitanitat deth país.

Macron ditz qu'açò "non ei un projècte de Tartuffe" (referint-se ara obra de Molière, "Tartuffe", que representèc entà Lois XIV en aguest espaci qu'ocupe era Ciutat dera lengua francesa). "Tartuffe", en aguest cas, serie un òme que mostresse era fè ena lengua francesa, però que siguesse conscient dera sua manipulacion e deth poder que pot proporcionar-li aguesta imatge de devocion. Un faus creient, un impostor.

Efectivament, Macron inaugurèc un projècte "Tartuffe": Eth pair-sénher de Macron ère de Florensac; era mair-sénher ère de Tarbes; de petits, en casa, es pairs-sénhers sonque parlauen occitan; es mès vielhs non sabien eth francés. De mainatge Macron passaue es vacances en Banhères de Bigorra damb es pairs de sa mair. Era Ciutat dera lengua francesa: un projècte "Tartuffe".

Era valor dera lengua

26-11-2023

Maugrat es dificultats eth Govèrn der Estat ei ua realitat e damb eth ua sèria de compromisi aquerits damb es partits independentistes catalans, a nivèu de lengua, que de ben segur, se s'artenhen (?), representaràn un auanç important entara lengua nòsta. Peth moment er occitan ja s'a emplegat en Congrès des deputats, pera deputada Montse Bassa. Açò represente ua hita. Es auanci son dificils, complicats, son era causa de gent valenta.

Son es principis qu'anunciaue Nietzsche: "*er individu a lutat tostemp entà non èster absorbit pera tribu. S'ac sajam, tot soent seram solets, e a viatges mos espantaram. Però non i a cap de prètz massa naut entath privilègi d'èster un madeish*". Se tracte de mostrar qu'auem un bagatge diferent que mos da personalitat: aciu naut, en nord der Estat i a es darrèrs emplegaires d'ua lengua millenària, portada dera edat mieja, portadora de civilizacion, cargada de literatura... Non cau mès rasons. Era preséncia der occitan en Congrés e en d'auti lòcs enlà dera Val d'Aran ajudarà a mantier era lengua, li darà prestigi.

Non hèn a auançar aqueri que coneishen era lengua e non l'empleguen, o aqueri que des des sòns despachi s'atrevissen a opinar que non servís d'arren emplegar er occitan en Congrès, que lo que cau ei que sigue enes escòles d'Aran. Ei cèrt qu'a d'èster enes escòles, però eth sòn emplec dehòra dera Val d'Aran e mès en Parlament de Catalonha, en Senat o en Congrès des Deputats li da prestigi e reconeishement, la hè viua... Non ei important? Se sonque emplegam era lengua dita comuna (?), perdem, ac perdem tot.

Era exposicion "Er aranés, er occitan de Catalonha" creada en 2019, promoiguda pera Secretaria de Politica Lingüistica dera Generalitat ajude ena promocion dera lengua nòsta. Era exposicion presente en 13 plafons era istòria, era vitalitat, es caracteristiques dera varianta aranesa dera lengua occitana. Ena version originau ei en plafons de husta, però i an,

tanben còpies en version de lòna enrolhabla qu'an corrut per tota Catalonha, universitats, instituts, centres de cultura, institucions, ajuntaments, associacions... Era exposicion va tot soent acompanhada de bèra activitat, ua conferéncia, un petit concèrt, un jòc... que contribuïssen a dar valor ara lengua occitana e a conéisher era su existéncia. Hè un repàs sus qu'ei er espaci occitan, es arguments que convertissen a Aran en ua realitat nacionau occitana, es formes basiques dera lengua, es parlants, era literatura, era istòria des dera edat mieja, era vida culturau (mieis de comunicación, produccions escrites, manifestacions culturaus, emplec sociau...). Tota era contribuís a dar un coneishement der aranés, dera cultura occitana, viua, de Catalonha.

Eth passat 10 de noveme, siguec inaugurada en Eth Pònt de Suert (aguesta ei era forma occitana). Compdèc damb era presidéncia dera Directora des Servicis Territoriaus de Cultura en Naut Pirenèu e Aran, era Sra. Ròsa Noray e damb era Alcaldesa de Eth Pònt de Suert, era Sra. Iolanda Ferran. S'auie convidat a diuèrses persones e institucions dera Val d'Aran e sonque i anèren tres representants der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Arrés mès... en particulars, en institucions. Era inauguracion compdec damb era assisténcia d'ua trentia de persones.

En 2022 era exposicion siguec ena Val d'Aran, però arrés se n'enterèc. Un mistèri! Pendent tot eth mes d'agost siguec exposada ena glèisa de Sant Estève de Tredòs. Er accés ad aguesta glèisa ei complicat. Non s'i arribe en coche. I a ua pujada de 300 metres, a pè, entar accés ara glèisa. Poderíem díder qu'era exposicion ère ath miei dera montanha, e sense accés en coche. Personaument procuri èster ath corrent des causes que se hèn en mèn país sus era lengua e non vedí cap de publicitat sus era madeisha, en lòc. M'arribèc casualament un avís dera sua existéncia e hi ua consulta entà comprovar que i ère era exposicion. En un aute lòc aurie gaudit d'ua grana assisténcia e interès. Aquiu non la visitèc arrés, e açò pendent eth mes en que mès visites culturaus receben es centres dera Val d'Aran. E a mès, non figure ena relacion des lòcs per a on a passat.

Era preséncia der occitan dehòra dera Val d'Aran, eth son emplec en Congrès des deputats e en d'autes instàncies, era sua difusion... mos ajuden a èster nosati madeish, da valor ara lengua, demòstre era sua utilitat... Voler argumentar que sonque mos cau preocupar deth sòn emplec en territòri ei condemnar-la ara desaparicion de forma accelerada. A viatges, e eth cas aranés n'ei ua pròva, eth territòri non pòt tot solet crear es recorsi de besonh entara sua mantenença. Sense era ajuda e preséncia exteriora eth sòn estat se tornarie lamentable e se a mès li ahigen eth pòc interès que, en moltes ocasions, eth territòri mòstre pera sua lengua, alavetz ei tot perdut.

Ua lengua a mès valor qu'era que li da eth numèro d'emplegaires en sòn territòri naturau.

Un assessor en lengua tara educacion aranesa

03-12-2023

Era escòla dera Val d'Aran ei un lòc de referéncia ena conservacion e promocion der occitan. Ei er endret de major transmission dera lengua pròpia d'Aran.

Ua des milhores deth Departament d'Educacion dera Generalitat entà resòler eth preocupant estat deth coneishement deth catalan, en Catalonha, des alumnes, a estat era creacion d'assessors de lengua e coesion sociau, coneishuts coma LIC. Er assessor LIC a de dar aconselhament en lengua ath professorat, as alumnes, as famílies e ar entorn en relacion damb era lengua, era interculturalitat e era coesion sociau, ena primària, secundària e educacion d'adults.

Era conselhèra d'Educacion Anna Simó eth passat 17 de noveme visitèc era Val d'Aran e anoncièc era dotacion d'ua plaça d'assessor LIC entà ajudar as escòles araneses en aprenentatge der occitan.

De faena non li'n faltarà! Era persona qu'ocuparà era plaça (ja ei seleccionada) a de collaborar ena sensibilizacion, consolidacion e emplec der occitan.

Era conselhèra Simó coneish ben era situacion der occitan. En 2010 collaborèc ena realizacion dera Lei der occitan, aranés en Aran. Era sua participacion siguec puntuau, testimoniau... expliquem-ac: Era Lei der occitan se comencèc a trabalhar, ena Secretaria de Politica Lingüistica, a començaments der an 2008; eth 22 de deseme de 2009 eth Govèrn dera Generalitat aprovèc er auantprojècte dera qu'alavetz se diguie "Lei der Aranés" e la portèc entath Parlament de Catalonha entà iniciar-ne eth tramit.

Vengueren mesi d'un gran trabalh en Parlament, amassades constantes, emmenes, opinions, correccions deth document... Era legislatura acabaue en juriòl de 2010 e eth 30 de junh, i auie Plen e acòrd majoritari sus eth document; auie de votar-se era Lei. Ja ère tot prèst, era orden deth

dia elaborada, es discorsi des politics preparats, es invitacions entà assistir ara session... e alavetz eth Partit Popular hec eth darrèr moviment, presentèc un recors en Conselh de Garanties Estatutàries. Era resolucion deth recors non arribarie a temps d'entrar en darrèr plen dera legislatura, e era lei s'aurie arturat. Entara següenta legislatura tot tornarie a començar. Non i aurie Lei.

Un hèt sauvèc era Lei: eth Papa Beneset XVI auie decidit de visitar Barcelona en noveme. Entà evitar coincidir eth procès electorau damb era visita deth papa, s'alonguèc era legislatura e açò permetec qu'eth 22 de seteme se convoquèsse un aute Plen, en quau s'aprovèc era Lei.

Isaias Taboas, secretari generau de Presidéncia deth President Montilla e òme damb molt de poder ena estructura dera Generalitat se metec en contacte damb Anna Simó, alavetz Deputada en Parlament: "se non se corregís ua darrèra causa dera lei, es deputats deth partit socialista, non votaràn a favor; era administracion municipau catalana, enlà dera Val d'Aran, non a d'auer obligacions damb era lengua occitana". Volie reduïr eth dimensionat dera Lei. Era intervencion de Taboas siguec mau considerada, ua intromission, un atac ara separacion de poders, però auie eth podèr d'arturar era aprobacion. Anna Simó artenhec a reordenar es causes e a qu'era lei seguisse endeuant.

Es protagonismes ena Lei der occitan sigueren molti e diuèrsi, e calerà parlar-ne de toti. Moltes persones sigueren decisives, era participacion ena elaboracion dera Lei siguec molt grana e per açò podem díder qu'era Lei ei ua expression dera volontat populara. Aué sonque rebrembam qu'era conselhèra qu'anoncie era creacion dera plaça LIC entara Val d'Aran, ja hè quauqui ans que coneish era politica der occitan e ei conscienta deth papèr director e de lideratge dera Generalitat ena preséncia der occitan ena educacion.

Era província de Lhèida a mès de 75.000 alumnes en edat escolara d'infantil, primària e secondària. Entà atier es besonhs d'assessorament LIC, entath catalan, a tres professionaus. Era Val d'Aran a mens de 1.500 alumnes en aguesti cicles educatius. Ua simpla règla de tres mos indique

que damb quauqua oreta d'assessorament LIC auríem un servici equilibrat damb era rèsta d'escòles catalanes; e en un procés de discriminacion positiva un professionau a temps complèt mostrarà, un viatge mès, aquera actitud de proteccion lingüistica especiau qu'er occitan recep en Catalonha.

Era plaça LIC ei un important auanç ena defensa der aprenentatge der occitan, però non podem deishar de lamentar que molti ciutadans que volerien hèr corsi d'aprenentatge der occitan non ac pòden hèr, pr'amor qu'es corsi s'an quedat sense places e non se'n daurissen mès. Ei ua contradiccion dera politica eth milhorar era qualitat en primària e secondaria, nomenar assessors LIC, dar facilitats as mainatges e privar as adults, e especiaument as professors d'apréner era lengua. Semble èster que molti adults (e professors) que s'an volut matricular en nivèu D (ara tanben se'n ditz C1), deth Conselh Generau d'Aran, non ac an podut hèr per falta de places. Açò a repercussions negatives ena consolidacion dera lengua.

Cronica d'ua amassada dera Acadèmia

10-12-2023

En passat noveme, s'amassèc era Seccion aranesa der Institut d'Estudis Aranesi. Era orden deth dia: aprobacion dera acta dera session anteriora, informe des darrères actuacions, paraules a ahíger ath Diccionari der aranés... e en precs e preguntes sorgís eth dobte que plantege eth madeish president dera Seccion (Miquèu Segalàs): *cau emplegar eth trèma en Preïstòria? Cau escríuer "reinscripcion" o "reïnscripcion"?...* E comence eth debat; ei ua reflexion que sonque aportarà arguments improvisats, sense préner determinacions entò ua auta amassada ena que se consideraràn totes es posicions e figurarà ena orden deth dia.

Es libres de consulta apareishen dessús dera taula, es ordenadors s'escauen e es opinions comencen a préner lum:

* Ena major part des diccionaris occitans pòrten trèma: Laus, Cantalausa, Pojada-Balaguer, Ubaud, Per Noste, Rei Béthvéder, CREO de Provença, Atau qu'es ditz, Faure, Lagarde, Rapin, Tot en òc (Mirelha Braç, Robert Martí, Alan Roch e Claudi Serras)... Er occitan a molti diccionaris. Però i an dobtes: Eth Diccionari dera Acadèmia occitana-Consistòri del Gai Saber, hè uns ans auien "preïstòria" damb trèma però ena darrèra version non la i met; i a ua evolucion.

** Eth CLO, en 2007, indicaue enes Preconizacions de la Lenga Occitana que "Dins los mots compausats, s'emplega lo trèma sonque après los prefixes leugièrs d'una sola sillaba: *reünir, proïbir, coïncidir, Preïstòria*. Se bota pas ges de trèma après los prefixes pesants de mai d'una sillaba e se fa fisança al legeire per los reconéisser: *Protoistòria, infrauman, antiunionista".* Non mos quede massa clar: "preïstòria" damb trèma, "protoistòria" sense. Pr'amor de que i a confiança en lector en ues paraules e enes autes non?

*** Er emplec enquia ara ena varianta aranesa a estat diuèrs: enes Leis deth Parlament de Catalonha "reutilizacion" apareish 16 viatges sense

trèma e 8 damb trèma, "reütilizacion". Enes libres de tèxte de quatau, cincau e sisau de primària i a "reiteracion" e "reunion", sense trèma. Eth Diccionari der aranés dera Acadèmia a recuelhut "preistòria", sense trèma, e "reünion", "reütilizar" e "reünificar" damb trèma. Enes documents en aranés, hèti enes darrèrs 40 ans, se barregen de manèra capricchosa es dues formes, damb e sense trèma. I an vacillacions.

**** Eth 6 de Juriòl de 2019 era Acadèmia aranesa dera lengua occitana, en plen, amassada ena sala Puig i Cadafalch der Institut d'Estudis Catalans en Barcelona, determinèc qu'ena qüestion deth trèma damb prefixe "pre" o "re", calie emplegar mès temps entà determinar-la.

Eth trèma, en generau, ei complicat. Alibèrt non la tracte damb massa extension e en cas de "pre-" e "re-" sonque trobam, ena introduccion dera Gramatica, "preïstòria" damb trèma e en tèxte "reunidas" sense trèma. Contradiccions...

Entath catalan tot e que non i a diftong dempús d'un prefixe acabat en vocau non metem trèma: reunió, preinscripció... E ditz era Acadèmia deth catalan (IEC) que "Si no es posa èmfasi en el prefix la pronúncia amb diftòng és la més habitual..." e alavetz eth trèma non a sentit. En occitan passe lo de madeish, pèrd sentit en non prononciar-se. Ei bon que mos apropem ara norma deth catalan!

Era Acadèmia aurà de considerar diuèrses causes:

1. Era decision a de respóner ara coeréncia deth sistèma, ath sòn emplec, e ara lengua occitana, d'un punt d'enguarda diacronic e sincronic. Tan coerent pòt èster méter trèma coma non. Podem èster en coeréncia damb Alibèrt, que procure evitar eth trèma, e non estar-ne damb era majoria des diccionaris actuaus. Podem èster coerents damb es libres de tèxte des escòles araneses e non estar-ne damb era nòrma occitana mès difosa.

2. I a eth principi de qu'era norma a d'èster clara e unica.

Personaument sò per acceptar coma corrèctes es dues formes:"preistòria" e "preïstòria", "reünion" e "reunion"... pr'amor qu'era practica mos a portat a emplegar es dues damb responsabilitat, perque responen a variacions ena prononciacion que mos cau respectar (i a persones qu'en parlar hèn eth diftòng e d'auti er iat -pògui-), pr'amor qu'er usatge deth trèma o non, non confon as emplegaires...

De mès en mès i a normatives qu'accèpten dues ortografies, entà èster mès englobantes e entà facilitar as usuaris eth sòn emplec. Per exemple er espanhòl considère corrèctes *alhelí-alelí, atmósfera-atmosfera, bisnieto-biznieto, cinc-zinc, decolorar-descolorar, doscientos-docientos, forúnculo-furúnculo, yerba-hierba, isóbara-isobara, paradisiaco-paradisíaco, período-periodo, reptil-réptil, subversión-suversion, tal vez-talvez, transfusión-trasfusión, hurraca-urraca, yudo-judo...* e moltes, moltes mès. Perqué en occitans, auriem d'èster mès estrictes en un mon cada dia mès fluïd? (Ena majoria des diccionaris occitans met "fluid", sense trèma). Alibèrt tanben admet formes dobles: *ungla-ongla, ponh-punh...* respectant es prononciacions de cada un.

Cau qu'era Acadèmia aranesa dera lengua occitana decidisque en ua projeccion ampla, considerant tota era lengua.

Quina lengua ena salut?

17-12-2023

Quan s'inicièc era promocion der occitan, ena Val d'Aran, se viuec coma ua passion sociau. Èren es començaments des ans 80 deth sègle passat. Era efervescéncia anaue amassa damb era transformacion-milhora deth servici sociau e especiaument deth sanitari. Se bastic er actuau Espitau Val d'Aran, inaugurat er an 1985; era lengua pròpia ena rotulacion e comunicats auie ua preséncia elevada. Encara aué, quauques senhalizacions, en occitan, d'aquera epòca, son visibles.

Era lengua tanben guarís. S'a demostrat qu'ua milhor salut ei directament relacionada damb era lengua d'atencion ath pacient.

Enes païsi catalans viuem moviments problematics en encastre sanitari: enfermères que se nèguen a apréner eth catalan, eth govèrn balear qu'elimine eth requisit deth catalan entre eth personau sanitari, un pacient que se sent mautractat peth mensprètz ara sua lengua, Carme Junyent que s'a trobat damb dificultats entà poder morir en catalan...

Eth govèrn de Catalonha posse accions: corsi especifics, promocion dera definicion dera lengua dera salut amassa damb eth IEC, campanhes publicitàries especifiques entar encastre sanitari... Analisem ena Val d'Aran:

1. Cada viatge que vau entar Espitau Val d'Aran, centre deth tractament sanitari aranés prengui imatges des comunicacions, ena planta d'entrada: i a ua grana barreja de comunicacions enes tres lengües oficiaus. Non i a directritzes. Entà èster mès concrèts referisqui er estat, un dia quinsevolh, eth passat 8 de deseme: abans d'entrar tròbi senhalizacions que sonque son en occitan (er indicatiu der espitau, era senhalizacion des òbres que s'i hèn e eth rebrembe dera inauguracion). Un viatge laguens trobam un shinhau de tot: es pantalhes informatives barregen, sense cap orden, er emplec des tres lengües; era catalana ei majoritària; i a un gran plafon, deth Conselh Generau, animant a parlar er aranés; es indicatius des dependéncies son en occitan e tanben n'i a en catalan; des ath torn des 20 impresi que se tròben enes mostraris 14 son en catalan,

8 en castelhan e 2 en occitan; enes plafons ath long de totes es consultes dera planta baisha trobam 45 petits panèus, mesura fòli, en catalan, 8 en occitan e 4 en castelhan; ena bibliotèca de pediatria trobam libres infantils en totes es lengues, tanben en occitan; ena entrada de bères consultes trobam un indicatiu convidant a lauar-se es mans ena entrada dera consulta, sonque en occitan; e ena zòna de rais i a un indicatiu avisant deth perilh entàs embarasades qu'ei sonque en castelhan e en catalan. I a ua barreja de situacions, era lengua occitana i e presenta però sense critèri, e non ei majoritària, en tot depéner des volontarismes deth professionau que se n'ocupe.

2. Non i a corsi especifics de lengua, ne facilitats entà estudiar-la, entath personau sanitari e alavetz sonque es occitanoparlants d'origen e es mès sensibles ad aguest ahèr, qu'an seguit ua formacion, an ua possibilitat d'emplec dera lengua.

3. Era major part dera poblacion aranesa, emplegue eth castelhan ena sua relacion damb eth personau medic e era preséncia der occitan se torne insignificanta. En 2008, er emplec der occitan enes relacions mediques s'apropaue ath 10 %. Er emplec der occitan pèrd posicions. Hè 40 ans era lengua majoritària enes relacions sanitàries araneses ère er occitan e en segon lòc eth catalan, damb ua considerabla distància respècte deth castelhan.

4. A nivèu de vocabularis especifics dera profession eth catalan compde damb mès de trenta recuelhs terminologics qu'ajuden en desvolopament der emplec dera lengua ena profession. Er occitan sonque a eth Diccionari dera COVID realizat en 2022, per Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, jos era direccion deth TERMCAT e dera Fundacion Dr. Antoni Esteve. A uns 500 tèrmes. Ei consultable en línia, ei un inici..., però ei pòc.

5. Era Web des Servicis Assistenciaus Integraus d'Aran, manten un bon nivèu d'emplec dera lengua pròpia. Er accés ei possible en catalan, castelhan e aranés. Era Web de Salut dera Generalitat de Catalonha tanben a preséncia der occitan; ei accessibla en "català", "castellano", "english"

e "occitan aranés". Possiblament ei era web departamentau dera Generalitat damb ua major preséncia der occitan. Hè 40 ans, en 1983, eth Departament de Sanitat (ara Salut) ja hège emplec der occitan aranés. E darrerament auem gaudit des prumèrs anoncis ena TV3, tà tota Catalonha, hèti en encastre dera prevencion, peth Departament de Salut.

En conclusion: i a preséncia der occitan en encastre sanitari aranés; segurament ei eth solet lòc deth mon a on er occitan ei visible ena sanitat (I an experiéncies positives, coma era d'aqueth pacient qu'ère satisfèt per escotar er aranés, mentres l'operauen en quirofan der Espitau...). Però... i a mancances de corsi, de campanhes especifiques, d'orientacions e de recerca en emplec dera lengua occitana en encastre sanitari. Falte projècte! E... èm en un moment de pèrta rapida deth sòn emplec.

Eth solstici de Nadau e de La Mañana

24-12-2023

(Nòtes prèvies:Aguest article se publique iniciaument, es dimenges, en diari La Mañana, que recentament a hèt un renauiment e se publique sonque en catalan. Damb era excepcion dera nòta deth Costumari, es referéncies bibliografiques d'aguest article son de Sol Invictus-Isaura Gratacós- IEA-AALO 2022).

Enes entralhes dera Val d'Aran i a amagada ua campana, era Campana des Defunts, que tocarà eth dia deth judici universau entà cridar a toti es defunts deth mon entath judici finau. Aguesta campana ei germana de ua auta que i a en hons dera val deth Canigó qu'ei propietat deth diable, pr'amor qu'eth dimòni, ambiciós e promotor deth mau ei eth senhor e amo de tot aquerò qu'ei hèt de metal. Aué, 24 de deseme, entà mieja net aguesta campana tòque a hèsta e se la sentetz ei un mau presagi que pronostique calamitats publiques, pèstes, hames e guèrres. Eth diable en lunfèrn hè ua hèsta, celèbre damb toti es diables, diableses e males persones, qu'ei content e açò ei un mau signe entàs òmes dera tèrra (Joan Amades-Costumari català).

Ditz Isaura Gratacòs en Sol Invictus qu'enes prumèrs tempsi, en neolitic, a on er òme non auie separat eth mon animau der uman es "bèsties parlauen" e qu'era net de Nadau ath ser non cau anar tara bòrda. Aquera net es bèsties parlen e non cau escotar-les. Un òme que non volec seguir era tradicion anèc entara bòrda, parlèc damb es bèsties e londeman l'enterrauen. En Aspet a 40 quilomètres dera Val d'Aran ua vesia expliquèc que "*era Net de Nadau, jamès cau entrar en un estable. Pr'amor que pòrte mala sòrt. E era mia tia, era fraia dera mia mair-sénher ac auie proïbit a tota era familha. E non entrauen (...)N'i auie un d'Aisaut, que se vantaue d'auer entrat en estable era net de Nadau. E tres setmanes dempús auie mòrt".* Era lengua a un tèrme entà designar ad aqueth qu'escote parlar as bèsties: *escotchalaïre*.

Eth començament der iuèrn ère fòrça important entàs collectivitats. Ère eth temps dera manca de produccion, qu'includie tanben era dificultat

der heret e dera gana, eth sacrifici d'animaus entà non auer d'alimentar-les e entà alimentar-se eri, entà aucir era hame... calie demorar eth més d'abriu entà recomençar era produccion.

Aguesta net ena que se tròben eth començament der iuèrn e er alongament des dies, tanben ei de celebracions, de hèsta, però damb un sentiment de tristor, de conformar-se damb es dificultats que se presenten.

Coma entà Sant Joan, solstici d'ostiu, eth huec ei protagonista d'aguesta net de Nadau. Es dus huecs son eth madeish huec enes dus estats extrèms. "Sant Joan e Nadau qu'es partissen er an". "Es brases dera soca de Nadau que cremen jos es cendres son era vida que permeterà era explosion des fòrces vitaus ena vrespada deth solstici d'ostiu, enes ahlames colorides e ennautides deth huec de Sant Joan". Aguesta net de Nadau s'alugue un huec, ua soca pesada, de tronc e arraïtzes, massissa, de combustion lenta, qu'a de durar dotze dies. "Era brasa deth huec que dromís jos eth cendre ei era imatge dera vida iuernau descelerada"

Aguesta vielha tradicion, dera soca que creme, se recuperèc en Les, en 1999. Era tronca, non creme dotze dies, en creme tres o quate; se pòt arribar a sies ei considerat coma sies dies e sies nets: es dotze mesi der an... se hèn interpretacions...

En quauqui lòcs deth Pirenèu occitan es mainatges corrien d'ua casa ar auta en tot hèr a virar halhes, bocins d'espart engodronat, ath torn deth sòn cap entà celebrar era recuperacion deth solei, en tot diboishar ena ombra eth cercle deth solei que renèish dempús deth solstici, mentre cantauen "Nadau, Nadau, Nadalet. Pera carn e es caulets, corri corri Nadalet, era garia en huec". Es halhes les haràn a virar tanben entà Sant Joan, pèro en lòc d'auer un huec comunitari, ara, en aguesta net deth 24 de deseme, es mainatges van de casa en casa en tot apropar-se deth huec familiar.

Eth Solstici correspon ad aquera epòca ena qu'eth solei ena distància, hè que sigue eth moment en que s'acabe era tendéncia d'alongament des

nets e er acuerçament des ores de dia. I a era tristor der iuèrn però ei un periòde de renauacion, de renaishement.

Eth solstici d'iuèrn, que signifique, ena sua part positiva e d'exaltacion era celebracion dera renaishença deth solei, celebrada de mil manères.

Ara, aué La Mañana tanben celèbre de forma especiau aguest solstici, dempús de 85 ans d'existéncia, damb ua naua propòsta, un nau disenh, vinculat ara identitat, estacat ara lengua, que tanben ei tradicion e ei modernitat ath madeish temps. En solstici de 1985 La Mañana siguec eth prumèr diari en auer ua seccion en occitan; ara hè 38 ans. Aué s'a acabat aquera idea, aquera imatge qu'exprèsse Wikipèdia de que "La Mañana és un diari local de Lleida escrit en castellà". "Eth solstici se viu coma un punt clau que barre ua pòrta entà daurir-ne ua auta". Eth solstici der iuèrn de 2024, que comence ara fin de deseme de 2023, transforme era realitat de La Mañana e cree un renaishement nau. Eth castelhan ère en passat. Celebrem-ac!

Er occitan ena glèisa (I)

31-12-2023

Bon dia des aninòs! Er auantatje que me da aguest article hè que toti es que la liegetz, en compliment dera tradicion, agegatz recebut eth mèn "aninòs" (ven de an+nau) abans de que jo receba eth vòste e per açò auetz era obligacion de dar-me quauquarren o de convidar-me. Quede pendent, non vo'n desbrembegatz. Ara prumèra que mos veigam...

Era celebracion eucaristica de Cap d'an, ena Val d'Aran, mos la explique Joan Amades en "Costumari..." e tanben Juli Soler en "La Vall d'Aran". Dempús der ofertòri eth capelhan benedís un pan qu'ei trossejat e es bocins se meten laguens d'ua cistalha. En dèishen un canteth. Un escolan les repartís entre es fideus, dempús de que punen era patz (una placa petita de metau damb era imatge de Nòste Sénher). Es fidèus an de díder un parenòste entàs anmes dera casa qu'a dat eth pan, e dempús se senhen e se l'empòrten. Aguesta ceremònia ei coneishuda coma "eth pan senhat". En acabar, er escolan pòrte eth cantet entara casa qu'aurà de facilitar eth pan entara següenta celebracion. En cada hèsta se hè era madeisha ceremònia. Aguest costum a generat un arrepervèri; quan morís quauquarrés es assistents ar enterrament diden "veiram a qui aurà deishat eth canteth" lo que signifique a veir qui serà eth següent en morir, e en hèr-li er enterrament.

Se vatz entàs cementèris dera Val d'Aran trobaratz inscripcions en occitan enes labades. Non son era majoria, però n'i a un shinhau per tot. S'i meteren ena epòca democratica, en moment deth ressorgiment der emplec formau dera lengua; però, non pas totes, n'i a d'abans. Era prumèra, era mès antica, ei ben visibla en cementèri Sant Miquèu de Vielha. Ei era que correspon a Mossen Manuel Birbe que moric er an 1961. Era hòssa ei plaçada en camin, ath miei deth pas; ei facil de cauishigar-la, de caminà'i peth dessús; ei era hòssa mès cauishigada dera Val d'Aran. Conden de Mossen Manuèl, aqueri que la coneisheren, qu'entàs enterraments hège a participar a toti es capelhans dera Val d'Aran: Mossen Cinto de Vilac (que dirigie er Espitau), Mossen de Casau, d'Es Bòrdes... e que dempús der

acte s'amassauen entà jogar ara brisca e que Mossen Manuèl guanhaue tostemp. Es dimenges anaue a hèr missa en tunèl a on i auie ua colònia damb mès gent qu'en Vielha.

Fòrça mès documentat ei que Mossen Manuèl en 1931 portèc eth Crist de Mijaran deth santuari de Mijaran entara gleìsa parroquiau de Vielha entà que siguesse mès segur, mès protegit, deuant d'ua possibla espoliacion. Segurament açò sauvèc aguesta magnifica òbra d'ua desaparicion segura, s'auem en compde es panaments dera epòca e era explosion que destruïc era glèisa, pendent era guèrra civiu, ara fin d'abriu de 1938. Mossen Manuèl siguec archiprèste dera Val d'Aran e mossen en Vielha pendent 42 ans.

Era hòssa de Mossen Manuèl ei ath miei deth camin per ua demana personau, pera sua volontat. Volie èster enterrat en miei deth camin coma quauqui religiosi enes catedrals, e qu'era gent la cauishiguèsse.

Ena labada i a escrit "Aciu demure era resurecciun Mussen Manuel Birbe Camp arxiprest d'Arán e rectu de Viella durant 42 ans, que descansèc ena pats d'et senyú as 92, eth dia 15 de deseme de 1961". Era grafia ei particulara, però mèrque ua tendéncia... era d'emplegar era lengua pròpria. Era lengua dera labada dera hòssa ei segurament ua decision de Mossen Jaume Armengol, qu'en moment dera mòrt de Mossen Manuèl ère rector en Vielha. Jaume Armengol visquec es prumèrs moviments ena defensa dera lengua pròpia e siguec eth promotor der Amas Liric dera Val d'Aran (1972) que tanta importància auec en futur de recuperacion der aranés.

Eth papèr dera glèisa, en relacion ara lengua deth país, a estat de lideratge, d'acompanhament, de compromís.

Eth periodista Dioni López explique en "El malestar de las ciudades" qu'era construccion dera identitat nacional espanhòla a estat un fracàs e que per açò es lengües territoriaus, catalan, euskera, galhèc, occitan... an auut ua potenciacion superiora ara qu'an obtengut en França o en Itàlia. Era explicacion ei qu'entà crear un estat ei de besonh ua lengua e qu'era implantacion a de besonh, pendent diuèrses generacions, dera es-

còla, entà implantar-la. Er Estat espanhòl, conservador, pactèc damb era glèisa entà que dirigisse era educacion, causa que non passèc en França. Mos ditz Dioni que "era religion ei fondamentau entà compréner perque Catalonha e eth País Basc consèrven era sua lengua", "era religion a eth sòn mapa e eth sòn temps, li ei lo de madeish de predicar en ua lengua o en quinze". Açò a produït qu'en França e Itàlia, damb era educacion en mans der Estat, en un sègle, agen es sues lengües territoriaus en un estat de desaparicion fòrça mès auançat.

Ena Val d'Aran abans der acabament dera epòca franquista er occitan ère ensenhat enes escòles religioses, de manèra volontària, e segurament ua labada funerària, escrita en occitan, en 1961, en França e Itàlia ère inimaginabla e ena Val d'Aran siguec ua realitat tot e èster en plena dictadura.

Er occitan ena glèisa (II e darrèr)

07-01-2024

Era persecucion contra era lengua occitana comencèc hè molti ans. Pendent era edat mieja en sud de França s'auie instaurat ua eretgia dera religion catolica, eth catarisme. Auie ua implantacion fòrta, e s'auie estenut, tanben, ena Val d'Aran. Ua teoria, fonamentada, explique que i auie un bisbe catar, de Casau. Era glèisa catolica auie un conflicte damb es catars e promoiguec moviments contraris coma era creacion dera Santa Inquisicion, neishuda en Occitània a finaus deth sègle XII; e dempús s'estenec un shinhau per tot. Era Glèisa catolica, per miei dera Inquisicion hèc ua cruela persecucion des catars e convoquèc, amassa damb eth Rei de França, era Crotzada entara persecucion deth Catarisme, era soleta crotzada que non siguec adreçada contra es musulmans en orient. Era Crotzada siguec un autèntic masèl, ua matança terribla en tota Occitània. Damb era victòria des crotzats era glèisa catolica artenhie eth sòn propòsit e França s'anexionaue es territòris deth sud.

Tot açò auec, naturaument, conseqüéncies sus era lengua occitana, qu'acabaue de nèisher, que siguec marginada e que maugrat aguesta persecucion e totes es que vengueren, enes mès de 800 ans qu'an passat, encara ei viua. Ena Val d'Aran es catars tanben sigueren perseguits. En son un testimoni es devaraments, coma eth de Mijaran. França auec ua actitud terribla contra es abitants de tot eth parçan e era glèisa catolica siguec crudèla damb es catars. Açò generèc qu'en 2016, eth 16 d'octobre, ena Glèisa de Montsegur, eth bisbe de Pamias, Jean-Marc Eychenne, manifestèc eth penediment des catolics per participar ena Crotzada: "er Evangèli mos da eth manament d'estimar ath nòste proxim e de non respóner ara violéncia pera violéncia". Eth madeish an eth Papa Francés auie demanat perdon pera persecucion des Valdesi, ua auta eretgia, dera madeisha epòca, però qu'encara ei viua enes Alps italians, qu'en madeish sègle XII auie estat objècte tanben d'ua crudeltat destacada.

En 1986 era publicacion de "Realitat lingüistica a la Val d'Aran" peth Departament de Cultura dera Generalitat hège aportacions que mos aju-

den a compréner era situacion dera lengua: "*Ei cèrt que non pas tota era poblacion ei practicanta, però era influüéncia dera Glèisa trascendís encara aué, mès enlà dera sua feligresia, e soent era actitud deth capelhan deth pòble ei mesurada per un rasèr diferent ath que s'emplegue entara rèsta de ciutadans atorgant-le ua "valor exemplara". (...) Actualment es diferentes parròquies existentes son atiengudes per cinc capelhans des que sonque un, er archiprèst, ei aranés. Era rèsta son catalans, mens un que non n'ei. Toti comprenen er aranés, però cap d'eri la parle excèpte er archiprèst. (...) En Naut Aran e Mijaran es misses son majoritàriament en catalan, especiaument en Naut Aran. Contràriament es misses que se diden en Baish Aran son en castelhan. Vielha ei eth solet lòc a on se celèbren misses en aranés; setmanaument se'n hè ua en aguesta lengua, eth dimenge ath ser, e encara es lectures e era prèdica se hèn en castelhan (...). Es pautes que se seguissen entara celebracion des misses en aranés son contengudes en "Petit Missau Aranés" editat er an 1978 per archiprestat dera Val d'Aran. Seguís ua grafia diferenta ara contenguda enes normes ortografiques que s'elaborèren posteriorament. (...) Mossen Joan Casseny, archiprest dera Val d'Aran, mos expliquèc qu'es motius pes quaus es misses son hètes en ua o auta lengua son basicament d'orden pastorau. Se sage d'auferir ara feligresia aquerò que demane, e tanben d'evitar conflictes e discriminacions. (...). Eth bisbe a ua perspectiva mès ampla; se li atribuís eth comentari de que "cau forçar un shinhau er emplec der aranés", pr'amor qu'ei de besonh de "tibar" ara gent; e tanben pr'amor que se coneishen es intents qu'a hèt entà evitar era construccion d'ua naua glèisa, que jos eth patrocini der Opus, se bastirà en Baqueira... e cau auer en compde era inclinacion envèrs eth castelhan qu'era òbra a per norma*".

D'aguest escrit hè 37 ans. Ara es causes son ena continuïtat d'alavetz. Er an 1987 eth Conselh Comarcau dera Val d'Aran publiquèc 5000 missaus a peticion dera glèisa aranesa entà qu'es misses se podessen hèr integrament en aranés. Aué era glèisa de Baqueira ei bastida; er Opus ei present ena Val d'Aran e non necessàriament en Baqueira. Era preséncia der occitan enes misses araneses encara i e. Dilhèu a baishat, però encara i e. Eth madeish bisbe hè qu'er emplec dera lengua pròpria sigue un hèt en aqueres ceremònies que presidís, ena Val d'Aran. Enes ceremònies especiaus, hèstes, enterraments de bèri vesins... e enes misses deth dimenge

ath ser en Vielha, i an lectures en occitan, e tanben era consagracion e d'autes parts. Enes cants e es tèxtes escrits qu'acompanhen as creients i a ua preséncia der occitan. Era Bíblia en occitan estandard a estat traduïda per Joan Roqueta-Larzac e Jusèp Amiell a traduït ara varianta aranesa eth Nau Testament e es Psalms publicat per Editorial Claret.

Er IEC e er IEA-AALO

14-01-2024

Antonin Perbosc (1861-1944), poèta e gramatic, diguie en tot referir-se ara lengua occitana que son *cent parlars que non ne hèn sonque un*. Er "un" ei definit per estandard.

Era lengua occitana a un estandard, que s'emplegue ena administracion, ena educacion, enes mieis... Se pòt pensar qu'ei pòc definit e açò ei pr'amor dera mancança d'ua institucion qu'age per encargue democratic e institucionau era responsabilitat de determinar-lo. En 1945 per iniciativa populara se creèc er Institut d'Estudis Occitans que volec seguir eth modèl der Institut d'Estudis Catalans e que pendent diuèrses annades exercic era responsabilitat de definir era lengua fonamentada enes principis des trobadors e d'Alibèrt. Hec un gran papèr normativizador, però er IEO non gaudic deth reconeishement governamentau e a començament des 80, deth sègle passat, patic ua crisi intèrna qu'acabèc damb eth sòn papèr d'autoritat lingüistica.

Era Generalitat de Catalonha, qu'a reconeishut coma lengua oficiau er occitan, creèc en 2014 er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, com a autoritat lingüistica, que s'a encuedat dera definicion der estandard dera lengua occitana, en Catalonha, en tot auer en compde es principis der IEO e d'aqueres autes estructures qu'an continuat damb eth sòn legat, maugrat era manca de reconeishement dera autoritat lingüistica per part des govèrns francés e italian.

Aué mos enfrentam a moviments tendents a anar contra es causes fixades, contra es solucions definitives... viuem un ritme rapid de cambis continus e auem pour de méter normes. Se viu damb flexibilitat. En 2010, en Parlament de Catalonha, en procés de reflexions sus era elaboracion dera *Lei der occitan*, un catedratic universitari e un antic president der IEO neguèren era existéncia der estandard dera lengua occitana. Hège pògui ans qu'eth catedratic emplegaue e defensaue ua forma d'estandard e hège quate ans qu'eth representant der IEO auie anat entath madeish

Parlament e es sues prumères paraules, as deputats catalans, sigueren "vos parlarè en occitan estandard".

Aué en dia es contradiccions son ua arma mès contra es vertats absolutes. Açò ei atau en toti es encastres dera vida. Arren ei completament cèrt, semble que non podem fixar uns principis, creir-mo'les e trabalhar a compdar d'eri. Aguest moviment deth pensament a vengut recuelhut per Zygmunt Bauman, sociològ e filosòf d'origen judio e de nacionalitat polonesa e britanica (1925-2017). Aué tot se torne precari, provisionau, damb ganes de nauetats e Bauman propòse eth concèpte dera modernitat liquida, de societat liquida entà definir eth moment actuau dera istòria. Aguest madeish concèpte la podem aplicar ara normativa dera lengua occitana, ua normativa liquida, que mos ajude a compréner era creishenta preséncia de variacions, de dobtes, de vacilacions. Aué, entara lengua occitana, non ei de besonh ua fixacion inquebrantabla, non mos cau ua referéncia inamovibla, non cau cercar ua norma solida e fixa coma pòt auer era lengua francesa. Es cambis se produïssen continuament e era nòsta normativa s'a de poder adaptar, s'a d'acomodar as moiments, s'a d'adequar as espacis diferents Non pòt èster lo de madeish era norma escrita de Tolosa en 1935, qu'era norma aranesa deth sègle XXI. Eth temps e er espaci produïssen cambiaments e adaptacions. Però, es dues, partisssen d'ua madeisha estructura que s'adapte as besonhs e as circonstàncies. Non ei ua norma solida; ei ua norma liquida, que va prenent forma segontes es besonhs e es espacis. E açò non contradís a Alibèrt que ja concebie un gran respècte pera variacion. Era definicion de liquiditat dera lengua ei un concèpte que mos conven: ua norma que s'adapte as besonhs deth Bearn e de Provença, as deth cornèr mès petit e as de parçans mès importants, e que non pèrd coeréncia, ath contrari, ei un concèpte de continuïtat damb aqueres vielhes preconizacions d'ua lengua adaptada ath territòri, ara anima deth lòc, ara forma de sénter Era norma d'Alibèrt s'adapte, coma era aigua que entre en un envàs, as besonhs dera Val d'Aran, as des Condes de Bodon, as tèxtes de Roqueta Eth concèpte non ei nau. A estat tractat per diuèrses persones en tot parlar de "norma flexibla", "normativa sopla". En tot cas s'adapte milhor a

un concèpte sociologic actuau que se hè present enes diuèrsi encastres dera vida.

Aguesta setmana er Institut d'Estudis Aranesi- Acadèmia aranesa dera lengua occitana s'amassarà damb eth Plen der Institut d'Estudis Catalans, ena sedença der IEC, entà intercambiar propòstes e coneishements e segur que s'i parlarà dera elaboracion der estandard; en definitiva er IEC e er IEA-AALO son es dues acadèmies, damb autoritat de lengua, de Catalonha, des sues lengües oficiaus; es prumèrs entath catalan, damb ua istòria de mès de cent ans e es dusaus entar occitan e damb dètz ans d'existéncia. Qu'agen intercambis ei de besonh e s'a mès arriben a acòrds, alavetz, er èxit ei totau.

Eth Conselh d'Euròpa s'ocupe der occitan

21-01-2024

Eth govèrn espanhòl non protegís er occitan.
Es govèrns francés e italian encara mens.

Er an 1992 eth govèrn espanhòl signèc era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries e la retifiquec er an 2001. Era ratificacion obligue ar Estat espanhòl ath compliment d'ua seria d'obligacions, en benefici dera promocion des lengües autes qu'eth castelhan. Era Carta Europèa, qu'ei promoiguda peth Conselh d'Euròpa, determine dus nivèus de proteccion: un entad aqueres lengües que non son oficiaus e un aute de mès pregond entàs lengües oficiaus. Eth cas der occitan, ath delà deth 2006, en que se convertís en ua lengua oficiau, pera sua declaracion en Estatut d'Autonomia, passe der encastre de proteccion de nivèu II ath de nivèu III (lengües oficiaus). Donques eth Govèrn espanhòl aquerís damb er occitan es madeishes obligacions que damb eth catalan, es euskera o eth galhèc. Es obligacions van des dera facilitacion der emplec dera lengua ena educacion, ena administracion, ena justícia, enes mieis de comunicación... ath sòn ensenhament ena universitat, era promocion en toti es encastres sociaus...

Cada cèrt temps un Comitat d'Expèrts deth Conselh d'Euròpa elabòre un informe sus eth compliment des compromisi. Entà elaborar-lo demane abans informe ath Govèrn Espanhòl, qu'ath sòn temps demane un informe ara Generalitat de Catalonha (podetz consultar eth darrèr informe dera Generalitat en https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/legislacio_i_drets_linguistics/el-catala-i-europa/carta_europea_de_llengues_regionals/informes-celrom/index.html#6e-informe-celrom-2017-2021). Ei er informe 6au.; siguec presentat per Espanha eth mes d'Agost de 2023 e ara eth Conselh d'Euròpa l'avalore. Eth periòde analisat ei eth que va des deth 2017 a 2021. Entà avalorar-lo eth Comitat deth Conselh d'Europa envie ua delegacion de quate representants a determinar es accions positives e es mancances en sòn compliment. Era Delegacion s'a amassat aguesta darrèra setmana damb representants dera lengua occitana en

Catalonha: Generalitat, Conselh Generau, Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia, Universitat, mèstres de primària... e damb totes es aportacions eth Comitat elaborarà eth sòn informe, e eth Comitat de Ministres deth Conselh d'Euròpa en diderà es conclusions. Era forma ei corrècta. Ja se hec atau enes auti cinc informes anteriors.

Ena promocion dera lengua occitana en Estat espanhòl i an tres actors compromesi: eth govèrn der Estat, eth govèrn dera Generalitat e eth govèrn deth Conselh Generau. D'ua forma o ua auta toti tres son Estat espanhòl. Er informe finau a de referir es accions concrètes, es programes que cada un d'aguesti govèrns apòrte ath compliment dera Carta europèa. En informe finau i queden reflexades es mancances o es compliments que i an ena preséncia der occitan enes diuèrsi encastres dera vida sociau. Se hè un repàs dera promocion dera lengua ena educacion, ena sanitat, enes servicis publics, enes cambres de representants, ena justícia, enes mieis de comunicación, enes productes comerciaus, ena cultura...

Era Generalitat de Catalonha e eth Conselh generau d'Aran son actors ena promocion der occitan. Ac hèn milhor o pitjor, però se botgen. Hèn accions ath torn der occitan. E a mès, an estructures de coordinacion entre es dus govèrns Era sua activitat ei valorabla, ei milhorabla, a viatges ei denunciabla e açò genère debat politic, reaccions... **Eth govèrn der Estat non a hèt arren!**

Era forma de presentacion der informe finau ei era de repassar compromís per compromís e detalhar entà cada un d'eri eth grad de compliment, es èxits e es mancances. Finalament eth Comitat de Ministres deth Conselh de Euròpa hè recomanacions qu'aurie de seguir er Estat espanhòl entath compliment adequat.

Er Govèrn der Estat hec en 2020, a trauès dera Oficina de lengues, un reconeishement dera sua inactivitat e dèc ua respòsta as Recomanacions deth Comitat ena que reiteraue eth sòn compromís damb era proteccion e promocion dera lengua occitana (e des autes lengües regionaus e

minoritàries) en dialòg damb era Generalitat de Catalonha (e es autes comunitats).

En periòde 2017-2021 era intervencion der estat, ena proteccion der occitan, siguec nulla, inexistenta, e de ben segur qu'er informe finau ac deisharà clar. Non hec arren! Non siguec enquia 2022 e 2023 qu'eth govèrn der Estat espanhòl, pèr emmenes e intervencions d'ERC, comencèc a includir ua subvencion ar Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, permetec er emplec der occitan en Congrès des deputats... Eth 7au informe, eth deth periòde posterior, serà mès favorable ath govèrn espanhòl. Peth moment non n'ei. En tornaram a parlar quan se publique.

E entretant en França, en Itàlia, signèren era Carta en 1999 e 2000, respectivament, però non l'an ratificada e donques es sues lengües non son tengudes en compde peth Conselh d'Euròpa que sonque se n'encuede, der occitan, en Estat espanhòl..

Er occitan ena justícia

28-01-2024

Era administracion de justícia patís un abandonament der emplec der occitan. Era prumèra recomanacion deth Comitat de Ministres deth Conselh d'Euròpa ath govèrn espanhòl, per çò que hè ath compliment dera Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries ei: "modificar er encastre juridic damb er objectiu de deishar clar qu'es autoritats judiciaus penaus, civius e administratives ... posquen portar es procediments en occitan [lengües cooficiaus] a peticion de quinsevolh des parts" .

Era lei 35/2010 der occitan, aranés en Aran, dèishe clar qu'es actuacions judiciaus oraus e escrites hètes en aranés son valides... sense besonh de traduccion e qu'eth coneishement der aranés se valore coma merit entà provedir places dera administracion de justícia en Aran. Però... arren... Non s'aplique, non a consecuéncies... Coma se non i siguesse...

En 2001 i auec era prumèra sentencia en aranés. Eth 23 d'octobre en Jutjat contenciós administratiu de Lhèida eth Jutge Eduard Paricio i Rallo hec a traduïr era senténcia 157. Ei ua senténcia de cinc pagines (2300 paraules). Eth madeish an se signèc un convèni de collaboracion entre el Consejo General del Poder Judicial, eth Departament e Justícia dera Generalitat e eth Conselh Generau d'Aran entara normalizacion lingüistica der occitan ena administracion de justícia ena Val d'Aran. Eth Consejo General del Poder Judicial se comprometie e possar eth reconeishement der occitan entà cobrir es vacants de jutge en Aran, era Generalitat se comprometie a facilitar es mieis materiaus e era assessoria lingüistica que permetessen er emplec der occitan, e eth Conselh Generau d'Aran se comprometie ara formacion deth personau deth jutjat, e a crear un prèmi annau entà fomentar er estudi e era divulgacion des institucions juridiques araneses. Eth convèni se signèc damb ua duracion indefinida, se que vò díder qu'ei vigent... però non se realise. S'abandonèc. S'ignòre.

Era Comission de lengua deth Conselh des Illustres Collegis d'avocats de Catalunya, s'amassèc ena sedença der Institut d'Estudis Aranesi-Acadè-

mia aranesa dera lengua occitana, amassa damb membres der IEA-AALO, eth dia 20 de juriòl de 2018. En punt numèro 4 dera orden deth dia ère "Situacion der aranès en encastre dera administracion de justícia". Aquera amassada produïc diuèrses accions: possar er emplec der occitan en Plan de Foment deth Departament de Justícia, elaborar un procés d'informacion as jutges destinats en Vielha sus era realitat d'Aran, elaboracion de modèls de formularis en occitan... que realizarien entre era Generalitat e eth Conselh dera avocacia catalana.

En 2019 eth Conselh dera avocacia Catalana damb eth supòrt dera Generalitat, Direccion Generau de Politica Lingüistica e der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana possèren era creacion de formularis en occitan tà facilitar as professionaus dera avocacia eth sòn emplec. Es formularis, contractes, recorsi de reposicion, peticions de divòrci, escrits de defensa... se pòden trobar en https://www.cicac.cat/arees/llengua/recursos-linguistics/eines-per-redactar-documents-juridics/formularis-aranes/

En Occitània i an precedents dera volontat der emplec der occitan enes tribunaus. En 1970, Sergi Viaule ja volec emplegar er occitan en sòn judici e en octobre de 2014 i auec un aute intent en Tribunau de Pau, però sigueren proïbits peth jutge. Eth prumèr e solet cas que coneishi ei eth de Mireia Boya, eth 21 de juriòl de 2020; hec emplec dera sua lengua pròpia en judici en TSJC. Empleguèc er occitan enes sues respòstes ath fiscal e ath tribunau. Eth jutge ère Jesús Maria Barrientos e actuèc de traductor-interprèt Ferriòl Macip; der occitan ath catalan... eth jutge se metec nerviós.

Natalia Plaza Benimeli arribèc ena Val d'Aran a finaus de juriòl de 2017 coma jutgessa substituta deth Jutjat de Vielha. Proposèc de traduïr es senténcies entà apropar era justicia ara societat Es traduccions s'auien de hèr en un maxim de 48 ores. Arribèc a un acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran, entà que facilitèsse era traduccion, e a compdar de seteme de 2017 se traduïren 104 senténcies. Fòrça ben! En jubilar-se era traductora assignada e damb eth cambi de jutge tot quedèc arturat. Era

jutgessa substituta, Cristina Marrero, tanben i ère sensibla e partidària però es discussions sus s'eth traductor l'auie de pagar era Generalitat o eth Conselh Generau d'Aran arturèren era iniciativa.

Tot quede en actuacions puntuaus e emblematiques, se hèn causes, tot ei possible però arren se consolide.

Es membres deth comitat deth Conselh d'Euròpa qu'analise eth compliment dera Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries ditz qu'er objectiu deth govèrn espanhòl de "assegurar qu'es organs jurisdiccionaus a sollicitacion d'ua des parts amien eth procediment en occitan" ei acomplit *de iure mès non de facto*. I an es leis però non s'apliquen. I a un bloqueig de jutges e d'administracion... eth sistèma ei en contra, i a ua casta que non dèishe auançar.

Un an de Cimalhs. Gràcies!

04-02-2024

Hè un an, eth 5 de hereuèr de 2023 inauguràuem aguesta seccion damb un article que rebremabue que La Mañana auie estat en 1985, hè 39 ans, eth prumèr diari catalan en incorporar ua seccion fixa en occitan. Tot just s'auien aprovat es Normes Ortografiques. Ara seccion setmanau li'n diguí "En cimalh dera lengua nòsta" e expliquè eth sentit d'aguest títol. Pendent aguest an damb aqueres persones damb es qu'auem parlat d'aguest article, mos i auem referit coma "eth Cimalh". Aué hè un an de Cimalhs, era aventura de parlar un dia per setmana dera lengua occitana de Catalonha. Se'n parlam ajudaram a hèr-la conéisher, sensibilizaram, possaram era sua conservacion... e en camin d'aguesta reflexion mos trobèrem a Francesc Guillaument, Director de La Mañana, que mos auferie era possibilitat d'ua plana sancera per setmana... e ja a passat un an!

Aguest article se publique toti es dimenges en La Mañana, e tanben enes hilats sociaus d'aguest diari. Es deluns l'envii a soscriptors (ei gratuït); n'i a mès de dus cents. Eth madeish deluns l'envii a Viure als Pirineus, que n'e hè ua importanta difusion digital, enes hilats sociaus. Eth dimèrcles de cada setmana Jornalet, diari en occitan, damb mès de mil lectors le met ena sua seccion d'opinion. E ath delà, bèra recopilacion de notícies de lengua, coma Infomigjorn, l'includís ena sua selección. Pensi qu'a ua bona difusion e es lectors cada setmana me hèn bèth comentari deth contengut. Un article d'opinion a sentit se cree debat, se promó opinion, s'ajude intellectuaument... Se non, tà qué?

Francesc Fernández m'escriuec a propòsit der article en que manifestaua era manca de corsi de lengua adreçats as professionaus dera sanitat: "Me'n brembi que quan comencèrem era aventura d'Aran Salut ua des prumères actuacions que hérem, siguec programar un cors d'aranés que se hège en despach dera direccion der alavetz SAS, a on èren convocats toti es coordinadors des airaus assistenciaus que non auien coma lengua pròpia er aranés. Es amassades durèren un temps, dilhèu perque se hè-

gen en despach de direccion o dilhèu pr'amor que sonque ère ua mania deth director, que ja passarie".

Jacme Taupiac m'escriu tot soent; sus er article de Bernat Sarrieu diguie: " Quand èri joen occitanista, èri estat embucat de mesprètz d'aqueth "occitanista" [Bernat Sarrieu] auant l'ora. Plan mercés de le hèr conéguer objectiuament." Pilar Caparròs m'escrieuc a propòsit der article sus eth nòm des persones: "Quan neishec eth mèn hilh, Guilhèm... ja mos trapèrem damb aguest problèma. Tot e èster er aranés lengua oficiau, en Registre de Sant Pere de Ribes mos dideren qu'aguest nòm non existie e que non podíem inscríuer eth mainatge d'aquera manèra. Se volíem eth nòm de Guilhèm auie d'èster Guillem, en catalan. Eth mèn òme se pelegèc damb eth foncionari e li rebrembèc era oficialitat dera lengua, en tot suggerir-le de liéger-se era lei. Londeman i tornèc e, alavetz, òc que podérem inscríuer a Guilhèm coma Guilhèm." Marc Piera a propòsit der article sus era occitanitat de Reus complète damb " Ahigi tara tua informacion ua donada: en Rèus i a ua *Regidoria de Política Lingüística* des de hè un pialèr d'ans, era mès activa deth país... Dilhèu se poderie profitar aguest ens tà organizar activitats de promocion der occitan." Mariona Miret sus er article deth barometre der occitan: "Balha d'esperança e relativisme dins la tròp soventa "desesperacion" dels sociolingüistas, que es contagiosa. E d'esperança, n'avem besonh!" Jusèp Amiell que complète er articles sus era glèisa: " Era costuma de despartir un pan en acabar era Missa se hège toti es dimenges. Pensi qu'ua des darrères parròquies que se hec, siguec en Aubèrt, enes prumeries deth S. XX"

E tanben opinions que me contrarien coma era d'Imma Caubet: "Me vas a perméter que meta un sinhau eth dit ena lhaga. Hè uns ans quan te comente que poiriem editar un conde en aranés e me diguís qu'eth papèr s'auie acabat, que guanhaue lo digitau... E dempús d'auer bantat as pantalhes ara mos planhem. Es mainatges non liegen e non i a cap aficion per liéger." O era de Montse Cendra e Joan Ramon González que contrarien er argument d'escríuer "Lhèida" enes indicatius laguens dera Val d'Aran e pensen que calerie mantier er original per tot: "cau escríuer *Lleida* e *Vielha* per tot"

E m'an escrit Lluís Moron indicant qu'a de rebrembar as restaurants qu'es cartes pòden èster en aranés, o eth de Conxa Planes entà manifestar que massa soent pensam coma derrotats, coma escapçats, o eth de Antòni Peremartí entà manifestar que i a massa lengua espanhòla ena vida sociau, o eth de Efren Beltran entà rebrembar que i an articles en occitan en d'auti mieis o Jèp de Montoya completant es mèns arguments, e molti entà criticar es actituds des politics aranesi que desbremben er emplec dera lengua, e fòrça d'auti entà reforçar er argument e entà agraïr er article.

A toti eri fòrça gràcies. Eth prèmi de recéber es comentaris, justifique er esfòrç setmanau de hèr er article. Gràcies!

Era constitucion en occitan

11-02-2024

Era Constitucion espanhòla non s'a traduït ar occitan. Voi díder que non s'a publicat pera institucion qu'ac a de hèr. Possiblèment quauquarrés l'age traduïda, però aquerò non a valor se non la publique er Estat.

Eth darrèr article dera Constitucion ditz: "Aguesta Constitucion entrarà en vigor eth madeish dia dera publicacion deth sòn tèxte oficiau en Boletin Oficiau der Estat. Se publicarà tanben enes demès lengües d'Espanha". En BOE deth 29 de deseme de 1978 ei publicada en totes es lengües oficiaus d'aqueth moment. Er occitan, alavetz, non ère oficiau.

Es Leis son interpretables e depenent der intèrpret va en ua línia o en ua auta, tostemp en benefici des pròpis interèssi e dera ideologia. En aguest cas podem suposar que des de qu'er occitan ei oficiau en Catalonha, an 2006, quede includit en aguest article dera Constitucion. Cau pensar qu'abans d'èster oficiau tanben auie d'auer aguesta consideracion de "lengua de Espanha", però poderíem entrar en interpretacions contràries. Ath delà dera sua oficialitat, non se pòt negar qu'era Constitucion ei clara e qu'eth manament includís tanben era lengua occitana. Er article ditz "se publicarà", ei a díder que "se harà publica", que se difonerà e que coma mínim, talament coma damb es autes lengües oficiaus se publicarà en Boletin Oficiau der Estat.

An passat 18 ans d'oficialitat der occitan e non s'a publicat. E se guardam enes pagines deth Gobierno, dera Monclòa, deth Congrès, deth Senat, dera Casa Reiau... trobam era Constitucion en castelhan, catalan (damb era sua varianta valenciana), euskera, galhèc, anglés...; però non en occitan

En 2019 era Oficina para las lenguas oficiales, deth Ministerio de Política Territorial y Función Pública presentèc er "Informe de diagnóstico sobre el grado de cumplimiento del uso de las lenguas cooficiales en la Administración General del Estado"; diguie textuaument que "...respecto al aranés, se acordó promover la firma de convenios con la Generalitat de

Cataluña para llevar a cabo la traducción a esta lengua de la Constitución..." Non coneishem que s'age realizat aguest acòrd. Non sabem que s'age publicat era Constitucion en occitan; però sabem que er Estat ac sap. Er informe tanben diguie que calie "identificar es mieis periferics dera Administracion Generau der Estat ena Val d'Aran [entà incorporà'i era lengua] e que non i a ua version de carta de servicis en aranés, maugrat èster lengua cooficiau, ne ena delegacion deth Govèrn en Catalonha, ne ena subdelegacion deth Govèrn en Llèida". Entar Estat er occitan non existís, la mensprede. Se se publiquèsse era Constitucion en occitan, segurament aurie consecuéncies enes planes web de toti es ministèris.

En 2017, Carles Mulet Garcia, Senador de Compromís, hec era següenta pregunta escrita ath Gobierno: "¿Qué ediciones de la Constitución Española ha editado la Administración General del estado en idioma aranés desde du publicación, con qué tirada, presupuesto y distribución? Eth Gobierno contestèc: " ...el Gobierno ha consultado las bases de datos del Sistema de Gestión para la Coordinación de las Publicaciones Oficiales y el Catálogo de Publicaciones de la Administración General del Estado (AGE), que contienen información sobre publicaciones desde el año 2001, así como los Programas Editoriales desde el año 1997 hasta el año 2000 y respecto a los años anteriores, los catálogos de la Biblioteca Nacional y de otras bibliotecas públicas. El resultado de estas búsquedas es que no se han localizado referencias a la edición de la Constitución Española por la AGE en (...) aranés. Únicamente se han localizado referencias a ediciones de la Constitución Española, realizadas por la AGE, en las lenguas oficiales: español, gallego, catalán, valenciano, vasco y mallorquín... Madrid, 27 de abril de 2018"

Era respòsta der Estat ei desconsiderada, en tot plaçar er occitan entre es lengües non oficiaus; n'ère des de hège 12 ans.

Eth 6 de març de 2018 eth grop de Unidos Podemos-En Comú Podem-En Marea presentèc ua mocion en Senat en favor de qu'er occitan siguesse respectat peth Gobierno. Eth 26 de març de 2018 ERC en Senat presentèc ua mocion entà qu'er occitan siguesse equiparat ena Administraci-

on Generau der Estat as autes lengües oficiaus. En madeish 2018, eth 17 d'abriu, eth Grop de Unidos Podemos-en Comú Podem-En Marea damb eth supòrt de ERC, presentaue era proposicion non de lei entà que "la lengua occitana, aranés en la Val d'Aran, sea conocida y utilizada con la misma categoria que las otras lenguas oficiales por parte de la Administración del Estado en la Val d'Aran". Non se'n hec cap de cas.

Catalonha a publicat en occitan, er Estatut d'Autonomia e mès de 100 leis. Darrèrament, a compdar d'iniciatives de ERC en Congrès e en Senat i a auut bèth cambi; semble que i aurà bèth auanç en Estat; semble qu'eth respècte as lengües per part der Estat espanhòl comence a cambiar; Cau creir... e dilhèu calerie que comencèsse per publicar era Constitucion en occitan.

Eth prumèr document en occitan

18-02-2024

Totes es lengües cerquen eth sòn document mès antic, eth prumèr; es catalans e es occitans, e naturaument es aranesi, tanben la cerquen. Diden que s'era lengua ei mès antica ei mès legitima, damb es ans presente un sagèth de qualitat.

Se cerque eth moment dera sua fondacion, coma se i auesse ua accion que podesse determinar qu'ath delà d'aqueth document era existéncia dera lengua ei ua realitat. Però es causes non son atau. Eth latin que deishèren es romans patic transformacions lentes pes influéncies des lengües locaus, pera arribada de naues lengües, pera creativitat espontanèa pròpia dera epòca... talament que'n quedèc un latin desordenat, damb barbarismes, degradat, que s'a qualificat de "corrupte", ath qu'en bèth moment se li dèc eth nòm de "lingua romana rustica". Ère ua lengua desordenada però damb ua extension considerabla que hège plantejar as governants e ara Glèisa era sua formalizacion e eth sòn emplec entà arribar as ciutadans, se volien que les comprenessen. I an fòrça teories sus coma ère aguesta lengua però tot son conjetures diuèrses que sonque pòden amparar-se enes documents escrits dera epòca, però que tanben plantegen era reflexion de s'aguesti documents recuelhien era lengua orau deth moment o i auie ua distància considerabla. Entre era lengua des trobadors e era lengua parlada peth pòble e era que s'emplegaue enes tèxtes en pròsa, era diferéncia ère importanta.

Acostumi a díder, enes mies disertacions, que i auec un moment en qu'eth catalan e er occitan èren era madeisha lengua, e tostemp apareish quauquarrés, bèth racionalista, que me contradís e qu'argumente que tostemp an estat lengües diferentes. Non contèsti jamès, serie era discussion de non acabar e plia de suposicions. August Rafanell qu'a estudiat era istòria dera lengua occitana ditz que i a auut entre eth catalan e er occitan, un "suau procés de separació, dominat primer per un silenci espès; després consagrat pel ple divorci dels dos projectes culturals

i politic [de finaus deth XIX]" (Francesc Feliu Universitat de Girona Els discursos fundacionals sobre el català (2020)),

Era Cançó de Santa Fe (1074-1076) a consideracions d'èster eth prumèr tèxte catalan, però tanben vò èster eth prumèr tèxte occitan; servis as uns e as auti. Es Homilies d'Organya e es Homilies de Tortosa, de finaus deth sègle XII, son considerats coma catalan, eth prumèr, e occitan, eth segon, però compartissen ua part considerabla de tèxte.

Determinar des de quan emplegam er occitan, o er aranés, ei un problèma sense solucion. Non se pòt mercar ua data ena que se hè eth pas, ei un procès... es prumèrs tèxtes corromputs deth latin dificilament pòden èster classats en catalan o en occitan, son ua vulgarisacion. Son enes inicis, però encara non son.

Es Juraments d'Estrasburg (an 842), segontes uns son eth prumèr tèxte catalan, e segontes d'auti eth prumèr occitan. Veigam un bocinet: "Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament, dist di in avant..." qu'en occitan aranés harie "Per amor de Dieu e peth pòble cristian e nòste comun sauvament, d'aguest dia endeuant...". Tantes dificultats i a, pes expèrts, en identificar eth tèxte coma catalan, que coma occitan. Claude Fauche, a finaus deth XVI, ja diguie qu'es Juraments d'Estrasburg èren en ua lengua romana, que podie èster catalan o occitan.

Es estudis condicionen qu'un document antic o un aute age era consideracion d'èster escrit ena nòsta lengua, però, aguesta determinacion ei tostemp cargada de sentiment, de conviccion nacionau, de defensa identitària que condicione era determinacion finau. Diguem: "Se s'i semble ei nòste".

E entath cas der aranés, hè quauqui ans auíem dit qu'eth prumèr document aranés conservat ère un "Acòrd entre es vesins d'Unha" der an 1278 a on se diguie: "Coneguda causa sia als presents e als esdevenidors que'ls pros homes de Unya e tots lors parsones han feita abiença e composicio entre la cors e totas los pertinencias...". En diguíem qu'ère aranés (per èster localizat ena Val d'Aran), però auríem podut díder qu'ère catalan.

Ath cap d'uns entà anar a cercar eth prumèr document escrit en aguesta varianta podérem recórrer ath Vademecum Aranense (1999) compilat per Jèp de Montoya, que hè un recorrut ordenat pera Val d'Aran a trauès dera sua lengua. Afirmauem, alavetz, qu'eth prumèr document qu'apareish en Vademecum ei eth prumèr document en occitan dera Val d'Aran. Se tracte deth trobador Amanieu de Labroquèra (a 30 km dera Val d'Aran), de finaus deth sègle XII (1160?). Eth document que mos apòrte ditz "Quan reverdejon li conderc/ E la lauzeta puej' al mont,/E li auzelet, dui e dui,/En lur lati, segon ques es/Fan retendir la calmeilla/pel fin joi qu'ins en lor s'es mes". Grana distància damb era nòsta actuau lengua, però de ben segur un bèth precedent que recuelh aqueth vielh concèpte trobadorenc deth "joi", ena darrèra frasa qu'ara dideríem "...peth gòi que se li a metut laguens". Eth prumèr tèxte... peth nòste gòi!

Era lengua d'Aran: de "patois degenerado" a "quintaessència de l'occità"

25-02-2024

"An es aranesi eth piech francés e lèu lèu totes es sues formes"(1584-Tiburcio Spanochi) [Tienen los araneses el pecho francés y casi todo su trato]. Aguesta ei segurament era prumèra referéncia etnolingüistica (la podem considerar atau) d'Aran. Era interpretacion cau entener-la en qu'es comportaments e es actituds des aranesi ère parelha ara que i auie der aute costat. Però ath delà dera frontèra es costums non èren franceses; èren gascones. En sigueren enquia ben entrat eth sègle XX. Er Estat ère de mèrca francesa, però era vida ère gascona.

Era imatge dera lengua d'Aran a trauès des ans a estat cambianta. Entà avalorar-la profiti dera intervencion hèta per Claudi Aventin en XIau. Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans ara hè 10 ans, a on "sage de desnidar toti es viatgèrs que cauciguèren tèrra aranesa ... e escriueren un arrepòrt sus era vida vidanta e era lengua des aranesi". Deth sòn trabalh n'extraiguem quauqu'un des passatges qu'ajudèren a crear ua imatge dera lengua deth país. Non ère pas tostemp positiva. Molti des visitants dera Val d'Aran, ath long dera istòria e encara aué en dia, non hèn cap de referéncia ara existéncia d'ua lengua pròpia. Ei plan per açò que cau destacar es explics des que l'an dat.

Eth visitador reiau Zamora explicaue qu'era lengua gascona ei "la que mas se usaba en dicho valle; aunque ahora se halla muy misturada con la catalana" (1789). Era lengua catalana, mès potenta, ère ua referéncia. Zamora vé era distància der aranés envèrs eth francés e eth castelhan e interprète es similituds entre eth catalan e er aranés; cre qu'eth catalan exercie ua captacion dera lengua d'Aran. Zamora auie ua trajectoria intellectuau castelhana e era estructura molt semblanta der occitan (aranés) e deth catalan simplifiquèc era sua idea d'un grau d'influéncia deth catalan sus er aranés superior ara realitat. Cornide Saavedra en 1794 tanben recuelh aguesta semblança "la lengua vulgar del valle de Aran es una mezcla de gascón y catalan"; però ei mès explicit, reconeish

ua personalitat: "muchas palabras de la lengua usada hasta el dia por los habitantes del vall [sic] de Aran, que encerrados en estos montes, han conservado muchas voces de la lengua primitiva de sus antepasados, que por ellos parece haber sido la vascongada... [y] no haberse dejado llevar por la suavidad de la lemosina, que es la usada entre los pueblos que la rodean"

Destacant era peculiaritat en 1838 Lichnowsky escriuie: "El privilegiado valle de Aran..., propiamente no pertenece a España... ni siquiera la lengua; hablan un dialecto del latin que sòlo se usa en este valle".

En segle XIX es descripcions non son tostemp adequades. En 1873 Jordá escriuie que "Los habitantes de este país, hablan habitualmente el aranés, que es un dialecto parecido al patois dejenerado" o Taripé en 1879: "... le peuple parle un langage composé du patois du midi de la France e de quelque mots catalans...". Sanpere y Miquel (1886): "... es el gascón quien ha desnaturalizado el catalán de los araneses... [los araneses] no hablan el aranés sino entre ellos, pues les da vergüenza hacerlo por creer que su lengua es un chapurreo que sòlo se presta a ridiculizarles".

Juan Aviles (1893): "[en el Valle de Aran hablan] un dialecto especial mezcla de catalan y gascón, difícil de entender aun por los habitantes de las regiones limítrofes, no tanto por la variación de palabras y los giros, como por el acento original y especialísimo que imprime a la dicción..."

Eth sègle XX serà eth dera dignificacion, eth deth reconeishement dera lengua pròpia des aranesi. Ei era epòca deth renaishement literari damb era aparicion d'autors coma Sandaran, Arrú, Condó...

Juli Soler en 1906: "...en sa conversa familiar amb sos paisans manté aquesta ab la parla propia del país, que presenta diferències molt marcades amb el català, si be no deixa de veure-s sa mateixa procedencia, formant abdós part de la gran familia provençal... a d'incloure-s en el dialecte -gascó- que's parla en l'antic comtat de Comminges". En 1910 Belloc destaque "le parler aranais se rattache directement au dialecte gascon, un des plus intéressants de la langue d'Oc [...] on peut considerer l'ara-

nais comme appartenant au sousdialecte gascon montagnard [...] malgré plusiers siècles d'occupation étrangère, les indigènes ont su conserver leur dialecte originel, c'est a dire le parler gascon". Aguesta artificiosa e inadequada descripcion de subdialècte acompanharà tostemp ar aranés enes trabalhs des dialectòlegs.

August Rafanell (2006) apòrte: "Joan Coromines... conclou... l'aranès hauria de ser tingut per un "dialecto provenzal entregado a si mismo sin la poderosa influencia procedente del norte que perturbó la evolución de los demás" (Juan Corominas-Tesis Doctoral-1931). Arrecerat davant les llaus de la francesització, aïllat de la hispanització, l'aranès fóra com la quintaessència del "provenzal", de l'occità històric".

Camila e era precarietat

03-03-2024

Eth passat 16 de hereuèr Camille Marvin, Camila, Cam, presentèc en *Seminari de Sociolingüística i Politica Lingüística deth CUSC, Centre de Recerca en Sociolingüistica e Comunicacion dera Universitat de Barcelona* eth trabalh "Política lingüística de lengües minorizades e eth ben-estar: eth cas des comunitats escolars araneses". I auec ua bona assisténcia, d'un vintea de persones. Dera Val d'Aran sonque era coordinadora LIC deth Departament d'Educacion e jo madeish.

Camila ei ua joena antropologa nòrd-americana, de Texas, qu'a hèt un master ena Universitat dera Sorbona en París e qu'ara hè eth doctorat ena Universitat Oberta de Catalonha, en tot estudiar era sociolingüistica des escòles araneses.

Camila a conviscut pendent tot un cors escolar (2022-2023) damb alumnes e mèstres dera escòla aranesa. A hèt un trabalh d'investigacion etnografica sus er emplec der occitan. Ei eth prumèr sus aguesta tematica. Era investigacion etnografica se caracterize per hèr observacion continuada, pendent un periòde long de temps, coma participant en hèt investigat e damb er emplec dera reflexion e dera entrevista damb es actors. Ei eth metòde d'investigacion sociau per excelléncia, que descriu de forma objetiva (Camila non ei aranesa, ne catalana, ne espanhòla, ne francesa) es diuèrsi aspèctes dera societat, e en aguest cas dera lengua. Er estudi de Camila ei eth mès complèt, eth mès relheuant que s'a hèt en aguest encastre.

Camila apòrte criticament diuèrses opinions coma qu'era politica lingüistica der occitan en Aran ei basicament centrada ena escòla, damb pògui supòrts extèrns, qu'era economia deth torisme hè qu'es trebalhadors temporèrs que cobrissen es besonhs non parlen occitan e non senten eth besonh d'aprener-lo, qu'eth castelhan ei era lengua dominanta e egemonica, que i a besonh de promocion dera lengua pròpia, especiaument entre es joeni...

Demoram damb fòrça interès era lectura deth sòn trabalh, però peth moment era sua participacion en seminari mos apòrte un argument centrau: i a ua situacion de precarietat ena promocion der occitan ena escòla aranesa. Aguesta precarietat se manifèste en diuèrses circonstàncies: a) Falta de publicacions en occitan, en tot méter coma exemple condes as que se les a substituït (per part deth professor) er escrit en castelhan pera traduccion en aranés, per miei d'un papèr pegat; b) manca de professors damb formacion en aranés enes substitucions e damb problèmes de lotjament ena Val d'Aran (e damb pòques ganes d'estabilizar-se); c) un excés de cambis de programes e d'instruccions damb pòc de temps entà madurar-les; d) manca de projècte generau que hè que cada escòla cree un projècte pedagogic diferent, en tot deishar era responsabilitat en mans des professors, que se senten coma "guardians der aranés" sense es supòrts de besonh...

Ditz Camila qu'es mèstres an un trabalh fòrça complèxe pera barreja de lengües e eth cambi continu en passar d'ua assignatura ara auta. Açò genère que tot e qu'eth professorat manten uns principis pedagogics, uns critèris, en emplec dera lengua, er alumnat acabe emplegant tostemp ena lengua que vò, qu'acostume a èster eth castelhan. Eth resultat non ei bon.

Açò se complique damb er hèt que i an mainatges de procedéncies molt diuèrses que creen frontères entre eri. Calerie "desfronterizar" ditz Camila. Es migrants qüestionen molt er occitan. Aguestes persones d'origens luenhans considèren prioritària era utilitat der espanhòl e deth francés. Ua senhora de Bulgaria diguie a Camila: " Se vòlen ua lengua minoritària [eth catalan] està ben, però dues, ei massa".

Entà Camila, tot passe per desvolopar era filosofia deth ben-estar, qu'a moltes configuracions, de seguretat, d'autonomia, de supòrt, d'alegria... Cau qu'era escòla produïsque un ben-estar inclusiu entà toti es escolans e entà totes es families. Eth benestar dera lengua a d'auer en compde eth benestar des parlants.

Camila a ua auta valor: pendent tot eth temps dera recerca a aprés er occitan e ara ei ben capabla d'auer convèrses en aguesta lengua. Era sua exposicion en Seminari siguec en occitan; ei eth prumèr viatge qu'aguesta n'ei era lengua de comunicación d'un doctorat ena UB.

Es responsables dera politica lingüistica deth Conselh Generau d'Aran e dera Generalitat de Catalonha harien ben en auer un cambi d'impressions, un assessorament, ues orientacions damb Camila, ja qu'ei era expèrta extèrna que mès a reflexionat sus era situacion dera lengua pròpia d'Aran ena escòla. A mès, a era, li agrade de parlar-ne. Atau dilhèu poderien compréner pr'amor de qué afirme qu'era Generalitat non comprén eth cas dera Val d'Aran (i a ua imatge de mistèri sus Aran), o qu'eth Conselh Generau non s'ocupe des sues foncions ena escòla, o qu'era relacion politica entre Catalonha e Aran ei molt particulara, o qu'er excès de proximitat dera administracion aranesa damb es ciutadans genère manca d'objectivitat, tractaments interessats, vicis e defèctes de dificil solucion... Parlatz damb Camila!

En *abrieu* cada goterèr un *rieu*

10-03-2024

Hè uns ans me calec encaishar era critica mès desagradabla qu'è recebut ara mia passion pera lengua. Era mia tia, era germana de papa, damb 90 ans me diguec: "tu e [un aute que non diderè qui ei] auetz aucit er aranés". Ac diguie des d'ua posicion de dolor. Li demanè se perqué e entre d'autes causes me responec qu'er aranés qu'ara s'utilize non ei comprensible, que non comprenie causes que se diden, que s'a creat ua fractura e me metie coma exemple que "jamès s'a dit [*arriu*], tostemp auem dit [*rieu*]". Entre es dues formes i a ua distància considerabla, e certament, jo tanben rebrembi que de joen diguia [rieu]. Era normativizacion dera lengua d'Aran, era sua entrada ena escòla... exercic procèssi de transformacion dera lengua e bèri uns sigueren importants. Açò passe en totes es lengües e a viatges d'ua forma mès prononciada. Er emplec der "ar-" protetic en començament dera paraula qu'en aranés e en d'autes lengües romaniques ei fòrça corrent, ei present en Baish Aran. Era observacion dera mia tia se complementaue damb era argumentacion de qu'auiem perdut eth triftong "ieu" en fòrça d'autes paraules coma "estieu-ostieu", "hieu", "aquieu", "acieu", "adieu", "Dieu" ... que son paraules de fòrça emplec e qu'en transformar-les, en eliminar eth triftong, en cambiar "ieu" per "iu", era paraula ei certament diferenta, e mès ena lengua orau. Era implementacion dera lengua escrita ajudaue de manèra decisiva a hèr un cambi ena lengua orau que convertie era forma caracteristica de parlar en quauquarren de diferent.

Aguesta forma "iu" ei segontes Coromines, Winkelmann, e d'auti estudiosi, pròpia de Bausen e Canejan. Se recuelh en Atlas linguistique de la France e en Atles linguistique et ethnographique de la Gascogne coma forma existenta en Comenge e enes Nauti Pirenèus. Donques, ei absolutament racionau, en Aran, era preséncia dera forma "arriu", però non ei adequat qu'age desplaçat as autes formes viues/vieues (tanben aguesta paraula patic era transformacion) qu'identificauen a fòrça mès parlants,

qu'èren majoritàries. Ath cant deth minoritari "arriu" i podie auer un lòc entath "rieu" e non auer creat aqueri posicionaments excludents.

Ditz Coromines que trobèc "abrieu en una vintea de pòbles" e Winkelman insistís en que "adieu" e "aquieu" son majoritaris ("adiu", "aquiu", "arriu" se limiten a Bausen e Canejan).

Coromines matise: "i+u" dona *ieu* normalment en aranès: acieu, estieu, blanieu, abrieu, hieu, vieu, tardieu, amosieu; també en els femenins: salieua, vieua, vassieua, anieua..." Enes pòbles de Bausen e Canejan eth primitiu *ieu*, recule a *iu*. E mos comente qu'era forma damb triftong a deishat mèrques ena toponimia coma eth bòsc de "Era Pieusa" e eth "Montpieus" (trobat en un document de 1313) qu'era normativizacion convertic en "Piusa" e "Montpius" per coeréncia damb era postura generau d'eliminacion deth triftong. Domatge tot aguest procés transformador: ara arrés ditz [Pieusa] ne [Montpieus]!

Un viatge consolidada era normativizacion, es formes en "ieu" son en recession, ena Val d'Aran, e en 40 ans an lèu desapareishut: per tot se hè "arriu" e en bèth lòc es persones de mès edat edat mantien "rieu". Per tota era Val d'Aran diguien "adieu", però Benosa ena Cançon dera Oelhèra ditz "Adiu, oelhèra mia"

Respècte des adverbis pronominals de lòc, Coromines sonque recuelh coma formes viues "aquieu" e "acieu"; era pèrta deth triftong (aciuaquiu) ère limitat segontes Coromines a Bausen e Canejan. Ena rèsta eth triftong ère dominant. Era normativisacion convertic un emplec molt limitat en norma.

E segontes Rohlfs en "Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne" (1977) "aquieu" e "acieu" son es formes mès estenudes en gascon ath long des vals deth Pirenèu, deth Coserans enquiar Atlantic.

Era normativizacion possèc era implantacion d'ues formes que non èren majoritàries e aquerò contribuïc a que parlants dera lengua deth territòri se sentessen estranhs en sòn pròpi parlar. Ara es formes sense triftong an desplaçat as originàries.

Rebrembi era conviccion damb que Vicent Simó, enes bones traduccions literàries que hec ar occitan-aranés insistie ena mantenença de “acieu” e “aquieu” coma formes pròpies deth territòri. Des des estructures de publicacion tostemp se li corregiren e substituïren per “aciu” e “aquiu”. Dilhèu siguec ua error!

Serie bon d’emplegar de nau es formes damb “ieu” ath cant des autes; e non veigui problèma en emplegar es formes damb “ar-” ath cant des formes sense aguesta protesis. Era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* poderie plantejar-se d’ahíger aguestes formes, mès antiques, però marginades enes darrèrs tempsi, laguens des documents normatius. Non i a contrarietat, ne perilh entara lengua, en acceptar coma bones es formes “riu-arriu-rieu”, “aquiu-aquieu”, “aciu-acieu”, “abriu-abrieu”, “estiu-estieu” (ací ei bon de mantier era forma “ostieu” coma particularament aranesa)... en benefici d’ua identificacion des parlants qu’encara les rebremben.

E laguens d’aguesti cambis dera lengua era analisi dera transformacion de “Dieu” en “Diu” mereish un reflexion apart. Li dedicaram eth Cimalh que ven.

Diu o Dieu

17-03-2024

"Et bon Dieu da er hiret sivans era pelha". Aguest arrepervèri (escrit atau) apareishec ena revista Tèrra Aranesa en 1977, era prumèra que se publiquèc. Alavetz es aranesi escriuíem "Dieu" pr'amor que diguíem [dieu]. Ena madeisha publicacion en 1978 apareish 7 viatges "Dieu". E enquia era darrèra revista d'aqueth prumèr periòde, de Tèrra aranesa, tostemp metec "Dieu". Era segona etapa, de Tèrra aranesa, comencèc en 1995. A compdar d'alavetz ja non apareishec mès era paraula "Dieu"; s'auie convertit en "Diu".

Francisco Nart Arrú (Paquito des de Bernada) en començament deth sègle XX, escriuie "Dieu"; Mossen Rafael Nart hège "Dieu", Manuel Guerrero metie "Dieu", Mossen Jusèp Condò, Mari Carmen Campà, Maria Teresa Campà, Fermin Pinós, Eduardo Caubet, Pepita Campà, Maria Pilar Rodríguez, Lolita Beso, Vicent Jaquet, Jèp de Montoya, Mossen Amiell,... aqueri que heren es prumèrs passi ena recuperacion dera lengua nòsta, toti eri diguien [dieu] e escriuien "Dieu" abans der an 1985. Eth Petit Missau aranés der an 1978, editat per Archiprestat dera Val d'Aran, sonque emplegaue "Dieu". A compdar de 1985 non trobaram mès "Dieu"; se convertic en "Diu". Però n'a quedat bèth rastre: ena glèisa de Garòs, hè un parelh d'ans i vedí eth mantèu der autar que metie, damb letres granes, "Dieu ei amor". Segurament encara i e.

Qué passèc entà produïr-se aqueth cambi? Era respòsta ei en procés de normativizacion que tendic a eliminar eth triftong "ieu" de per tot a on ère present: "abrieu" se convertic en "abriu", "aquieu" en "aquiu", "ostieu" en "ostiu"... e per coeréncia "Dieu" se convertic en "Diu".

En 1999 eth Conselh Generau d'Aran, d'acòrd damb er Archiprestat dera Val d'Aran, e damb era collaboracion deth Secretariat Interdiocesan de Catequesi de Catalonha e Balears, publiquèc dus libres entà acompanhar as mainatges ena preparacion dera prumèra comunion, era "catequèsi". Es libres auien per títol "Damb Nosati" e representèren un gran auanç

ena consolidacion dera lengua pròpia d'Aran. Siguec un gran pas... Sonque i apareish "Diu".

En occitan medievau, en aquera lengua que gessec dera transformacion deth latin, era paraula ère "Deu" e "Dieu". Era prumèra quedèc en catalan e era segona en occitan que perviuec enquiàs nòsti dies. "Sapcha Dieu retener et onrar e temer" -Qué sapigue retier, onrar e témer a Dieu- (Arnaud de Marueil); "Que Dieu ni ley ni ben non an" -Que non an ne Dieu ne lei ne ben- (Giraud de Borneil), e toti es qu'è podut consultar emplegauen "Dieu".

Alibèrt en sòn Diccionari e ena Gramatica emplegue Dieu e Mistral met Dieu e quauques variacions (Dieus, Deus..., però jamès Diu). Cantalausa hè "Dieu". Per tota Occitània i a [Dieu]. "Dieumercè" ditz ua locucion occitana entara expressar "gràcies a Dieu". En Occitània jamès an coneishut ua auta forma que "Dieu". Sarrieu ena Pireneido, en parlar de Luishon, sonque empleguèc "Dieu".

Però i an un parelh d'excepcions a considerar: Palai en Diccionari Bearnés de 1932 hè "Diu" e tanben eth Diccionari de Per Noste. Es dus son boni referents que cau considerar. Ei evident que i a ua zòna de Gasconha qu'a emplegat Diu ena sua lengua orau e es lexicografs ac an recuelhut. Segontes er Atlas lingüistique et ethnografique de la Gasconha (Jean Séguy) aguesta zòna ei majoritària en emplec de "Diu", però desapareish en bona part deth Pirenèu pròxim a Aran, en favor de "Dieu". Ena Val d'Aran e es immediateses gascones ei "Dieu", però maugrat tot, "Diu" ei present en Bausen e Canejan.

Aué, lèu toti es documents dera Glèisa, eth nau Testament, es libres de tèxte... meten sonque "Diu". Es libres de Tèxte de Lengua occitana de 5au e 6au de Primària dera escòla aranesa sonque recuelhen "Diu" en 27 ocasions. Serie completament adequat de reconsiderar aqueth "Diu" istoricament marginau ena Val d'Aran, e hèr-lo convíuer damb "Dieu"

Enes nòms des persones auem un cognòm que mos testimonie era prevaléncia de "Dieu": son aqueri que se diden "Dedieu": Ena Val d'Aran i vi-

uen dotze persones damb aguest nòm coma prumèr cognòm e sèt coma segon (n'i a vint mès ena província de Barcelona). Er origen deth cognòm semble qu'ei en ua antica practica d'ahíger "de Dieu" as nòms deth batieg, coma ua forma de demostrar era sua devocion. Ac trobam en totes es lengües romaniques. Ena edad mieja i auie "Petrus de Dieu", "Ioannes de Dieu"... Damb eth temps aguest ahijut, amassèc era preposicion damb eth nòm, e se convertic en cognòm e en aguesti moments a mès dera Val d'Aran es "Dedieu" abonden fòrça en França, a on era paraula "Dieu" coincidis en occitan e en francés. Es formes de cognòm "Dediu" (sense triptong) son practicament inexistentes, o limitades ena sua major expansion a cognoms de Romania.

Es ans de normativisacion dera lengua an imposat era forma "Diu" qu'ara ja ei majoritària en Aran, practicament absoluta, però i an persones qu'encara rebrembam era forma "Dieu". Serie bon qu'es dues formes se normalizèssen e que comencèssem a recuperar era forma tradicionau aranesa e occitana "Dieu".

ERC reclame mès ajuda tar Institut d'Estudis Aranesi
Eth partit socialista non vòte en favor der aranés

24-03-2024

Eth 19 de març, dimars passat, en Congrès des Deputats, ena Comission de Sciencia, Innovacion e Universitats se valorèc e votèc ua Proposicion non de Lei sus er Institut d'Estudis Aranesi, presentada peth Grop Republican. Era proposicion ditz que: "1.- Era Lengua occitana ei oficiau en Catalonha/ 2.- Er Estat Espanhòl signèc e ratifiquèc era carta Europea des Lengües Regionaus e Minoritàries (ena que se compromet a protegir-les)/ 3.- Era Administracion Generau der Estat non a equiparat eth tractament der occitan damb eth des autes lengues, catalan, euskera e galhèc/ 4.- Viuem ua situacion sociolingüistica der occitan qu'ei preocupanta/ 5.- Ei de besonh ua intervencion dera administracion ena proteccion der occitan". A continuacion hè ua descripcion sus eth papèr der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, es sues acttuacions e en destaque qu'ei era autoritat sus era lengua occitana. Explique quines son es sues foncions e acabe demanant ar Estat era assignacion de hons estructuraus entar IEA-AALO. Ei ua accion positiva, un auanç... Er IEA ei era soleta Acadèmia sus era lengua occitana.

Ath delà des intervencions enes pressupòsti de 2022 e 2023, ei eth prumèr viatge ena istòria qu'ua qüestion referida ara lengua occitana d'Aran, ar aranés, ei discutida e votada en Congreso. Eth prumèr viatge...

Parlèc prumèr eth proposant, Francesc Marc Alvaro deth Grop Republican (ERC), que comencèc atau: "Anem a parlar d'un **tresor** de Catalunya, d'Espanya i d'Europa, que és l'aranès..., un tresor lingüístic del que tots ens hem de felicitar" e hè un recorrut en tot hèr ua descripcion dera lengua e ua analisi dera sua situacion sociolingüistica e era proteccion que li a dat Catalonha e acabe dident "venim a demanar un fons estructural public per aquesta Acadèmia, com tenem les altres Acadèmies d'Espanya, per dotar d'estabilitat aquesta institució científica". E ac complementèc damb ua dita (en aranés) "Eth diable damb sèt guinhauets, que

non pòt hèr sopes sense pan". Sense recorsi non hèm arren. E finalament rebrembe que "no hi ha llengües petites, ni llengues de segon grau".

Intervenguec a continuacion Amador Marqués, aranés, de Bossòst, de lengua mairau aranesa, en representacion deth Grop Socialista que hec tot eth discors en castelhan (aurie podut parlar en aranés) damb era excepcion de díder que "er aranés ei era lengua damb era que pensi e senti e qu'ei patrimòni de toti es espanhols". Amador reconeishec que "el aranés es una lengua minorizada" e justifiquèc que non dauen supòrt en tot anar contra era Generalitat, "que después de casi 14 años de la aprobación de la Ley del Occitano por el Parlament de Cataluña el despliegue efectivo de la norma todavia está por realizar... es necesario que la Generalitat financie en concertación con sus instituciones locales y territoriales".

Per part d'Euskalerria Bildu intervenguec Marije Fullaondo que diguec "que todas la lenguas deben ser impulsadas..., aun mas si son minoritàrias o minorizadas". Parlèc a continuacion Eduard Pujol de Junts per Catalunya qu'assegurèc "que més qu'un tresor l'aranès es un luxe, en el sentit que en parle Jesús Tuson en l'obra *El luxe del llenguatge*... Les llengües no mosseguen. L'Estat s'ha de mullar. No hi pot haver infrafinançament quan una llengua necessita tractament social d'urgència". Peth grop Sumar, Sierra Caballero manifestèc que "... esta és la legislatura de la plurinacionalidad... y no hay discursos sobre la lengua sin recursos... siguiendo la estela de la Unesco, de la diversidad lingüistica es imprescindible que este país dedique recursos a todos los ámbitos que trabajen las lenguas, como el occitano". Intervenguec per VOX, José Ramírez: "... las lenguas no tienen derechos, los que tienen derechos son los hablantes... Yo soy miembro de la Real Academia de Córdoba... y del Estado central no hemos recibido nada, que recuerde...". E finalament per part deth Grop Parlamentari Popular intervenguec Martin Blanco que dempús de saludar en catalan aportèc: "Me congratula que se traigan temas de este tipo al Congreso de los Diputados porque es responsabilidad de todos los españoles la defensa de nuestro patrimonio cultural colectivo, entre los que cuento con la lengua aranesa... el Valle de Aran es un ejemplo de

convivencia lingüística...” e profitèc entà expressar-se sus era situacion deth catalan e deth castelhan en Catalonha e atacar era Generalitat.

Dempús de totes es intervencions arribèc era votacion. S’aprovèc era Proposicion: VOX votèc en contra (3 vòts), eth Grop Parlamentari Socialista s’abstenguec (12 vòts) e era rèsta votèren a favor (21vòts).

Cau agraïr era iniciativa, qu’a elevat eth rang e eth nivèu der occitan en Estat, e eth vòt favorable ar occitan-aranés deth Grop Republican (ERC), e reconéisher era opinion, era bona sensibilitat e vòt a favor d’Euskalerria Bildu, de Junts per Catalunya, de Sumar e deth Grop Parlamentari Popular.

Era positivitat der occitan coma lengua oficiau

31-03-2024

Quan er Estatut d'Autonomia, en 2006, hège ar occitan, lengua oficiau en Catalonha, la plaçaue juridicament ath madeish nivèu qu'eth catalan, er euskera e eth galhèc. E totun, molt soent pensam qu'aguesta oficialitat a agut pòques conseqüéncies. o cap, enes accions deth Gobierno español. E ei cèrt qu'es auanci que s'artenhen entàs lengües cooficiaus, des d'Espanha, tot soent sonque incorpòren ath catalan, ar euskera e ath galhèc, e er occitan ei ignorat. Però a viatges era cooficialitat der occitan a projeccions positives enes politiques governamentaus. Aué en vedem un cas. N'i an mès...

Er 1 de març de 2022 eth Gobierno español aprovèc eth projècte estrategic entara recuperacion e era transformacion economica (PERTE) "Nueva economia de la lengua" que vò movilizar inversions publiques e privades entà maximizar era valor der espanhòl e des lengües cooficiaus en procés de transformacion digitau a escala mundiau. Aguest PERTE finançat basicament damb dinèrs europèus compde damb ua inversion de 1.100 milions de euros e vò movilizar uns auti 1.000 milions damb es comunitats autonomes e institucions privades. Entàs lengües cooficiaus s'i destine ua quantitat que comparativament ei ridicula (ac analizaram en un aute Cimalh), però i a ua assignacion.

Eth 15 de noveme de 2022, eth Conselh de Ministres aprovèc eth Reiau decrèt que regule era concession directa de subvencions a diuèrsi centres de carácter scientific entà possar es tecnologies deth lenguatge en marc deth PERTE. Son 7,5 milions d'èuros entà finançar era creacion d'ua basa de coneishement, formada per còrpus de dades enes lengües cooficiaus der Estat entara sua inclusion enes aplicacions tecnologiques. Es projèctes que receberen ua concession dirècta son dirigits per entitats punta en processament e en desvolopament de projèctes relacionats damb eth lenguatge. En Catalonha s'otorguèc ath Consòrci Barcelona Supercomputing Center-Centro Nacional de Supercomputacion (BSC-CNS) per ua valor de 3 millions d'èuros. Era rèsta des dinèrs van entara Universitat

d'Alacant, era Universitat deth país Basc e era Universitat de Santiago de Compostela entà projèctes relacionats damb eth valencian, er euskera e eth galhèc.

Eth projècte basic de BSC-CNS ei AINA que posse era creacion d'assistents de veu, de correctors e traductors automatics, de cercadors d'Internet, d'agents conversacionaus... en catalan. Eth projècte AINA a mès deth PERTE ei finançat pera Generalitat de Catalonha, departament d'Empresa e Trabalh (que ja auie iniciat aguest projècte en 2020).

Totes es actuacions, totes es notícies, parlen des lengües cooficiaus: ILENIA (espanhòl), AINA (catalan), NÓS (galhèc), HITZ (euskera) e VIVES (valencian). Se vò afavorir sinèrgies e multiplicar eth sòn impacte sociau. Son es lengues qu'an un reconeishement d'oficialitat en Estatut d'Autonomia dera Comunitat. Però, jamès, jamès i apareish era lengua occitana, que gaudís d'aguest reconeishement d'oficialitat, de cooficialitat, qu'an es autes quate lengües (s'i compdam eth valencian).

Ara ben, en Octobre de 2023 eth BSC-CNS e er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* (IEA_AALO) signèren un convèni, un compromís entara incorporacion der aranés enes naues tecnologies e intelligéncies artificiaus, en projècte AINA. Per aguest convèni era Acadèmia fornirà a BSC-CNS de contenguts escrits e oraus en occitan, ena sua varianta aranesa. BSC-CNS processarà es dades e les tractarà damb er objectiu de convertir-les en un recors lingüistic apte entar entrenament de modèls de lenguatge e components lingüistics d'interès, entara incorporacion der occitan aranés enes naues tecnologies. BSC-CNS portarà a tèrme es activitats de generacion de modèls de lenguatge en aranés damb eth finançament deth projècte AINA.

En resum: es projèctes referents entath possament der emplec deth lenguatge enes naues tecnologies vien des dera Generalitat de Catalonha qu'enes sues comunicacions non a parlat dera lengua occitana e sonque s'a referit ath catalan, concretat en projècte AINA. Des der estat espanhòl s'a possat eth projècte PERTE *Nueva economia de la lengua*, qu'a dedicat

quauqui dinèrs a possar er emplec des naues tecnologies enes diuèrses lengües cooficiaus e qu'a trauèrs de BSC-CNS contribuís en Projècte ILENIA e AINA entara lengua catalana. Jamès apareish era lengua occitana, però lo important ei qu'encara que non se'n parle eth PERTE dera lengua, eth projècte ILENIA e eth projècte AINA an en compde era lengua occitana, ena sua varianta aranesa, e era sua cooficialitat en estat espanhol e financen era incorporacion der occitan enes estratègies tecnologiques. Se ara non se'n parle, non ei massa grèu. Ja en parlaram mès endeuant. Lo important ei que se hèsque.

Aguesta istòria de non citacion der occitan, però includir-la enes projèctes de tecnologia dera lengua se repetís en Estat espanhòl en tres ocasions mès, molt semblantes ara qu'acabam de condar. Vam ben! En parlaram!

Eth diccionari, eth vriolin, Amador e Almudena

07-04-2024

È estat en Madrid, presentant eth Diccionari espanhòl-aranés, realizat pendent er an 2023, convidat pera Delegacion deth Govèrn dera Generalitat ena capital d'Espanha. Des de hè uns ans en Madrid s'a desvelhat un interès per occitan. S'i hèn dus corsi d'aranés, s'i organizen actes... Ère eth dia de Sant Jusèp (eth mèn sant) e ena librería Blanquèrna, era presentacion deth Diccionari desvelhèc un bon interès. Expliquè coma s'auie construït, coma respectè escrupulosament era normativa dera *Real Academia Española* e era dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana,* comparè era evolucion de cèrtes paraules entre es dues lengües, hi ua reflexion sus era forma deth tractament deth femenin ena RAE, en IEC e ena Acadèmia aranesa...

Entre es preguntes, en debat que se hec ara fin dera presentacion, n'i a ua que non podí contestar dera forma complèta que m'aurie agradat e me comprometí a hè'c en un Cimalh. Era pregunta venguie hèta per ua alumna des corsi d'occitan, Núria Pons. Volie saber d'a on ges era "r" dera paraula "vriolin", ja que ven deth italian "viola" que evolucionèc en diminutiu "violin" e non s'i coneish aquera "r" en cap des lengües romaniques. Expliquè qu'es lengües a viatges se creen capriciosament, hènt un jòc per part des emplegaires, en tot depéner de molti factors, e qu'en ocasions se consoliden ena lengua.

En aranés era paraula antica dera qu'auem constància ei "vriolin" e tanben la localizam en diuèrsi parçans de Gasconha a on a estat/ei emplegada per diuèrsi escritors; ei ua forma consolidada, tot e que compartís eth sòn emplec damb era paraula sense "r", "violin".

Es trobadors escriuien "viola" sense "r", e en catalan, portugués, castelhan, italian e francés s'escriu sense "r". Sonqu'eth gascon en un cèrt espaci deth sòn territòri emplegue era "r". E non ei cap d'ara: eth Diccionari de Palai, de 1931, bon diccionari der entorn gascon, testimòni dera lengua deth prumèr tèrç deth sègle passat, ja la recuelh damb es dues

formes, damb "r" e sense "r"; es dues son emplegades, però en tot cas era forma damb "r" ei exclusiva d'aguesti parçans. Lespy a finaus deth sègle XIX, en 1880, en "Vocabulaire béarnais-français" recuelh "vriolon" e "violon", e tanben escriuec "vrioleta" e "violeta". Es dues formes èren viues, tot e qu'ena grafia pròpia dera epòca escriuien "briuloun", però aué non tractam es qüestions grafiques, senon es fonetiques. E entà completà'c eth Diccionari de Estalenx "Français-Gascon" der an 1993 tanben recuelh es dues formes.

Ena Val d'Aran es libres de tèxte des escòles diden qu'ei "vriolin", damb "r", talament coma ac transmetec Jusèp Condò.

Era explicacion mès elaborada ad aguest fenomen la trobam en Joan Coromines, en "El parlar de la Vall d'Aran". En capítol de "Fets fonetics" ditz que "No es rar que una -l- no etimològica o una -r- apareguin en els mots que ja tenen una líquida o una -s-" e s'acompanhe des exemples "carròf(l)a, carchof(l)a, carrinc(l)ar, carrinclèra, carrascle, lacrat, lugran e vriòla".

Ena formacion des lengües, eth pòble ei er actor, administrador e autoritat dera lengua, e a viatges a hèt formacions que non an massa sentit, sense rasons, coma aguesta "r" curiosa.

Londeman dera presentacion prenguí eth trèn ena estacion d'Atòcha entà tornar entà casa. Maugrat era satisfaccion dera presentacion deth Diccionari tornaua trist e preocupat: eth maitin deth madeish 19 de març en Congreso de los Diputados, un deputat aranés, Amador Marqués, ex-alumne mèn, bon estudiant, prumèr deputat aranés en Madrid dempús deth franquisme, auie votat contra er aranés ena Comission de Sciencia, Innovacion e Universitats. En realitat s'auie abstengut, eth e tot eth sòn grop deth Partit Socialista, en ua votacion entà demanar ar Estat espanhòl supòrt entar Institut d'Estudis Aranesi; però, en tot cas, aquera abstencion ère coma un vòt en contra dera lengua occitana, e ère eth prumèr viatge, ena istòria, qu'ua Proposicion sus er occitan aranés se hège en Congreso. Amador dirigic eth vòt de tot eth Partit Socialista entà anar contra era lengua deth sòn país, deth mèn país. A mès, hec tot

eth sòn discors en castelhan, damb era petita introduccion d'ua frasa en aranés, que traduïc ath castelhan. Que non empleguèsse er occitan m'entristic ja qu'ei ua persona damb bon domini dera varianta aranesa dera lengua, e en aguesti moments er emplec der occitan en Congreso ei normativament permés. Èra trist, rabiós, quan chòque contra un panèu de publicitat d'ua òbra d'Almudena Grandes, qu'atau se'n ditz dera Estacion d'Atòcha, que recuelh ua frasa d'ua òbra sua: "Con el tiempo comprendí que la alegria era superior al odio. La alegría es un arma para resistir. Seguimos adelante" . Maugrat qu' Amador e eth Partit Socialista auien anat contra er aranés, era Proposicion non de Lei, presentada per ERC, auie tirat endeuant gràcies ath supòrt des auti partits (damb era excepcion de VOX que tanpòc li dèc eth sòn vòt). Almudena Grandes me sauvec eth dia.

Microrelats deth Centre Excursionista de Catalonha (CEC)

14-04-2024

"Mieipartida e arringada deth cimalh dera ròca d'ua luada deth miserable lampit! Queigui dessús dera rebèlla tartèra que m'espadar-ne e me tirasse, en tot hèr bualhs de rocalha, sus eth plan." Aguesta ei era traduccion deth microrelat, originau en catalan, guanhador dera prumèra edicion de microrelats organizat en 2023 peth Centre Excursionista de Catalonha (CEC), Era sua autora ei Maria Mercè Riera Blanch, damb eth pseudonim "Era Roca". Enguan se hè era segona convocatòria e s'i pòt presentar escrits en occitan, en quinsevolha varianta. I a temps enquiath 28 d'abriu; podetz trobar era informacion en https://cec.cat/concurs-de-microrelats-24/

Un microrelat ei un relat molt breu. En cas d'aguest concors a d'auer un maxim de 30 paraules. Cau èster fòrça suggeridor e saber condensar eth messatge.

Eth CEC, ena sua convocatòria, a en compde era lengua d'Aran, però non ei cap eth prumèr viatge qu'eth CEC hè ua intervencion ena lengua nòsta. Era intervencion mès emblematica siguec era deth sòn sòci Juli Soler i Santaló en 1906 damb era publicacion dera òbra "La Vall d'Aran", que compde damb mès de quate centes pagines. Ei ua òbra basicament d'excorsions; se'n relacionen mès de cent, e hè ua complèta descripcion des pòbles dera Val d'Aran; però ei eth prumèr document dera istòria damb contenguts lingüistics sus era varianta aranesa. Abans, en d'autes publicacions anteriores, podíem trobà'i quauques referéncies però non èren tostemp endonviades ne agradables. Metegam per exemple era de Sanpere y Miquel (Membre dera Reiau Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona), autor d'ua vintea de libres d'istòria e guanhador de Jòcs Floraus, qu'en 1886 escriuie: "El dialecto aranés ... no ofrece ningún interés, por no tener literatura ni historia..., es Francia la que ha corrompido el catalán del valle, [a los araneses] les da vergüenza [hablarlo] por creer que su lengua es un chapurreo que solo se presta a ridiculizar-les". Quin domatge d'opinion!

Eth trabalh de 1906 daurís camin en estudi dera lengua d'Aran. Es prumèrs escrits de Jusèp Sandaran non apareisheren enquia 1907, e es trabalhs de Condò e des auti autors aranesi tardèren quauqui ans.

Era obra de Soler hè un petit recuelh de dites que n'anomène "aforistica popular", e les escriu en occitan dera Val d'Aran, ena grafia suggerida per Soler, ena prumèra que i auec:"Et que ha vist en era val d'Aran un higuern (iuèrn) e un gabatx de bon, ja ha vist prou", "Et que ha arrendat l'higuern era val d'Aran, jamès hi ha perdut", "Plugeta d'Erué no n'entra en tarter", "loung letg, loung bet" ("després de llarg temps dolent en ve llarg de bo")... Dites qu'auem perdut, escrites en ua grafia fòrça particulara e damb bèra confusion fonetica, però per prumèr viatge constatam er emplec dera lengua pròpia.

En trabalh de 1906, Juli Soler, dedique dues planes ara descripcion dera varianta aranesa que "presenta diferencies molt marcades ab el català, si be no deixa de veure-s sa mateixa procedencia, formant abdós part de la gran familia provençal". Soler place era lengua d'Aran laguens dera familia occitanoromanica. Hè ua descripcion des sues caracteristiques e concludís que "per les seves concordancies, presenta una completa identitat ab la llengua gascona" e ara fin dera òbra dedique sies pagines a un vocabulari aranés damb uns cinc cents mots; prumèra recopilacion lexica, dera varianta aranesa, dera qu'auem constància. E entà acabar era òbra hè un recuelh d'apruprètz mil nòms de lòc, testimòni dera toponimia pròpia. Era edicion de 1906 ei publicada per l'Avenç, però ena prumèra plana Juli Soler destaque qu'ei sòci deth CEC. Era segona edicion de 1933, qu'ei òbra deth CEC, presente quauques diferencies damb era prumèra, però consèrve, damb es correccions de besonh tota era part dera toponimia que correspon as excorsions descrites ena òbra.

Es aportacions deth Centre Excursionista de Catalonha ara Val d'Aran non s'acaben ena estructuracion e potenciacion der excursionisme. Destacam eth sòn papèr principau e protagonista ena introduccion der esquí ena Val d'Aran (podetz consultar era obra der IEA-AALO, Cent ans d'esquí ena Val d'Aran), en plaçament der observatòri meteorologic o ena

expedicion istorico-arqueologica de 1907 (ben documentada ena publicacion de 2008 de Fundació La Caixa), un an dempús dera publicacion de Soler, damb catalogacion des valors patrimoniaus aranesi... Testimonien ua inquietud e ua sensibilitat deth CEC per quinsevolh aspècte dera vida dera societat aranesa. Era lengua non ei un apart, n'a estat, tanben, un aspècte centrau.

"Es montanhes s'arruquen de tan viscudes, temen qu'era mar les atrape. Cada passa, cada ventada, cada pèira lançada en riu, les apròpe mès ath futur salat" (Traduccion deth microrelat de Núria Masclans Serrat qu'en 2023 guanhèc eth segon prèmi damb eth pseudonim "Remuntada")

Participatz en concors! Ei tà majors de 18 ans. Sonque cau escríuer 30 paraules; Hetz "ua petita istòria d'ua grana montanha".

Sandaran, tres rebrembes

21-04-2024

Jusèp Sandaran Bacaria, hilh de Canejan, viuec entre 1875 e 1942; neishec a miei abriu de hè 149 ans. En aguesta setmana de Sant Jòrdi 2024 ei bon de rebrembar-lo e de destacar que i an tres aspèctes dera sua vida qu'an estat pòc considerats o que son desconeishuts:

1. Jusèp Sandaran siguec **eth prumèr qu'escriuec ena varianta aranesa dera lengua occitana**.

Hèm excepcion dera òbra de Joan Benosa deth sègle XIX, dera que sonque n'auem, sense totau seguretat, era "cançon dera uelhèra", que quede en inventari coma ua produccion aislada e dobtosa, en sentit que poderie èster de produccion populara; en tot cas ua òbra sense continuitat. Sandaran s'acuelhec ar occitan coma lengua de cultura; auec relacion damb era Escòla deras Pirenéos, que representaue era soleta opcion organizada en emplec der occitan. Sabie qu'er aranés, eth gascon, eth provençau, eth catalan... an era madeisha filiacion lingüistica (eth en didie lengües catalanes). Damb Bernat Sarrieu, lidèr dera Escòla compartic era normativa ortografica e es sues inquietuds e principis ena estructuracion dera lengua occitana: "d'une langue comune pour tous les pays d'Oc". En 1907 publiquèc eth sòn prumèr trabalh ena "Era Bouts dera Mountanho", ath cant de Camelat, Perbosc, Sarrieu... Eth trabalh ja auie estat publicat un an abans, 1906, en ua revista catalana, Catalonia damb quauques variacions grafiques. Ère eth madeish an que Juli Soler publiquèc "La Vall d'Aran", a on hè ua dignificacion dera lengua d'Aran. Aqueth prumèr poèma de Sandaran ère "Era mia pastoura", que dediquèc a Bernat Sarrieu, que ditz qu'ei "facile de béi se quin edj aranés ei gascoun, è se quin sémble at luchounés". Ei era prumèra òbra d'aquera renaishença der occitan aranés de començaments deth sègle XX: "L'e vista atau dourmin,/A'ra mia jòya,/ Et cap dessús d'et bras;/ La m'è guardat de près, / È s'aguesse vist, quin n'ère, De veroya!...". Eth prumèr escrit... Ath delà d'aguest, Sandaran harà ua longa produccion. Dempús d'eth vieràn Jusèp Condò, Rafael Nart, Francisco Nart, Ramon Carità, Joan Loís Puig...

2. Jusèp Sandaran, auec **ua vida politica**, militèc activament ena UFNR, concretament en Districte III de Barcelona. Era UFNR, Unió Federal Nacionalista Republicana, se creèc en 1910 coma resultat dera conjoncion de tres partits republicans, federalistes e nacionalistes catalans. Sigueren persones destacades d'aguesta organización Francesc Layret, Antoni Rovira Virgili, Andreu Nin, Lluís Companys (que siguec president dera seccion joena)... e tanben Pompeu Fabra. En destacam era presidéncia de Pere Coromines qu'auec relacions damb era Val d'Aran e qu'ère pare de Joan Coromines que hec importants estudis lingüistics sus era lengua d'Aran. Joan Coromines en "El parlar de la Vall d'Aran" cite mès de 200 viatges a Jusèp Sandaran. Le ten en compde e ei un des sòns referents en estudi dera lengua. Era militància politica de Sandaran a estat pòc avalorada, s'a amagat, però cau tier-la en compde ena mesura que se place ena defensa der hèt nacionau catalan qu'eth oriente vers era Val d'Aran. Siguec un hèrm defensor dera identitat catalana.

3. Jusèp Sandaran siguec **un activista lingüistic**. Ère escritor, un literat... però tanben siguec un actiu defensor dera lengua e deth sòn emplec, un promotor dera sua valor e deth besonh dera sua promocion. Eth moment mès emblematic ei era famosa conferéncia de 1913 en Ateneu Obrer deth districte II de Barcelona. Aquiu Sandaran senhalèc qu'es catalans mespredèren pendent fòrça ans er aranés coma se siguesse ua lengua de sauvatges. E rebrembe era doçor der aranés, qu'ei dera madeisha soca qu'es lengües deth Meddia francés e que eres, damb eth catalan includit, perteneishern ara madeisha família, que Sandaran en ditz era família catalana, e les rebrembe es grani escritots, Mistral, Ros, Sarrieu... es Trobadors. Explique qu'en Aran era lengua a conservat era sua forma mès semblanta ara dera edat mejana que non pas en cap aute lòc de Catalonha, "sense bastardir-se amb l'arreplec de paraules arabigues". E dempús d'ua extensa justificacion anime as aranesi a emplegar era sua lengua entara glòria deth país e conselhe e demane as catalans qu'ajuden ara lengua propia d'Aran que li donguen acuelhement e projeccion, pera glòria de Catalonha: "Catalonha a de profitar dera excellencia aranesa entara sua propia grandesa".

Damb Sandaran era imatge sociau dera lengua d'Aran hè un capvirament envèrs era dignificacion; comence ua naua orientacion que Josep Aladern ena presentacion dera conferéncia de Sandaran de 1913 indicaue damb aguestes paraules: "Tant de bo que l'acte d'avui sigui'l començament de la gran i patriotica obra que en l'avenir haurà de relligar Catalunya a ses grans, magnifiques i glorioses terres germanes de l'altre costat dels Pirineus".

Tot eth potenciau de reivindicacion dera identitat aranesa qu'auem auut enes finaus deth sègle XX e començaments deth XXI comencèc damb Jusèp Sandaran.

Mos cau mès *lucanes*

28-04-2024

Hè uns dies que diuèrses persones me demanen peth prumèr programa de TV en aranés. Me cau explicà'c. Eth prumèr programa siguec hèt per TVE en 1988. Eth Director de TVE en Sant Cugat ère Agustí Farré. Estiguec en cargue dera direccion des de noveme de 1987 enquia seteme de 1988 en que se convertic en prumèr director de Radio Nacional de España. Abans auie estat director generau de Mieis de Comunicacions dera Generalitat de Catalonha entre 1980 e 1982; metec en foncionament era television e ràdio publiques catalanes. En 1984 siguec Director de Catalunya Ràdio. Auie un important bagatge ena projeccion dera lengua catalana e ère especiaument sensible ar occitan. Es negociacions pera part aranesa sigueren portades per Ipòlit Cruces e Emilio Medan. S'auie en Agustí Farré a ua persona sensibla ar hèt aranés. Sorgic era propòsta de crear ua productora aranesa entà produïr programes setmanaus de mieja ora; TVE assomie es còsti. Però ua productora en Aran significaue dificultats tecniques que non se poderen assomir. Era alternativa siguec d'enviar mieis tecnics de TVE entà produïr un programa mensuau. Es prumères responsabilitats, entre es quaus era Direccion, sigueren assomides des deth Centre de Normalizacion Lingüistica dera Val d'Aran, creat recentament. Eth 23 de mai de 1998 se retransmetc eth prumèr programa. Mos digueren qu'es telefonades de reconeishement auien bloquejat es telefons de TVE en Sant Cugat. Se'n heren 25 programes e s'acabèc en 1990. Aqueth Director sensible ar occitan, ja non i ère. TVE non tornèc a hèr mai mès arren en lengua occitana.

Entre es notícies Montse Cuny des dera Tour de Betren, presentadora d'aqueth prumèr programa: "en cors 88-89 cau remercar era nauetat de qu'en collègi de Vielha, es pares des mainatges de 4 ans que comencen ena escòla an podut escuélher coma lengua basica d'aprenentatge entre er aranés, eth catalan e eth castelhan".

Aqueth programa nomenat Era Lucana d'Aran compdèc damb ua longa explicacion d'Arturo Calbetó sus era istòria d'Aran. Eth subdirector en

siguec Jusèp Maria Castellà, hilh de Bossòst, era realizadora, grana professionau e vertadèra anima deth programa, siguec Maria Elena Monrás, e era coordinadora Esperança Palop, vesia d'Aran. En uns mesi Manolo Perailes, vesin d'Arties, substituïc es càmares qu'iniciaument venguien de Barcelona. Darrèrament TVE a penjat aqueri prumèri programes en internèt e era revista digitau Sapiencia Occitana a publicat un article sus era Lucana d'Aran en https://sapiencia.eu/era-lucana-eth-prumer-en-aranes/

Ja hège un parelh de mesi que toti es diuendres entàs 8 e 20 ores deth maitin en programa de TVE Bon dia Catalonha se retransmetie ua noticia pendent ua menuta e mieja d'informacion d'Aran, en occitan-aranés.

Ena istòria dera TV en aranés cau un rebrembe peth programa Aranés Òc de Betevé (Television de Barcelona) que des de 2005 enquia 2019 es dimenjades emetie un programa en occitan, enquia qu'eth govèrn dera ciutat de Barcelona decidic de prescindir-ne. Enquia 2012 eth programa se'n didie "Infòc" e posteriorament "Aranés Òc".

TV3 en 1990 hec era prumèra desconnexion entara Val d'Aran e des d'alavetz non a parat, damb major o menor intensitat. Eth TN comarques Val d'Aran oferís toti es diuendres ua desconnexion entara Val d'Aran damb notícies exclusives, damb Jovita Ané (Cau destacar que darrèrament aguest programa a estat tres mesi sense gésser e arrés n'a hèt cap de tipe de lamentacion). En aguesti moments era television publica catalana auferís, tanben, en aranés diàriament quinze menutes de notícies en occitan ath torn des dotze de meddia peth 3/24, e vint e cinc menutes mès, des deth 2009, en madeish programa, pera tarde, ath torn des quinze trenta ores. Aguestes dues emissions de notícies, conduïdes per Ares Riu, son entà tota Catalonha. E en favor de TV3 cau senhalar qu'emet diuèrsi anoncis institucionaus en occitan. Era cadena de supermercats Caprabo liderèc aguest iniciativa d'anoncis en TV3 en occitan, hè dus ans.

E mos cau referir a AranTV, emissora privada, que comencèc a eméter en 2010 e que non a parat.

Emet per Lleida TV, a ua corresponsalia en Aran que produís ua notícia diària damb Manu Moga e Alvar Ordóñez, mès bèri programes ena Xarxa de televisions locaus, ua participacion de 5 menutes en Connecta Lleida Pirineus e un programa concors annau de participacion des alumnes der IES d'Aran, eth Picalletres.

Son importants es començaments, aqueri que daurissen camin... Siguec importanta Era Lucana, però mos importen mès aqueri que diàriament mos auferissen era possibilitat de víuer era nòsta lengua. Podem corregir cèrtes accions e actituds des televisions qu'actuament acompanhen era vida ena nòsta lengua, però peth dessús de tot mos cau està'i. Aqueri que comencèren, que sigueren es prumèrs, mos cau que i tornen, que seguisquen hènt television en occitan, que TVE torne a hèr mès lucanes. Tot e qu'es plataformes e hilats sociaus estàn acornerant era TV, mos cau mès lucanes.

Dimenge que ven, votatz pera lengua

05-05-2024

Eth vòt ath Parlament de Catalonha ei de toti es que se hèn eth que mès trascendéncia a ena promocion dera lengua nòsta; actue sus era intervencion mès dirècta ena promocion e conservacion dera lengua. Ei mès important, en tèrmes de lengua occitana, que non pas eth vòt deth Congreso des Diputados e deth Senat. N'i a pro damb comparar quines actuacions a auut eth gobierno espanhòl en matèria d'occitan. Qui s'a ocupat dera lengua a estat era Generalitat; Era recenta demostracion de qu'eth vòt dera majoria de partits espanhòls a instat eth Gobierno a ajudar ara lengua occitana a trauès dera promocion dera Acadèmia dera lengua occitana (en qu'eth representant aranés non a votat a favor) ei era demostracion de que se se vò era intervencion deth Gobierno espanhòl pòt èster importanta. Sonque falte volé'c. Lo qu'ei indiscutible ei qu'era palma dera intervencion se l'empòrte era Generalitat de Catalonha e ei aquiu a on ara, en vòt electorau dera setmana que ven i podem intervier toti es ciutadans.

Eth vòt ara composicion deth Parlament de Catalonha ei eth mès trascendent, mès que non pas eth des eleccions municipaus e ath Conselh Generau d'Aran. Des deth 2006, des der Estatut d'Autonomia de Catalonha era lengua occitana ei ua lengua de Catalonha. Er occitan i e oficiau e donques ei Catalonha qui a era responsabilitat de respóner ad aguesta oficialitat.

Era sensibilitat que Catalonha exprèsse envèrs era sua lengua pròpia, eth catalan, se transmet coma en uns vassi comunicants envèrs er occitan. Se Catalonha a besonh d'establir programes especifics entath catalan pera sua delicada situacion, tanben a d'establir-les entar occitan; se Catalonha a de promòir eth catalan enes mieis de comunicación, tanben a de promòir er occitan, se Catalonha a d'establir programes especifics ena escòla, e ena societat en generau, pera salut deth catalan, tanben ac a d'auer present entara salut der occitan... e atau en toti es encastres sociaus.

Eth vòt de dimenge que ven ei eth vòt dera lengua occitana. Catalonha pòrte molti ans entenent qu'era sua sòrt ei vinculada ara dera sua lengua e transmet ua psicologia sociau as ciutadans qu'a coma axe centrau era lengua: sense lengua non i a país. Enes darrèrs quaranta ans era Val d'Aran s'a impregnat d'ua bona part d'aguest principi e a desvolopat un discors a on era lengua vò ocupar aquera centralitat qu'ocupe en Catalonha.

Qué passarie s'era val d'Aran se situèsse uns quilomètres mès entà cogant?; se siguéssem en territòri aragonés... Guardatz er estat dera lengua aragonesa enes valades des Pirenèus... e qué passarie, a nivèu de lengua pròpia, s'era istòria mos auesse traspassat era frontèra e mos auesse plaçat en estat setentrionau des Pirenèus?, se siguéssem en França? A on serie era lengua nòsta?... Ei des de Catalonha des d' aon s'articule erea defensa dera lengua.

Era Val d'Aran non a massa critica sufisenta entà afrontar processi elaborats de defensa dera lengua. Era valor dera lengua nòsta se hè importanta pr'amor que la presentam ath cant deth catalan, pr'amor qu'establim principis comunicats damb era lengua de Catalonha.

Des deth Conselh Generau d'Aran, era capacitat ei limitada, eth país ei petit e era manca d'esfòrç o de volontat (molt soent de volontat politica dera institucion e des ajuntament d'Aran) dificulte arribar en toti es encastres dera accion de besonh entara conservacion dera lengua. Era petitesa ei eth principau problèma entà assegurar ara lengua ua presència en futur. Per açò era ampliacion deth sòn camp d'accion en tota Catalonha e se siguesse possible en tot er Estat (e metuts a imaginar, en tota Euròpa) ei era soleta solucion entara supervivéncia dera lengua. Peth moment ei Catalonha qui a respòst positivament ara lengua nòsta, incorporanta-la enes mieis de comunicación institucionau, hènt-la presenta enes campanhes toristiques (mès que non pas es campanhes que gessen dera madeisha Val d'Aran), dant-li un lòc enes programes d'ensenhament, metent-la enes comunicacions des programes de salut, auent-la presenta enes actuacions administratives, hènt-la figurar enes debats,

leis e disposicions deth Parlament de Catalonha, auent-la presenta enes subvencions, en finançament e enes accions pròpies deth govèrn... Eth vòt per Catalonha ei eth vòt pera lengua occitana.

Totes es eleccions an un efècte sus era lengua però es ues son mès directes que d'autes. Es Eleccions ath Parlament Europèu, que viueram en ues setmanes, an un efècte mens operatiu. Pendent es darrèrs ans auem podut gaudir dera preséncia puntuau der occitan en Parlament Europèu pr'amor que bèri representants organizauen presentacions dera existéncia dera lengua, des documents o intervencions en assemblades diuèrses. Son importantes aguestes intervencions, però non an un efècte dirècte ena promocion dera lengua.

Es eleccions damb un efècte dirècte sus era lengua, es mès trascendentes, es mès importantes son es dera Generalitat.

Dimenge que ven votatz pera lengua occitana!

Eth sarrambalh des escuts d'Aran; a on èm?

12-05-2024

Eth passat dia de Sant Jòrdi ena Val d'Aran sonque se presentèc un libre: "Es simbèus d'Aran e de cada un des sòns pòbles" escrit per Angel Claveria e publicat peth Conselh Generau d'Aran. Ei ua propòsta deth sòn autor de coma pense qu'aurien d'èster es escuts des pòbles d'Aran. Ei eth pòble qui aurà de decidir, però ei bon que se hèsquen propòstes. Angel Claveria ei un bon coneishedor d'aguesta tematica. Eth sòn canal d'opinion a estat subertot Tèrra Aranesa, a on a publicat quate articles e tanben es Jornades occitanocatalanes damb dues conferéncies.

En 1981 era Generalitat assomic era competéncia entà oficializar es simbèus des ens locaus; en 1987 promulguèc era Lei ena que mercaue, entre d'autes causes, qu'era forma des escuts de Catalonha ei era "caironada" (un cuadrat metut de punta). En tot seguir eth procediment que mercaue era Generalitat diuèrsi ajuntaments aranesi inicèren eth procés entà legalizar eth sòn simbèu. En 1994, a peticion der Ajuntament d'Arres, Armand de Fluvià, assessor eraldic dera Generalitat, envièc ar Ajuntament era sua propòsta d'escut; En 1990 Fluvià presentèc entà Es Bòrdes, ua propòsta que siguec refusada per Ajuntament; en deseme de 1994, er Ajuntament de Vielha desaprovèc era propòsta d'escut hèta per Fluvià; en deseme de 1995 er Ajuntament de Vilamòs aprovèc eth drapèu deth pòble proposat per Fluvià. Eth 26 de seteme de 2003, er Ajuntament de Bossòst aprovèc er escut, proposat per Armand de Fluvià, per unanimitat des regidors. Toti eri damb era forma "caironada".

Eth decret 352/2002 de 24 de deseme de transferéncia de competéncies dera Generalitat ath Conselh Generau d'Aran en matèria de simbèus des ens locaus, frut des negociacions deth Conselh damb era Generalitat, traspassèc es competéncies en relacion ath procediment d'oficializacion des simbèus des ens locaus. Se traspassaue era gestion però non era possibilitat de decision dera forma der escut. Eth Conselh Generau ne hec ua interpretacion extensiva e particulara e entath desvolopament deth Decrèt se creèc eth 16 de juriòl de 2003 era "Comission entara elabora-

cion deth reglament des escuts dera Val d'Aran" formada per 12 persones deth mon der estudi dera istòria dera Val d'Aran. Era Comission hec ua propòsta de Reglament que siguec aprovada peth Conselh Generau d'Aran en octobre de 2004. Era forma des escuts que mèrque eth Reglament entraue en contradiccion damb es propòstes que s'auien aprovat en quauqui ajuntaments aranesi d'acòrd damb era Generalitat.

Eth Conselh Generau volie seguir eth modèl der escut d'Aran, aprovat en 1993, qu'ei quadrilonga e arredonida per baish.

Damb eth Reglament eth Conselh Generau d'Aran inicièc un procès entà regularizar es escuts aranesi. Diuèrsi pobles, Unha, Tredòs, Bagergue, Aubèrt, Betlan, Arties Garòs... seguiren eth procediment deth Reglament.

Es discrepàncies entre es propòstes dera Generalitat e es deth Conselh Generau d'Aran èren fondamentaument ena forma.

Eth 10 de mai de 2005, Armand de Fluvià, publiquèc en AVUI er article "Escuts nacionals municipals" en qu'incorpòre era Val d'Aran ena obligacion de seguir era forma caironada.

Er advocat dera Generalitat, sollicitèc ath Tribunal Superior de Justicia de Catalonha, era suspension cautelara des articles que definien era forma des escuts en Reglament deth Conselh Generau d'Aran. Eth 19 d'octobre de 2005, eth Tribunau Superior de Justícia de Catalonha sospenec era vigéncia des articles deth reglament que diden qu'era forma der escut ei quadrilonga e arredonida per baish. Eth Conselh Generau d'Aran presentèc un recors en Tribunau Suprèm qu'en 2008 siguec desestimat.

En 2007 era Generalitat de Catalonha, jos era Presidéncia de José Montilla publiquèc eth Decret 139/2007, de 26 de juny , peth que se regulen era denominacion, es simbèus e eth registre d'ens locaus de Catalonha. Reafirme qu'era forma der escut a d'èster "caironada", cuadradat emparat per un vèrtex. Eth Decret ei aplicable ena Val d'Aran; eth Conselh Generau d'Aran non pòt cambiar era forma.

Era Lei d'Aran, de 2015, en sòn article 53.2 ditz que "corresponen ath Conselh Generau d'Aran es competéncies e es facultats qu'era legislacion catalana de regim locau atribuís ath Govèrn e ara Administracion dera Generalitat en matèria de denominacion, simbèus e territòri des municipis aranesi". Ei ua naua ocasion entà regular es escuts peth Conselh Generau. Ei atau qu'eth 2 de juriòl de 2018, eth BOP dera província de Lleida publiquèc er edicte deth Conselh Generau sus era aprobacion definitiva deth Reglament des escuts des ens locaus d'Aran:"era forma der escut des ens locaus a d'èster quadrilonga e arredonida pera sua part inferiora o punta"

Actuaument i an pòbles en Aran qu'empleguen era forma caironada, e d'auti era forma cuadrada arredonida per baish. Tot ei un sarrambalh! Era naua publicacion de Claveria amassa damb era actuau legislacion meten en oportunitat era possibilitat de solucionar tot aguest desorden. A veir!

Eth rei e er occitan

19-05-2024

M'a surprés e indignat era darrèra actuacion deth rei d'Espanha en matèria de lengua: a concedit era qualitat de "reiau" ara "Acadèmi de sa Llengo Baléà". Aguesta consideracion ei un atac ara unitat dera lengua catalana e ua falta de respècte ar Estatut d'Autonomia des Isles Baleares. Era "Acadèmi de sa Llengo Baléà" a coma finalitat atacar ara normativa lingüistica deth catalan qu'ei reconeishuda per Estatut des Isles Baleares coma era lengua pròpia, vertebradora dera sua identitat. Era Acadèmi ei ua associacion, non pas ua acadèmia, que hè secessionisme lingüistic.

Però, qué a hèt era casa reiau damb era lengua d'Aran? Era sua relacion damb era lengua occitana a estat nula, inexistenta.

En inici der pagina web dera casa reiau trobaratz pestanhes entà accedir a informacion en anglés, catalan, euskera, galhèc e valencian (ua auta inconveniéncia). Cap de referéncia ar occitan.

Respècte der emplec deth catalan eth rei Felip VI ac a hèt en diuèrses ocasions, en bèra entrega de prèmis, en bèra felicitacion... Tanben a emplegat eth galhèc e er euskera, e quan ère princep, tanben er asturian, però jamès er occitan. E er antic rei tanpòc.

Des der an 1974 enquia eth 2017, mès de 40 ans, es reis passauen quauqui dies ar an en Baqueira, esquiant, e jamès-jamès aueren un detalh damb era lengua d'aguest país, l'ignorèren...

Conden qu'eth prumèr an dera creacion dera Fondacion Princep de Girona, en 2009, dempús deth parlament deth princep, en castelhan, un mainatge li preguntèc: "Escota! Coma ei que vòs èster rei de toti es espanhòls e ès incapable d'expressar-te en catalan en Catalonha?" Felipe contestèc: *"lo estoy aprendiendo, el gallego se me da mejor, el euskera es muy difícil..."*

Quan eth rei va enta d'auti lòcs procure de díder ues paraules ena lengua pròpia. Jamès en occitan. Dilhèu ei qu'es autoritats araneses, o es ciuta-

dans aranesi que s'an relacionat damb eth, non l'ac an demanat, coma aqueth mainatge en Girona.

Aguest Rei, Felip VI, s'enorgulhís dera convivéncia de diuèrses lengües en Estat, tot e qu'ena realitat, es sues actuacions contribuïssen a potenciar era distància sociau entre eth castelhan e es autes lengües. En 2014, er an en qu'accedic ara corona, ena sua intervencion ena Assemblada Generau des Nacions Unides en Naua York en seteme de 2014 didec: "Los españoles hemos articulado un Estado de derecho que ampara a todos los ciudadanos y los distintos territorios en su diversidad política, geográfica, cultural y lingüística". Però... a on èm es aranesi?

Eth 25 d'abriu de 2001 eth rei Joan Carles I ena entrega deth Prèmi Cervantes manifestèc que "A nadie se le obligó nunca a hablar en castellano". Aqueth an er Institut d'Estudis Catalans celebrèc es 25 ans dera recuperacion dera Acadèmia; a raïtz des declaracions deth rei decidic de retirar-li era invitacion a participà'i. Entà Manèl Castellet, president deth IEC, ère clar: " [Tot serie mès facil] s'es reis manifestèssen expressions sus er interès de potenciar era lengua e cultura catalanes..., o de qu'es tempsi de persecucion e refús non se repetisquen..., o se manifestèssen era importància qu'a auut era lengua catalana ath long dera sua existéncia, tot açò serie bon entara lengua, entara institucion e entath país; però non ei atau".

A toti se mos an obligat a parlar en castelhan. Ac sabem ben! Era negativa deth IEC, en 2001, siguec un acte de coeréncia, de defensa...

E, tot e era importància que li volem dar ara qualificacion de "reiau" en realitat era distincion ei ua prerrogativa dera casa reiau qu'a concedit a clubs de fotbol (Madrid, Mallorca, Betis...), clubs nautics (Valéncia, Palma...), bères acadèmies (medecina, artistica, RAE...)...

"S'Acadèmi de sa llengo baléà", ei ua entitat que non reconeish era unitat dera lengua catalana, qu'a entre es sues finalitat era fractura dera lengua e dera comunitat lingüistica en tot promòir ua ortografia particulara e sense respècte ara autoritat lingüistica, reconeishuda per tota era

comunitat internacionau. Er Institut d'Estudis Catalans e era Universitat des Isles Baleares an exigit ua rectificacion: "Davant una transgressió tan evident del que estableix la filologia, la història i la jurisdicció que regula la llengua a les Illes Balears, volem expressar el nostre rebuig i la nostra oposició rotunda a la concessió del títol de "reial" a aquesta associació, així com al nom que porta i al seu propòsit de fixar una norma per a la llengua parlada a les Illes Balears". Però, era casa reiau non n'a hèt cas d'aguesta e de moltes autes queishes institucionaus e s'a ratificat ena decision.

Eth President dera Seccion Filologica deth IEC, Nicolau Dols, a matisat: "...el tractament [de reial] que se li atorga a aquesta entitat és com el d'un club de futbol o una confraria. No tenim res a dir sobre l'assumpte".

Donques açò madeish, s'es intervencions dera casa reiau en matèria de lengües der Estat, son com aguesta, dilhèu vau mès que non se fixe ena existéncia der occitan e que continue ignorant-lo. Milhor atau!

Eth IEC e er IEA enes 10 ans dera Acadèmia

26-05-2024

Era setmana passada, eth 17 e 18 de mai se celebrèrem es dètz ans d'existéncia der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Era celebracion se hec en un acte amassa damb era Seccion Filologica der Institut d'Estudis Catalans, eth diuendres pera tarde. Auec un gran nivèu damb intervencions de tres membres deth IEC e dus der IEA-AALO, es dues acadèmies des lengues pròpies de Catalonha, autoritat lingüistica des madeishes.

Er Institut d'Estudis Aranesi ei producte der Estatut d'Autonomia de 2006 que declarèc er occitan, lengua oficiau en Catalonha. Entà desvolopar era oficialitat, en 2010, eth Parlament aprovèc era Lei der occitan e en gèr de 2014, era Generalitat d'acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran publiquèc eth decrèt de creacion dera Acadèmia. D'alavetz ençà era produccion der Institut d'Estudis Aranesi a estat constanta e d'un dimensionat important, quantitativa e qualitativament.

Er Institut d'Estudis Catalans siguec creat en 1907 pera Deputacion de Barcelona presidida per Enric Prat de la Riba. Dempús deth franquisme eth IEC a desvolopat ua accion de recèrca enes sciencies e enes umanitats des mès importantes des tèrres de parla catalana. Dera lengua se'n ocupe era Seccion Filologica, qu'ei composada per mès de 50 membres prestigiosi provenents der estudi e der emplec (literatura, comunicación...) dera lengua catalana.

Eth prumèr President dera Seccion Filologica siguec Antoni Maria Alcover en 1911. Viatgèc per tot eth territori de parla catalana, e mès, damb er objectiu de recuélher totes es paraules dera lengua modèrna e dera lengua antica. Passèc pera Val d'Aran. En Montgarri, recuelhec lexic aranés damb un vesin: " Com l'home ens veu llapis en mà i llibreta oberta, ens demana què volem fer. Com sent que és per escriure les paraules araneses que mos diran, se'n riu, perquè diu ell que l'aranès és tan embuiat que no es pot escriure. Com veu que escrivim les paraules que

mos diu, no se'n pot avenir, i mos pren la llibreta per veure amb quines lletres escrivim. No ho acaba de creure, que allò sien paraules araneses escrites." (Diari de viatges). Alcover ère originari de Mallorca. Ara, 113 ans dempús, un aute Balear, malhorquin tanben, Nicolau Dols, presidís era Seccion Filologica deth IEC e a presidit, amassa damb eth President der IEA-AALO, era trobada des dues Acadèmies.

Relacionat damb era celebracion e coma projècte iniciau dissabte peth maitin se celebrèc ua amassada ordinària dera Seccion Filologica deth IEC. Ramon Sistac qu'ei membre des dues acadèmies proposèc de hèr ua amassada ena Val d'Aran. Siguec era prumèra amassada dera Filologica que se celebrèc ath delà des païsi de parla catalana. I convidèren as Membres dera Acadèmia aranesa a participà'i damb er objectiu de conéisher es projèctes des uns e des auti. Extraordinari! Dempús d'ua excellenta presentacion dera Filologica, Nicolau Dols auferic ara Acadèmia occitana toti es recorsi deth IEC entara ajuda que calgue. Eth president der IEA-AALO, Jèp de Montoya, agraïc era ajuda, tant de besonh, d'ua institucion grana e estructurada. E se rebrembèren es paraules de Jusèp Condò enes que parodiaue ara lengua d'Aran adreçant-se ara lengua catalana: "dà-me era man e atau jamès queirè". Queden luenh aqueri dies enes qu'er aranés ère "tant embolhat que non se podie escríuer".

Era session publica des 10 ans que condèc damb ua bona assisténcia, virèc ath torn de cinc intervencions de molt d'interès. Claudi Balaguer, president dera seccion estandard der IEA-AALO presentèc era interrelacion entre er occitan e eth catalan, Josep Martines, valencian, deth IEC, exposèc era forma modèrna, digital, deth Nau diccionari normatiu dera lengua catalana. Mila Segarra, vicepresidenta dera Filologica, expliquèc aspèctes sus era estandardizacion deth catalan, Ramon Sistac hec ua exposicion sus eth procés de trabalh dera seccion entara estandardizacion e jo madeish podí parlar sus era normativizacion der occitan en Catalonha e sus eth perilh que viuem d'un excés d'influéncia deth francés e un viciós aluenhament deth catalan. Enes Cimalhs que vien profitarè entà transméter aguesta reflexion. Totes es intervencions seràn penjades enes hilats sociaus entà facilitar un maxim aprofitament.

Naturaument qu'enes debats apareishec era reflexion sus era fragilitat der emplec der occitan e eth qüestionament sus se i a un supòrt institucionau e un trebalh sufisent, e se i a un espaci entara esperança. Aguest punt deth debat condèc damb era vision tostemp optimista de Jacme Taupiac argumentant qu'era recuperacion ei tostemp possibla, metent coma exemple er esperanto en tot díder que hè 150 ans aguesta ère ua lengua que sonque existie ena ment de L.L. Zamenhof e qu'ara a dus milions de parlants. Taupiac e Dols, que son dus expèrts esperantistes, compartiren bèth moment particular dera amassada en tot relacionar-se en aguest lengua. Taupiac li didie a Dols: "Nia renkontiĝo estas historia" (aguesta trobada ei istorica).

Era normativizacion der occitan en Catalonha (1era part)
Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan

02-06-2024

(Intervencion ena amassada dera Seccion Filologica deth IEC e der IEA-AALO de 17-5-2024)

Era normativizacion, era determinacion dera norma d'emplec dera lengua, ei segurament era foncion mès socializada d'ua Acadèmia de lengua e era que mès facilament compren era poblacion. Er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a de díder quines paraules s'accentuen, a on cau escríuer era "h", quan cau emplegar eth trèma... son subertot qüestions referides ara escritura, però tanben incorpòre aspèctes relacionats damb era prononciacion dera lengua, era fonetica...

Era elaboracion de normatives referides ara lengua occitana ven de luenh, de hè cents d'ans. En aqueri tempsi era lengua ère eth resultat dera transformacion deth latin. Eth producte ère considerat ua lengua degradada, corrupta, sense qualitat, que s'auie degenerat per emplec sociau. Es hèts d'aqueres epòques non son clars, son plens de dobtes... non i auie consciéncia d'ua naua lengua; e es podèrs sabien que se se volien relacionar damb eth pòble, de forma coerenta, auien d'estructurar era comunicacion. En aqueth contèxte sorgic eth fenomen des Trobadors, que s'expandic per tota Occitània e mès enlà. Aguest mes de mai a hèt 700 ans d'aqueri prumèrs Jòcs Floraus en Tolosa. Entà ordenar era lengua, sorgiren tractats de referéncia. Eth prumèr, "Razos de trobar" sus era forma d'elaborar poèmes. Ei atribuït a Ramon Vidal de Besalú, un catalan, que volie hèr conéisher era normativa dera lengua occitana a "cels que no la sabon" e a "cels qe la sabon drecha". Son es començaments deth sègle XIII. Tanben cau considerar eth manuau "Donatz proensals" deth trobador Uc Faidit o Uc de Sant Circ dera prumèra mitat deth sègle XIII o es "Regles de trobar" de Jofre de Foixà de finaus deth XIII. E "Es Leys d'amors", ena prumèra mitat deth sègle XIV, un tractat de normativa dera lengua des trobadors, es poèmes des quaus mòstren ua coeréncia normativa.

Damb anades e vengudes ad aqueres normatives mos plaçam ena epòca de Frederic Mistral, que dobtèc ena normativa qu'auie d'emplegar, mès en un procés de socializacion e condicionat subertot peth sòn amic Roumanilha, reconeishec es formes classiques però damb veneracion ara lengua francesa e a França. S'inspirèren en Antoine Fabre d'Olivet qu'enes començaments deth XIX, ja proposaue ua normativa unica entà tot eth territòri. Aguesti autors adoptèren ua normativa tradicionau però la voleren que siguesse facilament emplegabla per un francés e la transformèren en ua normativa pròpia: ère era norma dera edat mieja damb adaptacions franceses. Tot aqueth moviment ath torn de Mistral ère eth Felibritge e gaudic d'ua grana expansion.

En aute costat d'Occitània diuèrses organizacions coma era escòla Mondina de Tolosa e era escòla Gaston Febús en Bearn e en Bigorra, damb personalitats destacades coma Simin Palai e Miquèu de Camelat, assomiren era madeisha teoria e instaurèren era normativa deth Felibritge, pr'amor que segontes es autors ei era que milhor permet era expression dera anma; es sues escòles responeren ath principi de subordinacion ath francés. A pròp dera Val d'Aran era Escòlo deras Pireneós, fundada per Bernat Sarrieu, seguie aguesti principis felibres.

Sarrieu auec ua notabla influéncia enes escritors aranesi de començament deth sègle XX. Era Escòlo deras Pireneós, creada en 1905, disposaue d'ua estructura, de publicacions... e d'açò se'n beneficièren es literats aranesi. Eth prumèr d'eri siguec Jusèp Sandaran, en tot publicar era sua prumèra òbra en 1907 (publicada un an abans en ua revista catalana). Aqueth prumèr poèma siguec corregit personaument per Bernat Sarrieu e merquèc ues formes, ua normativa de componentes felibrenques. Sarrieu predicaue, en diuèrsi articles, escrits en francés, que calie ua normativa unica, fondamentada ena lengua classica, dera edat mieja, entà tota Occitània, però escriuie damb normativa felibre.

Era normativa felibre amassa damb influéncies dera norma castelhana e catalana conformauen era norma imprecisa de Sandaran e era forma d'escríuer ena Val d'Aran, damb adaptacionss molt intuitives, que s'alon-

guec enquiàs ans 80 deth sègle xx. Entretant per tota Occitània auien sorgit contestacions as formes felibres. Per tot eth languedoc e damb expressions en Gasconha e en Provença es escritors que renonciauen as principis felibres e predicauen ua normativa fondamentada en aqueres prumères gramatiques des autors dera edat mieja s'anauen multiplicant. Tot aqueth moviment desboquèc ena Gramatica Occitana, òbra de Loís Alibèrt, publicada en Catalonha en 1935, que siguec era referéncia mès estenuda enes següents ans e enquiàs nòsti dies. Alibèrt, farmaceutic de profession, ère en contacte damb Pompeu Fabra e damb es patricis catalans. Aquera forma d'escríuer se denominèc "classica" pr'amor que se fondamentaue enes classics medievaus. Però en Aran aqueri cambiaments non auien arribat.

Era normativizacion der occitan en Catalonha (2ona part)
Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan

09-06-2024

(Intervencion ena amassada dera Seccion Filologica deth IEC e der IEA-AALO de 17-5-2024)

Pendent es començaments deth sègle xx per tota Occitània s'anaue contestant era forma felibrenca dera lengua. Se gestauen formes basades enes normatives dera edat mieja. Alibèrt, damb era Gramatica, n'acabèc siguent eth referent.

Era fòrta relacion der occitan e deth catalan portèc a Alibèrt a assegurar qu'èren era madeisha lengua. En Catalonha aguestes afirmacions venguien reforçades pera societat deth moment. Enes escòles es mainatges aprenguien qu'eth catalan ère ua varianta dera lengua d'òc ath cant deth lemosin, eth gascon, eth lenguadocian e eth provençal. En 1907 era *Gramàtica Pedagògica de la Llengua Catalana*, de supòrt institucionau e manuau de referéncia, afirmaue qu'era lengua d'òc includie eth catalan; eth Primer Congrés de la Llengua Catalana de 1906 auie, entre es sues imatges, coma mapa lingüistic centrau er espaci occitanocatalan. Catalan e occitan èren era madeisha lengua.

Aqueth plantejament d'ua soleta lengua siguec contestat des de Catalonha en 1934 per Pompeu Fabra, Pere Coromines, Joan Coromines, Aramon i Serra e d'auti en document "Desviacions en els conceptes de Llengua i Pàtria", qu'acabèc entà tostemp damb era unitat. Alibèrt insistie de qu'aguestes dues lengües formen part d'un madeish contèxte. Ac explicaue Joan Coromines: "hi ha una semblança pregona, molt més gran certament que amb cap altra llengua de la família [romànica], entre el català i la llengua d'òc... Podríem dir que ... [són llengües bessones]". Alibèrt plantejaue era existéncia d'un espaci "occitanocatalan" ath que denominaue "occitano-romanic", e qu'ocupe ua plaça territoriau entre er "ibero-romanic" e eth "galo-romanic". Aguest espaci siguec defensat per estudiosi coma Pèire Bèc, però era fòrça ideologica des estats e era

orientacion interessada des recorsi universitaris forcèc ara marginacion d'aguest concèpte. Ei plan per açò qu'era amassada des autoritats dera lengua catalana (IEC) e dera lengua occitana (IEA-AALO), ena Val d'Aran, eth 17 de mai de 2024, a un sentit especiau entà rebrembar qu'aguesta unitat, aguest bessoatge, non s'aurie auut de desbrembar jamès.

Alibèrt escriuie: "L'obra de renaissença ... demora a netejar nostra lenga dels gallicismes que se son substituits als mots indigenas. Lor remplaçament deu se far per manleu d'en primier als autres parlars languedocians, en segond loc als autres dialectes occitans, catalàn comprés, e d'en darrier a la lenga anciana". Eth posicionament d'Alibèrt ei motor e principi der Institut d'Estudis Aranesi; eth catalan ei referéncia.

En aqueri començaments deth xx se creaue e consolidaue er Institut d'Estudis Catalans que siguec decisiu entà orientar es non pòques problematiques qu'auec de víuer era lengua catalana. Seguint eth modèl der Institut d'Estudis Catalans, sense supòrt institucionau, en Occitània, un grop de lingüistes sensibles, en 1945, fondèc er Institut d'Estudis Occitans (IEO). Aguesta associacion auie entre d'autes finalitats eth prètzhèt dera normativizacion dera lengua occitana en tot seguir es principis de Loís Alibèrt. Era expansion dera norma que realizèc er Institut d'Estudis Occitans siguec significativa, però a finaus des ans 70 patic ua fractura. Un sector defensaue era priorizacion dera movilizacion e d'accions de reivindicacion dera institucion e er aute sector defensaue eth papèr d'estructura d'estudi e de normativizacion. Era fractura produïc qu'aguest segon sector abandonèsse era organización e er Institut d'Estudis Occitans deishèc d'èster era referéncia normativa.

Entretant, mentres ena Occitània francesa progressaue eth moviment pera norma classica, ena Val d'Aran s'auie consolidat era forma felibrenca dera lengua, s'escriuie damb era forma dera Escolo des Pirenéos afectada pes influéncies catalanes e castelhanes. Casimiro Ademà Mora, autor deth prumèr tractat metodic e sistematic de gramatica der aranés ("Estudio sobre el dialecto aranés"-1966), ac explicaue atau: "L'ortografia es basava en la castellana, si bé s'hi introduïen algunes grafies catala-

nes... Pel març del 1978 el *Petit Missau Aranés...* introduí algunes grafies emprades per l'IEO i per l'Escolo deras Pirenéos". Ère ua barreja, non i auie ua línia clara...

E quan Catalonha recuperèc eth sòn autogovèrn, a finaus des ans 70 deth sègle passat, promoiguec era reconeishença dera occitanitat d'Aran, possèc era promocion dera sua lengua e comencèc pera oficializacion d'ua normativa lingüistica fondamentada enes principis d'Alibèrt e enes normes der Institut d'Estudis Occitans. Aqueres normes assegurauen ua interrelacion damb era rèsta deth territòri lingüistic, qu'auie espandit era norma d'Alibèrt e der IEO per tota Occitània. Des d'alavetz era escòla e es activitats culturaus an assegurat era existéncia d'ua norma unica e consolidada en territòri aranés e en tota Catalonha.

Era normativizacion der occitan en Catalonha (3au part)
Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan

16-06-2024

(Intervencion ena amassada dera Seccion Filologica deth IEC e der IEA-AALO de 17-5-2024)

Er Estatut d'Autonomia de Catalonha deth 2006, convertic er occitan en lengua oficiau en Catalonha e en aplicación dera normativa, en 2014, ara hè dètz ans, se creèc era *Acadèmia dera lengua occitana*. D'alavetz ença era Acadèmia a desvolopat diuèrses accions, publicacions normatives: eth diccionari, era gramatica...

Ena analisi dera determinacion dera norma occitana mos trobam soent damb un paradigma: era referéncia ara lengua catalana ei considerada coma ua contrarietat. S'an ignorat es ensenhaments d'Alibèrt e des classics e s'an assomit propòstes profranceses o sonque anticatalanes.

Ena Occitània deth costat francés s'an mantengut, d'una forma fòrça majoritària es propòstes alibertines; però s'an afrancesat un pialèr. An sorgit diuèrses estructures qu'an mantengut es referéncies der Institut d'Estudis Occitans, damb bères excepcions. Es literats, es ensenhants e es estudiosi an produït documentacions, gramatiques, diccionaris... qu'an ajudat a consolidar era normativa classica. Però era poténcia dera lengua francesa a hèt que totes es òbres n'agen malheus, propòstes lexiques que s'an referenciat ath francés e s'a generat un aluenhament deth catalan.

Pendent mès de trenta ans de normativizacion der occitan en Catalonha es referéncies dera Occitània francesa an portat a generar solucions profranceses ena varianta aranesa, que non auien existit jamès. Es creadors aranesi e catalans qu'emplegauen er occitan acodien as produccions dera rèsta d'Occitània entà solucionar es sòns dobtes lingüistics, actuacion plan corrècta; però atau, consolidauen eth vici d'apropar-se a solucions profranceses, en tot húger des recorsi qu'oferie eth catalan. Açò a generat, en fòrça mieis, er emplec dera paraula "catalanisme" entà referir-se

a formes a evitar , en tot apropar-mos as produccions que partissen des influéncies deth francés. "Catalanisme", a estat detectat coma ua decision negativa. Aguest vici ja auie estat prevengut per Alibèrt, però s'i a queigut. E s'era varianta aranesa dera lengua ère qu'era qu'auie mantengut un aluenhament mès clar d'aguesta deformacion, era que mantenguie ua distància mès prononciada deth francés, es darrèrs ans deth sègle XX, l'an orientat en aguesta negativa direccion.

Metegam bèth exemple entà compréner tot açò: en catalan escriuem *bres, dansa, tros, pessigar, tassa...* e en occitan, suposadament amparats ena etimologia, escriuem *breç, dança, troç, pecigar, taça...* Se cree ua distància damb eth catalan...

Subscríuem era clara opinion *de Jacme Taupiac, Membre* dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana:* "La solucion rasonabla que deueriá prepausar l'organisme encargat de la nòrma deueriá èsser de tornar lo mai possible a l'unitat occitano-catalana." I èm d'acòrd. era solocion ei qu'era Acadèmia determine que "lo fonema */s/* se pot escriure en occitan siá confòrmament a la grafia mai socializada actualament (*lo breç, la dança, pecigar, lo troç, la taça*, etc), siá a la catalana (*lo bres, la dansa, pessigar, lo tròs, la tassa*, etc)" E Taupiac continue "[...] Lo mai sovent, l'occitanografe (es a dire la persona qu'escriu en occitan) a pas res d'un etimologista professional: a pas la mendre idèa del mot latin qu'es l'etime del mot occitan e que justifica tal o tal grafema. Dins aquel cas, lo sol critèri important per el es: una norma clara e fixa (que, sustot, càmbie pas!). Que Pompeu Fabra aja o aja pas *agut rason* de codificar las grafias *bres, dansa e tros*, puslèu que *breç, dança e troç*, segon la *bona etimologia* aquò deuriá pas aver cap d'importància". En 1937 en segon volum dera Gramatica Occitana, qu'incorpòre un vocabulari ortografic, Alibert escriuie *bres, dansa, tassa...* coma en catalan. Alibèrt moric en 1959. Eth *Dictionnaire Occitan-Français* que gessec en 1966 coneishut coma eth *Diccionari d'Alibèrt*, met *breç, dança, taça...* Auie estat reformat e acabat per un corrop de persones, e non pas per Alibèrt, que son es responsables d'aguesti cambiaments e qu'analizaram en un aute Cimalh. Aué en dia ja non quede cap de diccionari des considerats coma fiables e referenciaus que contengue "bres,

dansa...". Taupiac seguís "Mas lo fach es que, pels mots d'aquela mena, dins l'immensa majoritat des cases aviam l'unitat occitano-catalana en 1935 e qu'avem pas mai despuei lo paure Dictionnaire occitan de 1966. Es pas gaire gloriós qu'al nom d'una *semblajustificacion* etimologica en realitat completament bufeca, nos calga escriure *dança*, quand en provençal mistralenc s'escriu la danso, en francés la danse e en catalan la dansa."

Er emplec de formes dobles ei fòrça corrent en lengues damb mès parlants e mès consolidades qu'era nòsta. Calerie qu'er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* recuperèsse es formes alibertines en tot passar pera acceptacion de formes dobles. Ath cap deth temps se regularizarie.

Era normativizacion der occitan en Catalonha (4au part)
Istòria d'un vici normatiu contra eth catalan

23-06-2024

(Intervencion ena amassada dera Seccion Filologica deth IEC e der IEA-AALO de 17-5-2024)

Alibèrt ja mos avertie dera actitud de cèrti anticatalans entre es occitans e der antioccitanisme entre es catalans: "[...] Cal deplorar que lo religament de l'Occitanisme al Catalanisme aja trobat tant del vostre costat coma del nostre de malvolents e d'opausants. Els parlars *occitano-romans* son netament distints dels parlars *ibero-romans* e dels parlars *gallo-romans*. Constituïsson un grop intermediari e son l'instrument d'una cultura independenta e originala[...] Quand vos seretz del tot desempetegats dels castelhanismes e nosautres dels gallicismes, nostra frairetat serà manifesta als mai orbs [...] L'unitat [occitanocatalana] deu s'afirmar per dessus las frontieras estatalas per una comunitat de lenga, de cultura e de civilizacion."

Er espaci occitano-romanic non a era sufisenta preséncia. Es universitats que responen a critèris e imposicions estataus, qu'an ena lengua ua preocupacion professionau, an contribuït a ignorar aguest espaci occitano-romanic e a implantar es dus espacis gallo-roman e ibero-roman. Se s'ignòre er espaci occitano-romanic e s'intègre eth catalan en ua des autes dues propòstes, era galla o era ibera, er occitan quede desplaçat, e eth catalan...

Un aute exemple sus er apropament der occitan as formes franceses en tot negar era catalanitat la trobam ena paraula "grèva". "Grèva" ven dera "grève" francesa e deth latin "grava". "Graua" ei eth nòm en occitan aranés des pèires mès grosses qu'eth sable, que se trapen ath cant des rius e dera mar. En sègle XIX es obrèrs de París que cercauen trabalh se trapauen, ath cant deth Sena, ena plaça dera "Grève", nòm que li venguie dat pera "graua" deth riu. Es empresaris les anauen a cercar en aquera plaça entà oferir-les trabalh. Èster en "grèva" significaue cercar trabalh.

Aqueth sentit a anat transformant-se en ua expression que signifique "protestar en tot arturar collectivament de trabalhar". "Grèva" ei socialitzada ena varianta aranesa tot e que non mos apòrte eth sens propiament aranés e mos apròpe ar afrancesament dera lengua, qu'a un efècte negatiu entara sua superviuença.

Un aute mot relacionat ei "èster en caumatge", que tanben la trobam en bèth vocabulari occitan. Ei un malheu de "être au chômage" francés. "Caumatge" ven deth latin e deth grec *kauma* e servís entà indicar ua grana calor, massa fòrta entà poder trabalhar, subertot ena agricultura. Enes caloroses ores es pagesi "caumauen". D'aquiu en gesserà era extension a èster sense trabalhar. Tot e qu'era nuança d'*èster en cauma* a un sentit de forçament, mès que non pas de protèsta, en ocasions l'auem vista emplegada, de manèra incorrècta, damb eth sens d'enfrontament as condicions de trabalh. Cap d'aguestes dues paraules, *cauma* e *grèva*, mos servissen tà indicar er arturament volontari.

Per contra en catalan i a era paraula "vaga", entà mostrar aqueth estat d'inactivitat, d'inaccion voluda, damb un cèrt sentit d'activisme, de manifestacion... En aranés emplegar era paraula "vaga" en lòc dera afrancesada "grèva" mos aluenharà dera glotofagia deth nòrd e mos aproparà ath nòste encastre culturau occitanocatalan. A mès quedarà reforçat en aquera frasa socialitzada, encara viua, ena Val d'Aran, "non te vague...", que tant soent emplegam entà referir-mos ara disponibilitat de temps. A tot eth sentit emplegar era paraula "vaga" entà ua accion d'arturament volontari e de protèsta.

Rebrembam es paraules de Robert Lafont en tot dar anims ath retrobament d'Occitània e Catalonha: "Germanor trencada, es clar, per l'espessor dels segles on han viscut tan separades com estacades a dos mons diferents. De manera que, anar de l'una a l'altra, essencialment en el maneig del lexic, es remuntar el temps d'alienació, espanyola d'una banda, francesa de l'altra... reconéixer la presència de França i d'Espanya sobre la vida de les bessones. Reconeixement que ès en si una desalienació, encara que no tinguem la paraula comuna per a remeiar-ho. Establir

una comunicació entre les nostres llengües serà potser en el futur retrobar-la, inventar-la, aqueixa paraula comuna. Ara és tenir-la en compte... per construïr un deler comú de convivència."

Era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a de profitar dera trobada, retrobament, damb era *Seccion Filologica deth IEC* entà reforçar aqueth principi d'Alibèrt, de priorizar era lengua catalana, quan non se an es referéncies clares ena lengua occitana, entara determinacion dera sua normativa. Aguesta orientacion ja s'auie mercat enes principis directius que prenec, per unanimitat, era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* eth 8 de juriòl 2016: "Qu'era lengua occitana e era lengua catalana partissen d'ua madeisha comunitat culturau e qu'en procès definitòri dera lengua occitana cau auer en compde e priorizar eth vesiatge damb era lengua catalana, en tot preservar era pròpria."

M'estimi mès de parlar de...

30-06-2024

Ja hè dies que me demanen que hèsca un Cimalh entà explicar qu'eth Conselh Generau d'Aran, enes campanhes de torisme, non emplegue er occitan, non le da a conéisher, però... francament, de moment non m'apetís.

M'estimí mès d'explicar causes que dilhèu an passat un shinhau desapercebudes, hètes per privats, per individus, e que son eth testimòni, que maugrat tot, maugrat era desvaloracion, eth mensprètz, de cèrtes institucions, er occitan en Catalonha ges endeuant.

Deth 18 ath 21 d'abriu er Institut deth Teatre, en Barcelona, presentèc, coma resultat des practiques des alumnes de quatau cors d'interpretacion e escenografia dera Escòla Superiora d'Art Dramatic, era òbra "Dejós deth bòsc", inspirada en "Es tres germanes" d'Anton Txékhov. Ei ua interpretacion liura. Era ambientacion en Catalonha se hè adaptant era ruralitat a un pòble dera Val d'Aran, e naturaument es germanes e es actors d'aqueth pòble parlen en occitan. Era òbra parle occitan.

Me calerie parlar dera manca d'emplec der occitan per bèra institucion publica, però m'estimi mès de hèr difusion de qu'era Societat Catalana d'Istòria dera Medecina a entregat eth Prèmi Lluís Comenge i Ferrer ara milhor comunicacion a "Es lheuadores dera Val d'Aran 1669-1955. Ajudar a nèisher e ajudar a pujar tath cèu" de Joan Carles Riera Socasau. Eth trabalh sus es lheuadores araneses ère integrament en occitan-aranés. Era preséncia der occitan enes actes mès importants ei possible. Sonque cau vole'c.

M'estimi mès de parlar qu'era Editoriau Alpina a publicat un conde infantil en occitan-aranés que se titole "Pui, eth poric de paom, a un messatge entà tu". A trauès deth conde, Pui explique as lectors es perilhs damb que se pòden trapar ena montanha.

Me cau parlar des mancances lingüistiques ena promocion toristica aranesa, de que s'ignòre era lengua pròpia, però aué m'estimi mès de parlar de qu'er Ajuntament d'Aitona amassa damb era Deputacion de Lhèida a hèt un itinerari guidat damb plafons en carrèr sus era preséncia de Robert Capa (dus fotografs corresponsals de guèrra) en Aitona en 1938. Enes plafons i e tota era explicacion en occitan-aranés. E açò tanben ei ua campanha toristica encara que non sigue ena Val d'Aran. Er occitan ei ua lengua de Catalonha.

M'estimi mès de parlar de que Marc Renau Meier, music, que publique era colleccion de libres *Cançons entà orquesta*, de carácter pedagogic, damb era editoriau DINSIC, en cada ua des sues publicacions (ja en pòrte cinc), introduís eth prefaci dera òbra en occitan-aranés.

M'estimi mès de rebrembar qu'entre es trabalhs de recerca de Bachelierat der Institut d'Aran s'an presentat dètz trabalhs escrits en occitan-aranés, damb un bon nivèu e que dus d'eri an estat objècte d'un prèmi universitari.

M'estimi mès de parlar de qu'eth bulletin deth Pirineu-Prepirineu dera Institucion Catalana d'Istòria Naturau, er editor deth quau ei Pere-Miquel Parés, autor d'ua monografia sus era oelha aranesa publicada per IEA-AALO, includís articles tecnics en occitan-aranés.

M'estimi mès de rebrembar qu'era Associacion d'Amics dera Seu Velha de Lhèida publiquèc en deseme de 2023 eth conde "Eth sentinèla deth nòste caminar" en occitan-aranés.

E abans que parlar dera manca der occitan enes campanhes toristiques dera Val d'Aran m'estimi mès d'explicar qu'eth Centre Català de Luxemborg va a publicar un conde sus era legenda de Sant Jòrdi en occitan-aranés.

M'estimi mès de parlar qu'eth Centre Excursionista de Catalonha a hèt un concors de microrelats en occitan-aranés, damb boni trabalhs entre es qu'an resultat premiats Ferriol Macip, Meritxell Virgili e Cristina Enseñat.

M'estimi mès d'explicar qu'eth passat dia 21 de març, *dia mondiau dera poesia*, Raquel Sans era periodista de TV3, liegec en dirècte un poèma de Vicent Andrés Estellés. Ena Seu d'Urgelh eth madeish dia, Marian Lamolla, vesia de La Seu, en un acte public, liegec eth madeish poèma adaptat ar occitan aranés

M'estimi mès d'explicar qu'eth passat dia 19 de junh mès de 40 mainatges de prumèr dera ESO der Institut Morelló d'Esterri d'Anèu e es de sisè de primària dera Escòla La Closa deth madeish pòble assistiren ara inauguracion dera exposicion "Aranés. Era Occitan de Catalonha" que se realizèc ena Casa Gassia, sedença der Ecomuseu des Vals d'Aneu, e que seguiren tota era explicacion en occitan, assegurant qu'aueren ua perfècta comprenença.

M'estimi mès de parlar de qu'era Deputacion de Valéncia premanís imatges sus fruts secs en diuèrses lengües der Estat e i incorpòre, naturaument, er occitan-aranés.

M'estimi mès de rebrembar qu'era revista Garona-Nogueres, dera editorial Gavarres, incorpòre articles en occitan-aranés.

M'estimi mès de condar que des der Orfeó Català de Mèxic organizen un concors de condes en que se pòt participar en lengua occitana.

M'estimi mès de destacar qu'eth diari La Mañana des de hè un mes a ua doble pagina setmanau en occitan-aranés.

Non m'apetís de parlar de mancances ena promocion deth torisme dera Val d'Aran; aué va de positivitats.

Er occitan en Catalonha

07-07-2024

Es trabalhs universitaris abonden e tòquen quinsevolh encastre dera vida. Era lengua d'Aran gaudís de fòrça recerca que tot soent mos quede desconeishuda. Actuaument Fanni Korpics estudianta de doctorat dera Universitat deth Servici Public en Budapest, Ongria, estudie es efèctes dera regionalizacion administrativa en comunitats minoritàries coma era Val d'Aran. A realizat un bon numèro d'entrevistes entà analizar coma era politica lingüistica e educativa adreçada influís ena vitalitat lingüistica der aranés.

Hè uns dies parlèrem en aguesta madeisha seccion deth bon trabalh qu'està hent Camille Marvin, antropologa nordamericana (Texas) damb eth doctorat sus "Política lingüística de lengües minorizades e eth ben-estar: eth cas des comunitats escolars araneses".

Hè uns ans, en 2016, Grínina Elena, Doctora en Filologia deth departament d'Espanhòl dera Universitat Mgimo de Moscú, publiquèc un article titolat "Las Batallas Lingüisticas de Aran". Planteje ua vision critica sus eth multiculturalisme ena Union Europea, ath temps que desvolope ua vision sus era luta der occitan dera Val d'Aran pera sua superviuença.

Mar Font Martí, en trabalh de finau de grad en Filologia Catalana e Estudis Occitans dera Universitat de Lhèida exposèc ua "Primera descripció de l'occità d'Era Barta d'Arribèra, aproximació filologica a alguns aspectes fonetics i lexicals del gascó comengés".

Cau testimoniar que d'estudis sus era lengua d'Aran n'i a per tot eth mon e toti son profitables.

Servisque açò coma introduccion a un estudi que se hec ja hè quauqui ans e que non a recebut era difusion que mereishie en mon der politica lingüistica dera lengua d'Aran.

En cors 2015-16 Marcèl Fernández Roca hec eth trabalh de finau de grad de Filologia Romanica dera Universitat de Barcelona damb títol "Usatges

lingüistics des aranesi occitanoparlants emigradi en Catalonha". Ei un trabalh a auer en compde quan valoram era situacion der occitan en Catalonha. Tot soent, desbrembam qu'er occitan ei ua lengua de Catalonha, hèta oficiau en 2006, e mos circonscriuem ara sua situacion ena Val d'Aran que ven fòrça condicionada per èster un país pòc poblat, que viu moviments migratòris molt importants (es joeni se'n van e en vien d'auti), sense era atencion institucionau que calerie... Era petitesa, es moviments migratòris e ua Occitània lingüistica, der aute costat dera frontèra, damb ua situacion molt dificila, hèn qu'era lengua d'Aran, age perspectives limitades.

Mos cau cambiar eth paradigma e valorar era situacion sociolingüistica der occitan ath nivèu de tota Catalonha, e ei aciu a on eth trabalh de Marcèl Fernández a sentit e en calerie ua actualizacion.

Cau descorbir coma viuen era lengua es aranesi occitanoparlants que non demoren ena Val d'Aran, però òc en territòri a on era lengua ei oficiau.

Veigam quauqu'uns des sòns resultats. Mès de 800 persones en Catalonha, ath delà d'Aran, an er occitan-aranés coma lengua abituau. Er estudi se hec sus 62 persones que responguèren era enquesta, era mitat residien en Barcelona e era rèsta en diuèrsi municipis de Catalonha (9 en Lhèida). Eth 80 % des persones hège mès de tres ans que residien ath delà d'Aran. Eth 50 % èren dehòra d'Aran per motius laboraus. Era rèsta per família, estudis... Era enquesta ère dirigida a occitanoparlants e maugrat açò sonque eth 72 % des enquestats responen qu'era sua lengua ei er occitan aranés.

En demanar quina lengua parlen ena familia, responen que damb es pares majoritariament er occitan-aranés, però damb era parelha era lengua dominanta ei eth catalan e en segon tèrme eth castelhan. Damb eth companh o companha non an socializat era lengua, però era majoria reconeishen qu'en cas de qu'era parelha non sigue occitanoparlant, au mens, l'an aprés, e eth 55 % asseguren que damb es hilhs parlen aranés e

eth 92 % les apuntarie a un cors d'occitan-aranés. Eth 60 % volerie qu'er occitan-aranés auesse mès preséncia ena vida sociau de Catalonha. Eth 65 % ditz que consomís mieis de comunicación en occitan, e que'n caleri-en mès.

Marcèl Fernández reconeish qu'encara qu'es resultats dera enquèsta, non pòden èster consideradi scientifics pera manca de recorsi, ne po-dem extrèir diuèrses conclusions: era relacion qu'an es occitanoparlants damb er aranés un viatge dehòra d'Aran ei fòrça positiu, lèu toti consi-dèren qu'a ua importància nauta entada eri e tanben qu'ei ua lengua en situacion de perilh. Ua majoria considère que non an es madeishi drets qu'es catalanoparlants e es castelhanoparlants e qu'açò calerie revertí'c.

Concludís Marcèl Fernández qu'ara administracion li calerie responsa-bilizar-se d'aguesta situacion, realizar es estudis apertienti e ajudar es occitanoparlants que volguen víuer en aguesta lengua en Catalonha: des de recorsi entàs hilhs enquia poder escuélher era lengua de comunicaci-on damb era administracion.

Eth trabalh en occitan-aranés forme part deth petit conjunt d'estudis hèti en aguesta lengua ena Universitat de Barcelona e ena Catalonha universitària.

Traductor de Google

14-07-2024

Des de hè quauqui dies eth traductor de Google admet era lengua occitana. Ua grana hita! Ara a 243 lengües que se pòden traduïr des ues as autes. Ei un des auanci tecnics mès importants entara preservacion dera lengua nòsta. Ara ei possible de traduïr des der occitan e entar occitan lengües coma eth croata, eth maltés, eth tamil, er euskera, eth wólof, eth vietnamita... lengües des que jamès auem entenut a parlar coma eth kiga (Uganda, 1'6 milions), o eth mizo (India, 500 mil)... Eth reconeishement e era operativitat der occitan a passat a un estadi superior.

Però auem dues qüestions: quina varianta e quina qualitat de lengua a introduït Google e qué passe damb era varianta aranesa der occitan?

Entà avalorar era varianta der occitan distinguim entre era lengua de gessuda e era d'arribada. Coma lengua de gessuda, eth traductor de Google, compren e permet er emplec de diuèrses variantes. S'entratz un tèxte ena varianta aranesa, eth traductor l'enten perfectament e podetz traduïr a quinsevolh des autes 242 lengues. Incredible!, der aranés ath tibetan, per méter un exemple, e era qualitat ei era madeisha que se traduïm deth castelhan ath tibetan. Rebrembi qu'en 2012 sigui testimòni e intervenguí en ua captacion importanta de tèxtes en occitan-aranés per part d'ua empresa vincolada a Google e aquerò me ramplic dera illusion de pensar que non tardaríem en veir ua aplicación damb era nòsta varianta. E certament ara, l'auem coma lengua d'entrada. Se seguim trabalhant, e promoiguent, l'auram tanben coma lengua d'arribada.

Coma lengua resultat, Google emplegue ua varianta de basa lenguadociana, pr'amor qu'ei era varianta mès emplegada ena actualitat, a mès d'èster era mès centrau ena distribucion geografica e aquera que d'ua forma mès generau ei acceptada pera major part des lingüistes coma referéncia entà totes es demès. A auut grana importància era Wikipedia en occitan lenguadocian qu'ena actualitat compde damb lèu 90.000 articles e pròp de 50.000 contributors des qu'ua centea son fòrça actius. Google

emplegue es tecniques mès actuaus, coneishudes coma de traduccion automatica neuronal, que substituïssen es tecniques antigues de base estadistica o basades en exemples. Eth sistèma seguirà trabalhant, ath delà d'ara, e de forma automatica anarà corregint es errors. Era qualitat dera lengua ei fòrça bona; complís basicament es critèris der estandard que definís era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*. Vam ben!

E, auem entrat ena corsa der aprofitament de d'autes foncions de Google Translate, que s'apliquen en d'autes lengües: traduccion de votz, traduccion manuscrita, transcripcion... I a, per part de Google, tot un trabalh d'estructuracion lingüistica: an es tèxtes, Wikipedia entre d'auti, però tanben an era consulta e trabalh de professionaus hèta de forma discrèta, però lo mès complèta possible. Es contractes as professionaus, as entenuts, arriben des des lòcs mès remòts dera planeta: des de Russia, Filipines, Sudafrica... Es que les contacten an boni coneishements d'occitan. Ei era globalizacion.

E mos tòque rebrembar es traductors automatics ar/der occitan qu'existissen ena actualitat e qu'an significat ua grana contribucion enquia ara tot e que segurament quedaràn desplaças per aguest de Google. Eth prumèr siguec eth traductor catalan-occitan estandard, castelhan-occitan estandard possat pera Generalitat de Catalonha (e peth Conselh Generau d'Aran) e pera Universitat d'Alacant en 2008 (hè 16 ans), basat en ua plataforma de còdi dubèrt, estructurat per Apertium, que tanben hec eth traductor ara varianta aranesa. Hè un an e miei eth traductor de francés-occitan deth *Congrès permanent dera lenga occitana* se somèc ad aguestes aportacions en tot qu'auferís, a mès der occitan de basa lenguadociana, eth de basa gascona. D'autes empreses e estructures an hèt d'autes propòstes basades en aqueth prumèr traductor, o an aportat milhores e alternatives.

E era varianta aranesa, ena gessuda? Tà quan? Coma qu'era nòsta petitesa non da entà poder auer un volum important de tèxtes, o sufisent, ei facil de pensar que mos calerà seguir demorant. Non cau pensar que per hèt de que ja s'a penjat era gessuda ena version occitana estandard

(de lengua basa lenguadociana), era aranesa a de quedar desplaçada. Era varianta occitan-aranés ei era mès importanta de Catalonha e tanben der Estat e Google ja a dat mòstres de poder publicar era aplicación entà variantes dialectaus diuèrses: a penjat tres variacions de chinés, dues de panyabi, dues de portugués (deth Brasil e de Portugal), dues de kord, dues de pèrsa... Google Translate ja compren er aranés, e la compren ben. Ara cau que s'i exprèsse. Peth moment mos calerà emplegar es traductors deth catalan e deth castelhan ara varianta occitan-aranés que ja existissen e qu'era Generalitat de Catalonha e er Estat Espanhòl, damb collaboracion dera Universitat d'Alacant e diuèrses empreses estan milhorant. Mos cònste que ja i trabalhen e qu'en brèu gaudiram d'aguestes aplicacions.

Era incertesa deth PSC-PSOE respècte ar occitan

21-07-2024

Eth passat 17 de Junh, en Bossòst, i auec un collòqui sus era lengua e era identitat occitanes, en encastre dera Hèsta d'Aran Populara, organizada per Periferia Culturau. S'analizèc era situacion der aranés, e der occitan en generau, e i auec ua conclusion clara: er estat der aranés non ei bon e era relacion entre es dues institucions referenciaus en Aran, *Acadèmia aranesa dera lengua occitana e Conselh Generau d'Aran*, cau milhorar-la: talament coma ei ara non ei bon entath futur dera lengua. Enes conclusions eth podcast País Invisible ac a clar: "I a manca de dialòg entre era administracion e es scientifics; i a ua paret enmiei..., eth Conselh Generau d'Aran, ignòre er Institut d'Estudis Aranesi, e açò cause ua confusion. Peth futur dera lengua, an de comprener-se"

Er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* siguec creat en gèr 2014 per miei d'un decrèt dera Generalitat de Catalonha, d'acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran, e en compliment dera Lei der occitan, entà èster era autoritat sus era lengua occitana en Catalonha, talament coma er Institut d'Estudis Catalans ei autoritat sus era lengua catalana. Era autoritat s'exercís e s'an elaborat un pialèr de documents normatius que definisssen era lengua occitana en Catalonha, a mès de fòrça d'auti documents de literatura, istòria, lingüistica...

Entre eth Conselh Generau d'Aran e er Institut d'Estudis Aranesi existissen quauques disparitats normatives. Es diferencies representen un percentatge petit. Fondamentaument eth Conselh Generau e es autes administracions seguissen era normativa dera Acadèmia. Es petites diferéncies, damb es acadèmies de lengua, existissen en totes es lengües, entre institucions e inclós damb persones que pòden auer leugères discrepàncies e qu'apliquen quauques normes diferenciades, que non dificulten era aplicación e era consisténcia dera norma. Aguest non ei eth problèma.

Eth problèma ei que tot e qu'eth Conselh Generau d'Aran siguec protagonista ena creacion dera Acadèmia, ara n'a hèt deishadesa. Non li da eth tracte que li tòque en un procés democratic. Non i a coeréncia damb era sua creacion. E portant, cau considerar qu'era bona relacion entre era Acadèmia e era administracion de promocion ei imprescindibla.

Eth Decret 118/2024 de 25 de juny deth Conselh Interacademic de Catalonha ditz qu'era Acadèmia aranesa dera lengua occitana a d'assessorar ath President dera Generalitat e as auti membres deth Govèrn en totes es qüestions qu'entren en sòn encastre d'actuacion. Ei atau pr'amor qu'er occitan ei ua lengua de Catalonha e era Acadèmia n'ei era autoritat. Era Generalitat de Catalonha, darrèrament, a incrementat notablament eth traspàs economic en materia de lengua ath Conselh Generau d'Aran; però, contràriament, eth Conselh Generau d'Aran a eliminat era sua ajuda ara Acadèmia. Quin assessorament a de hèr era Acadèmia s'era institucion de promocion dera lengua en territòri aranés l'ignòre?

Eth passat 6 de juriòl er Institut d'Estudis Aranesi aprovèc, en sòn Plen annau una Declaracion sus era Proposicion Non de Lei discutida e votada en Congrès des Deputats eth passat 19 de març, promoiguda peth Grop Republican, ena que se demane ar Estat era assignacion de hons estructuraus entara Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Era proposicion compdèc damb eth vòt favorable deth Grop Republican (ERC), Junts per Catalunya, Euskal Herria Bildu, Sumar e eth Grop Popular (PP). I auec eth vòt en contra de VOX e era abstencion deth Grop Socialista (PSOE), en que s'i tròbe un deputat d'origina aranesa.

Era Declaracion agraís as grops parlamentaris, que votèren a favor e lamente eth vòt en contra de VOX, era abstencion deth PSOE e era recenta negativa deth govèrn dera Val d'Aran, d'Unitat d'Aran, partit omolog deth PSOE, a subvencionar ara Acadèmia.

Es socialistes aranesi e eth Grop Socialista en Congrès des Deputats an ua actitud negativa ara lengua occitana. Empleguen eth sòn poder en contra der occitan. Non li dan supòrt. La menspreden.

Però i an accions que mos hèn a pensar que laguens deth Grop Socialista era oposicion ara lengua occitana non ei totau. En costat positiu destacam que cèrti ajuntaments d'Aran, governats pes omològs ath Partit Socialista an ajudat, economicament, ara Acadèmia; que maugrat es contrarietats d'un sector aranés, eth Gobierno estatau deth PSOE subvencione er Institut d'Estudis Aranesi (coma resultat d'ua intervencion deth Grop Republican).

E a nivèu der Estat en cau destacar qu'eth Ministerio de Cultura deth Govèrn de Pedro Sánchez, recebec ar Institut d'Estudis Aranesi, eth passat 19 d'abriu e qu'eth sòn Ministre Ernest Urtasun, portanveu de Sumar, realizèc ua amassada damb quate membres dera Acadèmia, entre es quaus eth president, e se comprometec a mantier eth supòrt e a auer-la coma referéncia dera lengua occitana en Estat espanhòl. Aguestes dues tendéncies, era que da supòrt ar aranés e era que la mensprede son ua realitat en Partit Socialista.

Lengües assassines

28-08-2024

Era lengua occitana, gessuda deth latin, ena Edat Mieja, se coneishec, abans dera denominacion "occitan", coma "provençau" e abans, coma lengua "romana". S'emplegaue ena glèisa, enes palais e ena literatura esplendorosa des trobadors. Se distinguie dera lengua culta, eth latin.

Era lengua romana (er occitan) auec influéncia ena lengua castelhana. Li a deishat quauques paraules e maugrat qu'era Real Academia Española a anat qualificant cèrt lexic, de procedéncia provençau, coma italianismes, francismes o germanismes, damb eth temps s'an anat reconeishent coma occitanismes, ei a díder paraules obtengudes a compdar dera influéncia dera lengua romana.

Era lengua occitana penetrèc, pendent era Edat Mieja, en territòri pròpi dera lengua castelhana per diuèrsi canals: eth repoblament de tèrres que s'anauen reconquistant as arabes, eth comèrç, es peregrins deth Camin de Santiago, e d'auti peregrinatges, es guerrèrs, eth desplaçament des ordens religioses, que subtituïen es rites islamizats per rites cristians... Entre toti heren qu'es occitans ocupèssen parçans sancers. Iniciaument viuien de forma separada dera rèsta dera poblacion, auien conflictes damb es vesins castelhans, però pòc a pòc s'anauen integrant, enquia ocupar lòcs de responsabilitat. Uns desplaçaments emblematics son es qu'acompanhèren ara curia de Alfons VIII (1155-1214), fondador deth Monastèri de Las Huelgas (centre de propagacion culturau), que se maridèc damb Leonor d'Aquitània, arrehilha de Guilhem IX, eth prumèr trobador, e germana de Ricard Còr de Leon. Era curia s'amplic de gent procedenta d'Occitània, que cantauen en occitan (romanç) qu'importèren er esperit dera noblesa occitana, que mercaue ua naua concepcion dera societat, un respècte selècte e desconeishut envèrs era hemna, uns principis naui..., e ua cultura que s'aluenhaue deth latin coma lengua d'expression.

Entre es uns e es auti, entre es nòbles e es repobladors, portèren aspèctes e caracteristiques dera lengua occitana, dera lengua romana, que quedèren entà tostemp ena lengua espanhòla. Era sua influéncia siguec subertot en lexic. Era madeisha paraula "espanhòl" ei d'influéncia occitana, dilhèu catalana. Parlam d'ua epòca, era Edat Mieja, ena qu'era distincion entre çò qu'ei catalan e çò qu'ei occitan ei imperceptibla. Ua des línies explique qu'era paraula "espanhòl" auie penetrat ena peninsula procedenta deth lenguadoc a trauès dera Ribagorça e que s'emplegaue entà designar ad aqueri que se plaçauen, que s'estabilizauen, ena territòri castelhan procedents de diuèrsi lòcs. "Espanha" e "espanhòl" s'emplegaue des der exterior entà designar un territòri qu'internament se denominaue "Castilla" e "castellano". E er emplec d'aquera epòca s'a documentat damb grafies pròpies d'un lenguadocian normativizat, ei a díder "Espanha" damb "nh"; era "ñ" non s'estabilizèc enquia quauqui ans dempús.

D'autes paraules espanhòles testimonien era influéncia dera lengua occitana: gavach (abitants venguts deth nòrd, dera montanha, damb ua forma de parlar dificila de compréner); desastre (de "des" qu'en lengua romana signifique "sense" e "astre" que vò dider "sòrt"), embajada (qu'era RAE reconeishec coma occitanisme ath delà de 1984), fraile (aportat ath castelhan amassa damb "monje" pera orden de Cluny, venguts deth nòrd, enes sues evangelizacions), jornada (de "jorn", que hè referencia as ahèrs d'un dia), trufa (entath tubercul e en sentit figurat de "truhan")... e fòrça, fòrça mès e especialament paraules perteneishentes ath vocabulari nautic que portauen subertot es gascons.

Ena lengua a quedat eth testimòni, que transmetie er esperit dera noblesa occitana, e que s'aluenhaue deth latin e mercaue signes de distincion damb es religiosi e es militars, entre d'auti. Es occitans que se plaçauen enes païsi castelhans incorporauen eth tractament de Dòn e Dòna as sòns personatges distinguits: Dòn Guilhem, Dòn Joan... Es castelhans non emplegauen aguestes formules però les assimilèren e les mantengueren ena sua lengua enquia arribar sègles mès tard a òbres coma "Dòn Quishòt". Aqueth "Dòn" occitan quedèc immortalizat ena òbra mès

importanta dera literatura mondiau. Son destacables es influéncies lingüistiques en Navarra, a on er occitan languedocian competie damb er euskera e portaue signes de modernitat, o en País Basc a on eth gascon s'enfrentaue ar euskera, e en Cantabria, Burgos...

M'a surprés eth qualificatiu, que hè bèth comentarista, de "lengua assassina" entà referir-se ath castelhan. Ei ua designacion provocativa e discutibla, sense dobte. Eth que l'emplegue ac hè pr'amor que deth castelhan en considère sonque qu'ei ua lengua dominanta e imposada pes govèrns. Considèren es lengües coma organismes vius damb capacitat de decision e d'actuar en favor o en contra. Ei ua consideracion exagerada però pòt ajudar a polemizar, que tostemp ei bon.

Era lengua occitana non siguec ua lengua assassina; ère portadora de cultura e de modernitat. Es aires identitaris de toti es paisi panromanics n'aprofitèren.

Kafka e era lengua

04-08-2024

“Escriui de forma diferenta a coma parli, parli de forma diferenta a coma pensi, pensi de manèra diferenta ara forma en que deueria pensar, e donques, tot procedís ara foscor mès prohonda” (FK).

E tornat a reliéger era magnifica traduccion de Vicent Simó de Era Metamorfòsi. I è descubèrt un libre nau.

Rebrembam eth centenari dera sua mòrt, que fòrça institucions internacionaus commemòren, e celebram que hè cinc ans dues institucions occitanes publiquèren es prumères òbres de Kafka en occitan. En 2019 Per Noste publiquèc “Un messatge imperiau e racontes mei”, traduït per Elisa Harrer. Eth madeish an er *Institut d’Estudis Aranesi- Acadèmia aranesa dera lengua occitana* publiquèc “Era Metamorfòsi”.

D’autes traduccions, ar occitan, d’òbres dera literatura internacionau son ua realitat. Concretament en occitan aranés podem referenciar es tèxtes religiosi traduïdi per Jusèp Amiell, era multitud de libres traduïdi per Antòni Nogués (Era Iliada, Era Odissea, Es Miserables, Guerra e patz, era Divina Comèdia...), Alicia en país des meravilhes de Tonho Castet o Eth petit prince (Aguesti dies hè 80 ans dera mòrt deth sòn autor) per Veronica Barés... De toti eri en parlaram... Aué tòque Kafka, er impossible, er incomprensible.

Era òbra de Kafka ei era negativitat. Kafka escriu en ua lengua irregulara, plantege era escritura impossibla que signifique era negacion dera lengua locau entà escríuer ena lengua egemonica: “Totes es lengües son ua prauba traduccion” (FK). D’origen judiu, vesin de Praga coneishie perfectament eth yiddish, eth chèc e er aleman. Ei en aguesta lengua, que significaue era opresion, era persecucion (familiars sòns moriren en camps de concentracion e en horns crematòris alemans), ei en aleman, qu’escriuec: “Er aleman ei era mia lengua materna però eth chèc me ven ath còr” (FK). E mos parle dera “jerga”, dera barreja de lengües, qu’aué

viuem a diari, des lengües indefinides: "Eth *jargon* [aquera barreja indefinida] ei er idioma europèu mès nau; sonque a quate cents ans de vida e encara ei mès modèrn... Non a règles gramaticaus. Es aficionats sagen de construïr ua gramatica, però eth jargon non descanse. Eth pòble non l'abandone as gramatics. Sonque ei constituït per paraules estrangères..."(FK)

Traduïr Kafka ei tota ua epopèia, un trabalh. "Era Metamorfòsi" ena traduccion de Simó, hèta en un bon aranés, que mos da ua vision de Kafka, pren per títol, era paraula que s'auie emplegat en d'autes lengües de major extension (francés, catalan, espanhòl). Eth títol original dera òbra ei "Die Verwandlung", que non se pòt traduïr. Kafka emplegaue paraules damb mès d'ua interpretacion, lo que les convertie en dificiles de traduïr, de compréner... "Die Verwandlung" a estat traduït per "Era transformacion" o "Era Metamorfòsi" però cap des dues opcions transmet realament eth sentit dera paraula. Es imaginaris de Kafka son impossibles de transméter. "Wandlung" exprèsse era transfiguracion des catolics pendent era missa, e "ver" ei un prefixe que s'emplegue entà senhalar aquerò qu'a estat hèt, que s'a realizat. Açò non a ua explicacion racionau... Non sabem, non auem sabut, trobar era paraula qu'exprèsse aqueth imaginari.

Es traduccions son tostemp incèrtes. Mès, encara, de Kafka. Ena original ditz que Samsa s'auie convertit en ua "Ungeziefer" que vò dider un animal desgradable que Simó a traduït per "cuca monstrosa". Que siguesse desagradable, non signifique necessariament que siguesse monstrosa. Era madeisha error les cometen es traduccions ar espanhòl e ar ingles de que disposam. Kafka ei impossible.

Se qualifique de Kafkian es situacions grotèsques que creen angoisa, qu'agacen, que frustren, creen culpabilitat, era impoténcia deuant de fòrces desconeishudes que non se comprenen que non se pòden controlar... Ei dificil trobar sentit ara sua òbra. Ei ua fusion d'imaginaris e realismes, de fantasies e ansietats. Era corrècta traduccion de Kafka ei incèrta, però damb Simó n'auem ua version. Er autor emplegue continua-

ment era ambigüetat. Era sua metafisica barreja de judaisme, freudisme, anarquisme... convertís es sòns tèxtes en interpretables, intraduïbles.

Era traduccion de Kafka, que jamès auriem imaginat de liéger en occitan, ei era mòstra de que quinsevolh traduccion ei possibla, maugrat es dificultats e qu'eth resultat posque auer ua distància der originau.

Pr'amor que liéger Kafka en occitan ei hèr-mo'lo mès nòste, introduïr-mos en ua realitat globau a trauès dera nòsta lengua e subertot pensar que tanben en occitan podem èster kafkians, parlar sense díder arren o en tot dider aquerò que finalament cada un compren coma li da era gana; "Non pogui hèr-te compréner. Non pogui hèr qu'arrés comprengue lo qu'està passant laguens mèn. Ne sonque m'ac pogui explicar a jo madeish"(FK), pr'amor que totes es lengües son incomplètes e non mos pòden facilitar era intercomprension pr'amor que en "hons toti èm chinesi" (FK) e " es libres son un narcòtic"(FK).

De kafkians narcotizadors n'ei eth mon plen; tanben entre nosati.

Er ostiu e era lengua

11-08-2024

Er ostiu da temps entà tot, entà gaudir, entà reflexionar, entà deishar-se anar, entà reivindicar... Entara lengua ei tanben atau. Vist des dera Val d'Aran er ostiu mos a portat festivaus enes qu'era lengua occitana a auut un papèr protagonista: Periferia Culturau mos portèc eth 17 de junh espectacles e distraccions coma Hèsta d'Aran alternativa; en aquera setmana eth Conselh Generau d'Aran organizèc eth festivau "Ter-son"; er ajuntament de Naut Aran mos a obsequiat pendent aguesti dies damb eth festivau "Sons dera Garona", ereu deth festivau "Montanhes aranesses"..., enes hèstes majors tanben s'a podut veir quauqua actuacion musicau en occitan, pòques, encara, però ja son mès que jamès. Activitats coma era corsa "Aran per sa lengua" an, tanben un gran contengut de hèsta, de diversion. Es actuacions de colhes dançaires, e quauqua òbra de teatre an complementat aguestes diversions a on era lengua a auut ua preséncia. Era Pujada ath Pòrt de Salau, qu'amasse catalans e occitans en un acte reivindicatiu, que se hè enes acabaments dera Val de Montgarri tanben l'auem d'ahíger entre aguesti moviments.

E totun, non perdegam de vista qu'era màger part d'aguestes activitats se hè en ua auta lengua que non pas er occitan; subertot en castelhan. Era experiéncia mos ditz que quan s'incremente tant era hèsta lingüistica pòt èster un signe de qu'era lengua se pèrd.

Ath delà dera hèsta, deth jòc, darrèrament auem podut assistir a un parelh d'iniciatives ena línia dera positivitat: s'a signat un convèni de collaboracion entre eth Departament de Presidéncia dera Generalitat e eth Conselh dera Avocacia Catalana (CICAC) entà possar eth catalan (e naturaument er occitan) en mon juridic; en aguesti moments, eth *Conselh dera Avocacia Catalana* ja trabalhe damb er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ena confeccion d'un Diccionari juridic occitan. Tot ajude!

E, era Val d'Aran a estat escuelhuda pera UNESCO coma resèrva dera Biosfera, peth sòn paisatge, es sues caracteristiques biologiques, e diden, es informes, que tanben pr'amor qu'ei resèrva deth patrimoni lingüistic occitan. Non sò massa esperançat damb es conseqüéncies dera Declaracion de resèrva dera biosfèra ena lengua pròpia d'Aran. De ben segur que quan n'i age en parlaram.

E finalament, a mès des diversions e des accions de promocion pendent er ostiu i an auut au mens tres moments de reflexion, de critica, de reivindicacion ath torn dera lengua: er acte de Perifèria Culturau en començament der ostiu, damb pòga participacion, reclamèc un acòrd entre institucions, especiaument qu'eth *Conselh Generau d'Aran* hesse un apropament ar *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, que non l'ignorèsse. Era Corsa Aran per sa lengua, organizada per Lengua Viua, des de hè 30 ans, reclamèc qu'es institucions actuèssen e qu'ac hessen ja, qu'era Generalitat de Catalonha desvolopèsse era "Lei der occitan, aranés en Aran", e qu'era CCMA auesse present er occitan enes dotacions de personau; reclamèren, es organizadors dera Corsa, qu'eth Conselh Generau d'Aran trabalhèsse mès pera lengua, qu'actuèsse, qu'es administracions araneses, es ajuntaments, hessen un emplec major der occitan, qu'es empresaris toristics e es administracions damb competéncia en torisme auessen en compde er aranés enes sues campanhes e actuacions, e qu'era gent, e subertot es joeni auessen ua actitud de militància lingüistica. Pendent era Corsa, damb ua bona participacion, n'i auie que se planhien que tot e participar ena Corsa activament, entre es participants, se sentie parlar majoritariament, molt majoritariament, eth castelhan; falta de consciéncia. Se caminaue pera lengua pròpia d'Aran, parlant en castelhan, e ben ben per açò es organizadors demanèren en diuèrses ocasions que subertot es joeni hessen er esfòrç pera lengua.

E finalament aguest dimenge passat, 4 d'agost, era Pujada ath pòrt de Salau, qu'organize des de hè 37 ans eth Cercle d'Agermanament Occitano Catalan (CAOC), damb eth lèma "pera lengua e era amistat occitano-catalana", qu'amassèc ua bona representacion d'occitans venguts deth

nòrd e de catalans venguts deth sud en que se manifestèc eth procès de pèrta der emplec deth catalan, que seguís es tralhes der occitan ena sua desaparicion. Era Presidenta deth CAOC, Estèr Lucea, manifestèc que cau revertir aguestes situacions "des deth teishut sociau, ja qu'era administracion non mos sauvarà, pr'amor que ja veiguem qu'enes escòles tanben i a un empitjorament".

I a ua bona preséncia dera reivindicacion lingüistica, ua preséncia considerabla en actes folclorics e de diversion, però auem ua denóncia creishenta dera manca d'emplec dera lengua e dera manca de responsabilitat des administracions. Atencion!

Er acòrd PSC-ERC entà investir Sauvador Illa ditz que "... era politica lingüistica de Catalonha ha d'incorporar er objectiu de reforçar eth possament e eth progrés der occitan..." A veir! Seram atents!

Ara fin der ostiu auram ua vision mès complèta.

Lo que / çò que

18-08-2024

Era normalizacion sociau dera lengua occitana d'Aran, enes darrèrs ans, a comportat eth sòn major grau de transformacion. I an auut cambis. Metegam, per exemple, que non se podie/pòt admèter coma normau er emplec dera preposicion "hasta" o "asta", fòrça estenuda, e producte dera influéncia deth castelhan; cau reconduïr eth sòn emplec; ac cau hèr. Però en aqueth procés de reconduccion, s'eliminèren caracteristiques dera lengua sense ua analisi sufisentament adequada, simplament sigueren cambiades per d'autes que hègen a pèrder era peculiaritat.

Ei eth cas deth demostratiu "lo que". Siguec eliminat dera lengua formau però se seguic mantenguent ena lengua orau. Se substituïc per "çò que", que daue un caractèr artificiós ara lengua. Encara aué, quan emplegui "çò que" senti ua cèrta estranhesa, pòc agradiua.

En catalan era forma "lo que" non ei acceptada normativament, però gaudís de substitucions que formen part dera normalitat. Era forma "el que" catalana (que substituís "lo que" demostratiu) mos a portat a hèr ua imitacion: "eth que", demostratiu, que non ei corrècte. E totun darrèrament la sentem de mès en mès.

Sandaran diguie "lo que per un aute costat", Maria Pilar Rodríguez emplegaue "lo que pòrten es eréncies", "lo que non cau", Jusèp Condò empleguèc "lo que": "sense saber lo que les passaue", "se brembèren de lo que les auie passat", "lo qu'auien de hèr", "tot lo que pogueren", "me brembaua de lo que mos a condat". "non te cau cap pèrder lo de delà", "lo de mès pesant ac metien en", "tot lo de tòn qu'ei mèn"... Ena serada literària de Vilac de 1976 se sentec "qué ei lo que mos hè sénter aranesi?", "lo que mès mos pòt definir", "tot lo que se referís ara nòsta riquesa", "lo que podie cada un", "lo que solie èster", "trèir-me lo qu'ère mèn", " aurie pogut guanhar mès de lo que guanhaue"... Fermin Pinós escriuie "lo que jamès arribè a considerar", Paquito des de Bernada diguie "contenta-te damb lo que Dieu te dongue e viueràs feliç", Francisco Sabi "lo que te

dauen", Lolita Beso "lo que te digui", Maria Pilar Busquets "lo que jo voi que tu comprengues" e "lo que cau sajar de trobar"... E atau toti, absolutament toti. En toti aguesti emplecs, en catalan, metem "el que" e tot apariat; en aranés, non podem méter "eth que" e ena actualitat tendim a un forçat "çò que". Ua auta opcion entar aranés serie emplegar "ce que", viu der aute costat dera frontèra, de soca pròpia, e que mos rebrembe ath francés.

Coromines en El parlar de la Vall d'Aran, ena prumèra mitat deth XX recuelh en Bossòst "estona-te de lo que te vau a díder" o "jo ac digui pr'amor de saber lo que tu pensaues", en Vielha "hè lo que volgues", en Gessa, " non te cau vantar de lo qu'as!" o "cueda-te de lo de ton", en Canejan "se vosté sabesse lo que pensi"...

Eth prumèr viatge que apareishec formaument "çò que" ena varianta aranesa ei enes Nòrmes Ortografiques. E pòc a pòc "lo que" anèc desapareishent.

Coromines explique que "hi ha rastre en aranès de la forma abreujada d'*açò*, o sigui el neutre, quasi àton *çò*. "Çò que", "el que, allò que", resta en ús limitat, quasi literari...". Donques era forma "çò que" sonque ère emplegada bèth viatge ena literatura.

Darrèrament non se ve preséncia de "lo que" en cap des Leis deth Parlament de Catalonha ne enes tèxtes deth Conselh Generau d'Aran (auem analisat 30 documents publicats peth Conselh, enes que i a libres de tèxte, literatura...). Enes Leis deth Parlament apareish 1200 viatges "çò que" e enes 30 tèxtes deth Conselh 600 viatges. Eth tanben corrècte "ce que" sonque 4 viatges enes tèxtes deth Conselh e cap de viatge enes Leis. "Lo que" a desapareishut.

Era gramatica der occitan aranés, era dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana, ditz qu'eth demostratiu neutre "çò", compartís espaci damb "lo" e damb "ce"... Era forma "lo" ei autenticament aranesa... ven dera Edat Mieja".

Segontes era Acadèmia er emplec de “lo que” demostratiu entre laguens dera correccion.

Auem trobat referéncies sus aguest demostratiu en d’auti parlars occitans: Andre Hourcade ena Grammaire Bearnaise (1986) recuelh qu’er “article definit [lo] seguit d’ua preposicion o d’un pronòm relatiu jogue un papèr de vertadèr demostratiu”.

Ena “Gramatica de l’occitan estandard”, deth Collègi d’Occitania e dera Acadèmia occitana, elaborada jos era direccion de Florian Vernet, i a ua nòta qu’admet qu’es demostratius pòden èster remplaçats per “lo”, los”, “la”, “las”, deuant “de” o “que”.

Recuelhem enes tèxtes medievaus “Ayssi que pusquiam regnar en quest present segle, en ayssi... pusquiam regnar en lo que es a venir” (Privilègis Concedits pes Reis d’Inglatèrra); n’i a d’auti.

Eth demostratiu “lo que” ère ua caracteristica dera varianta aranesa que non auríem auut de pèrder e qu’auriem d’emplegar ath cant de “çò que”, viua en d’autes variantes. Era ua per èster ua caracteristica dera varianta aranesa e era auta pera sua correccion occitana.

E se non, coma diderietz “lo que siguí e lo que sò (Fermin Pinós)”? Non ei lo de madeish, damb “çò que”. Non sòne aranés.

Es moviments occitanocatalans e era extrema dreta

25-08-2024

Enes dues darrères edicions dera trobada occitanocatalana, organizada peth CAOC, en Pòrt de Salau, s'an hèt discorsi referits ara extrema dreta. Ei mès, ena amassada d'enguan i auec un petit incident produït per un enfrentament verbau damb partidaris d'Aliança Catalana.

I an rasons mès poderoses qu'era lengua entà aluenhar-mos dera extrema dreta. Eth tracte des persones, subertot des migrants, non mos dèishe dobte. Però en tot cas era lengua ei ua expression dera diferéncia, e ei en tracte des diferents a on era extrema dreta a eth sòn centre d'exclusions e marginacions.

Auem vist pròves dera sua actitud damb era lengua: eurodiputats d'extrema dreta (e tanben dera dreta) qu'amenacen era immersion lingüistica en Catalonha en tot elaborar un informe contrari; VOX amassèc, eth passat mes de mai, representants deth sòn partit enes païsi catalans (Catalonha, País Valencià, Aragon e Balears) en un acte titolat *Jornada por la libertat lingüistica* qu'auie coma finalitat era priorizacion deth castelhan enes actes publics, coma lengua comuna; quan ara hè apruprètz un an s'inicièc er emplec des lengües oficiaus en Congrès des deputats, VOX abandonèc er emicile per emplec des lengües e mentre se n'anauen, es deputats deishauen er arnés entà escotar era traduccion en escon de Pedro Sánchez... e fòrça d'auti aconteishements en un listat entà non acabar que mos mòstren eth sòn refus envèrs es lengues autes qu'eth castelhan. Es soleti que promoirien eth catalan serien es d'Aliança Catalana, però pera sua ideologia menspredarien er occitan.

En França es actituds non son milhors. En 2015 Hollande, president dera Republica Francesa volec oferir un estatut de legalitat as lengües regionaus, e eth 4 de junh, manifestèc era sua intencion d'adoptar era *Carta europea des lengües regionaus e minoritàries*; un compromís qu'auie adoptat: "harè ratificar era *Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries*". Eth madeish mes de junh, Jean-Luc Mélenchon, ex-socialista, dirigent de

Front d'Esquerra (e ara de França Insubmisa) se manifestèc contra: "açò crearie desigualtat entre francesi segontes era lengua qu'escuelherien de parlar... lo qu'ei oposat ara identitat republicana de França". Parli de Melenchon entà significar qu'en França, non ei solet era extrema dreta; i a un acòrd fòrça mès ampli. Melenchon, qu'ara ei d'actualitat (pes darrères eleccions franceses), s'oposèc ath projècte de Holande amassa damb era extrema dreta deth Front National que destacaue qu'ère una "mostrositat juridica... qu'ataque directament un des fondaments des mès importants deth nòste país: era unicitat". En França era quèrra, era extrema dreta, e era dreta, s'amassen en aguesta persecucion contra es lengües diferentes deth francés. E segurament en Espanha non ei diferent: liegetz a Joxe Manuel Odriozola, pensador basc, quan afirme qu'era "quèrra nacionalistra espanhòla e francesa ei mès perilhosa qu'era extrema dreta". Era dreta mòstre violéncia, però era quèrra ei mès efectiva assimilant. Atencion!

E concretant en occitan aranés, quan eth passat mes de març ERC proposèc ath Govèrn, en Congrès des Deputats, era assignacion d'ua ajuda entar *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, es soleti que votèren en contra sigueren es de VOX (e eth PSOE que s'abstenguec).

Est'an passat en Salau, era Presidenta deth CAOC rebrembèc era forma en que sigueren anolades es soscripcions a revistes en catalan en Borriana, en moment dera arribada de VOX ar ajuntament.

E enguan era reflexion sus era extrema dreta mos venguec dera veu dera presidenta der IEO d'Arieja, Annia Wolf que diguie, ath cap deth Pòrt de Salau, eth 4 d'agost: "Uèi, dins aqueles tempses trebolats, çò de màger es de remembrar las valors que son las nòstras. Sem dins una passa marcada per desfises politics e socials sens precedent. Discorses d'òdi, de division e de paur sòrton de tot costat, atisats per moviments extremistas que lausan l'exclusion e le reget de l'autre. La pujada de la dreita extrèma, siá en França, en Espanha o endacòm mai menaça las basas de nòstras societats democraticas e multiculturalas. Facia a aquò, nòstre rescontre uèi, pren un sens encara mai prigond e simbolic. Nòstras lengas [occitan

e catalan] son sòrres que pòrtan sègles d'istòria comuna, de resisténcia culturala e d'escambis rics. Testimoniam de la nòstra capacitat a existir amassa dins la diversitat, a trobar dins las nòstras diferéncias fons de riquesa e de creativitat. Aquesta amistat que celebram uèi es la responsa bèla als que nos voldrián divisir, es la prova viva que la frairetat passa frontièras. Dins aquels tempses malaisits avem de remembrar l'importància de la tolerància, del respecte e de la solidaritat. Avem d'èsser les gardaires d'aquestes valors, las portar naut e fòrt e las transmetre a las generacions venentas. Es amassa, units per nòstras lengas, nòstras culturas e nòstra istòria comuna que poirem resistir a la montada de l'òdi e de la xenofobia".

Er eo-naviego e er aranés

01-09-2024

Era situacion der asturian contraste damb era deth catalan e era der occitan aranés. En Astúries er asturian non ei lengua oficiau.

Eth president, de soca socialista, deth Principat d'Astúries, Adrian Barbón, a dit, recentament, que volerie qu'er asturian, siguesse oficiau. Tanben volerie qu'eth galhèc que se parle ena part oest d'Astúries coneishut coma eo-naviego, siguesse oficiau.

Er article 4 der estatut d'autonomia d'Astúries, de 1981, ditz qu' "eth bable gaudirà de proteccion. Se promoirà eth sòn emplec, era sua difusion enes mieis de comunicación e eth sòn ensenhament, en tot respectar tostemp es variantes locaus e era volontarietat en sòn aprenentatge". Rebrembem lo que didie er Estatut de Catalonha de 1979 en sòn article 3: "L'idioma català és l'oficial de Catalunya i la parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció".

En 1979 eth catalan siguec declarat oficiau, e tanben lengua pròpia en Catalonha, e er aranés, significat "parla" siguec declarat molt semblant a lo qu'encara ditz er Estatut d'Astúries der asturian. En referéncia ath galhèc d'Astúries (que serie comparable, politicament, ar aranés), er eo-naviego, en Estatut d'autonomia non se'n hè citacion, non existís.

Aué en dia, er asturian, sonque ei reconeishut coma lengua tradicionau e era denominacion de"bable" se considère pejorativa.

Eth principat d'Astúries a ua poblacion de mès d'un million de persones. Ath torn deth 25 % diden que parlen e escriuen asturian. Er aprenentatge dera lengua ena escòla ei optatiu. Eth parçan der eo-naviego a 45 mil poblants, des qu'era madeisha proporcion, deth 25 %, diden que l'empleguen.

En diuèrses ocasions i a auut un intent de reformar aqueth article 4 der estatut, però eth grop socialista, eth popular e d'auti, tostemp an votat contra.

En 1998 se hec publica era *Lei d'emplec e promocion deth bable/asturian* que daue ua cèrta proteccion ar emplec der asturian e der eo-naviego, ena administracion, en ensenhament (de forma optativa tàs alumnes), enes mieis de comunicación...

Ara ben, coma acte de promocion en 1980, abans der Estatut, se creèc era *Acadèmia de la llingua asturiana* (ALLA), institucion dependenta deth govèrn, ce que li cree ua bona dotacion economica. Era autoritat lingüistica der Asturian correspon ara ALLA e donques ath govèrn d'Astúries. E era autoritat lingüistica der eo-naviego tanben correspon ara Academia de la Llingua; non s'a creat ua institucion independenta entath galhèc lo que acabe produïnt ua normativizacion de formes qu'en ocasions entren en cèrta contradiccion damb eth galaico-portugués. Era ALLA ei ua institucion territoriau que s'ocupe des lengües d'Astúries. Açò provòque que non i a ua unitat de lengua se comparam damb era rèsta de territòris a on er asturleonés ei present, e ei facil crear fractures.

Eth modèl que viuem en Catalonha ei diferent: eth IEC, *Institut d'Estudis Catalans*, ei era autoritat lingüística dera lengua catalana en tot préner determinacions damb projeccion e en referéncia a toti es territòris e a toti es Païsi Catalans, causa, qu'a viatges, ei mau acceptada; er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ei era autoritat en Catalonha sus era lengua occitana e a mès ei organ aconselhador, per decrèt, sus era lengua occitana tota. E entara determinacion de normativa dera varianta aranesa, er IEA-AALO a d'auer en compde era unitat dera lengua occitana.

Son modèls diferents, però maugrat açò, encara trobam estranh, raro,.. qu'er asturian non sigue oficiau, qu'encara s'empleguen denominacions despectives coma "bable", "chapurreao", "lengua rara"... que creen sentiments de minorizacion, de mensprètz...

Cada an i a ua manifestacion en favor der asturian qu'amasse milèrs de persones que reivindiquen era oficialitat.

Era manifestacion de 2023, 6 de mai, acabèc damb era lectura deth manifèst dera *Xunta pola defensa de la Llingua,* a cargue dera actritz Núria Suárez Rios que hec ua crida a non deishar-se enganhar pes partits que diden èster a favor dera oficialitat, però non hèn arren entà que sigue ua realitat. Diguie; "Era solucion ei facila; non cau hèr arren que non se coneishque; sonque cau seguir er exemple de d'autes regions espanhòles: aprovar era naua redaccion der Estatut d'Autonomia que seguisque eth modèl des sies comunitats autonomes que ja reconeishen era oficialitat des sues lengües".

Eth president deth PP d'Astúries s'i opose: " cau emplec e difusion, des dera volontarietat, sense imposicions e sense entrar en tèrmes d'oficialitat". E totun, semble, coma d'auti viatges, qu'ara i poderie auer majoria favorabla.

Era manifestacion d'enguan siguec eth 4 de mai en Ovieu; Leticia Baselgas e Pau Santiso, musics, liegeren eth manifèst: "Non i a oficialitats amables, ne oficialitats 'gafes'... I a reconeishement o non n'i a; non volem drets de segona, volem simplament drets".

Mos ahigem as reivindicacions... e mo'n alegram de que ara, nauament, Astúries pogue auançar ena oficialitat dera sua lengua.

Ua petita reflexion sociolingüistica

08-09-2024

Enes darrèrs 40 ans auem auut diuèrsi estudis sus eth coneishement e er emplec der occitan aranés. Damb *Tèrra aranesa* i auec uns prumèrs apropaments, personaument tanben è publicat ath long d'aguesti ans bèra recerca (a nivèu sociau, escolar...), s'a hèt bèth estudi des de bèra universitat... En 1986, era Generalitat publiquèc eth trabalh de Teresa Climent (Realitat lingüistica a la Val d'Aran), que daue uns nivèus mès baishi de comprenença e lectura que non pas es actuaus, però fòrça mès nauti d'emplec abituau (58 %); er an 2000 era Generalitat e eth Conselh Generau publiquèren "Eth coneishement der aranés ena Val d'Aran", realizat per Xavier Vila (actuau Conselhèr de Politica Lingüistica dera Generalitat), que reflèxe boni nivèus de coneishement dera lengua.

Ena Enquesta d'emplecs lingüistics (EULP) que hè era Generalitat cada cinc ans, s'i recuelh era mesura der emplec e coneishement der occitan en Aran. E, destacam er estudi "Langue Occitane: État des Lieux 2020" hèt per Ofici Public de la Lenga occitana que compare Aran damb era rèsta d'Occitania (regions d'Occitània e Naua-Aquitania).

Un aspècte qu'afècte es resultats dera lengua ei eth desplaçament des persones. Era Val d'Aran a estat un territòri damb fòrça migracions, des de molt antic. A finaus deth sègle XVIII, segontes eth cens de Floridablanca era Val d'Aran auie pròp de 6000 abitants, a finaus deth XIX, cent ans dempús n'auie pròp de 10.000 (segontes estudi des libres sacramentaus e censi de poblacion, d'Oriol Beltran), apruprètz era poblacion qu'ara a; en començaments des ans 80 deth sègle passat, ath cap de cent ans, auie mens de 6000 persones. Es moviments a nivèu Val d'Aran an estat continus, però i an pòbles aranesi qu'an moviments extraordinaris. En 1787 en Bausen i viuien 423 persones, en 1887 i auie 471 poblants; en 1787 en Vilamòs i viuien 129 persones e en Vielha 756; en 1878 en Vilamòs n'i auie 262 e en Vielha 755. Cent ans dempús Bausen cònste damb 79 poblants, Vilamòs damb 83 e Vielha 1880. Eth moviment interior ei important. Es

lòcs mès aluenhats dera carretèra se ueden en favor des milhors comunicats; però Les passèc d'auer 865 poblants (mès que Vielha) ara fin deth XIX a auer-ne 559 en 1981. Èster ath cant dera carretèra e capitau deth territòri afavorís eth creishement. Però aguest creishement non ei estable ath long des dus cents ans evaluats: en 1940, metegam per cas, Les encara auie mès poblants que Vielha, e en Bausen en 1960 encara i auie 236 abitants. Era forma de moviment non ei unica, ne ei establa.

Ei, plan per açò, que mos resulten interessants es informes elaborats, hè quauqui ans pera Direccion Generau de Politica Lingüistica e er Institut d'Estadistica de Catalonha, enes que mos localize es dades. N'extreiguem es següentes dades sus se que passe en 2011, quan era Val d'Aran tornèc ath torn des 10.000 poblants: en 2011 en Bausen comprenien er aranés eth 100 % dera poblacion, eth 90 % lo sabie parlar e eth 83 % lo sabie liéger e er 11 % escriuer-lo. En Vielha es percentatges varien: era comprenença non ère totau (eth 87%), era capacitat entà parlar-lo baishaue ath 57 %, es abilitats entà liéger èren deth 69%; totes damb valors menors que non pas en Bausen; e per contra era capacitat entà escriuer-lo aumente ath 44 % (segurament per efècte dera escòla). E analisam se que passaue en Vilamòs: eth 97% comprenie era lengua pròpia, eth 82 % lo sabie parlar, eth 70% lo sabie liéger e eth 56 % escríuer. Aguesti son apruprètz es madeishi percentatges de Naut Aran, en madeish an (2011). Es percentatges de Bossòst son mès semblants as de Vielha, e es de Canejan se semblen fòrça as de Bausen.

En madeish periòde es dades a nivèu Val d'Aran mos dan un 83 % de comprenença, un 55 % de capacitat d'emplec orau, un 59 % le sabien liéger e un 35 % escriuer-lo. E en ua analisi mès concrèta veiguem qu'enes edats dera poblacion se produís ua corva, campana de Gauss, en tot concentrar-se enes mès joeni e es mès vielhs, es milhors coneishements, e en tot produïr ua pèrta importanta enes edats miejes, enes de major produccion laborau e de cria.

Es estudis cau debater-les entà poder hèr apropaments e orientar politiques lingüistiques adequades, e subertot cau que siguen mès pregonds

que lo que permet eth dimensionat d'aguest article. Ena Val d'Aran, enes darrèrs tempsi, i an pògui neishements e comparativament, moltes defoncions; mos envielhim, però i a mès joeni, e ei subertot peth moviment de persones que vien de dehòra, que se placen subertot en Vielha. Constatam ua complexitat importanta ena avaluacion des processi migratòris, e mès se consideram es intèrns, e açò a repercusions en emplec dera lengua; e a mès, parlam de poblacions petites a on es petiti moviments an ua trascendéncia grana enes percentatges.

Subertot, quan parlem des numèros, en emplec der aranés ena Val d'Aran, non podem èster simples; non n'i a pro damb díder que sonque i a un 20 % d'emplec abituau. Aquerò ei pòc o ei molt. Depen!

DE Catalonha o EN Catalonha

15-09-2024

Er Estatut d'Autonomia de Catalonha, que hè oficiau er occitan, a, en sòn redactat, un detalh que me cride era atencion. Ditz, en catalan, que "El català és la llengua oficial de Catalunya. També ho és el castellà, que és la llengua oficial de l'Estat espanyol". E en madeish article destaque que "La llengua occitana, denominada aranès a l'Aran... és oficial a Catalunya"

Era qüestion ei que emplegue ua preposicion diferenta entà indicar en quin territòri ei era oficialitat: es dues lengües majoritàries son "oficials de Catalunya" e era petita ei "oficial a Catalunya". Açò a nuances.

En tèxte publicat ena pagina dera Generalitat, der Estatut, en occitan aranés, hè atau: "Eth catalan ei era lengua oficiau de Catalonha.Tanben n'ei eth castelhan, qu'ei era lengua oficiau der Estat espanhòu" e "Era lengua occitana, denominada aranés en Aran... ei oficiau en Catalonha". Constatam un jòc de preposicions qu'en occitan aranés varie entre "de" e "en".

Per lo que hè as preposicions ena traduccion deth catalan ar aranés sonque a variat era "a" deth catalan, pera "en" der occitan. E totun, en bèra analisi deth catalan a on ara i meteriem "a", anticament, s' i metie "en" coma en occitan. En Diccionari català-valencià-balear d'Alcover Moll, indique que "en" s'emplegue entà senhalar eth lòc a on se hè ua causa: "... és obra de Deu en la terra"; "dat en Mallorca en lo castell real"; talament coma ei en occitan aranés, En catalan actuau er emplec de "a" o "en", damb es toponims, encara s'alterne en tot depéner de se se tracte de situacions damb valor istoric, sociau, temporau, de lòc figurats... I an situacions enes que podem emplegar "a" o "en" indistintament.

Es emplecs dera preposicion "de" en occitan e catalan e ena rèsta des lengües romaniques son es madeishi damb bèra nuança. En latin classic era preposicion "de" s'emplegaue entà indicar "origen", començament dera duracion de quauquarren o d'ua distància", "manèra", matèria"...

damb eth latin vulgar, damb era degradacion deth latin, qu'ei en origen der occitan, "de" passèc a préner significacions de "possession", "pertenéncia"...

En Alcover Moll senhale qu'era preposicion "de... indica possessió, senyalant el posseïdor... L'hort blanc de les monges caputxines". "Significa pertenéncia, indicant l'objecte que forma part d'un altre o que li correspon o en depen". Indique dependéncia.

Aguestes acepcions vien corroborades per Institut d'Estudis Catalans: "de: la persona o la cosa a la qual pertany quelcom o que és sotmesa a una acció. El martell del fuster"; "a" segontes eth IEC "L'indret on és o s'esdevé alguna cosa, especialment amb els noms geogràfics i amb l'article definit. Viure a França. Estar-se a Sarrià". E eth IEC mos definís era preposicion "en", en ua des sues acepcions, coma "L'indret on és o s'esdevé alguna cosa. He viscut en tres cases diferents. Una estàtua que hi ha en una de les places de la ciutat."; talament coma l'emplegam en occitan. E vedem qu'ei eth madeish significat de "en" e de "a" en catalan.

Alibèrt en Diccionari indique qu'en occitan era preposicion "de" s'emplegue entà definir relacions de possession.

Entà completar guardam es traduccions ath castelhan e ath francés publicades pera Generalitat. En castelhan "El catalán es la lengua oficial de Cataluña. También lo es el castellano, que es la lengua oficial del Estado español" e "La lengua occitana, denominada aranés en Arán... es oficial en Cataluña". Arren de nau; se consèrve er esperit e es dues preposicions. En francés " Le catalan est la langue officielle de la Catalogne, de même que le castillan, qui est la langue officielle de l'État espagnol" e "La langue occitane, qui porte le nom d'aranais en Aran...c'est une langue officielle en Catalogne". Calerie analisar aquera reiteracion de "c'est une langue" (que non mos semble contraproduenta), però en lo que mos ocupe en aguest article veiguem qu'er emplec des preposicions "de" e "en", no varie entad arren; se manten er esperit

En conclusion, era preposicion “de” servis entà indicar era pertenencia o era propietat; era preposicion “en” en occitan servís entà indicar eth lòc...

Er Estatut d’Autonomia de Catalonha considère qu’eth catalan e eth castelhan son lengues “de” Catalonha, e açò li da un sentit de propietat, de pertenéncia, de possession... son es sues lengües e les a d’administrar.

Per contra era lengua occitana non li perteneish, però la hè oficiau (pr’amor que i a eth territòri dera Val d’Aran) en tota Catalonha, coma ua mesura de respècte e ua forma de generositat lingüistica. Er Estatut non ditz “oficiau dera Val d’Aran” coma cèrti sectors sociaus pòc madurats o molt mauintencionats prediquen, damb formes e declaracions; ditz “oficiau en Catalonha”. Er occitan non ei propietat de Catalonha, però Catalonha li da ua forma de proteccion maxima (ei eth lòc deth mon a on er occitan ei mès protegit), en tot eth territòri catalan, en tot meter-la ena madeisha qualificacion juridica qu’es qu’a en propietat. Ei era major consideracion!

Hasta/asta* non, *entò

22-09-2024

Ua des paraules mès connotades pera influéncia der espanhòl en occitan aranés ei era preposicion castelhana "hasta" que s'a introduït d'ua manèra excessiva ena lengua occitana deth costat sud dera frontèra. Existís un acòrd tacit de que calerie eliminar-la. Però non mo'n gessem. Auem artenhut a trèir-la dera lengua formau, dera lengua escrita, des manuaus... però ei notablament viua ena lengua orau.

Coromines en *El Parlar de la Vall d'Aran* ditz "Asta prep. i adv, castellanisme que a penetrat molt en aranès, *asta't Pònt de Rei, asta'ra gargamèra*, sense, però, atuir el mot verament aranès *enquia* (o variant *dequia*) que els bons aranesos s'esforcen per preferir". Testimonie ua grana preséncia de "asta" qu'emplegauen, tanben, es escritors de començament deth sègle passat, e manifèste un cèrt refús per part d'aqueri aranesi mès conscients e militants dera lengua. Cent ans dempús, èm enes madeishes circonstàncies: un refús ena consciéncia e un emplec important ena lengua orau.

Era alternativa que s'emplegue ei era preposicion *enquia* e per tot a on era inconsciéncia mos portarie a emplegar "asta" forçam e emplegam "enquia". Auem de forçar... Era luta ei de besonh; mos cau seguir menspredant aquera preposicion castelhana que mos despersonalize tant.

I a ua preposicion alternativa qu'a eth madeish emplec qu'er "hasta" castelhan o eth "jusqu'a" francés, qu'ei pròpia, qu'a existit ena lengua tradicionau e dera que n'auríem de recuperar eth sòn emplec. Ei era preposicion "entrò/entò/trò/tò". I a quauque autor, qu'entà evitar er excés d'emplec dera forma "enquia" a proposat que digam "entà", semblanta a "entò", e ara diden "entà deman", enes despedides. Açò non ei atau; "entà" a un origen e ues foncions e "entò" n'a d' autes. Lo corrècte serie "entò deman".

Ara ben, quina tradicion a era preposicion "entrò/entò" ena Val d'Aran? Segontes era Gramatica der aranés der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia*

aranesa dera lengua occitana Condó e Rohlfs recuelhen en Aran era preposicion "entò". Condò ena *Isla des diamants* escriu: "!!Nousates ajudá-te!! !Entó 'ra mort!" En antic gascon i auie "entrò" o "trò" (< INTER HOC). En Luishonés e en Banheres de Bigòrra, per crotzament entre "entò" e "enquia", existís era varianta "entiò": "que caminaratz entiò ua hont"; "entiò après".

Er escritor Joan Bodon, ne hè molt d'usatge: "...una claror rogejava entrò a las nívols". Raynouard (*Choix des poésies originales des troubadours*, 1821) obsèrve que "entrò" tanben auie existit en castelhan: "...le mot TRO, préposition romane, se trouve encore dans cinq manuscrits du Fuero Juzgo, au lieu de HASTA qui l'a remplacé depuis longtemps...". Aguesta preposicion ère correntament emplegada ena lengua occitana medievau. "D'orien tro el sol colguan" (d'orient enquia a on eth solei se coche) escriuie Bertrand de Born; "Del suc entro la sabata" (dera punta deth cap enquiara sabata) diguie Rambau d'Orange...

Trobam "entrò" en Diccionari Béarnais Ancien et Moderne de Vastin Lespy e Paul Raymond de 1887 e ena Gramatica Béarnaise de Jean-Désiré Lespy de 1978 trobam que "era preposicion *entrò* ère anticament mès emplegada qu'ara; e diguiem tanben per aferesis, *trò* e *tò*".

I a "entrò", tanben en catalan, en Diccionari normatiu valencià, en Diccionari català-valencià-balear de Alcover-Moll e en Diccionari etimologic i complementari de la llengua catalana de Joan Coromines. Cantalausa mos rebrembe qu'anterioramernt ath sègle XIII s'emplegaue era forma *entrò a*, que vol dire *fins a*. *Entrò* ei recuelhut per Alibèrt, Tot en òc, Laus, Lagarde, Ubaud... Ei ua preposicion occitana, e catalana.

Es diccionaris bilingües der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* recupèren era forma "entò", coma l'emplegaue Condò

E totun semble que "entrò/entò/trò/tò" a desapareishut der emplec ena Val d'Aran e en occitan de Catalonha.

Dera consulta des documents publicats pendent enes darrèrs quaranta ans, en Catalonha, veiguem que non s'emplegue, que s'a assomit era for-

ma “enquia” o era incorrècta “entà” (incorrècta sonque quan traduís er *“hasta”* castelhan).

Però i a ua referéncia que non a trascendit: ena traduccion des Leis deth Parlament, des que ja se n’a publicat en DOGC mès de 130, trobam era excepcion que mos a d’animar a recuperar era preposicion. Eth 12 de junh de 2018 era Mesa deth Parlament aprovèc era version aranesa dera Lei 14/2017, deth 20 de junhsèga, dera renda garantida de ciutadania. Era Lei incorpòre frases coma “... per afinitat entrò ath dusau grad...”, “...renda garantida de ciutadania entrò que perceben era indemnizacion laborau...”, “... non se pòt sollicitar de nau era prestacion entrò que passen dotze mesi...”, “ residéncia prealabla entrò a un totau de trenta sies mesi...”... e atau pendent fòrça mès cassi. Ignòri qui ei eth traductor (eth Parlament n’emplegue diuèrsi), però a introduït “entrò”. Aguesta preséncia en redactat dera Lei de “entrò”, li da vida, signifique qu’encara ei viua. Recuperem-la e eliminem d’un viatge aqueth incomòde “asta”!

29-09-2024

Eth passat dimèrcles 18 de seteme, Eric Fraj visitèc er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. A estat ua aunor e mos a permés d'auer ua convèrsa interessanta.

Eric Fraj ei poèta, un creador, que lamente qu'er occitan patís era pèrta dera autenticitat dera lengua, qu'ei excessivament fondada sus er escrit e qu'açò provòque ua pedagogia inadaptada; ua part importanta der occitanisme se replegue "denonciant era inautenticitat d'ua lengua elaborada *in vitro* reivindicant era autenticitat d'ua lengua qu'existís *in vivo*". Pense que s'a creat ua lengua modèrna que divergís dera lengua des parlants antics e que "salvarem pas la lenga d'Òc sens tornar a tèisher aquel ligam de compreneson lingüistica e de reconeishença mutuala entre parlaires "ancians" e "novèls"... un pònt entre generacions"

Fraj ei catedratic de filosofia jubilat, però enes nòsti encastres ei surtot coneishut peth sòn compromés damb era lengua e per èster un des cantautors mès coneishuts dera cançon occitana. Cercatz es sues musiques en internet!

Darrèrament a publicat un libre sus era vida de Robèrt Martí, aqueth activista apassionat pera lengua occitana que mos fornic de fòrça arguments, de boni moments e de quauques estructures qu'ajuden ath manteniment dera lengua.

—Sabi, Eric, que darrèrament t'apròpes fòrça pera Val d'Aran. Quin ei eth motiu?

—Voi apréner aranés, voi èster mès en contacte damb es moviments de Catalonha en favor dera lengua.

Eric Fraj, qu'a publicat un libre en omenatge a Robèrt Lafont e ei en tren de dirigir ua revista de pensament mundiau en occitan "l'abc del saber", coneish perfectament era lengua occitana. Parle un occitan centrau, però ei un hèrm defensor dera variacion dera lengua. Ditz qu'es variantes dera lengua occitana son era lengua en era madeisha. Er aranés e es

diuèrses variacions "Son era realitat dera lengua – era sua ineréncia, era sua consisténcia – non son exterioritats o excresséncies". Entre totes es variacions constituïssen era lengua. Ditz que dar eth nòm de *dialècte* ara forma de parlar ena Val d'Aran presente un caractèr de minorizacion. "Cau trincar damb aqueth diagrama francés, en sentit que mos ei legat pera istòria de França: eth dera jerarquizacion des idiòmes, e donc des persones e des pòbles que les parlen... denominar *dialècte,* a ua forma de parlar, entà dide'c de forma clara, ei ua invencion deth lingüista, un concèpte operatiu, ei a díder ua idea generala que li permet de trabalhar, d'analizar, de separar, de distinguir... es diuèrsi components d'ua soleta e madeisha lengua".

Fraj ei president der Institut d'Estudis Occitans dera Region Occitania/ Pirinèus Mediterranea. Explique que "en vertat, non posqui parlar era lengua, pr'amor qu'ei ua abstraccion; parli ua cèrta lengua, ua lengua tostemp particulara, tostemp singulara: era mia"

Ei un enamorat de Catalonha; a ganes de víuer era sociologia, er esperit catalan, sense abandonar er occitan; vò víuer un ensamblament des dues identitats, que finalament son era madeisha. Er aprenentatge dera varianta aranesa dera lengua l'aproparà ad aguesta realitat. "Lo prumèr qu'escotam es astrucs (qu'auem sòrt) qu'escotèrem parlants naturaus des dera infància, ei era pèrta d'ua fonologia e d'ua fonetica autentiques"

En 2012 Eric Fraj publiquèc un trabalh critic titolat "quin occitan entà deman?" a on se recuelhen fòrça des arguments que trobatz en aguesta convèrsa. "Era imposicion d'ua forma unica entà tot eth territòri occitan va contra eth respècte dera diversitat, vèrs era imposicion d'un unilingüisme intèrn der occitan; però era realitat deth lenguatage ei ben ben ua auta; podem reformar era lengua sense compdar damb es parlants naturaus, sense es ereus dera lengua. Era imposicion de formes ei ua error normalizadora".

A nivèu lingüistic ena lectura deth trabalh sus era lengua deth futur d'Eric Fraj, descurbim ua forma de pronòm neutre estranh. Eth pronòm "ba", qu'ei equivalent ar "ac" der aranés. Ei encara emplegat en Auda,

Herault, Tarn... Ditz Fraj: "...coma ba podián fèr lors parents..." (coma ac podien hèr es sòns pairs), "...Ba disi en pesant cada mot..." (Ac digui en tot pesar cada paraula...)... Ei eth testimòni dera diversitat, dera riquesa dera lengua. Non ac cau pèrder!

Fraj ei un activista e reivindique eth besonh d'ua accion sociau entara recuperacion dera lengua "voler tornar socializar er occitan ensenhant ua lengua separada deth viuèr lingüistic territoriau, qu'encara non ei mòrt (maugrat lo que diden quauqu'uns) ei tant inutil e contraproductiu coma voler apréner a nadar dehòra dera aigua, sense compdar qu'aquerò serie anar endarrèr, dempús des ensenhaments pedagogics d' Antonin Perbòsc (pedagòg que trabalhèc ena depuracion dera lengua occitana) o de Celestin Freinet (pedagòg occitan creador d'un metòde pedagogic en que s'an desvolopat es Calandretes), que saberen mostrar tota era importància dera dubertura dera escòla sus eth miei pròxim des escolans".

Era convèrsa s'alonguèc... Calerà continuar-la.

Mirtza e era lengua

06-10-2024

È conversat damb Mirtza Gutiérrez. Tostemp m'a agradat eth sòn aranés; a ua forma doça d'expressar-lo, e subertot ei molt corrècte. Ditz era persona que m'acompanhe en aguesta entrevista, eth fotograf Arnau Guardia, que se non li auessa dit que Mirtza ei d'origen colombian, aurie pensat qu'ère d'origen aranés.

Mirtza arribèc ena Val d'Aran hè 23 ans, procedenta de Colòmbia, damb er òme e dus mainatges e des deth començament s'interessèc perque es sòns hilhs (hilh e hilha) e era madeisha aprenguessen er occitan; apuntèc as mainatges en activitats d'ostiu e persutèc damb es monitors entà que s'adrecèssen ada eri en aranés. Era escòla siguec un aute motiu: s'i ensenhauen cinc lengües e calie qu'es sòns hilhs les dominèssen totes. Pensèc que s'aprenie occitan les poderie ajudar. Tanben rebrembe que M.V. (hilha d'ua companha de trabalh), s'emportaue tot soent as sòns mainatges, les parlaue en aranés e aquerò contribuïc a que l'aprenessen.

S'apuntèc as corsi d'aprenentatge dera lengua deth país; anèc a corsi d'occitan estandard que s'impartien durant ua setmana der ostiu en aqueres Jornades Occitanocatalanes que pendent dètz ans farciren eth mes de juriòl d'actes culturaus, corsi, activitats... organizades peth Conselh Generau d'Aran. Quan arribèc en Aran un companh de trabalh li didec: "tan lèu coma pogues te n'anaràs d'aciu" e ja son 23 ans. A Mirtza li agrade eth país, e era sua lengua. Quan li demanen se perqué a aprés er aranés contèste "perque voi" e qu'era lengua li a ajudat a integrar-se. Non coneish cap aute colombian que parle occitan. Era les ditz que "non còste tant", qu'ei ua qüestion de volontat e de dedicar-li bèra oreta ara setmana. Mirtza se sent colombiana e aranesa e en diuèrses ocasions a presentat Colòmbia as aranesi, en occitan. Rebrembe qu'un viatge en Bossòst en tot hèr ua presentacion publica deth sòn país d'origen, es aranesi se quedèren estonats de lo ben que parle era lengua. Hè uns ans participèc activament enes trobades culturaus qu'organizades des deth Conselh Generau d'Aran se hègen damb es immigrants de totes es proce-

déncies entà apropar ues cultures as autes e beneficiar era integracion e er acuelhement. S'a preocupat perque d'auti immigrants aprenessen era lengua, però reconeish que non a trobat era manèra d'enganchar-les, e qu'existís ua fractura.

A eth nivèu C (B1) d'aranés; aquerò que li costèc mès ei es accents, era fonetica, era distincion entre "è" e "é"... Quan arribèc en Aran sonque parlaue espanhòl e anglés.

Mirtza reconeish qu'eth futur der occitan non ei facil. Rebrembe que quan a anat entà diuèrsi lòcs ena Val d'Aran tostemp a començat en aranés: "Òla sò Mirtza" diguie en Registre dera Propietat e recebie era respòsta ena madeisha lengua.

Mirtza ei metgessa, anestessista, e cre en efècte positiu d'adreçar-se as pacients ena sua pròpia lengua, e detècte que quan un malaut ei reanimat e se desvelhe, dempús dera anestèssia. e sent parlar era sua lengua, aquerò le reconfòrte e psicologicament ei d'ua grana ajuda e milhore es condicions dera recuperacion. Eth testimoni de Mirtza ei fòrça important en aguesti dies pr'amor que recentament s'a publicat er informe des expèrts deth Conselh d'Euròpa sus eth compliment dera Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries e entre es recomanacions urgentes indique que cau milhorar era preséncia der aranés en encastre sociosanitari, a on se produïssen ues mancances importantes.

Mirtza me referís qu'ena Val d'Aran ei mès facil de parlar aranés damb er equip d'enfermeria que non pas damb er equip mètge, a on sonque la parle damb un parelh de professionaus d'un totau d'ath torn de 15 mètges. Darrèrament, per prumèr viatge, des dera Direccion, les an mercat er objectiu de milhorar en emplec dera lengua. Tanben en parle damb eth personau de manteniment, magazèm...

M'explique que i a gent deth país de mès edat que les còste d'assomir qu'ua metgessa anestessiologa se les posque adreçar en aranés e sonque li parlen castelhan; an un bloqueig sus era foncion dera lengua. Damb es mès joeni ei mès facil. Li diden que parle d'ua forma "molt eleganta"

Un amic, J.L., m'escriuec un *watshapp* dempús d'ua operación en Espitau Val d'Aran. Me diguie qu'ena entrada deth quiròfan e abans de dromir-lo auie auut era grata satisfaccion d'escotar tota era convèrsa des professionaus en aranés.

Mirtza pense qu'er emplec dera lengua pròpia d'Aran aurie d'èster cultivat ena medecina. E totun reconeish que non an facilitats, en sistèma sanitari, entà apropar-se ara lengua. Hè uns ans un Director der Espitau (F.F.) les organizèc corsi d'occitan laguens deth madeish Espitau, ath torn des tres dera tarde, entath personau sanitari, però non i anauen alumnes e se perdec. Mirtza pense que "dilhèu hèr classes en Espitau non foncionarie" e que calerie cercar d'autes actuacions, que non i a massa consciéncia entre eth personau mètge... però n'i a bèth un que darrerament a començat a estudiar er aranés.

Mirtza ditz: "ena Val d'Aran m'è sentut acuelhuda".

Eth dia des lengües

13-10-2024

Eth 26 de seteme de 2001 siguec proclamat peth Conselh d'Euròpa amassa damb era Union Europèa coma eth Dia Europèu des Lengues. Ara se celèbre cada an. Eth 26 de seteme passat se realizèren au mens tres actes enes qu'era lengua occitana auec ua especiau trascendéncia. A mès, dus dies abans, se hec public er informe des expèrts deth Conselh d'Euròpa sus eth compliment der Estat Espanhòl dera Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries.

Eth dia 26 a instàncies deth ministre de cultura, Ernest Urtasun, i auec un acte en Congrès des Deputats damb representants des diuèrses acadèmies lingüistiques der Estat, que sigueren convenientament recebudes peth madeish ministre e pera presidenta deth Congrès Francina Armengol. Eth president der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, Jèp de Montoya, hec ua exposicion sus er estat dera lengua d'Aran e dera Acadèmia aranesa. Naturaument tota era sua exposicion siguec en occitan. Ei, sense dobte, eth moment dera istòria en qu'er occitan a auut ua major preséncia en Congreso. Jèp de Montoya reclamèc eth supòrt der Estat entara lengua occitana en tot senhalar que pendent massa ans a estat desbrembada. Repassèc ua sèria de mancances der Estat ena proteccion der occitan e suggeric que "España a de préner un papèr de lideratge europeu respècte dera lengua occitana", e rebrembèc qu'encara non s'a traduït era Constitucion ar occitan, tot e qu'ei manat en sòn darrèr article.

Eth madeish dia 26, ena Comission de Politica Lingüistica deth Parlament de Catalonha compareishec eth Conselhèr de Politica Lingüistica Xavier Vila entà exposar es línies de trabalh deth sòn Departament e respóner as qüestions des representants des diuèrsi grops politics. I auec moments enes qu'era lengua occitana siguec eth centre. Didec Xavier Vila que "allà on es juga la supervivència de l'occità és a la Vall d'Aran i per tant és allà on hem de fer-hi el màxim esfòrç". A continuacion exposèc qu'en Noruega, a on i a dues variantes estandards, Windows proposèc d'adaptar es

sòns programes sonque ara varianta majoritària e eth govèn de Noruega contestèc que se non ac hègen as dues alavetz emplegarien Linux; e naturaument, Windows traduïc as dues variantes. E Vila continuaue. "creiguem qu'auem de hèr aguest papèr damb er occitan, ei a díder èster eth german gran, en tot respectar ath maxim era sua autonomia...".

En un aute moment contestèc ara deputada d'En Comú-Podem, Susana Segovia, pr'amor de que tot eth trabalh que s'està hènt des dera Conselheria (abans Secretaria) entà arribar ath "Pacte dera lengua", non se hè en favor des dues lengües, catalan e occitan, e se produís atau eth "Pacte des lengües". Eth Conselhèr responec que "quan eth Parlament encarguèc eth Pacte nacionau pera lengua, telefonèrem immediatament ara Val d'Aran entà demanar-les se volien que i auesse aguesta branca aranesa, deth pacte, qu'aurie de liderar eth Conselh Generau d'Aran e contestèren que non... e non tirèrem endeuant un pacte nacionau per aranés". Ac deisham aquiu...

Eth madeish dia ena Universitat d'Alacant jos era Presidéncia deth Ministre de Politica Territoriau e Memòria Democratica, Angel Victor Torres, damb era preséncia dera Ministra de Ciencia, Innovacion e Universitats, Diana Morant s'amassèc eth Consejo de Lenguas Oficiales del Estado. Eth Consejo se creèc en 2007 entà dar respòsta ath caràcter de territorialitat des lengües oficiaus der Estat e as recomanacions deth Conselh de Ministres deth Conselh d'Euròpa ena aplicacion dera Carta Europèa des lengues regionaus o minoritàries. La compòsen Secretaris e Directors Generaus de toti es Ministèris, e des dera sua creacion aguesta ei era octau amassada que realize. Per prumèr viatge s'a convidat a participà'i, un representant dera lengua occitana, ar Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Ath delà der agraïment, per auer considerat era institucion, des der IEA-AALO s'auec ocasión de manifestar er estat de descued en qu'er Estat a auut ara lengua occitana pendent es darrèrs 40 ans, e mès. Eth Ministre expressèc era volontat deth Govèrn espanhòl de trincar aguesta dinamica en tot ahíger qu'er hèt d'èster convidats anaue en aguesta direccion.

Eth dia des lengües mos a deishat un agradiu futur d'esperança, quan vedem que des dera naua Conselheria de Politica Lingüistica s'a ua volontat positiva pera lengua occitana e quan semble qu'auem superat er estat d'ignorància en que mos auie er Estat espanhòl e qu'ath delà d'ara era lengua occitana serà presenta ena sua politica, ce qu'ei d'ua enorme importància entath mantieniment dera lengua.

Era fòrça d'un estat ei enorme; imprescindibla. Mos la cau! Cuelhem damb esperança e satisfaccion aguestes iniciatives der Estat, tot e que mantenguem un cèrt punt de precaucion e de dobte e que non desbrembam qu'eth partit socialista non votèc a favor d'ajudar ar occitan e ar IEA-AALO eth passat 19 de març ena Comission de Sciéncia, Innauacion e Universitat deth Congreso.

Er Estat non complís era Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries (I)

20-10-2024

Era Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries ei un tractat deth Conselh d'Euròpa adoptat en 1992. Contemple mesures de proteccion entàs lengües emplegades tradicionaument pes ciutadans. S'i recuelhen dus nivèus de proteccion: eth des lengües oficiaus (nivèu III) e es autes (nivèu II). Entà qu'un Estat i sigue compromés a d'auer signat era Carta e l'a de ratificar; a de hèr dues accions. Espanha signèc era carta en 1992, eth madeish an dera adopcion. e la ratifiquèc en 2001. Per çò qu'ei as territòris a on era lengua occitana ei presenta, França la signèc en 1999 e non l'a ratificada, e Itàlia la signèc er an 2000 però non l'a ratificada; Monègue non l'a signada. Atau, donques, era realitat ei que sonque er Estat espanhòl a mostrat ua volontat, en bèth moment, pera proteccion des lengües e donques dera occitana. Ne Itàlia, ne França, e mens Monègue, an volut acuelher-se as obligacions dera Carta entà protegir era lengua occitana, e es autes. Ei mès, en França hè quauqui dies era justícia francesa anollèc era oficialitat deth creòl ena Martinica, qu'auie estat declarada per resolucion dera Collectivitat Territoriau de Martinica.

Per tant, destacam que maugrat que parlaram fòrça des incompliments der Estat espanhòl, cau reconéisher qu'au mens i a era responsabilitat e en bèth moment i a auut era volontat de proteccion que non an es auti estats europèus. Ei plan per açò qu'er Estat espanhòl a era oportunitat, se corregís es incompliments, de liderar era proteccion der occitan a nivèu europèu. Entà Espanha es expèrts destaquen dotze lengües a protegir: amazig, aragonés, asturian, catalan..., entre es quaus er occitan.

Per çò que hè ara lengua occitana, en cambiar era sua condicion de lengua protegida a lengua oficial en 2006, per Estatut d'Autonomia, passaue deth nivèu de proteccion II ath III, qu'ei fòrça mès considerable; e donques er Estat espanhòl adquirie responsabilitats respècte dera lengua occitana deth madeish nivèu qu'es qu'a damb eth catalan, er euskera e eth galhèc.

Cada cinc ans eth Conselh d'Euròpa realize ua avaloracion sus es aspèctes des compromesi que s'an complèrt e senhale aqueri que non se complissen. Era avaloracion ei realizada, sus eth territòri, per un equip d'expèrts enviats peth Conselh d'Euròpa. Eth passat 24 de seteme de hec public er informe des expèrts. De totes es sues observacions eth Conselh de Ministres deth Conselh d'Euròpa, per çò que hè ar occitan, demane ar Estat espanhòl, prioritàriament, quate causes: prumèr, que cau garantir er emplec, eth der aranés, enes equipaments sociosanitaris, donques que i a mancances; en segona posicion diden es Ministres d'Euròpa qu'er Estat espanhòl non garantise qu'er occitan sigue disponible en toti es nivèus der ensenhament, e ac a de hèr. En tresau lòc es Ministres diden ar Estat qu'era legislacion non garantize qu'er emplec der occitan se desvolope enes tribunaus enes procediments penals, civils e administratius, e s'i comprometec. E finalament eth Conselh de Ministres deth Conselh d'Euròpa recomane que prioritàriament er Estat espanhòl prengue es mesures adequades entà assegurar qu'es parlants d'aranés poguen relacionar-se en aquesta lengua damb es delegacions locaus dera administracion estatau. Es Ministres d'Euròpa an destacat quate causes que cau protegir, enes que diden que cau intervier de forma immediata, e qu'explicaram damb mès detalh en Cimalh que ven. Es expèrts analizen ua setantia de items, de situacions, de compromesi assomits per Estat, des quaus considèren que se'n complissen apruprètz era mitat e qu'era auta mitat s'a de milhorar o complir. E a mès des recomanacions des Ministres es expèrts reclamen coma prioritària quauqua intervencion urgenta de mès: cau hèr en occitan eth Boletin Oficiau der Estat, cau incrementar er emplec der occitan enes mieis de comunicacion, cau incrementar era preséncia der occitan enes actes culturaus...

Era proteccion der occitan en Catalonha a estat, subertot, desvolopada pera Generalitat de Catalonha. Eth Conselh Generau d'Aran coparticipe en aguesta proteccion. Quan eth Conselh de Ministres deth Conselh d'Euròpa a d'elaborar eth sòn informe, demane abans un preinforme ar Estat espanhòl qu'ath sòn temps demane ara Generalitat e aguesta compde damb eth Conselh Generau d'Aran. Deth preinforme que receben der

Estat espanhòl e des visites que hèn es expèrts as lòcs a on son es lengües (parlen damb es institucions, es organizacions sociaus...) n'elabòren eth sòn informe a on relacionen es incompliments. Des incompliments mès flagrants quauqu'uns, non pas toti, son imputables ara Generalitat e ath Conselh Generau, però ei er Estat qui n'a era responsabilitat a nivèu europèu.

Er informe ditz textuaument que "Eth Comité d'Expèrts rebrembe qu'independentament dera ordenacion nacionau des competéncies implicades, es autoritats estataus an era responsabilitat darrèra deth compliment des tractats internacionaus".

Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (II)

Era escòla

27-10-2024

Er Estat espanhòl ei eth responsable des documents que signe a nivèu internacionau. Era Carta europèa des lengües regionaus o minoritàries e eth Conselh d'Euròpa li rebremben que non complís es sòns compromesi en emplec der occitan en sistèma educatiu.

En 2001 er Estat se comprometec a "ua educacion preescolara en occitan" e ad açò eth Conselh d'Euròpa li reconeish textuaument que "*se complís pr'amor qu'es escòles d'educacion preescolara, dera Val d'Aran, empleguen er aranés coma lengua d'ensenhament*". Perfècte! I an aspèctes que son reconeishuts.

En madeish document er Estat se compromet a "un ensenhament primari en lengua occitana" e ací eth Conselh d'Euròpa li ditz que "*non se complís ja que non i a cap de centre qu'oferisque tot er ensenhament primari en aranés. Es modèls pedagogics existents oferissen un ensenhament trilingüe, però non i a ofèrta exclusivament en aranés*". Eth Conselh d'Euròpa continue comunicant ar Estat qu'en aguesta etapa "*era màger part des materiaus didactics son escuelhuts e elaborats pes escòles e peth Conselh Generau d'Aran, en bères ocasions damb era collaboracion dirècta d'autors aranesi. Totun, cada còp mès soent es materiaus e recorsi didactics dissenhats entà projèctes transversaus non an pro en compde er aranés*".

Eth Conselh d'Euròpa explicite era situacion d'incompliment: "*A nivèu d'educacion primària es sèt escòles dera Val d'Aran definissen eth sòn modèl pedagogic ja sigue per assignatures o per projèctes transversaus. Cada escòla ei responsabla de determinar enquia quin punt s'a d'emplegar er aranés d'acòrd damb es sòns besonhs pedagogics, era sua situacion sociolingüistica e eth sòn entorn. Coma conseqüéncia i a diferéncies en tractament des lengües ena aula. Bères escòles oferissen er aranés coma lengua d'ensenhament es dus prumèrs corsi d'educacion primària, en tot cambiar posteriorament pendent es quate ans*

següents a ua distribucion equilibrada des tres lengües coma lengües d'ensenhament. Totun, cap escòla oferís educacion primària exclusivament en aranés". Era escòla qu'a estat eth referent dera implantacion der occitan ei metuda en qüestion per Euròpa.

Era valoracion non hè ua interpretacion extrema. Eth Conselh d'Euròpa rebrembe ar Estat espanhòl que " Espanha a optat peth mès naut nivèu de proteccion entàs sues lengües oficiaus. S'a compromés a oferir educacion infantila, primària e secundària enes lengües regionaus o minoritàries, lo qu'implique impartir un ensenhament ena lengua regionau o minoritària coma miei d'ensenhament". E, donques, açò s'a d'aplicar ar occitan ena escòla aranesa.

Un aute comentari deth Conselh d'Euròpa, tot e que segurament ei adreçat as circonstàncies dera lengua catalana, però qu'ei aplicable ar occitan, ei: "*eth Comité d'expèrts enten que fixar un percentatge minim d'ensenhament en castelhan entà cada centre educatiu ei clarament contrari as compromesi acceptats per Espanha*".

Per çò que hè ar ensenhament segondari er Estat espanhòl se compromotec, hè vint-e-tres ans ans, a "un ensenhament segondari en occitan; un ensenhament tecnic e professionau en occitan; préner disposicions pr'amor que siguen impartidi corsi d'educacion d'adults o d'educacion permanenta basicament o totaument en occitan..." eth Conselh d'Euròpa li remèrque ar Estat que "*mentre qu'er aranés s'impartís en bèra assignatura e s'emplegue coma lengua d'ensenhament en d'autes assignatures deth plan d'estudis, a critèri deth professorat, er Institut d'Ensenhament Segondàri de Vielha non oferís ensenhament en aranés de forma exclusiva*." E que "*I a manca de materiau disponible [en occitan] ena educacion secundària...*" E que "*Er aranés ei practicament absent des estudis de formacion professionau... ".* E que "*eth Centre de Formacion d'Adults situat en Vielha, que depen dera Generalitat com a part deth sistèma educatiu, non oferís corsi d'aranés*" ... E des classes entàs adults eth Conselh d'Euròpa denóncie que i an mès alumnes e interessats que places existentes e que non pòden estudiar-lo toti aqueri que

volerien, per falta d'ofèrta. I an massa persones que volerien estudiar era lengua occitana e non pòden.

Eth Conselh d'Euròpa valore qu'era situacion der occitan en ensenhament non respon as compromesi qu'a er Estat espanhòl e que calerie un esfòrç.

Deuant d'un informe tant profondament preocupant aportam un shinhau de suavizant, que non preten reduïr es responsabilitats senhalades; sonque vò animar ena assompcion de responsabilitats entath compliment des compromesi: ditz eth Conselh d'Euròpa que "*Espanha dispòse, en generau, d'un bon sistèma de proteccion e promocion des sues lengües regionaus o minoritàries. S'an artenhut fòrça auanci en reconeishement dera majoria des lengües regionaus o minoritàries e un gran numèro d'estrategies e politiques lingüistiques, talament coma bères iniciatives an contribuït ath desvolopament des lengües regionaus*".

Era setmana que ven analisaram d'auti encastres.

Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (III)

Encastres sociosanitari e dera Administracion der Estat

03-11-2024

Er informe deth Conselh d'Euròpa indicant es incompliments der Estat espanhòl, damb era lengua occitana, tòque diuèrsi encastres. Bèth un ei responsabilitat dera Generalitat de Catalonha e deth Conselh Generau d'Aran, però er informe deth Conselh d'Euròpa senhale ar Estat coma solet responsable des incompliments, en tot tier en compde qu'ei er Estat qui hè mès de vint ans se comprometec a promòir es lengües oficials, e donques era occitana enes sues politiques. En darrèr Cimalh analisèrem es incompliments en sistèma educatiu; aué analisam es incompliments en encastre sociosanitari e ena AGE (Administracion Generau der Estat). Son tres des quate grani encastres enes qu'eth Conselh de Ministres d'Euròpa demane ua intervencion immediata. Era setmana que ven analisaram es darrèrs encastres.

Eth Conselh d'Euròpa explique que "*Ua des principaus hònts de preocupacion ei er emplec des lengües oficiaus enes servicis sanitaris e d'atencion sociau, ua qüestion que tot soent se justifique pera dificultat de contractar mètges e d'aute personau mèdic qu'agen coneishements [d'occitan]... Açò ei especiaument preocupant en cas des instruccions de seguretat farmacèutica a on [er occitan] non s'emplegue jamès... tot e qu'era sua regulacion ei competéncia des autoritats estataus*".

Entre es aspèctes qu'assomic er Estat espanhol, hè 23 ans, se comprometec "a velhar per qu'es equipaments sociaus coma es espitaus, es casaus de jubilats, es residéncies dera tresau edat... aufrissen era possibilitat de recéber e de suenhar ena sua lengua es parlants d'ua lengua regionau o minoritària qu'agen de besonh aguesti suenhs per rason de salut, d'edat o per d'autes rasons" E en sòn informe eth Conselh d'Euròpa rebrembe ar Estat que "*ei possible emplegar er aranés en quauqui servicis publics dera Val d'Aran, tot e qu'ei inexistent ena prestacion de servicis sanitaris, en Espitau*

Val d'Aran, en CAP de Vielha e enes consultòris locaus". E tanben li rebrembe que "*enes instalalacions d'atencion sociau, er aranés ei emplegat peth Servici Public de Salut en quauques parts dera sua senhalizacion e documentacion. Totun, maugrat era obligacion legau deth personau sanitari d'auer un coneishement orau e escrit sufisent der aranés, era possibilitat de recéber es servicis sanitaris en aranés ei* ***inexistenta***". Eth Conselh d'Euròpa hè ua observacion semblanta respècte dera residéncia de gent grana "*a on eth castelhan s'emplegue ena majoria de prestacions de servicis. Non semble que s'age metut en marcha cap de plan de normalizacion der emplec der aranés entà méter remèdi ad aguesta situacion.*"

En aguest encastre sociosanitari ei a on era Generalitat e eth Conselh Generau d'Aran an ua grana trascendéncia. Eth Conselh d'Euròpa reclame remèdi immediat.

I a, totun, un encastre, eth dera Administracion der Estat, que non se pòt derivar envèrs d'autes administracions. Senhale eth Conselh d'Euròpa que era proporcion de personau damb coneishements de lengües regionaus enes dependéncies dera Administracion der Estat, es documents, es formularis... en catalan, galhèc e euskera enes sòns territòris, ei baisha, qu'era sua preséncia ei clarament insufisenta. E quan se referís ara lengua occitana ditz qu'ei **inexistenta** e que "*encara non ei emplegat en absolut pera Administracion der Estat*". Tara AGE er occitan non existís.

Era formacion continuada en catalan, euskera e galhèc ei presenta entre es foncionaris der Estat. Segurament en calerie mès, però i e, existís. Eth Conselh d'Euròpa rebrembe que "*era formacion continuada der aranés non s'oferís as foncionaris dera Administracion der Estat... A mès i a pòca conscienciacion publica sus era possibilitat d'emplegar er aranés damb era Administracion der Estat. Era Administracion der Estat ena Val d'Aran non emplegue er aranés*". Es fòrces de seguretat, Policia e Guàrdia Civiu, ena Val d'Aran, non empleguen er occitan.

E persute eth Conselh d'Euròpa en que " *Era politica des lengües oficials regionaus se canalize, ena Administracion espanhòla, a trauès deth Conselh de*

Lengües Oficiaus dera Administracion Generau der Estat que compde damb eth supòrt dera Oficina de Lengües Oficiaus..., estructura descentralizada, que sonque s'a amassat sèt viatges en 16 ans e era majoria des mesures adoptades son pendentes d'execucion e non an incorporat membres des comunitats autonòmes qu'an lengües oficiaus". Ena darrèra amassada deth Conselh de Lengües Oficiaus, era ueitau, celebrada eth passat 26 de seteme en Alacant, era lengua occitana i siguec convidada, a trauès dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* e eth president deth Conselh des Lengües oficiaus dera AGE, eth ministre Angel Victor Torres, assegurèc que s'anauen a reconduïr aguesti tòrts.

Mos cònste qu'er Estat, a trauès d'aguesta Oficina e deth Conselh de Lengües Oficiaus, ei coneishedor des mancances der occitan e des incompliments dera Carta Europèa.

Er Estat non complís era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (IV e darrèr)

Era Justícia e d'auti encastres

10-11-2024

Er informe deth Conselh d'Euròpa sus eth compliment dera Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries s'a publicat sonque en anglés e per çò que hè ara lengua occitana a auut ua difusion fòrça limitada.

Entre es incompliments deth Govèrn Espanhòl, enes qu'eth Conselh d'Euròpa demane actuacions immediates i an aspèctes, qu'analisèrem enes articles anteriors, sus eth sistèma educatiu, es servicis sociosanitaris e era Administracion Generau der Estat. Eth darrèr airau que reclame ua intervencion immediata ei eth sistèma judiciau: "*Non i a cap programari emplegat pes autoritats judiciaus qu'oferisque modèls o documents en aranés e dongue dret as foncionaris e jutges a trabalhar en aguesta lengua*". Rebrembam situacions testimoniaus. que s'an dat enes darrèrs ans, coma er emplec der occitan per part de Mirèia Boya en Juriòl de 2020 en Tribunau Superior de Justícia de Catalonha, era traduccion de mès de 100 sentències ar occitan promoiguda pera jutgessa Natàlia Plaza o era adaptacion de documents judiciaus qu'a hèt eth Collègi d'Avocats amassa damb er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana..., però ath delà d'aguestes intervencions que testimonien era possibilitat d'emplec der occitan en sistèma judiciau, eth Conselh d'Euròpa ditz que "*non i a cap emplec der aranés en sistèma judiciau*". Cap!

Però ath delà d'aguesti quate airaus qu'an de besonh ua intervencion rapida se mèrquen d'auti besonhs.

Eth comité d'expèrts "*lamente qu'eth BOE jamès s'a publicat en aranés*" e recomane de començar a hè'c.

Tanben rebrembe qu'era plataforma de traduccion automàtica (PLATA) deth Govèrn Espanhòl destinada as trabalhadors dera Administracion

Generau der Estat non incorpòre er occitan; ei era soleta lengua oficiau que non i a.

O en encastre des mieis de comunicación eth Conselh d'Euròpa ditz que "*maugrat qu'era legislacion vigenta obligue ara Corporacion Catalana de Mieis Audiovisuaus a assegurar era programacion regulara des emissores de ràdio e television en aranés entara Val d'Aran, encara non i a ua ràdio publica ne ua cadena de television publica qu'emete en aranés e eth suministre de mieis en aranés ei fòrça limitat... Es mieis publics d'encastre estatau non includissen cap d'emission en aranés. Eth supòrt ara produccion de doblatge, programes entà mainatges o pellicoles comerciaus en aranés ei molt limitat ena practica. Falten ràdios privades e canals de television d'encastre estatau, regionau o locau qu'emeten en aranés*". En aguesti moments en qu'es ràdios associatives occitanes der Estat francés experimenten ua reduccion des sues ajudes, ei, a nivèu europèu, un besonh imprescindible, possar era promocion der occitan enes mieis de comunicación deth sud d'Occitània. E eth Conselh d'Euròpa rebrembe que "*s'an celebrat diuèrsi convènis entre es autoritats des Comunitats Autonomes a on se parlen lengües oficials e plataformes de streaming internacionaus entath doblatge de pellicoles e programes en totes es lengües oficiaus excèpte er aranés*". En mieis de comunicación cau un possament.

Rebrembe, tanben, eth Conselh d'Euròpa qu' eth supòrt ar Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana ei insufisenta [eth Conselh Generau d'Aran non subvencione era Acadèmia], entà que posque exercir era sua foncion d'autoritat dera lengua e mantier toti es programes qu'a en foncionament, estudis terminologics, publicacion d'òbres classiques...

Er Institut Cervantes non oferís corsi d'aranés ne organize actes relacionats damb era cultura aranesa enes sòns centres; e a nivèu estatau, non i a activitats entà promocionar òbres culturaus en occitan.

Non i a mesures adoptades pes autoritats entà promòir er aranés enes empreses a nivèu socioeconomic, ne tanpòc disposicions que permeten er emplec der occitan ena normativa financèra e bancària.

Tanben rebrembe eth Conselh d'Euròpa que "*... er aranés non s'emplegue de manèra abituau en encastre des autoritats autonomiques, e es documents oficiaus non tostemp se publiquen en aguesta lengua en Catalonha...*" e qu'en territòri dera Val d'Aran "*ena Administracion Locau s'emplegue abituaument er aranés tot e que i a excepcions en quauqui ajuntaments que non complissen es compromesi...*"

E finalament eth Conselh d'Euròpa rebrembe que "*En Espanha, diuèrses lengües protegides pera Carta se diden d'ua manèra diferenta, segontes qui o quin enfòc se hèsque... eth Comité d'expèrts ei preocupat pes situacions en que ua lengua damb dus nòms diferents cree problèmes entara proteccion dera lengua*". Respècte der occitan, eth Conselh d'Euròpa emplegue es dues denominacions d'occitan e d'aranés pr'amor qu'es autoritats deth Conselh Generau d'Aran e dera Generalitat empleguen es dues denominacions però "*eth Comité d'expèrts convide es autoritats competentes a resòler aguesta qüestion en benefici dera lengua...*".

Eth Conselh d'Euròpa reclame ua intervencion deth Govèrn espanhòl.

Baqueira s'escriu damb B

17-11-2024

Non rebrembi cap auta paraula qu'en procés de normalizacion der occitan dera Val d'Aran age creat tanta polemica coma eth toponim Baqueira. Era discussion ère sus se la calie escríuer damb "B" o damb "V". Pintades, escrits ara administracion, panèus rectificats, escrits en premsa... eth conflicte siguec viu.

Prumèr, quauqu'uns meteren en qüestion qu'ua empresa privada podesse préner eth nòm que volesse, eth que li convenguesse. Ère tà non creir! Voleren forçar era decision. Era empresa escuelhec eth nòm a compdar des documents existents; non i auie cap intencion de diferenciar-se des toponims que trobèren, però se l'auessen auut, èren en sòn dret. En moment dera selección deth nòm, enes inicis dera empresa, era "V" en "Baqueira" ère inexistenta, e era tendéncia ena normalizacion dera lengua d'Aran anaue ena línia de simplificar e d'eliminar era "V" en favor der "B" enquiath punt qu'en bèth moment s'escriuec "Bal d'Aran". Era distincion de pronóncia entre "B" (labial) e "V" (labiodental) non existís ena forma aranesa. Castiella escriuie en 1965, en Forastero en el Valle de Aran "...allà donde la falda de La Baqueira termina...".

Era normativizacion dera lengua portèc era "V" e dèc ua grana valor ara etimologia. Er origen dera paraula "Baqueira" siguec determinat en "vaca". Non i auec cap d'alternativa de que dilhèu podie vier de "Bauca" (nòm collectiu de plantes que creishen en un ermàs), qu'aurie sentit damb eth sufixe "aira", "eira" que segontes Coromines hè referéncia a ua grana partida de peisheus. Baqueira ei eth solet toponim aranés damb aguest sufixe, ce que hè pensar ena credibilitat d'aguesta possibilitat. Enes lengües romaniques eth sufixe -aira, -eira hè referéncia a nòms de plantes, o a parçans damb peisheus. Se quauquarres auesse proposat er origen "Bauca" se li n'aurien arrit. Però, en etimologia, es causes non son tostemp lo que semblen, e dilhèu... Era tralha des toponims remonte a millènis.

Era creacion deth nuclèu de poblacion as pès dera estacion d'esquí tornèc a revitalizar era discussion respècte deth nòm qu'auie de préner. Era responsabilitat des nòms des poblacions ère dera Generalitat.

En 1996 eth president de Baqueira, Jorge Jordana de Pozas, s'adrecec a Artur Mas, Conselhèr de Politica Territoriau e Òbres Publiques en tot indicar-li que "Baqueira" ère eth nòm qu'auien trobat en toti es documents consultats en tot demanar-li qu'es indicadors des carretères metessen "Baqueira" e non pas "Vaqueira". Eth conselhèr contestèc (en castelhan) que "comprenie eth sòn punt d'enguarda", però que calie complir era orden de 20 de deseme de 1988 que hège publica era lista des entitats de poblacion; aquiu metie "Vaquèira". Eth nuclèu de poblacion se denominaue "Vaquèira" (tanben era montanha) e era estacion "Baqueira". Eth conflicte seguie viu.

En 2001 eth decret 60 de 23 de gèr, regulador deth procediment entath cambi de denominacion des nuclèus de poblacion daue potestat ar Ajuntament de Naut Aran entà determinar eth nòm dera entitat; er ajuntament decidic per unanimitat qu'eth nòm deth nuclèu ère "Baqueira". E d'alavetz ençà era polemica qu'ei barrada.

Eth Departament de Lingüistica der Aranés, eth 26 de hereuèr de 2003, damb autoritat lingüistica reconeishuda peth Conselh Generau d'Aran, en un recuelh normatiu de 850 toponims aranesi expressaue: "Eth toponim Baqueira-Vaquèira" apareish enes dues grafies... d'ara enlà es dues formes an d'èster considerades corrèctes"

Cride era atencion era valor que se li dèc, alavetz, ara etimologia. Cride mès era atencion quan a tocar dera montanha de Vaquèira i a era montanha de Bacivèr. en catalan Baciver; sense accent. Segontes era etimologia ven dera latina Vacivus (Uet; Vaciva se ditz dera vaca que non crie ne da leit), e calerie escríuer Vacivèr damb "V": mès aciu arrés i ditz arren. En 2019 era Acadèmia aranesa dera lengua occitana aprovèc e publiquèc eth Nomenclator dera Val d'Aran, damb 3500 toponims, damb es dues formes de Baqueira e Vaquèira e optèc pera forma non-etimologica "Ba-

civèr" e ac explique atau: "en benefici d'ua regularitat tot e qu'etimologicament calerie escríuer *Vacivèr*, mès entrariem en contradiccion damb era forma *Baciver* d'Alt Aneu que conten eth Nomenclator de Catalonha. Catalan e occitan son lengües deth madeish encastre culturau e trabalham per fixar era lengua damb principis der espaci occitanocatalan". Era Acadèmia considère que i an rasons mès poderoses qu'era etimologia.

Un otèl en Baqueira a pres per nòm "Chalet Bassibe" (damb B e dues èsses).

De contrarietats damb era etimologia en trobaram fòrça; enes nòms des persones, en Aran, trobam Bacaria, Baqueria, Baquèr, Barés... toti eri, per rasons etimologiques aurien d'anar damb "v", però conviuen damb era "b" talament coma an de convíuer es corrèctes "Baqueira" e "Vaquèira". I an rasons entà mantier-les es dues.

En castelhan se pòt escriuer "Serbia" e "Servia"; es dues son corrèctes. Tanben "endibia" e "endivia". Eth temps e er emplec les a normalizat.

Joan, de quina casa ès?

24-11-2024

Joan Martínez ei hilh de Pozo de Alarcon, Madrid, de pares originaris de Sòria. Ei una aimant dera tranquillitat e des espòrts de montanha, especiaument der esquí. Damb 40 ans decidic anar a víuer ena Val d'Aran, pròp der esquí, dera montanha, der aeropòrt de Tolosa... e se decidic per Bausen, pr'amor que i trapèc er acuelhement que li convenguec. D'açò hè ueit ans. Era sua residéncia ei aquiu naut, lo mès ath nòrd de Catalonha, lo mès apròp dera tomba de Teresa (era hemna des aimants de Bausen).

"Escuelhí Bausen, peth solei e per ambient" ditz, e "sò ath cant d'ua estacion d'esquí potenta". Des deth prumèr moment s'interessèc per aranés, li agraden es lengües, però a un nivèu de sonoritat, non pas der estudi lingüistic. Comencèc a escotar er aranés peth carrèr; se lancèc a dider bèra paraula; es prumères correccions les auec damb Albert (de casa Camiau); se deishèc anar; passèc des paraules a díder frases; s'equivocaue, però non auie vergonha e anaue auançant; s'apuntèc ath programa de Volontaris per aranés deth Conselh Generau d'Aran; era sua volontària G.A. l'ajudèc fòrça; hec amistat damb D.C. d'Arres, parlauen aranés e milhorèc eth nivèu de lengua. Ara parle era lengua d'Aran cada dia, damb uns e damb es auti; quan comence ua convèrsa ac hè tostemp en aranés. A ua fonetica impecabla qu'a ocasionat, qu'ocasione cada dia, que li pregunten "e tu, de quina casa ès?". Non a anat jamès tà classes d'aranés, non li interèsse massa era formalitat dera lengua; "non escriui massa ben" ditz; cre ena valor dera comunicación orau e en emplec informau entà tot tipe de convèrses: "non cerqui eth coneishement pregond dera lengua, la voi entà comunicar-me oraument... Tà jo ei un plaser de parlar damb era gent deth país... Era lengua aciu encara ei viua". Parle un shinhau de catalan e correctament eth francés e er italian, e naturaument er espanhòl.

Me coheisse que parlar aranés "m'a daurit pòrtes, m'a facilitat er accés a moltes situacions e experiéncies". Participèc en un programa de Catalonha Radio damb dues persones mès e sonque eth parlèc tota era estona en

aranés. “Es paraules dificiles o estranhes me seduïssen, me provòquen a aprener-les; emocionaument non m’agrade que se pèrden es lengües”.

Respècte deth futur der aranés ditz que non ei ne pessimista, ne optimista; “sò en un posicionament nèutre”.

Joan cre qu’era transmission orau ei hloisha, que i a era paradòxa de qu’era lengua ei viua ena escòla però qu’en carrèr non i e. Explique qu’a amics “que continuen era transmission damb es sòns hilhs”. E continue “parli aranés damb es hilhs des amics e açò ei ua satisfaccion”. Joan pense “qu’era lengua non ei mòrta... quan vau tà un comèrç comenci a parlar tostemp en aranés; ena òptica parli aranés, damb era caishèra deth supermercat tanben... non cau auer vergonha... Un dia anè tà Sant-Lari, ena Val d’Aura, damb D.C. e auí convèrses en aranés, damb gent deth país; en diden patoés; aquiu ac an fòrça mès dificil”

Joan Martínez ei enginhèr; trabalhaue coma director-cap d’òbra d’un empresa portuguesa d’infraestructures idrauliques e li apareishec una desgràcia que li trinquèc tot eth sòn mon: li detectèren un cancer cerebrau. Operacions complicades, ans de reabilitacion, perseverància, perta d’amics... Damb ua grana passion, damb molt d’esfòrç, qu’encara realize aué en dia, continuament..., artenhec ua situacion d’ua cèrta normalitat. Abans desvolupaue un pretzhèt professionau de naut nivèu e en aparéisher era malautia li dideren qu’aurie de deishar d’esquiar, era sua passion, d’anar en mòto e de trabalhar en sòn mestièr. Damb eth temps, e esfòrç, torne a practicar es sòns espòrts e damb molta volontat profitèc entà hèr quauquarren que non aurie hèt jamès: creèc ua empresa de ròba d’esquí, de qualitat, qu’està despuntant en mercat. Creèc ua empresa relacionada damb era sua passion. En un començament gessie de Bausen eth dimars peth maitin, anaue entà Madrid, via Tolosa, entà classes en ESADE, dormie en Madrid, londeman pera tarde tornaue entà classes e entàs dotze dera net, en punt, dempús de cuélher er avion Madrid-Tolosa, entraue en casa sua en Bausen. Er esfòrç durèc 8 mesi. Ara, ei propietari e administre ua empresa qu’a preséncia en tota Euròpa (REFORCER). Joan se n’orgullís dera sua ròba d’esquí. En ua anóncia dera revista de Baqueira (BB)

i a metut “neishuda ena Val d’Aran”, en occitan. Ena prumèra colleccion que presentèc i metec “gessuda de Bausen”, “inspirada ena naturalesa”, “de responsabilitat damb era planeta”...

Ditz Joan: “me senti deth país; era lengua me hè sénter deth país. Sense er aranés non seria tant integrat”. Tostemp parle aranés: “Coneishi ua hemna moldava que hè 13 o 14 ans qu’ei acieu, que regente un restaurant en Vielha, que parle molt ben er aranés e entre nosati tostemp, tostemp, parlam aranés”.

E considère qu’èster en un pòble petit l’ajudèc a integrar-se: “Er èster en Bausen me facilitèc er aprenentatge dera lengua; en Vielha aurie estat mès dificil; Bausen me desvelhèc era curiositat”.

Discrepàncies lingüistiques (I)

01-12-2024

M'an arturat peth carrèr entà hèr-me era reflexion que i a un excés de diferéncies lingüistiques entre es diuèrsi collectius qu'empleguen er occitan-aranés e qu'açò ei contraproduent entara lengua. N'i a qu'ac exprèssen damb un sentit de tremendisme, d'acabament, de transgression... però non coneishi ad arres qu'age abandonat era lengua per aguestes diferéncies e coneishi diuèrsa gent que s'a somat ara reflexion.

Es diferéncies, talament coma son ara, non son un problèma entara lengua; son ua riquesa, ua mòstra dera sua vitalitat. En bèth un des Cimalhs è reflexat bères ues d'aguest diferéncies e ac seguiram hènt, però en tot cas m'interèsse remercar qu'aguestes diferéncies corresponen subertot a ua reflexion hèta pes sòns actors e qu'enriquissen, que dan vitalitat ara lengua, basicament pr'amor que non tòquen eth moth, er ADN, der occitan. Son diferéncies puntuaus que mos hèn a reflexionar, toti mos entenem e era unitat dera lengua non quede en qüestion.

Tot e qu'er emplec der occitan-aranés ei fòrça reduït i an auut, i an preses de posicionament damb cèrti tèrmes segontes qu'era lengua s'emplegue ena literatura, ena administracion, ena educacion... Ath deuant de cèrtes paraules era escòla pren ua postura, era administracion ua auta, cèrti escritors empleguen ues formes, era Acadèmia dera lengua demane que se n'empleguen ues de determinades...; son aportacions diferentes que non s'an de considerar un aluenhament, senon aportacions que complementen e qu'enriquissen. Eth temps acabarà per seleccionar es mès fòrtes, es mès capaces... coma ena selección naturau. Passe en totes es lengües. En totes.

En un temps escotè a un politic destacat dera Val d'Aran que non sabie, o non volie, díder [mainatge] e [mainada], diguie [minatge] e [minada]; non coneishí qu'aquera actitud auesse cap de transcendéncia però aqueth podie èster eth començament de vida d'ua paraula que s'auesse imposat, qu'auesse trascendit. Non siguec atau!

Un de interlocutors que m'an parlat des diferéncies existentes, me ditz que cau solucionar es "discrepàncies lexiques". Enteni que per discrepància lexica, er interlocutor, vò díder eth dar ua valor diferenta a ua paraula en tot depéner de qui l'emplegue o, tanben, er expressar ua madeisha idea damb paraules que presenten ua cèrta diferéncia; tanben grafica.

E normaument era Acadèmia dera lengua aurie de respóner ad aguestes diferéncies liderant ua respòsta qu'aportèsse eth sentit dera evolucion, dera istòria dera lengua e der emplec dera majoria. Tecnicament diderí-em qu'era Acadèmia, qu'ei er organ adequat, aurie d'expressar era consideracion dera diacronia e dera sincronia dera lengua, respècte d'aguestes diferéncies.

S'encara i a sectors e persones qu'empleguen er advèrbi "abantes" en lòc deth genuïn e corrècte "abans", ei pr'amor que "abantes" a auut ua difusion potenta pendent ans. En aguesti moments trobam tèxtes damb cada ua des formes, però açò non a de significar ua forma dera praubesa dera lengua, se non ath contrari d'un combat entara sua milhora. Escotem pr'amor de que s'emplegue ua a ua auta forma e prengam posicion.

Se veiguem qu'era forma artificiosa "confidança" experimente un auanç respècte dera corrècta "confiança" ei pr'amor que cèrti emplegaires la preferissen e l'escuelhen. S'auem auut de suportar, en tèxtes juridics e divulgatius, es afrancesades "consultatiu" e "preferenciau" en lòc des genuïnes "consultiu" e "preferent" ei pr'amor que cèrti sectors son mès virats de cap a França e aquerò tanben cambie era lengua. Era lengua non ei estàtica, inamovibla.

S'encara trobam que n'i a que s'estimen mès díder "volentaris" que non pas "volontaris" non ne haram ua qüestion de pregondor; pendent un temps convíuer damb es dues, maugrat qu'era Acadèmia recomane "volontaris".

Se n'i a qu'an optat pes adverbis en "-ments", "seguraments, intencionadaments"... en lòc d'en "-ment" coma aconselhe era Acadèmia, açò non produís un trincament enes principis fondamentaus dera lengua.

Se n'i a, per tota Occitània, que son pera "e de sosteniment" e s'estimen mès de díder "tèxte" que "tèxt" o "vèrbe" que non pas "vèrb" açò non deforme eth principi d'ua soleta lengua, ben ath contrari li da vida, la caracterize.

Ei bon de méter en qüestion es principis dera lengua des d'ua posicion de reflexion intellectuau, des d'un coneishement, talament coma hec Juan Ramon Jimenez damb er espanhòl, quan diguec qu'era jòta [j] ère mès "ijienica" ("hijienica" damb j) qu'era trenda ge [g], e que s'esforçaue en escríuer mau per òdi a lo inutil.

Cau valorar coma positiu era alternativa que cèrti escritors, emplegaires dera lengua, boni coneishedors dera madeisha, meten sus era forma d'emplec der occitan, e qüestionen e renoncien ar emplec de cèrtes formes per simpla transgression intellectuala. Aquerò non trinque era unitat, n'era autoritat lingüistica; enriquís era lengua, emplegue era sua creativitat.

Mès, atencion! açò non justifique ad aqueri que hèn errors per ignorància. En seguiram parlant.

Discrepàncies lingüistiques (II e darrèr)

08-12-2024

Es discrepàncies en qüestions de lengua non son contraproduentes, tostemp que se fonamenten en ua reflexion e en un debat seriós e que non ataquen era esséncia dera lengua. En occitan es discrepàncies son multiples, e tanben ena sua varianta aranesa.

E açò non ei ua justificacion de toti aqueri que cometen faltes d'ortografia, que, lamentablement, n'i a molti e de tot tipe, e massa soent en documents damb projeccion sociau; non ei lo de madeish ua falta, per descued o per ignorància, qu'ua accion conscienta e volguda, damb fonaments, damb explic. Faltes en occitan aranés se'n cometen fòrça en òbres de tot tipe.

Rebrembi aqueres epòques enes que trabalhàuem documents, libres, destinats ara escòla, as alumnes: repassàuem eth document es viatges que calguesse entà assegurar que non i auesse faltes. Aué semble qu'açò non ei important: apareishen documents de tot tipe, lingüistics, damb volontat normativa, traduccions, panèus publics, òbres literàries, documents administratius, legislatius... a on es faltes ortografiques abonden e en bèri uns damb un preséncia exagerada, de forma qu'invaliden eth document.

Ua falta d'ortografia ei era dera placa deth carrèr "Meddia" de Vielha a on met "Metdia", Non creigui qu'arrés, aué, age pres aguesta opcion per conviccions lingüistiques; ei que se metec en aqueth moment en que i auie ua reflexion sus quina ère era forma adequada; e a quedat aquiu.

Parlam d'aqueri que conscientament an optat per posicions lingüistiques particulares. Es fautes d'ortografia son podom entara lengua, es opcions lingüistiques li dan vida, encara que non coincidisquen pleament damb es decisions dera autoritat, damb era Acadèmia.

S'en un nivèu mès grafic auem conviscut damb "otèl" en lòc dera normativizada "hotèl" ei pr'amor que cèrti emplegaires dera lengua la prefe-

rissen. Apliquen ua línia generau dera eliminacion sistematica dera "h muda", tot e non èster normativa.

S'era normativizada "cada un/cada ua" encara non a artenhut a convéncer a cèrti emplegaires der aranés, que seguissen emplegant "cadun/cadua", non ei un problèma grèu dera lengua; ei ua superficialitat. E a mès en aguest cas, aqueri antinorma trobaràn coincidéncies damb d'auti parlars occitans.

Darrèrament n'i comence a auer que s'estimen mès d'escríuer "acieu" que non pas "aciu" en un apropament ara fonetica dera lengua.

Dera madeisha forma que de mès en mès prenem era opcion d'escríuer "Dieu" pr'amor que respon a ua opcion panoccitana e ara fonetica majoritària dera Val d'Aran en lòc dera forma "Diu" que s'auie emplegat, de forma exclusiva e sense motius, enquia ara.

E mos cau mèter un cert interès en eliminar er emplec der advèrbi "dejà" de soca francesa e substituïr-lo per "ja" de soca occitanocatalana. Auem un excés de "dejà".

Auem hèt un emplec exagerat de "revirar" entà referir-mos a "traduïr". "Revirar-se" ei ua auta causa, ei enfrentar-se, tornar-se contra, reaccionar damb impols... "Traduïr" a un aute significat; Mos cau "revirar" contra era opression, contra era violéncia de tot tipe, contra er abús e era corrupcion. Era màger part des diccionaris occitans de referéncia qu'incorpòren era acepcion "traduïr" entà "revirar", la presenten en posicions puntuaus, excepcionaus e non pas ena mesura exagerada en que l'emplegam en aguesti moments, tot e qu'ua traduccion, en cèrta forma, ei ua "revirada" contra er originau.

E aguesta non ei una reproduccion deth debat qu'existic hè ans, sus ua lengua (catalan) light, plia de barbarismes que mos conduïe entara acceptacion des anglicismes, contra ua lengua (catalan) heavy damb un purisme extrem. Non defensam era idea de que se mos entenem tot ei vàlid, ne defensam qu'era lengua ei un tresòr sagrat que non cambie, que se manten enes sòns principis immutables. Ne ua postura ne era auta.

N'i a qu'an optat per advèrbi "trop" en lòc deth corrècte "massa", pr'amor qu'an tendéncia per opcions mès afrancesades e aluenhades deth catalan.

N'i a qu'òpten pera fonetica dera lenga e escriuen "difréncia" en lòc de "diferéncia", "proposar" en lòc de "prepausar", "continuar" en lòc de "contunhar"... Era opcion der apropament dera escritura ara prononciacion a auut defensors ath long dera istòria e de totes es lengües. Bernard Shaw demanèc era desaparicion dera ortografia pr'amor que pervertie era prononciacion.

E podem rebrembar a Gabriel Garcia Marquez que diguie que "Yo le ovedesco más a la inspirasión que a la gramática". E totun, tot e qu'escriuie damb faltes, non publiquèc jamès damb faltes. Es opcions lingüistiques an d'èster possibles en atencion a la creativitat e ara libertat des autors; a Marcel Proust non li agradauen es punts e metie tostemp còmes.

E, simpatizi damb aquera persona qu'a decidit d'escriuer "ennamorar" (de hemna+amor) en lòc de "enamorar". E tanben damb aqueth qu'a considerat que "mair-sénher" a ua contradiccion de gènere e calerie díder "mair-senhora", coma "nòsta senhora". Aguestes decisions non maumeten era lengua, coma ac hèn es faltes ortografiques.

Era rigor

15-12-2024

Es passats 26 e 28 de noveme dus actes importants merquèren era orientacion ena **rigor** en matèria d'identitat dera Val d'Aran.

Ditz eth Diccionari der aranés (IEA-AALO) qu'era **rigor** ei "1. Era duretat o era severitat excesiva. 2. Era exactitud en un grad naut".

Eth dia 26 i auec era presentacion ena Acadèmia aranesa dera lengua occitana deth libre, qu'ei en imprenta, "El Regimen Especial de Aran". Ei integrat per dotze estudis juridics independents, hèts pèr expèrts, era major part d'eri professors de Dret en universitats espanhòles, dirigits per Antonio Ezquerra dera Universitat de Lhèida. I participen professors des Universitats de Lhèida, Barcelona, Castelhon, Valéncia, Còrdoba, Huelva. Tanben un magistrat, a mès de David Montalà que pendent 13 ans siguec Secretari Generau deth Conselh Generau d'Aran.

Era òbra ei prologada per Cesar Ruiz Canela, Alcalde de Naut Aran. Siguec presentada per eth madeish e per Jèp de Montoya, President dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana.

Me cride era atencion, e demori damb impaciéncia, toti es articles, però especiaument aqueth que se titole "Lengua y derechos lingüísticos" elaborat pera Dra. Nuria Magaldi, Catedratica de Dret administratiu dera Universitat de Còrdoba. Per çò qu'expliquèren ena presentacion, ei ua òbra critica, damb fòrça **rigor**, e donques mos portarà a un creishement ena interpretacion dera lei; me platz! Liegeram damb atencion toti es trabalhs e especiaument aqueth de Neus Cortada sus eth dret civil aranés, que meteram en comparacion damb es boni trabalhs que heren hè quauqui ans Vicent Simó e Mezquita del Cacho.

Ena madeisha setmana, as dus dies, era Sindica d'Aran, Maria Vergés, compareishec en Parlament de Catalonha entà hèr ua explicacion e méter en public er estat dera Val d'Aran e des sues institucions. Prumèrament expliquèc er estat deth territòri e eth papèr deth Conselh Generau.

Tota era explicacion siguec en occitan aranés. Dempús es diuèrsi grops intervengueren entà hèr-li preguntes e valorar era situacion. Ei de destacar qu'ath delà deth Grop Socialista i auec ua valoracion negativa deth comportament deth Conselh Generau d'Aran en matèria de lengua. Manifestèren era incomprension de que damb ua situacion sanejada economicament, i an recorsi, non s'age intervengut en cèrti encastres entara promocion lingüistica e qu'era situacion sociau dera lengua d'Aran sigue talament dolenta.

En tot cas e sense entrar enes contenguts argumentaus, causa que podem hèr un aute dia, destacam qu'era compareishença creèc un des moments en qu'era lengua occitana siguec mès presenta, en Parlament, de tota era istòria. Toti es grops, començant peth president deth Parlament, que hec totes es sues intervencions en aranés, s'expressèren en un moment o un aute en occitan. Toti, o lèu toti, rebrembèren e agraïren eth trabalh dera responsabla dera Oficina d'Aran en Parlament, pr'amor que les auie facilitat eth trabalh. Pilar Caparròs, pòrte quauqui ans trabalhant entà qu'era preséncia der occitan en Parlament, sigue mès dinamica, mès correnta... e entà qu'era Oficina age ua consideracion mès importanta. Eth president deth Parlament assegurèc, ena sua darrèra intervencion, qu'ath delà d'ara eth tractament que receberà era Oficina serà milhor e que servirà entà promòir era preséncia dera lengua. È podut consultar es memòries dera Oficina d'Aran en Parlament e è constatat qu'eth sòn trabalh ei fòrça complèt. Pilar Caparròs organizèc en 2022 eth prumèr cors basic d'aranés entàs deputats e personau des grops parlamentaris; en 2023 organizèc eth prumèr cors reglat qu'expedic certificats oficiaus; siguec artifex d'ua creishenta preséncia der occitan en Parlament; participèc ena traduccion e revision des versions araneses des leis, collaborèc ena organizacion de bèra exposicion sus es institucions araneses... Enquia aqueth moment es deputats auien de cercar es recorsi entara traduccion peth sòn compde.

Ara ben, i auec ena compareishença expressions e intervencions damb **manca de rigor**, per pòca severitat e exactitud. Ei denonciable, que VOX siguesse eth solet partit que hec tota era intervencion en castelhan, sen-

se emplegar entad arren er occitan; toti es demès intervienents empleguèren era lengua nòsta en bèth moment. E ei absolutament **mancat de rigor** actitudinau qu'ena segona intervencion dera Sindica, per un temps de mès de cinc menutes, non diguesse ne ua paraula en occitan, e que hesse tota era intervencion en catalan. Mos semble contradictòri damb qui predique que cau mès preséncia der aranés enes institucions, e que quan ac pòt hèr, i renóncie; ne ua paraula! E acompanhant ad açò me preocupe que cèrti partits renoncièren ara denominacion englobanta de "lengua occitana", e n'i auec, entre es quaus era Sindica, que sonque empleguèren era denominacion fracturanta de "aranés" e de "lengua aranesa". Dificilament artenheram a milhorar era preséncia dera lengua nòsta e er interès sociau se començam per renonciar ara sua corrècta denominacion. Ei ua **qüestion de rigor**.

Pachi, era generositat per occitan

22-12-2024

Pachi ei deth País Basc; non a estat jamès ena Val d'Aran però a un excellent domini der aranés formau e un bon coneishement dera lengua orau: "Liegi tot lo que pogui entà mantier eth contacte damb era lengua d'Aran. Non è ocasión de parlar damb arrés e alavetz sagi de parlar damb jo madeish, però açò non ei massa acceptable".

En 1998 passèc un mes en Santa Pòla damb es sòns pairs e aprenec eth catalan. Ena bibliotèca trobèc eth libre de Pèire Bèc 'La llengua occitana' traduït ath catalan. "Aquiu comencèc eth mèn contacte damb er occitan".

En 2001, quan auie 22 ans, Josemari Sarasua, esperantista que parle fòrça lengües, le metec en contacte damb Ferriol Macip (Farri) e inicièc ua relacion mès dirècta damb er occitan. "Non parli jamès eth castelhan damb Farri. Eth parle basc damb bon nivèu e m'escriu en languedocian o en gascon. Quan coneishí a Ferriol comprè era traduccion de 'La Biblia Valenciana', en gascon (novèla traduïda per Gilabèrt Nariòo e publicada per Per Noste), e aquiu consolidè es mèns coneishements".

Dempús de quauqui ans, en 2012, tornèc a trobar a Farri en Barcelona: "Jo parlaua ua barreja de catalan, bearnés e lenguadocian. Alavetz hi corsi der Institut Aranés, auí quauques convèrses damb Albèrt Alcaine e decidí qu'er aranés serie eth mèn occitan de referéncia. Non voi barrejar dialèctes".

Ara seguida entrèc en contacte damb er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, e... "aquiu pogui méter en clar quauqui dobtes que me sorgissen coma er emplec des pronòms febles, es conjugasons verbaus... e comprení era logica dera lengua".

Pachi, Francisco de la Hoz Méndez, ei professor de matematiques ena Universitat deth País Basc (Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU). Pendent era entrevista li comenti qu'un membre dera Acadèmia, Felip

Carbona, tanben professor universitari de matematiques, siguec president der Institut d'Estudis Occitans e ara ei membre der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana e ei un bon coneishedor dera lengua occitana; e jo madeish estudiè diuèrsi corsi de ciencies exactes e è estat professor de matematiques en Institut d'Aran. Curiosa relacion de matematiques e lengua.

Pachi ei expèrt en emplec dera digitalizacion, però cre qu'ei de besonh potenciar er ensenhament analogic. "Cau exercitar eth cervèth. Non cau prescindir des ordenadors, però auem de limitar eth sòn emplec, cau controlar-les, de manèra intelligenta. Es aprenentatges analogics son superiors, però non cau èster fanatics contra es naues tecnologies. Sense tecnologia non auria podut hèr eth Diccionari".

Pachi ei autor deth recent Diccionari aranés-espanhòl publicat pera Acadèmia aranesa dera lengua occitana. A aprofitat des diccionaris catalan-aranés, aranés-catalan e español-aranés, enes que collaborèc, e damb fòrça dedicacion e un bon coneishement dera lengua e d'informatica a elaborat eth diccionari damb mens errors, damb mès coeréncia, damb mens vacillacions dera varianta aranesa dera lengua occitana. "Sense es tecnologies digitaus non ac auria podut hèr".

Eth Diccionari de Pachi ei un testimoni de generositat lingüistica: "È trabalhat pendent tres mesi, ues sies ores diàries en diccionari. A estat un sacrifici". Per tot aguest trabalh non a crubat arren: "Ei era mia aportacion solidària, generositat damb eth mon, ath mantieniment des lengües".

Es automatismes pòden ordenar eth diccionari, però cau repassar paraula per paraula. " Pendent era elaboracion deth diccionari, participè en un congrès de matematics, en Sevilha, però me perdí toti es actes parallèls. Quan non i auie presentacions de comunicacions, m'embarraua entà hèr eth diccionari. Me perdí fòrça actes".

Pachi a un prèmi ara milhor tèsi doctorau en euskera. L'ac entreguèc Andrés Urrutia, president dera Euskaltzaindia. Assegure qu'en dus ans, e se pòt en 2025, acabarà eth diccionari bilingüe aranés-basc-aranés. Non

serà facil: “ Mos trobam qu’enes darrèrs 40 ans, en euskera, s’a cambiat era tresau part des paraules que s’emplegauen. Era gent a ua sensacion d’artificialitat. Passe lo madeish, damb er aranés, a on cèrti sectors vòlen emplegar un aranés mès elaborat, mès artificiau... Cau qu’era lengua sigue propèra ara que s’emplegue e en açò sò d’acòrd damb er Institut d’Estudis Aranesi. Non mos cau lengües artificioses. Mos cau connectar damb era majoria dera poblacion e non s’a sabut hèr”.

M’explique que quan ère mainatge se trobaue en un ambient non favorable as lengües: “eth prumèr viatge qu’enteni basc auia 13 ans; en mèn barri, en Portugalete, s’escotaue mès galhèc qu’en Galícia; non i auie un ambient favorable as lengües. Tròbi qu’ei molt positiu qu’ena escòla aranesa i age era preséncia de cinc lengües. Sò contra eth monolingüisme der espanhòl però tanben contra eth monolingüisme deth basc”.

Pachi ei ua persona solidària des lengües; ac manifèste damb eth sòn trebalh. E damb modèstia e umilitat da es gràcies per poder projectar aguesta solidaritat a trauès der occitan aranés.

Quate inquietuds de finau d'an

29-12-2024

Prumèra, qu'eth nau prumèr ministre de França, François Bayrou, de raïtzes occitanes, alcalde Pau, qu'en 2012 diguec en un miting ena campanha entara Presidéncia dera Republica, en Tolosa, aquerò que "ei fenit lo temps de la vergonha e que comence lo temps de la fiertat, qu'èm occitans... e qu'auem de continuar a parlar era lenga nòsta, qu'ei la nòsta lenga". Ara ei eth prumèr ministre damb un president, Emmanuel Macron, que hè un més prononcièc un discors ena Acadèmia Francesa ena que expressaue qu'es lengues vernacules, patoesi e lengues regionaus diferentes "èren un instrument de division dera nacion". Calerà veir coma s'articule er acabament dera vergonha. Non i è massa esperança, dempús que, pes tribunaus, s'age inutilizat era Lei Molac e proibit eth catalan enes plens municipaus.

Segona, qu'eth Ministèri entara transformacion digitau e dera foncion publica deth Govèrn espanhòl a publicat una convocatòria entara "seleccion de docents entara revision des contenguts deth servici de lengües cooficiaus". Er objècte dera convocatòria ei "seleccionar docentes en euskera, catalán y valenciano, que revisen los contenidos" des programes entara formacion d'emplegats entà "mejorar la prestación del servicio y garantizar el derecho de la ciudadanía a relacionarse con las Administraciones en la lengua cooficial de la comunidad donde residen". Ditz que non s'a includit eth galhèc pr'amor que s'a seguit un aute procediment. Ei recriminable que non i a cap de referéncia ar occitan. Coma se non sabessen en Ministerio qu'er occitan tanben ei cooficial. Ei un posicionament de mensprètz.

Tresau, en Parlament de Catalonha, an presentat, eth passat 5 de deseme, ua propòsta de resolucion entà ua educacion publica e en catalan signada pera CUP, eth PSC, Junts, ERC e es Comuns. Insten ath govèrn dera Generalitat a reforçar es modèls educatius que garantisquen era competéncia en lengua catalana, a replantejar es estrategies entath sòn foment, a legitimar sociaument eth modèl lingüistic, a garantir era for-

macion curricular en sociolingüistica, a hèr conscienciacion lingüistica, a promòir er emplec der catalan ena comunitat educativa, a produïr materiau audiovisuau relacionat damb es curriculums, a compdar damb es professionaus dera educacion, a auer sufisentes aules d'acuelhuda... Ua propòsta dera majoria deth Parlament que demane intervencions urgentes entà protegir eth catalan ena escòla. Però, non se ditz arren der occitan, que tanben ei oficiau e pròpia en Catalonha. Non pensi pas qu'entre toti se n'agen desbrembat. Qué passe? Era competéncia d'educacion sus er occitan ei deth Govèrn dera Generalitat.

E quatau: eth passat 12 de deseme se hec era entrega en Barcelona, deth prèmi Robèrt Lafont, dera Generalitat de Catalonha, en reconeishement de persones o entitats que s'an dintingit pera defensa, projeccion e promocion dera lengua occitana. Er acte siguec presidit peth Conselhèr de Politica Lingüistica Xavier Vila e se hec amassa damb era entrega deth prèmi Pompeu Fabra de foment dera accion dera societat civil en favor deth catalan. Ei un acte testimoniau deth compromís dera Generalitat damb es dues lengües, catalan e occitan. Ei bon, e positiu entar occitan e entath catalan, que se hèsquen amassa entà testimoniar un solet espaci politic, e dues lengües. Actes coma aguest, damb aguest critèri, aurien d'abondar. Era persona premiada en Robèrt Lafont siguec Fredo Valla, cineasta, per tota ua vida dedicada ara defensa dera lengua e ara difusion dera istòria occitana. Ei un prèmi mereishut! En prèmi Pompeù Fabra, peth catalan, siguec premiat, entre d'auti, Joan Escriva pes edicions Camacuc, ua revista valenciana, en catalan, entà mainatges, que ven publicant-se des der an 1984. Recentament tanben l'an premiat damb era medalha d'òr en bères arts, deth Govèrn espanhòl. Joan Escriva ei, tanben, er editor de "Era Garbèra", revista entà mainatges e mainades, en occitan aranés, que des der an 2001 ath 2019 publiquèc un centenar d'exemplars. Constituís era publicacion infantila mès importanta dera istòria, en occitan aranés, e sense dobte ua des mès destacades d'Occitània. Joan Escriva aurie podut recéber, a mès deth prèmi Pompeu Fabra, eth Prèmi Robèrt Lafont. Cau auec en compde! E finalament lo que mos cride era atencion e mos dèishe preocupats ei qu'entre es assistents ar

acte, non i auie cap de representant deth Conselh Generau d'Aran, e mos cònste que i sigueren convenientament convidats.

Comenci er an 2025 creiguent que Bayrou non harà arren entà mostrar er acabament dera vergonha (la incrementarà), demorant qu'era convocatòria deth Ministèri dera foncion publica der Estat espanhòl reconduisque era abséncia der occitan des sues actuacions, planhent-me pera manca de preséncia der occitan enes propòstes parlamentàries (e non pensi pas que sigue un descued) e entristit pera manca de participacion deth Conselh Generau d'Aran en actes dera dimension testimoniau deth Prèmi Robèrt Lafont, entre d'auti.

Cent cimalhs

05-01-2025

Comencè damb aguest article setmanau eth 5 de hereuèr de 2023, e aguest ja ei eth numèro cent un. E en realitat siguec en 1985, enguan hè quaranta ans, que comencè damb un article setmanau, en occitan, en La Mañana. Era recerca, en archius, de Joana Borràs, m'ajudèc a recuperar aqueri prumèrs articles.

Damb cent articles è podut incrementar era reflexion e era participacion sociau, hèr publics quauqui pensaments que m'an acompanhat en quaranta ans e è podut contribuir a millhorar era preséncia sociau der occitan. Aguesta collaboracion qu'a per títol "En cimalh dera lengua nòsta", a acabat coneishent-se simplament coma "Eth Cimalh".

Pendent aguesti cent Cimalhs è recebut respòstes agradables e constructiues que m'an ajudat a milhorar e qu'an engrassit era mia satisfaccion. Tanben n'è recebut bèth un de desagradable: en dues ocasions an arribat a insultar-me. Me sap grèu, e demani desencuses se jo e podut oféner a quauquarres. En bèra ocasión, bèth lector, a corregit es mèns arguments, causa qu'agraïsqui.

En aguesti moments era difusion deth Cimalh seguís un recorrut setmanau intens: es dimenges se publique en La Mañana a ua plana sancera e tanben enes plataformes digitaus deth diari; es deluns la mani a un collectiu de pròp de tres centes persones, qu'an mostrat interès per receber-lo; eth madeish deluns Viure als Pirineus ne hè era publicacion; eth dimars, molt soent, Infomigjorn a era amabilitat de difoner-lo entre es sòns soscriptors; eth dimèrcles Jornalet la publique puntuaument, e eth dijaus Catalonha Radio ne hè difusion en format orau, qu'è enregistrat eth dia abans enes estudis de Vielha.

De toti es comentaris desvelhats eth qu'a estat mès numerós, eth qu'a desvelhat un major interès des lectors ei aqueth article en que recomanaua de húger deth diftong "iu" de Diu, aciu, ostiu... envèrs eth triftong "ieu", Dieu, acieu, ostieu... per respóner milhor ara tradicion orau dera

lengua e per ua logica occitanista. Molti lectors an aportat opinions: "En Bossòst tota era vida de *Dieu* se n'a dit *Dieu, rieu, aquieu*... Sonque se comencèc a enténer *Diu* quan s'implantèc er aranés ena escòla", "Segur que cau recuperar "Dieu", qu'ei era soleta forma que calerie escríuer en tot er occitan, des Aups ar Atlantic, de Lemosin e Auvèrnha as Pirenèus. Escríuer "Dieu" pòt perméter de prononciar ['diw] sens cap de problèma coma prononciar [djew] o ['diew], conservant era pronóncia originau". E d'autes...

Non meti es nòms des opinadors pr'amor que formen part de messatges privats, que m'arriben subertot per corrèu electronic, e n'i a que non vòlen trincar er anonimat.

Es opinions compartides pendent aguesti cent Cimalhs arriben de per tot e en toti es encastres: "que non se complis es manaments d'emission de radio e TV en occitan" e "qu'eth futur des lengües petites se jògue en camp der audiovisuau", "que calerie un libre d'estil entà quauqui mieis de comunicación coma TV e ràdio", "qu'er occitanisme non a pro reflexionat sus era articulacion entre estandard e " parlars ", que "la desseparacion del catalan de la resta de l'occitan non es pas una qüestion lingüistica, sonque es una qüestion purament politica, d'assumpcion religiosa dels marcs mentals espanhòl e francés per part dels academicians e filològs de la darreria del ségle XIX e primeria del XX", "qu'auer lengües esclaues dera etimologia ei ua error; cau considerar abans, d'auti aspèctes", "que cèrtament calerie díder "vaga" e non pas "grèva", que vaga ei tanben viua en aragonés damb eth madeish sens qu'en occitan-aranés, de temps dedicat a non hèr arren"...

E n'i a de mès politiques coma es que persuten ena manca deth compliment dera responsabilitat des administracions, deth Conselh Generau, dera Generalitat e deth Govèrn espanhòl. Ara manifestacion de qu'er "occitan ei ua lengua de Catalonha" un lector m'escríuec indignat que entà bèri uns semble èster "ua lengua contra Catalonha", peth tractament que se li da. Respècte des politiques franceses e espanhòles n'i a que exprèssen que son antioccitanistes e en cas de França cren qu'ei mès

contraproduenta e mens respectuosa, a nivèu de promocion dera lengua occitana, era politica de Melenchon que era de Marine Le Pen (preocupanta sensacion!)... Es reflexions son contínues, interessantes e mos hèn auançar; coma aquera qu'analise era declaracion estatutària d'oficialitat dera lengua: " 'La llengua occitana denominada aranès a l'Aran... es oficial a Catalunya' que sembla implicar qu'es pas l'aranés qu'es oficial a Catalunya, mas l'occitan dins un sens panoccitan. S'èra pas lo cas, lo texte auria benlèu degut dire quicom coma 'l'aranés, la forma de la llengua occitana de l'Aran, és oficial a Catalunya'"

S'an agraït, especiaument, es entrevistes hètes a quauqui personatges qu'an pres ua opcion activa e positiva enfront ara lengua. E a raïtz dera biografia de Sandaran, demanen de tornar a publicar era sua conferéncia de 1913 (I calerà pensar...).

Gràcies a toti es que participatz en aguest enorme debat. Segur qu'ei entà bon!

Lengua, musica, Nadau e Rousseau

12-01-2025

Eth temps de Nadau ei fòrça avient entà apropar-se ara musica, entà júnher era musica ara lengua e ara anma. Rebrembe J.J. Rousseau en *Ensai sus er origen des lengües* que segontes Estrabon "antigament parlar e cantar ère lo de madeish".

Enguan è podut víuer tres experiéncies gratificantes, satisfactòries, d'esperit de Nadau, ath cant dera musica.

Eth dissabte 28 en Saleish, en Cominges, a 60 km ath nòrd dera Val d'Aran, en çò de Cyril se convoquèc "ua cantèra". Ei ua amassada de persones de totes es edats entà cantar. Cyril auie decorat era antica bòrda dera família damb lums e metec un projector entà visualizar era letra des cançons. Cada participant portèc quauquarren entà minjar, n'i auie que portauen un esturment de musica, se projectèc era letra tot e qu'era majoria la sabien de memòria... Cantèrem "ma mair que m'a logada entà gardar los motons, bergèra naneta...", un talh d'hormatge, un bocin de pan, un shinhau de vin e seguim damb "soi anat damb la vesina, dançar cumbia campesina, l'aranesa una latina, parla gascon alegria...". Es cantères son viues d'aqueth costat occitan deth Pirenèu; duren tota era tarde; es mainatges seguissen as mès grani; damb aigua, haria e un caudèr de coeire acostumen a hèr "milhàs", pòstre tipic deth sud-oest occitan. Era cantèra dèishe ua satisfaccion de tradicion, d'armonia, de frairetat... d'autenticitat. Rebrembi qu'en Cornella del Terri, en Salt e en Girona hè quauqui mesi tanben participè en açò qu'en diden "Cantut". Ei ua version dera cantèra. Hèn un sopar popular en un restaurant, en ua grana sala... toti seiguts e pendent eth sopar, se va lheuant quauqu'un que des deth lòc o des d'un scenari improvisat interprète ua cançon de tradicion orau. Es que la saben l'acompanhen. En Catalonha aguesta practica ei en un procés creishent. Son sopars entà cantar, entà apropar-se ad aquera tradicion de cantar en tauèrnes e ostaus, que lamentablament auem perdut. Parafrassejant a Rousseau: "cada un se ve afectat pes accents que li son familiars... ei de besonh que comprengue era lengua que se li parle

entà que li produisque un moviment...” Es cantères ajuden a guarir es malauties. Acabada era cantèra de çò de Cyril, demoram era que ven.

Londeman m’apropè entà Estèrri d’Aneu. Ena glèisa de Sant Miquèu, absolutament plia de gent, viuí eth tradicionau concèrt de Nadau. Gaudí d’un extraordinari repertòri de cançons tradicionaus palhareses dirigides per Rosèr Gabriel e interpretades pes Acordeonistes deth Palhars, damb era collaboracion aranesa d’Alidé Sans. Un mainatge, dus joeni acordeonistes e era directora; toti eri vesins deth parçan. En carrèr non i auie massa gent, però en passar pera glèisa se sentie ua cançon palharesa: “la nit è llarga, lo dia è curt i fa molt fred quan baixe la borrufa...” ena sua lengua, ena sua varianta, ena celebracion conjunta deth pòble. Eth cant ère agradable e era letra hargada en territòri da sentit as paraules de Rousseau: “es cants que sonque son agradius e non diden arren, cansen, ja que non ei era audida qui pòrte gòi ath còr; ei eth còr qui lo pòrte ara audida”.

E finalament eth concèrt de Nadau qu’annaument organize Baqueira Beret, ena glèisa deth nuclèu, eth dia 1 de gèr e qu’enguan a estat extraordinari. Interpretant pèces de Bach e de Telemann, gaudírem dera extraordinària flaüta de Claudi Arimany, dera meravilhosa veu de Ferran Albrich e des virtuosi acompanhaments deth violoncèl de Marc Renau, dera flaüta d’Eduard Sánchez e deth clavicembal de Pedro Larrañaga. Acabèren damb ues pèces tipiques dera tradicion de Nadau. Aguest ei un concèrt que ja forme part dera tradicion deth país. Personaument li’n digui eth concèrt de Claudi Arimany, pr’amor qu’eth ei eth centre dera actuacion. Claudi Arimany, un des mès grani flaütistes deth mon, protagonize aguest concèrt des de hè 35 ans. Eth prumèr se hec present eth madeish an dera aprobacion dera Lei de regim especiau d’Aran, en qu’er occitan siguec declarat oficiau en territòri aranés; 1990. E d’alavetz ença gaudim dera sua flaüta entà dar-mos era benvenguda ar an que comence. Ei un concèrt emblematic. E, ath delà, comence a èster ua tradicion que londeman deth concèrt mos trobegam ena Acadèmia aranesa dera lengua occitana damb Claudi Arimany, entà hèr un seguiment der

estat dera lengua pròpia d'Aran. Era glèisa de Baqueira gaudic d'un des concèrts de major qualitat des que se hèn pendent er an, però sò especiaument content pr'amor qu'Angelina Cases, membre dera Acadèmia, e jo madeish gaudirem d'un cafè damb Claudi Arimany, Eduard Sanchez e Marc Renau (qu'a fòrça present er occitan enes sues publicacions), en tot que parlèrem dera lengua occitana e deth sòn estat. Tar an que ven Claudi Arimany tornarà e ja auem convengut qu'eth dia 2 de gèr de 2026, entàs 10 ores, ena Acadèmia preneram un cafè e parlaram sus era lengua d'Aran; se i ètz interessats, i ètz convidats. "En començament, non i auec ua auta musica qu'era melodia, ne ua auta melodia qu'eth son variat dera paraula" (Rousseau).

Albèrt Alcaine e era solidaritat per aranés

19-01-2025

Albèrt Alcaine, vesin de Lhèida, hè ueit ans que metec en marcha un projècte entara potenciacion dera lengua pròpia d'Aran. Coneishec era Val d'Aran, s'enamorèc deth territòri, dera montanha e dera lengua e volec testimoniar aguest apassionament damb un compromís, e atau neishec er Institut Aranés, qu'a viatges ei confonut damb er Institut d'Estudis Aranesi, e d'auti damb er Institut d'Aran (d'ensenhament segondari) però qu'ei ua estructura diferenta.

Lo mès destacat son es classes d'occità aranés que s'oferissen a diuèrsi nivèus. Hèn corsi autodidactes entà premanir as alumnes entàs examens des nivèus A1-A2-B1-B2. Son autocorrectius, er alumne non a de besonh d'ua assisténcia contínua: "ei coma se comprèsses un libre e en casa hesses es consultes".

I an quate corsi mès orientats entàth professorat non universitari; se diden 1-2-3-4. Son corsi de 30 ores qu'an un reconeishement de mèrits en diuèrses institucions. Er Institut Aranés expedís certificats pròpis que servissen entara borsa de trabalh, oposicions...

Impartissen tanben es nivèus A1 (90 ores), A2 (120 ors), B1 (40 ores) e B2 (110 ores) deth Marc Europèu de referéncia. Son orientats entath public en generau. Son reconeishuts per diuèrses institucions.

Damb aguesti corsi, er Institut Aranés mèrque eth camin entà dar respòsta ara grana demana, ar interès que i a per aranés. Son ua solucion.

Es principis rectors der Institut Aranés diden qu'a d'ester gratuït entàs usuaris e qu'a d'èster un trabalh de volontarisme entàs professors, dinamizadors, monitors..., sense crubar. Ei entrega desinteressada pera lengua. Ara i an sèt volontaris collaboradors. Eth lideratge ei compartit, es decisions les prenen entre toti es volontaris.

Entre toti es corsi, gratuïts, supèren es mil cent alumnes. Un des professors qu'auien ère Tònho Castèth. "Tònho ère molt actiu; damb eth auiem arribat as 1700 alumnes". En morir Tònho er Institut se'n ressentec.

Son ua ONG dera lengua e gràcies ad açò an licéncies gratuïtes entà quauques aplicacions (BOTS) qu'elabòren es respòstes. Compden fòrça damb era Inteligéncia Artificiau entà dar respòsta as demanes. I a fòrça respòsta automatica. Pòden oferir correccions automatiques a documents escrits; açò ei fòrça immediat: "I a mès problèmes damb era oralitat". Er ordenador repartís eth trabalh entre toti es volontaris e priorize as alumnes en foncion dera participacion. I an causes que s'endarrerissen, però s'er alumne a ua actitud activa era maquina respon e tot tire endeuant. Receben un promiei de 200 mails diaris.

An creat ua aplicación de debat entà estudiants d'aranés. A eth nòm de "Tiò" e servís entà practicar dehòra des aules, crear debat... se propòsen tèmes e se van plantejant opinions.

Es dimèrcles i a un grop de convèrsa damb 20 persones, però era mieja d'assisténcia ei de 10. La pòrte Ismael González, qu'ei hilh de Canejan e professor en Lhèida.

Tanben i a un compde en Instagram jos eth nòm de Club_Aranés. Se parle de causes politicament incorrèctes però que son en carrèr, que son viues e que hèn qu'er aranés age vida.

Un aute producte fòrça destacat ei Zòna Òc, ath que podem accedir per Internet. Ei un repositòri de tot çò que i a en aranés, libres, documents, cançons, conjugasons, vocabularis... entà qu'es usuaris agen ua via d'accés a totes es produccions: "I auem penjat bèth audiolibre coma eth Petit Prince ena varianta lingüistica de Canejan".

S'a daurit d'auti programes coma eth cors adreçat especificament entath mon sociosanitari, però que finalament a calut barrar. "Auíem 40 alumnes e les auem integrat enes corsi regulars" .

Tanben an metut en foncionament un cors entà nauvenguts: “tad aqueri immigrants qu’arriben ena Val e an besonh de conéisher era lengua deth país, e tanben an de besonh un document que digue que sagen d’integrar-se”. I an creat un fòrum de resolucion de dobtes. I an 25 alumnes.

Est’an passat heren un cors d’occitan-aranés, en línia, entara Universitat Politecnica de Catalonha (UPC) de 30 ores.

Albert a 44 ans. Abans de méter en marcha aguest projècte volec apréner ben er occitan aranés, participèc en corsi que se hègen ena Universitat de Lhèida e en totes es activitats possibles, e pendent tres ans toti es dimars se desplacèc entara Val d’Aran entà seguir es corsi deth Conselh Generau d’Aran, enquia qu’obtenguec eth nivèu C1. Dedique apruprètz ua ora diària ad aguest projècte.

Darrèrament an daurit Psicopop.top a on s’i pengen articles de divulgacion damb lenguatge planèr e popular. Tanben jòcs interactius de comprenença lectora, enes que “pòs obtier un certificat de participacion”... Tanben hèn convèrsa volontària... Tot ei en occitan.

Eth projècte solidari d’Albert Alcaine se multiplique e apòrte gessudes a problèmes sus er emplec e estudi der occitan d’Aran; a besonh qu’era societat e es institucions li donguen supòrt, li cau mès volontaris e mès participacion institucionau. Ei era ONG der aranés qu’auferís solucions damb un modèl cooperatiu e participatiu.

Ò hideputa brigand, be n'ès de desagraït!

26-01-2025

Eth Quishòt ei era òbra classica per excelléncia dera lengua espanhòla. Eth personatge a es qualitats der espanhòl; ei portador dera anma espanhòla. Ei plan per aguest motiu que quauqu'uns des que les comenti que s'a traduït ar occitan, non exprèssen cap de tipe de satisfaccion e manifèsten ua cèrta contrarietat. Era lengua espanhòla, pes sòns politics, ei considerada, en cèrti encastres, coma ua enemiga dera occitana e açò produís reaccions primàries que calerie reflexionar. Era propòsta alternativa ei de liéger Eth Quishòt en occitan... Ei era òbra dera literatura mondiau mès traduïda, dempús dera Bíblia. Clarin diguec qu'ei era Bíblia profana, interpretada e reinterpretada.

Podem veir en Quishòt ues consideracions diuèrses. Cervantes mòstrèc respècte pes catalans: " toti es poètes antics escriueren ena lengua que popèren ena lèit e non anèren a cercar es estrangères entà declarar era nautada des sòns concèptes... e non cau desestimar era costum des nacions d'escríuer ena sua lengua". Cervantes hège defensa deth nacionalisme literari. Era segona part d'Eth Quishòt a a veir damb Catalonha, damb Barcelona, e açò provoquèc qu'aguesta ciutat auesse ua fama internacionau en sègle XVII e damb es ans eth regim franquista ne hec censura.

Eth passat 27 de deseme en Hotèl Tuca se hec era prumèra presentacion de Dòn Quishòt en occitan aranés, publicat per Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana e pera Deputacion de Lhèida. Era traduccion ei eth resultat deth trabalh d'Antòni Nogués, e de jo madeish. Entre es dus auem repassat eth resultat finau un minim de sèt viatges, entà evitar que i agen frases, paraules, errors non voluts e entà arténher un resultat deth que mos sentem satisfèts. Cau considerar que Nogués a traduït un pialèr d'òbres dera literatura internacionau, a dedicat mès de dètz ans damb mès de dètz mil ores de trabalh ara traduccion ar occitan aranés. Açò signifique mès de dètz mil pagines, mès de cinc milions de paraules e mès de trenta milions de caractèrs. A traduït Anna

Karenina, Guèrra e Patz, era Iliada, es Frairs Karamazov, Es miserables, era Divina Comèdia... e mès e mès. E ara Dòn Quishòt d'Era Mancha.

Analisem ua des opcions de traduccion que cride era atencion per exotisme e per pertenéisher a un lexic qu'encara aué se considère politicament incorrècte.

Dòn Quishòt entà defensar er aunor de Docina (Dulcinea en castelhan) li ditz a Sancho: "Ella pelea en mí y vence en mí, y yo vivo y respiro en ella y tengo vida y ser. - ¡Oh hideputa bellaco, y cómo sois desagradecido". Era paraula "Hideputa" s'auie de traduïr, calie cercar era forma que sense aluenhar-se deth sòn sentit originau s'encabisse ena lengua occitana. Aué en dia "hideputa" en castelhan ei considerada anacronica, però ditz era RAE qu'abans ère emplegada entà expressar era costum de quauquarrés a exagerar fòrça es causes.

En castelhan e en francés, díder "hijo de puta" o "fils de pute" a quauquarrés non a aguest sentit de ponderacion; en catalan "fill de puta" tanpòc; ei un insult fòrça grèu, entà senhalar a ua mala persona. Ara ben, i an realitats culturaus enes qu'er emplec dera locucion encara manten aguest sentit mès familiar. Bères variantes sudamericanes encara mantien "hijo de puta" en un sentit non insultant, e de proximitat, inclós de bontat.

Enes nòsti entorns en ocasions er emplec dera paraula a portat a denóncies enes jutjats; totes es senténcies judiciaus qu'auem podut recuélher, non considèren que sigue, a efèctes legaus, un insult: un periodista que considerèc a Farruquito un "hijo de puta", o un emplegat qu'en Catalonha didec "hijo de puta" ath sòn cap... Totes eres non sigueren considerades un insult.

E ben, mos calie traduïr "hideputa" e en occitan se mos hège facil, podíem deishar era paraula talament coma ère ena original castelhana: "Ò hideputa brigand, be n'ès de desagraït!". E atau ac hérem.

E non ei pas que sigue sonque Dòn Quishòt qui tracte de "hideputa" a Sancho, Sancho tanben didec a Dòn Quishòt parlant de Docina: "... que es

moza de chapa, hecha y derecha y de pelo en pecho... ¡Oh, hideputa, qué rejo que tiene! Y ¡qué voz!" E podem mantier ben ben era traduccion: "Ò, hideputa, que robusta qu'ei! e quina votz!". Hideputa Sancho e hideputa Dòn Quishot e er occitan guanhe ua paraula naua, tot e èster antica.

Era Societat cervantina d'Alcázar e era Denominacion d'Origen La Mancha presentèren, en noveme de 2023, un vin ath qu'an denominat "Hideputa", en memòria d'Eth Quishòt, però en 2021 era Oficina espanhòla de patents les auie proïbit er emplec deth nòm "Hideputa", per èster "contrari ara lei, ar orden public e as bones costums... encara que sigue estenut en lenguatge vulgar" e donques era marca "Hideputa" non ère possibla, e apareishec coma ua "non marca", però apareishec.

En 1605, era Inquisicion non metec cap de problèma entara publicacion d'Eth Quishòt damb era paraula "hideputa"; Ara semble que òc.

Era traduccion d'Eth Quishòt da tèma entà mès reflexions; en parlaram.

Patsuezo en Tsaciana

02-02-2025

Apassionat, coma sò, per occitan e pera sua situacion especiau en Catalonha, tostemp m'an interessat, situacions parallèles que se produïssen en d'auti endrets. Un d'aguesti enclaus lingüistics, ei en Bierzo, en parçan nomentat Valle de Laciana (Tsaciana). En Leon era conservacion, era promocion, der asturleonés ei inconstanta, desordenada e poderíem díder qu'ei practicament inexistenta. Però ena part nòrd, frontèra damb Astúries, i trobam era Val de Tsaciana (Laciana) ena que parlen ua varianta der arturleonés que se coneish damb eth nòm de Patsuezo.

Era Val a ues 9.000 persones, 15 poblacions, ei Resèrva dera Biosfèra pera UNESCO, compde damb ua estacion d'esquí, Leitariegos, e recebec privilègis de reis ath long dera istòria. Eth parallelisme damb era Val d'Aran ei gran.

Eth Patsuezo non ei ena escòla, ne ena administracion, ne enes mieis de comunicación, ne a un reconeishement juridic... Non a era proteccion der occitan en Catalonha, però des de bères administracions e organizacions se hèn activitats entà revitalizar-lo, se hèn publicacions, s'emplegue en bèth discors e ocasionaument se'n hè bèth cors.

Hè dètz ans escriuí, en un article, sus eth Patsuezo e Tsaciana: "En Laciana non i a un govèrn pròpi fondamentat ena istòria e ena lengua coma ena Val d'Aran... Eth Patsuezo non gaudís de cap institucion de referéncia, non s'ensenhe ena escòla, non s'emplegue enes administracions..., sonque ua associacion, Amigos de Sierra Pambley, organize un cors annau, de dus dies, ena tardor. E ath delà de Laciana, eth desvolopament sociau deth leonés a molti parallelismes damb er occitan en França". Aué, passats dètz ans, era situacion ei molt semblanta.

M'agradarà d'anar un dia entà Villablino, era capital de Tsaciana, entà constatar en quin estat ei era lengua, e peth moment tostemp que quauquarrés me comente que va entath Bierzo, li parli deth Patsuezo e li demani que me pòrte bèra informacion.

Darrèrament un cosin dera mia hemna, Gabriel Garcia, a anat entà Tsaciana e a hèt un vertadèr papèr de representacion. Prumèr m'enviè'c quauques fòtos des deth lòc; en ua d'eres i auie era Casa de Cultura damb ua grana inscripcion ena façada: "Patsuezo ia la nuesa tsingua. Quien nun diga tseite, tsinu, tsume, tsana nun ia del Vatse de Tsaciana". Interpretem era frasa: fixat-vos aquiu a on en latin occitan auríem ua èla "l" (o dues) en patsuezo i a "ts", e se pronóncie [ch]. Tecnicament dideríem que se palatalize ena nomentada "che vaqueira". Se cambiatz aqueres "ts" dera frasa" pera ua "l" se compren perfectament eth sòn significat en occitan. E donques en respècte ara lengua tradicionau mos cau parlar deth "Patsuezo" [pachuezo], de "Tsaciana" [Chaciana] e de "tsingua" [chingua]. E era frasa de referis ara leit (tseite [cheite]), ath lin (tsinu [chino]), ara lum (tsume [chume]), ara lan (tsana [chana]) e ara Val de Laciana (Vatse de Tsaciana [Vache de Chaciana]).

I a bères organizacions dera Vatse de Tsaciana qu'ajuden ara conservacion dera lengua. Podem citar eth Club Xeitu qu'entre d'autes accions hè eth mantieniment d'un diccionari digitau, organize concorsi literaris e d'auti actes. E ath delà se hèn estudis e s'escriuen òbres literàries d'autors coma Melchor Rodríguez, Eva González, Emilce Núñez, Severiano Alvarez...

Era Associacion Culturau Amigos de Sierra Pambley amassa damb er ajuntament de Villablino e Caixa Bank (!) convòque annaument un concors literari en Patsuezo.

Gabriel Garcia m'a portat quauqui libres de Tsaciana: eth Diccionari titolat "tseite, tsinu, tsume, tsana" patsuezo-castellano a ues 4000 entrades, de paraules pròpies deth Patsuezo, damb era explicacion en castelhan e er emplaçament semantic en encastre de Tsaciana. S'auetz curiositat la podetz consultar en diccionari digitau deth Club Xeitu https://xeitu.es/patrimonio-inmaterial/diccionario-digital-de-patsuezu/ . Eth diccionari ei òbra de Manuel Gancedo Fernández; ei curiosa era ordenacion alfabetica: dempús dera "l" i a era "ts", era "che vaqueira".

Me portèc tanben era "Gramática de Nós" de Roberto González publicada pera Associacion Amigos de Sierra Pambley en 2018, que se presente mès coma orientativa que non pas coma normativa. Entre es libres, tanben i a un tractat de Roberto González Quevedo sus era "che vaqueira", interessant tà comparar era evolucion de "l" deth latin occitan damb eth der asturleonés. E tanben me portèc era "Hestoria de la mia vida" novèla de Eva González qu'acabe: "Tamien m'acuerdu tous lus dias de mieus padres ya hermanas ya rezo por tous pidiendo lu mechor". E finalament Gabrièl mos portèc eth contacte de Mercedes Fisteus, cosso der Ajuntament de Villablino, escritora, que mostrèc eth sòn interès, per entrar en contacte damb era Acadèmia aranesa dera lengua occitana e per conéisher e comparar era realitat lingüistica aranesa damb era deth Patsuezo. Calerà contactà'i, intercambiar... e se cau calerà trobar-se e parlar-ne! Comparar dues situacions damb parallelismes en dus endrets der Estat, ei beneficiós entàs dus.

Deepseek e er occitan

09-02-2025

Eth 19 de mai de 2023 er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, en tot auer en compde que ChatGPT a ua cèrta capacitat entà comunicar-se en occitan estandard (languedocian), se metec en contacte damb era empresa que gestione eth ChatGPT entà demanar-li s'ère possible d'incorporar er occitan aranés en sòn repertòti e es còsti qu'açò aurie, en tot explicar-li es recorsi, molt limitats, que i an e en tot auer en compde que d'autes variantes de d'autes lengües i an estat incorporades.

Era respòsta de ChatGPT arribèc er 11 d'Agost de 2023, as tres mesi, e non ère bric alentadora; comunicaue que dilhèu se poderie arribar a bèth tipe d'acòrd, mès que calie mostrar era disponibilitat economica dera Acadèmia per miei d'assegurar ues quantitats que m'estimi mès de non reproduïr aciu per escandaloses.

Eth més de juriòl de 2024 eth traductor de Google admetie era lengua occitana; ère un pas trascendentau. Era varianta aranesa ei considerada coma lengua inicial, però era lengua d'arribada, ei tostemp era varianta estandard.

Eth passat 20 de gèr eth president deth Govèrn, Pedro Sánchez, anoncièc era metuda a disposicion de toti es ususaris des prumèrs modèls de "Alia", ua intelligéncia artificial publica en castelhan e en lengües cooficiaus. "Alia" a estat batiada coma eth ChatGPT espanhòl e de bèra manèra ten en compde er occitan. Entà elaborar "Alia" s'a partit deth trabalh que se venguie hènt damb "Aina" eth projècte en qu'interven era Generalitat de Catalonha. Eth cas ei qu'entà elaborar eth traductor Catalan-Galhèc s'a podut establir un còrpus de referéncia de 33 millions de frases, entath catalan-euskera s'an artenhut 10 milions de frases e entath catalan-occitan aranés 400 mil. I a ua mancança de còrpus que de ben segur afectarà eth resultat.

Auem accedit a ua avaloracion deth modèl de traduccion automatica castellan-aranés deth projècte Aina, qu'a estat creat per BSC (Barcelona Supercomputing Center), finançat peth Ministerio para la Transformacion Digital y de la Función Pública. Era avaloracion se hec per miei deth conjunt de dades d'avaluacion coneishut coma Flores+. Veiguem qu'eth nau modèl a ua avaloracion mès positiva e que s'a milhorat eth modèl Apertium que s'emplegaue enquia ara.

A apareishut enes mieis era notícia d'un traductor de Meta, era companhia de Mark Zuckerberg (Facebook, Instagram, WatshApp...), un arnés qu'ajude as persones a traduïr era veu, era parla, entre dus idiòmes: traduccion de votz a votz, e de votz a tèxte entà 101 idiòmes de gessuda e 36 d'arribada, traduccion de tèxte a tèxte entà 96 idiòmes...

E darrèrament, en ues setmanes, eth panorama a cambiat de forma absolutament radical. Era aparicion de DeepSeek chinesa damb un nau modèl, damb milhors prestacions e damb caracteristiques mès populares: còsti de produccion fòrça mès accessibles e còdi dubèrt, se que signifique que fòrça programes internacionaus poderàn accedir ath sòn desvolopament. An cambiat es normes de jòc; ei ua actuacion contra es monopòlis e açò da un respir ar occitan; es monopòlis non considerarien era lengua occitana; non n'an de besonh. Era aparicion de DeepSeek mos apòrte un cambi de paradigma en emplec dera tecnologia; ara ua empresa deth nòste entorn, expèrta en tecnologia digital, qu'age illusion e talent, e volontat cooperativa, damb ua ajuda institucionau fòrça menora ara que li calie hè dus mesi pòt desvolopar ua aplicación damb emplec der occitan e dera sua varianta aranesa, qu'ère impossible d'imaginar. Tad açò cau qu'es politics damb capacitat de govèrn agen era volontat d'intervier. DeepSeek a daurit es còdis dera IA e quinsevolh, damb coneishements, la pòt emplegar. Ei un creishement geometric. S'an superat aqueres condicions impossibles que hè un an e miei imposaue ChatGPT.

È començat a emplegar DeepSeek entà qüestions relacionades damb era lengua occitana e è podut descorbir que la coneish, però que confon er aranés damb er aragonés; en açò calerà apregondí'i. Cau reflexionar

coma promòir era varianta aranesa laguens d'un procés de proteccion generau dera lengua occitana.

E liejut bèth informe sus eth coneishement que DeepSeek a deth catalan e es expectatives son bones; calerà demorar ues setmanes a que se popularise, a que se simplifique eth sòn emplec, e en tornaram a parlar.

E totun volem èster prudents, es estructures monopolistiques, OpenIA, Microsoft, Meta, Google... son aquiu, son fòrtes e era tecnologia de DeepSeek a de someter-se a provès e inspeccions e non cau desbrembar qu'era cultura chinesa non a es contròls e obligacions a qué èm acostumats e qu'era propaganda aué en dia cau meter-la tostemp en desconfiança. Donques se DeepSeek ei coma mos an explicat, milhor entà toti, profitem-ne, e se non au mens auram hèt era reflexion.

Però en qüestion de dies tot pòt auer cambiat; auem podut liéger que bèra auta empresa, tanben chinesa, ja auie superat es propòstes de DeepSeek.

Ara lo qu'ei important ei que i sigam. Es que non i siguen desapareisheràn.

Occitan aranés e occitan estandard (I)

16-02-2025

ChatGPT ei capable d'actuar en occitan estandard damb ua cèrta resolucion, però non pòt produïr tèxtes ar occitan aranés. Sabem qu'eth traductor de Google pòt traduïr der occitan estandard a 200 lengües, e des d'aqueres lengües ar occitan estandard; però maugrat qu'admet tèxtes en occitan aranés non produís en aguesta varianta. Auem vist que DeepSeek coneish era lengua occitana però ignòre era varianta aranesa. Maugrat es dificultats er occitan generau a fòrça mès possibilitats d'existir en futur que non pas er occitan aranés e açò mos aurie de hèr reflexionar ad aqueri que voleríem conservar era varianta aranesa e subertot calerie orientar era politica lingüistica.

Quan a finaus deth sègle passat era Generalitat de Catalonha establic es normes ortografiques der occitan aranés laguens der encastre alibertin, en tot aluenhar-les des principis felibres, hec un pas enorme ena consolidacion dera lengua; li possibilitaue era relacion culturau damb era rèsta dera lengua occitana.

Enes inicis deth sègle XXI era Generalitat de Catalonha possèc eth traductor automatic, damb base en sistèma Apertium, qu'encara s'emplegue aué. Er an 2006, an dera oficialitat der occitan en Catalonha, era Generalitat inicièc un procés entara creacion d'un traductor automatic catalan-occitan generau, catalan-occitan aranés, castelhan-occitan generau, castelhan-occitan aranés, damb entrades e gessudes enes dus sentits. Des dera Generalitat se possaue era varianta aranesa, però s'auie en compde qu'er occitan generau tanben auie d'èster protegit e se plantejaue un modèl doble occitan estandard-occitan aranés. Entà establir era Comission d'expèrts qu'auie de sancionar era lengua generau deth traductor, se demanèc as Regions Franceses der encastre lingüistic occitan eth nomenament de dus especialistes per region. Se podec establir un còrpus representatiu de tota era Occitània lingüistica. Es expèrts proposats sigueren Patrici Pojada e Patric Sauzet per Meddia Pirenèus, Domergue Sumien e Claudi Balaguèr per Languedoc Rousilhon, Alain

Viaut e Maurici Romieu per Aquitània, Joan Claudi Rixte e Joan Claudi Foret per Ròse-Aups, Dario Anghilante e Rosella Pellerino per Piamonte, Miquèu Segalàs e Jèp de Montoya per Institut d'Estudis Aranesi, qu'alavetz ère Conselh Assessor deth Conselh Generau d'Aran e Jacme Taupiac per Institut d'Estudis Occitans. Des de Catalonha se compdaue que calie promòir era varianta e tanben era lengua generau. Aqueth collectiu de lingüistes que mès endeuant, e pendent quauqui ans, formèren eth Conselh Assessor dera Generalitat, Grop de Lingüistica Occitana (GLO) en matèria d'occitan generau, determinèren er occitan deth traductor automatic. Eth sòn prètzhèt damb era Generalitat ère d'orientar-la en tractament der occitan estandard.

Aqueri traductors automatics pendent quauqui ans sigueren era opcion tecnologica mès auançada ena traduccion ar occitan enes dues modalitats d'estandard e d'aranés; anauen dera man. Però, ath long des darrèrs ans era opcion de trabalhar conjuntament es formes araneses e estandards a quedat desfassada e s'a incrementat ua orientacion, molt socializada des deth sud dera frontèra politica, de trabalhar subertot era varianta aranesa e desbrembar era generau. Ei ua fractura, que non pòt auer conseqüencies positives sus era varianta. Era varianta sense era estandard ei incomplèta, pèrd preséncia...

Ara eth temps e es auanci provòquen qu'aqueth traductor automatic, de començament de sègle, comence a quedar desfassat. Tot e atau cèrti projèctes en Catalonha e en Estat estan milhorant aqueri prumèrs traductors automatics, ena sua version d'occitan-aranés. Barcelona Supercomputing Center, Incyta, Universitat d'Alacant, Imaxin, Alia, Aina, Araina... trabalhen sus er occitan aranés. S'auance.

Entretant diuèrses iniciatives en Occitània an possat traductors automatics. Eth Congrès Permanent de la Lenga Occitana a presentat diuèrses aplicacions de tractament dera lengua, un traductor, un sintetizador vocau (era maquina parle!)... e trabalhe en diuèrsi projèctes que completaràn es capacitats dera lengua occitana. Eth Congrès trabalhe en ua forma languedociana (o generau) e en ua forma gascona.

Però ara s'estan superant a velocitats increïbles aqueres situacions, e des des institucions publiques calerà hèr un replantejament pr'amor qu'eth distanciament que cèrtes organizacions an volut produïr entre er occitan estandard e er occitan aranés està portant ara varianta a posicions de fòrça vulnerabilitat. Er interès que desvelhe a nivèu internacionau er occitan estandard ei notablement superior ath que pòt desvelhar er occitan aranés, e er intent de cèrtes estructures per menspredar er occitan estandard en favor der occitan aranés s'està convertint en un boomerang contra era varianta. Es causes son cada viatge mens locaus e mès globaus. A nivèu globau era varianta pèrd eth trèn.

(Era segona part d'aguest article serà laguens de 15 dies; era setmana que ven me cau parlar de Mistral)

Mistral

23-02-2025

Es naues tecnologies mos hèn a barar eth cap; e maugrat tot auem de seguir era musica e dançar, se volem existir. Hè tres ans eth 'metavèrs' semblaue que mos auie d'auferir era solucion ara permanéncia dera lengua. Calie està'i.

Quan apareishec eth ChatGPT, d'origen american, veiguérem que calie possar era preséncia der occitan enes sòns productes se voliem permanéisher. Hè quauques setmanes, eth ChatGPT a estat desplaçat, en matèria d'interès entar occitan, peth DeepSeek. Semblaue qu'aqueres aplicacions que permeterien era existéncia dera lengua occitana èren milhor assegurades peth producte chinés que non pas peth producte american. Però en aguesta carrèra bòrnia, Elon Musk ven d'anonciar Grok3, ua auta IA que competís damb es demès, e aguesti dies a apareishut MistralAI, de produccion francesa qu'ei eth competidor europèu. M'e quedat gratament susprés damb es expectatives qu'oferis "Le Chat", era plataforma de convèrsa de MistralAI. Eth prumèr viatge que provè de comunicar-me damb "Le Chat" (eth sòn logo rebrembe un gat), hè dètz dies, trobè qu'ac hège en catalan. Li hi diuèrses preguntes e entre d'autes s'eth nòm dera empresa, Mistral, auie quauquarren a veir damb Frederic Mistral e me contestèc categoricament que non. Ena respòsta diguie que "Mistral és un vent fort i fred del nord-oest que bufa des de la vall del Roine fins al Mediterrani... el nom prové de l'occità i significa 'mestre' o 'mestral' referint-se a la força i la dominació d'aquest vent". Quedè encantat: non ven de Frederic Mistral, però reconeish era raïtz occitana deth nòm. Li preguntè se coneishie era varianta aranesa dera lengua occitana e me contestèc "òc" e me'n hec ua descripcion. Li demanè, a continuacion, ua traduccion des deth catalan ar aranés e aquiu non en quedè massa content; i auie un excès d'errors. Volí comprovar coma traduïe ar occitan generau e eth resultat me siguec fòrça alentador. Era frasa "els nens mengen pomes que han agafat a l'arbre" produïe "los dròlles manjan de pomas qu'an agafat a l'arbre". Me semblèc extraordinari. Le

demanè se me coneishie e me hec ua disertacion de dètz línies sus era mia vida. Tot corrècte e tot en catalan. Èra gratament estonat.

Londeman sense gésser dera mia suspresa i tornè. Li preguntè, en occitan aranés qui ère Frederic Mistral en tot demanar-li era respòsta en aranés. Eth contengut ère corrècte però era redaccion ère plia de errors; e totun auie ues valors que cau destacar: emplegaue fòrça ben es connectors, es articles èren fòrça corrèctes... i auie ues cèrtes errors en vèrtbs, enes concordances, enes declinacions..., però me deishec damb era confiança de qu'aguestes dificultats se superarien, pr'amor qu'ei un gat intelligent. Eth camin ei dubèrt. Finalament li demanè se sabie qué ei eth Conselh Generau d'Aran e er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana e me hec ua disertacion de vint línies entà cada institucion, damb bèra error, qu'anarà apariant, però damb un 90% d'encèrts.

Aué Mistral daurís naues esperances tara lengua.

Mistral ei dirigida per antics empleats de Google, e Meta, que saben que cau independizar-se des americans e chinesi. Ei en còdi dubèrt, se que permeterà ua multiplicacion de milhores e aportacions, e en aguesti moments (veiram deman!) ei era propòsta europèa mès desvolopada, era líder, qu'a de perméter era conservacion dera lengua occitana e dera sua varianta er aranés.

Hè un shinhau mès de cent ans, Frederic Mistral tanben protagonizèc ua grana aportacion internacionau ath reconeishement dera lengua occitana.

En 1901 s'otorguèc eth prumèr prèmi Nobèl de literatura dera istòria. Eth premiat siguec Frederic Mistral. Eth 23 de noveme de 1901 eth diari "L'Europe" publiquèc: "Mos comuniquen d'Estocòlm qu'era Acadèmia suèca a concedit eth prèmi Nobèl de 300.000 francs per merits literaris ath poèta provençau Frederic Mistral". Era notícia desvelhèc passions favorables però moltes contrarietats per tota França: escritors, periodistes, politics... chauvinistes de per tot s'enfrentèren ara decision. Era

Academie française parlèc d'ofuscacion e prestigiosi filològs, coma Gaston Paris que volec negar era existéncia dera lengua occitana, parlèren d'abominacion. Aqueres reaccions produïren pòur ena Acadèmia suèca que se despabilhèc a corregir era resolucion e a nomenar prèmi Nobèl, en lòc de Frederic Mistral, a Sully Prudhomme, poèta francés. Mistral quedaue coma finalista, en 1901, però era Acadèmia sueca quedèc damb un cèrt mauestar e volec mostrar era sua independéncia en tot otorgar nauament eth premi Nobèl a Frederic Mistral en 1904 e entà suavizar es causes l'otorguèc ex-aequo a José Echegaray, autor de teatre espanyol.

Ara 120 ans dempús d'aqueth terratrem de Mistral, un aute Mistral movilize es estructures dera lengua occitana. Benvengut MistralAI!

Li è demanat a Mistral perqué en 1901 non se dèc eth prèmi Nobèl a Mistral e me ditz que siguec per "qu'era lengua occitana non auie reconeishement internacional". Discrèt e diplomatic Mistral!

Occitan aranés e occitan estandard (II)

02-03-2025

Hè quinze dies publicaua era prumèra part d'aguest article en que començè a explicar qu'er aluenhament entre er occitan aranés e er occitan estandard, que cèrtes institucions an propiciat, va contra era lengua en generau e a un efècte negatiu sus era permanéncia dera varianta aranesa. A mesura qu'era globalitat desplace era localitat, damb es tecnologies, era IA..., era varianta locau cedís terren.

Ei naturau qu'a nivèu globau er occitan estandard, un occitan central, age mès trascendéncia qu'ua petita varianta periferica. Era lengua occitana ocupe 200 mil quilomètres carrats, a un territòri de mès de 15 milions de poblants e encara consèrve mès de 1 milion de parlants (300 mil enes avaloracions mès pessimistes) e a era istòria de lengua des trobadors, dera edat mieja. Era varianta aranesa correspon a un territòri de 600 quilometres carrats, a ua poblacion de 10 mil persones, un potencial de 2 mil parlants e ua istòria lingüistica documentada de mens de 150 ans. Era lengua occitana interèsse a mès de 50 universitats, era varianta aranesa entre damb dificultats en bèra assignatura des estudis de filologia dera UdL e enes programes de lengua dera UB. A nivèu internacionau non i a comparacion. Enes universitats de Japon an arribat a escríuer novèles, poesia, libres normatius, existís eth diccionari japonés-occitan... en occitan estandard. Ara mès que jamès eth jòc ei a nivèu globau e es accions locaus se diluïssen. Se volem qu'era nòsta petita varianta age futur l'auem de connectar dirèctament ara lengua generau. Metetz atencion damb es darrères dades sus er emplec deth catalan; segur qu'es dades der occitan generau, en França, son dolentes, molt dolentes, però ja temi es resultats sus era varianta aranesa e era sua potencialitat. Semble que gesseràn eth mès de juriòl.

Eth paradigma der interès dera lengua non ei nau; Joan Coromines escriuec a sa mare *(Epistolari i Josep Pla,* Destino*, 2001)* : "*Demà..., acabo el vocabulari; sembla que farà unes cinc mil cèdules... Fins ara, per al treball de compilació, m'era possible de recloure'm en aquest racó de món que és la Vall d'Aran,*

però des d'ara em cal no perdre gens de vista que enlloc tant com en Lingüística és perillós d'estudiar una cosa isoladament. L'aranès no és un parlar solitari, sinó un dels innombrables dialectes gascons; un de tants, un xic més pur (i això és el que fa el seu interès) però en estreta relació amb els seus veïns. En les valls franceses que encerclen l'Aran es parlen fins a set varietats distintes i bastant separades, que haig de conèixer bé, perquè el meu treball només pot tenir interès general en quant contribueixi a determinar la fesomia del gascó; que quatre pastors d'un rebrec de Pirineu coneguin tal mot o ignorin tal altre és una cosa en si indiferent". Er estudi dera varianta locau sonque a interès en encastre dera lengua generau.

Cau seguir promocionant era varianta aranesa pr'amor qu'ei era forma qu'emplegam es ciutadans aranesi, es de Catalonha, es poblants que viuem en territòri administrat pera Generalitat, però coma Coromines ac cau hèr en ua constanta relacion damb era rèsta der occitan. Cau qu'enes programes escolars aranesi e enes d'aprenentatge des adults s'introduïsquen aspèctes e passi entà apropar-mos, entà vincular-mos ar occitan referenciau, qu'a de mès en mès assegurat eth futur. Cau qu'es alumnes que gessen des escòles agen era capacitat de comunicar-se ena varianta aranesa, però tanben que poguen compréner, que poguen accedir e expressar-se en occitan estandard. Cau reprogramar es programes.

Cau que dem vida ath Diplòma de Competéncia en Lengua occitana deth Ministèri d'Educacion francés qu'enes examens permet qu'es alumnes s'exprèssen ena varianta aranesa però er examinador interlocute en occitan estandard, e es enonciats dera pròva son en occitan referenciau. Eth Diplòma de Competéncia en lengua ei eth solet diplòma de lengua occitana estructurat per un Estat e respon ara referéncia des nivèus deth Conselh d'Euròpa. Ei eth de mès naut estatus. Cau qu'en Catalonha es administracions reconeguen era validesa d'aguest titolacion.

E subertot, mos cau que comencem un debat sus es encastres d'emplec dera varianta aranesa e dera varianta estandard en Catalonha. I an espacis enes que cau conservar era varianta d'Aran pr'amor qu'ei era que

comprenen es ciutadans aranesi e donques catalans, però en d'auti auríem de començar a emplegar era estandard.

E non cau desbrembar qu'era lengua occitana ei oficiau en Catalonha e que cau programes de proteccion e de desvolopament a nivèu de tota Catalonha a on er interès per estandard ei important. Hèr-la presenta sonque en territòri d'Aran ei condemnar-la, anequelir-la.

Marçal Girbau hec, en 2014, ua tesina, entara Universitat de Tolosa, titolada "Estandardizacion e diversitat dialectala: problèmas e solucions" en que valore es espacis enes que cau emplegar ua varianta o era auta. Damb era volontat de reiniciar eth debat en parlaram era setmana que ven.

Occitan estandard e occitan aranés (III e darrèr)

09-03-2025

Er occitan aranés quede desplaçat per occitan estandard. Auem era esperança qu'era Intelligéncia Artificiala aurà ua plaça entar occitan estandard e qu'aguesta formarà part des programes mès potents e des capacitats de traduccion automatica. E totun non èm segurs de qu'er occitan aranés, er occitan dera varianta de Catalonha, sigue en situacion d'ocupar un lòc e detectam qu'ena mesura ena qu'auance era globalizacion, er occitan aranés s'empetitís.

È recebut un comentari de Joan Charles Valadier en que considère qu'era varianta aranesa a comportaments molt semblants as des variantes mès pròximes dera frontèra e que quan pensam ena relacion dera lengua d'Aran damb es aisines tecnologiques entà arténher qu'era Intelligéncia Artificiala age en compde era varianta serie milhor, entà implementar er utís informatic, de tier en compde ua varianta gascona montanhòla araneso-coserano-comengesa. Compartisqui era idèa, d'auer en compde un occitan aranés ampliat damb es parlars que l'entoren pera frontèra, tot e que per rasons politiques me cau seguir parlant de "varianta aranesa", però ac calerà auer present enes trabalhs tecnics.

E aguesta globalizacion que semble qu'aurà en compde era lengua estandard, segontes es darrères incorporacions, mos a de servir entà replantejar era politica lingüistica en tot implementar, en Catalonha, en Aran, es dues variantes der occitan, e vincular de forma solida era varianta aranesa ara varianta generau.

Marçal Girbau presentèc ua tesina, en occitan estandard, ena Universitat de Tolosa, en 2014, titolada "Distribucion de foncions de las varietats lingüisticas de l'occitan: Estandard e diversitat dialectala". Iniciaument auie estat un encargue dera Generalitat de Catalonha. Analise era preséncia des dues variantes ena politica catalana. Assegure er autor qu'es dues variantes, era estandard e era aranesa son reconeishudes, coma oficiaus, pera Lei der occitan en Catalonha, se qu'obligue a qu'eth Govèrn

auance damb un modèl de politica lingüistica damb dues variantes. Ena sua argumentacion, Girbau, partís deth principi d'exclusivitat, en sentit de que non s'an de barrejar, jos cap de justificacion, es dues formes dera lengua. E concrète que "*la varietat preferenta deurà èsser la pròpria del grop, la varietat locala, excepte per aqueles cases de comunicacion interdialectala, panoccitana, exteriora, etc.*" Plantege que cau auer en compde cinc critèris entà determinar en cada cas quina a d'èster era varianta a emplegar. Eth prumèr critèri ei era territorialitat, ei a díder que quan se hèn comunicacions des d'Aran, entàs aranesi o entara Val d'Aran, an d'èster en varianta aranesa.

Segon critèri, eth dera ciutadanetat, que complemente er anterior, e que podem exemplificar damb que s'era Generalitat de Catalonha hè ua intervencion adreçada as aranesi, ac a de hèr en aranés, o se bèra estructura aranesa se vò adreçar as aranesi de Barcelona, ac a de hèr ena varianta aranesa.

Tresau critèri, eth dera unitat e de comunitat lingüistica: calerà emplegar era varianta estandard quan es comunicats concernissen a tota era comunitat lingüistica, as occitans de tot eth territòri.

Eth quatau critèri eth dera internacionalitat, ei a díder qu'era comunicación va adreçada a institucions europèes o mès enlà, a organismes en visita oficial... Alavetz mos i cau era lengua generau.

E eth cincau e darrèr critèri, eth dera visibilitat, que contemple aqueri cassi enes qu'er emplegaire vò hèr visibla era sua particulara forma d'expressar-se, e que vò dar sentit, preponderància, ara sua forma locau, ara sua varianta; per exemple ena literatura, ena poesia, ena toponimia, ena exonimia, ena antroponimia...

Eth trabalh de Marçal ven complementat damb era analisi d'un bèth numèro de cassi practics, entà resòler quina ei era varianta mès adequada en cada cas. Vau era pena de consultar-lo!

Sonque cau deishar clar qu'en aguesti moments provocat pes auanci tecnologics, pera pèrta de preséncia publica e privada dera lengua e peth

creishent numèro de moviments migratòris, s'impòse ua naua reorientacion dera politica lingüistica, des deth Conselh Generau d'Aran e des dera Generalitat, e, aué tanben, des der Estat. E mos cau conjugar era convivéncia, o milhor eth possament dera preséncia publica, des dues variantes.

E acabi damb era reflexion d'un membre dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana, de qui non digui eth nòm, pr'amor qu'era comunicacion la hè per corrèu privat: "Un mot, sonque: un viatge mès, pòses (planteges) ua qüestion essenciau, valabla entà tota era lengua nòsta occitana, ua qüestion que toti es que son estacadi ath avénguer dera lengua, per tot en tèrres occitanes, calerie que se posèssen/calerie que mos posèssem. I a ua vertadèra reflexion que mos cau continuar. Eth "cas " aranés, d'articulacion entre " varianta " e " forma 'estandard' " (que jo nomentarie " forma de referéncia " o " forma referenciau "), mos ajudarie a toti en aguesta reflexion essenciau." En calerà parlar!

Eth catalan ven der occitan

16-03-2025

M'arriben informes, estudis e documents sus lengües; n'i a que non sabi massa d'a on gessen, però se è eth temps, les liegi. N'è recebut un que m'a interessat especiaument. Se titole "Origen i evolució de la llengua catalana" e se subtitole "Els origens del català des de la llengua d'Occitània...". Eth sòn autor ei Joan Carles Vidal. Non è trobat eth sòn curriculum, e donques non sabi qui ei, però i a ua web ena que penge trabalhs, sus lengues antiques e arqueologia lingüistica, que son ben documentats. È completat es sues opinions damb eth trabalh "Els discursos fundacionals del català" de Francesc Feliu, membre dera seccion filologica deth IEC, especialista en istòria dera lengua, e n'a gessut aguest article.

Parlar dera relacion istorica deth catalan e der occitan, e deth sòn origen, ei tostemp complicat. Aqueri qu'expliquen es sòn origens son persones qu'actuen en foncion des sòns interèssi e per hèt de qu'er occitan e eth catalan non an gaudit d'un Estat que les emparèsse manquen d'ua definicion mès suportada.

En analisar er origen des lengües catalana e occitana (e des autes) è trobat opinions fòrça diuèrses, coma aquera que ditz qu'es aborigens que i auie en començament enes territòris, tanben auien ua lengua, qu'ei era madeisha qu'auem ara damb transformacions ath long deth temps. Tanben auem trobat eth catalan e er occitan coma compausantes d'ua realitat mès grana, coma dialèctes de d'autes lengües; n'i a qu'an justificat qu'èren hilhes deth francés (deth galois). E n'i a qu'an proposat qu'eth sòn origen non ère a compdar deth latin e d'auti que ja existien ena epòca de Babèl o qu'er occitan se ditz d' "òc" pr'amor qu'en Occitània i auien fòrça auques; s'an elaborat moltes incerteses. "...era teorizacion en un sentit o en un aute ei mès relacionada damb era nacionalitat deth lingüista que non pas damb es pròves aportades" (JCV). I a plantejaments molt marginaus. Non desbrembam, entre es teories mès implantades, aquera de qu'eth catalan e er occitan son lengües galloromaniques (Meyer-Lübke-1925) en tot establir ua distincion entre lengües deth latin

dera Gàllia e deth latin iberic, ath que quauqu'uns, tanben, li dan era paternitat deth catalan. Toti eri menspreden era existéncia der espaci occitanoromanic. Ua error intencionada! Mauintencionada!

Eth discors mès important, er egemonic ei qu'es dues lengües son hilhes deth latin. E era mès corroborada, era mès sostenguda ei era que determine qu'era lengua occitana siguec ua lengua prèvia (denominada lemosin, provençau...), gessuda deth latin; er occitan ère iniciaument un latin degradat, corrupte, barbar... qu'es trobadors articulèren ena lengua occitana e d'era en gessec era lengua catalana.

Vidal, explique que, istoricament, lo que definie era lengua deth lòc èren es actes politico-administratius (guèrres, impòsti, vassalhatge...), es contactes religiosi (eth Concili de Tours, en sègle IX, establic de predicar ena lengua deth lòc), es relacions sociaus (hèstes, amassades, romeries...) e es contactes economico-comerciaus (mercats, compres...).

Dempús dera queiguda der impèri roman es ciutats mès importantes exerciren influéncies ath sòn torn e creèren estrets vincles lingüistics. En sègle V eth lideratge de Tarraco, coma gran capitala deth sud, entrèc en desgràcia, pera conquesta visigotica, e es influéncies deth nòrd sigueren mès potentes en tota Catalonha. Barcelona, inicièc un procés de lideratge vèrs er an 900, però sense crear diferéncies lingüistiques destacades. I auie ua estreta relacion dera Catalonha Vielha, Ribagorça, Palhars, Urgelh, Girona, Barcelona, Osona... damb Lengadoc e eth nòrd, Tolosa, Narbona... Formauen era madeisha lengua. Aguestes influéncies lingüistiques sigueren viues enquiath trincament politic definitiu que se produïc, coma a producte deth desastre de Murèth, en tractat de Corbeil (1258).

En tot comparar es gramatiques istoriques deth catalan e der occitan, Vidal afirme qu'enquiara signatura deth tractat eth catalan ère ua varianta der occitan. A raïtz der acòrd se talhèren es relacions politico-sociaus entre eth nòrd e eth sud e donques es possibibilitats de qu'es innauacions lingüistiques occitanes passèssen ath catalan, qu'inicièc un camin en plena autonomia, damb centre en Barcelona.

Pendent quauqui sègles eth bloc lingüistic catalan evolucionèc en constanta relacion damb eth blòc occitan e non se produïren granes diferéncies, enquiath trincament definitiu en que i auec un "Suau procés de separacion, dominat prumèr per un silènci espés, dempús consagrat peth plen divòrci des dus projèctes culturaus e politics" (Rafanell, 2006).

Concludís Vidal qu'eth catalan e er occitan coma lengües independentes neisheren er 11 de mai de 1258 (Tractat de Corbeil) maugrat que coma rebrembre Feliu, en tot citar Grandia Soler (1901) "Preguntar en quin sigle la llengua catalana es presenta en sòn ésser peculiar es igual que preguntar a un òme quin dia es va fer gran... El poble que la fa aparèixer no ho adverteix pas ell matex".

Deputats e governants: non desbrembetz er occitan

23-03-2025

Me cride era atencion era darrèra mocion deth Grop Parlamentari de Junts, presentada ara Mèsa deth Parlament eth passat 3 de març ena qu'inste eth Govèrn dera Generalitat a reforçar, apregondir e ampliar eth conjunt d'accions e activitats de supòrt e foment dera lengua catalana; m'estone pr'amor qu'ena mocion non se parle entad arren dera lengua occitana. Ei ua actitud estranha en Junts, que tostemp a considerat er occitan coma ua lengua mancada de supòrts e qu'a besonh de proteccion a nivèu europèu, estatau, autonomic e locau. Voi pensar qu'ei mès eth producte d'un desbrembe, que non pas ua accion intencionada que margine era lengua occitana en Catalonha. Sò convençut qu'ath long deth tramit parlamentari reconduiràn aguesta situacion en tot hèr, au mens, ua mencion a qu'era lengua occitana en Catalonha sigue objècte de foment. Segur que i a un camin!

Eth passat 13 de hereuèr se discotic e votèc ua mocion dera CUP, en Parlament, que volie fonamentalment, qu'eth catalan siguesse era soleta lengua veiculara ena escòla. En aguesta ocasión era referéncia ar occitan i siguec e se manifestèc ena aprobacion de diuèrses qüestions. Per 108 vòts a favor (PSC, Junts, ERC, Comuns, CUP e AC) e 26 contra (PPC e Vox), se reconeishec qu'er occitan viu ua situacion de subordinacion e se manifestèc eth compromís entà garantir era sua vitalitat e eth sòn emplec sociau; se demanèc d'instar ath govèrn entà redactar plans de foment der occitan omologables en encastre dera salut e des drets sociaus, e entà includir clausules lingüistiques sus er occitan enes contractacions e subvencions deth govèrn; damb es madeishi vòts s'inste ath govèrn a fomentar e diversificar era ofèrta editoriau en occitan enes bibliotèques publiques, es escòles, instituts e centres d'educacion entà adults entà corregir eth desequilibri damb es documents en castelhan.

Ena madeisha mocion, damb 66 vòts a favor de Junts, ERC, Comuns, CUP e AC, eth vòt en contra de PPC e Vox e era abstencion deth PSC s'aprovèc

d'instar ath Govèrn dera Generalitat a garantir qu'er occitan sigue era lengua veiculara e d'aprenentatge abituau der ensenhament infantil en Aran, e d'actuar damb fermesa politica entà acabar damb era vulneracion des drets lingüistics respècte der occitan ena Administracion Generau der Estat, e garantir d'èster atengut en occitan pes servicis publics e disposar de version de lectura facila dera documentacion.

Ei evident qu'era mocion auec punts favorables entara lengua occitana.

Era lengua occitana ei ua lengua petita que patís era tentacion de non brembar-la; però non ei atau ena majoria des cassi. Analisam un des darrèrs Decrèts. Ei deth Departament d'Educacion, eth 91/2024, de 14 de mai deth regim lingüistic deth sistèma educatiu non universitari; incorporaue referéncies ara lengua occitana. Inclodís qu'era administracion catalana a d'oferir era possibilitat d'estudiar er occitan en format presenciau ath delà dera Val d'Aran e qu'er occitan a d'èster present ena formacion professionau e enes ensenhaments de regim especiau. Especifique qu'es comunicacions damb es families an d'èster en aranés, qu'es materiaus didactics, es enonciats des pròves, era rotulacion, es comunicacions digitaus, era acuelhuda des alumnes nauvenguts e es indicacions extèrnes... an d'èster normaument en occitan. Entà complir damb açò eth Decrèt ordène qu'es centres educatius elabòren un Projècte lingüistic de centre, qu'empleguen er occitan coma lengua pròpia dera administracion educativa e que revisen e adeqüen annaument era programacion e es activitats educatives entà hèr es cambis que calgue entà qu'er alumne aquerisque eth nivèu lingüistic ara fin dera etapa educativa. Tanben ordène promòir actuacions educatives damb er entorn, ajuntaments e d'autes institucions entà potenciar er emplec sociau der occitan e generar activitats divulgatives entà milhorar eth sòn emplec. E respècte dera competéncia lingüistica deth personal docent qu'exercisque ena Val d'Aran determine qu'an d'acreditar eth coneishement C2 (Marc Europèu de Referéncia) orau e escrit der occitan a compdar de 2025-26.

Veigui complicat eth compliment dera exigéncia deth C2 d'occitan quan en aguesti moments non s'oferissen corsi sufisents de C1 entà atier era

demana existenta e quan non ei coneishut publicament que cap administracion, Conselh Generau d'Aran o Generalitat, estigue elaborant eth programa (objectius, contenguts, avaluacion...) deth C2.

Ara ben, eth passat 3 de juriòl de 2024 eth Tribunau Superior de Justícia de Catalonha acordèc era suspension cautelara dera vigéncia d'aguest Decret 91/2024, qu'eth Govèrn recorrec pendent eth mès de Juriòl. Ei de demorar que, se se lhèue era suspension, quauquarrés age previst qué passarà damb era exigéncia deth C2 d'occitan, ua certificacion que non existís.

En tot cas, aué volia referir-me ath besonh de revertir eth desbrembe a que se somet er occitan en cèrtes promocions deth catalan: non ei eth cas deth decret 91/2024.

Reglament d'emplecs lingüistics (I)

30-03-2025

Massa soent auem persutat qu'ua des mancances mès grèus deth catalan entà assegurar era sua perviuença, ei que non a un Estat, e la compdam entre es lengües sense Estat. Desbrembam qu'Andòrra ei un Estat, petit, però ei Estat, qu'a eth catalan coma lengua oficiau. Tostemp se mos auie apareishut, Andòrra, a nivèu de lengua coma un parçan damb granes concessions lingüistiques mediatizades pera economia e es interèssi toristics. Valoràuem que non i auie mès exigéncia pera pòur a represàlies e a qu'es poders factics bloquegèssen eth desvolopament dera economia. Però ara, dempús des darrèrs aconteishements, mos calerà guardar Andòrra damb ua òptica diferenta. En abriu d'estan passat Andòrra aprovèc damb ua notabla majoria (25 de 28) era Lei 6/2024 de 25 d'abriu, dera lengua pròpia e oficiau. Er article 1 ditz: "La llengua pròpia i oficial d'Andorra és el català. El català és un element fonamental de la identitat, de la personalitat i del patrimoni cultural d'Andorra".

Era Lei a causes destacables, coma era proteccion dera varianta pròpia en article 7: "La variant de la llengua catalana a Andorra ha de ser objecte d'estudi i protecció". Tanben er occitan a ena Val d'Aran un espaci de proteccion dera sua varianta. Explicite, era Lei d'Andòrra, eth besonh de garantir er emplec qu'an es empreses, eth personau dera administracion, era administracion de Justícia..., era obligacion de que sigue ena toponimia, en torisme (es huelhetons e es publicacions an d'èster au mens en catalan), enes nòms comerciaus, rotulacions... tot a d'èster en catalan. Era Lei se referís ath personau sanitari, as servidors publics, ath professorat... e ara sua obligacion de conéisher eth catalan e començar es convèrses tostemp en catalan... Se'n pòt préner modèl entara Val d'Aran. Es espacis de proteccion deth catalan en Andòrra son, tanben, es der occitan en Aran.

Però ja ei sabut qu'ua Lei non a recorrut se non se la desvolope. Andòrra, conscient deth besonh d'auançar, ven de publicar eth Decret 78/2025, deth 12-3-2025, d'aprobacion deth Reglament d'emplec dera lengua ofi-

ciau ena Administracion generau e ena Administracion de Justícia. Aciu comence eth desvolopament dera lei dera lengua de 2024, de forma decidida. Mane eth Reglament que tota era rotulacion dera administracion a d'èster sonque en catalan, tota era documentacion intèrna a d'èster en catalan, era lengua orau dera Administracion ei eth catalan, es webs dera Administracion an d'èster en catalan... Eth Reglament obligue a qu'es convèrses entre trebalhadors dera Administracion siguen en catalan. Andòrra oferís un modèl, que naturaument ei util entà un petit país coma Aran. Hèr un reglament ei ua competéncia qu'an es administracions locaus. Dempús cau complir-lo... ei clar!

Un Reglament ei un arnés entà possar er emplec der occitan en Conselh Generau d'Aran. Però... eth Conselh Generau d'Aran ja a un Reglament "peth quau se regule er usatge der aranés, occitan d'Aran, lengua pròpia d'Aran". Siguec publicat en junh de 1994 jos eth govèrn dera sindica Amparo Serrano. Ara, passats 30 ans, ei desbrembat però seguís vigent, arrés l'a derogat, e donques cau assegurar-ne era aplicación. Veigam quauqui articles deth madeish.

Er article 2 ditz que "S'a d'emplegar preferentament er aperament 'lengua occitana d'Aran' o 'aranés' en toti es encastres d'actuacion dera Administracion, e exclusivament en encastre docent, ena projeccion culturau exteriora e en quinsevolh aute que requerisque aguesta precision entà explicitar er aperament scientific dera varietat lingüistica pròpria d' Aran. Demore defenut atribuïr eth qualificatiu lengua o idioma ar aranés". Ara, quan eth reglament encara ei vigent, trobam massa soent era denominacion de "lengua aranesa" per membres e manaments dera administracion aranesa e catalana, se que mos hè maucòr; ei un incompliment grèu!

Destaqui quauqui redactats d'articles aleatoriament: " Es actuacions intèrnes deth Conselh Generau d' Aran s'an de hèr en aranés. Toti es impresi emplegats pes desparièrs organs deth Conselh Generau d' Aran an d'èster redactats en aranés. Es estudis, projèctes, memòries, pressupòsti, escritures e trabalhs analògs qu'eth Conselh Generau encomane a tresaus,

s'auràn de redactar preferentament en aranés. Es libres, es revistes e, en generau, toti es afiches o es plaques e publicacions qu'edite eth Conselh Generau d' Aran, com tanben es mensatges que s'emeten a trauèrs des mejans de comunicacion, s'an de her en aranés. Es cargues politics e administratius deth Conselh Generau d' Aran s'an d'exprimir normaument en aranés pendent es actes publics o enes actuacions realizades en encastre dera Val d'Aran..., quan era intervencion sigue per rason deth sòn pròpi cargue..." E mès, e mès. E naturaument toti coneishem situacions, espacis, encastres deth Conselh Generau, des sues dependéncies, de Sanitat, de Torisme, de Miei ambient, de... a on er incompliment d'aguesta norma ei ua realitat. Terribla realitat! Continuaram era analisi.

Reglament d'emplecs lingüistics (II e darrèr)

06-04-2025

Era Deputacion de Lhèida, en noveme de 2009, aprovèc eth prumèr Reglament sus er emplec deth catalan e der occitan (aprobacion definitiva de 18 de junh de 2010) a on s'obligaue ar emplec der occitan en bères circonstàncies: expedicion de documents, quan recep era sollicitud en aguesta lengua o ei documentacion adreçada exclusivament a institucions d'Aran, era retolacion publica en Aran, era senhalizacion, eth foment des activitats professionaus e culturaus... Eth Tribunau Superior de Justicia de Catalonha, en 2013, anollèc quauqui articles, subertot es qu'emplegauen era paraula "preferent" entà referir-se ara lengua e açò afectèc ar occitan. E totun, aguesta anollacion, non semble qu'age perjudicat er emplec real der occitan pera Deputacion. Era redaccion e aprobacion deth reglament servic de detonant entà desvelhar es actuacions en favor dera lengua.

Recentament, Andòrra, petit Estat deth Pirenèu a aprovat un ambiciós Reglament d'emplec deth catalan damb contenguts decidits enes managments ara administracion qu'obligue a qu'en cèrti encastres sigue exclusiu, eth catalan. Andòrra, un petit Estat damb ua grana Lei dera lengua pòt orientar un Reglament d'aguestes caracteristiques en Conselh Generau d'Aran, maugrat que non sigue un govèrn d'estat.

Un Reglament ei ua norma que cau complir. Eth d'emplec lingüistics deth Conselh Generau d'Aran a 30 ans. Siguec publicat en 1994. Enes començaments, eth Conselh Generau obsequièc damb uns emmarcats, damb era selección d'aqueri articles mès representatius entà que siguessen exposats enes Ajuntaments, escòles e centres administratius diuèrsi dera Val d'Aran. I auec ua bona difusion. Encara se'n pòt veir bèth un en bèth Ajuntament.

En noveme 2007, hè 17 ans, era actuau Sindica d'Aran, Maria Vergés, qu'alavetz ère era Cap de Cultura e Politica Lingüistica deth Conselh Generau d'Aran, en un comunicat as trabalhadors les diguie: "Coma dejà sa-

betz eth Conselh Generau d'Aran possedís un reglament pròpri d'usatge der aranés (...) que definís e regís er usatge dera lengua laguens d'aguesta administracion. Plan per açò vos hèsqui arribar ua còpia d'aguest reglament en tot rebrembar-vos **qu'ei de besonh redigir en aranés** tota aquera documentacion qu'age d'arribar dehòra der encastre deth Conselh (informes, impresi, convocatòries d'accès...) e tanben aqueres comunicacions intèrnes, ath delà dera rèsta d'aspèctes que tracte eth nomentat reglament..." Ara coma Sindica ei mès evident qu'eth compliment dera norma deu d'èster artenhut.

Eth reglament lingüistic deth Conselh Generau d'Aran ditz que " Er Aranés (Occitan d' Aran), com lengua pròpria d'Aran ei oficiau ena Val d' Aran, n'ei tanben deth Conselh Generau d'Aran e dera Administracion locau aranesa e des autes corporacions publiques que ne depenen." Aguesta declaracion manifèste er esperit que pendent aguesti 30 ans a orientat es diuèrsi governants deth Conselh Generau, Però " ua causa ei predicar e era auta repartir gran", e maugrat tot trobam encastres dera administracion deth Conselh Generau a on er emplec der occitan non a era preséncia que requerís aguest Reglament.

Eth Reglament establís manaments ena exigéncia dera lengua enes seleccions de places laboraus, ena formacion deth personau ath servici dera institucion, enes publicacions deth Conselh Generau d'Aran, enes campanhes (tanben es toristiques), enes dossièrs, enes comunicacions oraus, enes aperades telefoniques...

Ara, 30 ans passats, calerie actualizà'c entà adaptar-se ara realitat. Er article 24 ditz qu'entà "garantir eth compliment d'aguest Reglament, era Direccion de Politica Lingüistica se n'encuedarà de hèr-ne era seguida e se crearà ua Comission de Seguida integrada peth Sindic deth Conselh Generau, era Conselhèra de Cultura, eth Secretari, eth Responsable dera Direccion de Politica Lingüistica, un conselhèr de cada un des grops politics presents en Conselh Generau d'Aran, un representant deth Comitat d'Empresa, en cas de que ni age, e un o dus expèrts en Dret lingüistic o en Sociolingüistica occitana nomentats peth Sindic. Aguesta Comission

de seguida s'amassarà (...) entà analisar eth compliment deth Reglament (...). En tot cas, s'a d'amassar aumens un viatge ar an. Era actualizacion, shamplament o revision deth Reglament tanben depenen d'aguesta Comission, era quau harà er estudi e era prepausa corresponenta ath Plen deth Conselh Generau d'Aran entà que, se conven, n'apròve era modificacion."

Suggerisqui que se recupère eth Reglament e eth sòn compliment per miei de constituïr era "Comission de Seguida" (jo en dideria Seguiment). E se certament en aguesti 30 ans non a existit era Direccion de Politica Lingüistica, a existit ua estructura damb es madeishes finalitats, e nòms diuèrsi, qu'actuaument se nomente "Airau de Lengua". Calerie encargar, ar Airau de Lengua e ara Comission era redaccion de propòstes d'accions a empréner, entà adaptar-lo ara realitat, e era elaboracion d'un informe sus er estat de compliment deth Reglament... o non!

Barcelona capital dera Occitània catalana

13-04-2025

Eth passat dimars, dia 8, en Barcelona se presentèc era òbra "la Memòria dels Catalans" dirigida per Borja de Riquer, que recuelh es elements istorics qu'an conformat era personalitat, era forma coma son es catalans. Eth libre compde damb 136 collaboradors. "S'a hèt ua selección de lòcs de memòria, d'aconteishements, de mites, de personatges, de legendes qu'interrelacionats an dat forma ara identitat catalana". Ei composat de 221 capítols cuerts (mès de 1000 pagines) enes que s'identifiquen simbèus catalans coma "els Segadors", era Senyèra..., Montserrat, Poblet..., Sant Jòrdi, er 11 de seteme, er 1 d'octobre ... Verdaguer, Rafael Casanova, Gaudí... E entre toti eri en destaqui er article titolat "La Vall d'Aran i l'aranès: llengua i territori en la construcció d'un país", elaborat per Jèp de Montoya a on destaque eth procés dera lengua occitana en Catalonha, es hèts istoris mès emblematics, era recuperacion deth Conselh Generau d'Aran e era creacion der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, dera que n'ei President. Ditz Montoya: "...els aranesos i els catalans han sabut trobar la manera de dignificar les institucions pròpies del país i la llengua d'Aran, que son els símbols de la seva personalitat, del seu fet diferencial, al nivell més alt". Aconselhi era òbra; en destaqui qu'ena selección d'aqueri mès de 200 aspèctes que Borja de Riquer e er important equip assessor dera òbra, an destacat coma conformadors dera identitat catalana, i a era existéncia dera varianta aranesa dera lengua occitana e eth procés seguit per Catalonha entara sua proteccion. Catalonha, damb er occitan der Val d'Aran, mòstre qué ei era solidaritat lingüistica e eth respècte pes minories.

Eth dimars anterior, er 1 d'abriu, organizat peth CAOC (Cercle d'Agermanament occitano-catalan), en Ateneu Barcelonés, Joan Claudi Forêt conferencièc sus era literatura occitana en sègle XXI. En noveme de 2008 ja hec ua conferéncia en madeish Ateneu, sus literatura occitana.

Joan Claudi Forêt ei editor, escritor e expèrt en literatura occitana (pòrte mès de vint ans ensenhant-la) ath temps qu'ei ua persona significativa

en encastre der occitan en Catalonha. Participèc, en 2015, enes prumèrs corsi deth nivèu C1 d'aranés (occitan d'Aran), organizats peth Conselh Generau d'Aran, coma professor de literatura occitana. Era sua intervencion durèc ueit ores. Es sues classes èren complètes en tot gésser des des trobadors e presentar un quinzenat d'autors emblematics dera literatura occitana. Ère interessant d'escotar-le díder qu'era literatura occitana "es la mai anciana d'Euròpa e quita pas de s'escriure despuèi mila ans, malgrat la situacion d'inferioritat sociala ont es tenguda despuèi cinc cents ans" o ère un plaser senter-le díder que "un catalan es un occitan qu'a reüssit". Eth cors siguec, tàs alumnes, un pònt entre era Val d'Aran e era rèsta d'Occitània.

E Joan Claudi ei, a mès, un antic assessor dera Generalitat de Catalonha entà qüestions relacionades damb er occitan. Formec part deth Grop de Lingüistica Occitana (GLO) que de 2008 a 2010 assessorèc ara Generalitat en aguesti ahèrs. Èren es ans d'elaboracion dera Lei der occitan. En 2010 eth vicepresident deth Govèrn de Catalonha, Josep Lluís Carod Rovira li escriuec entà manifestar-li que "pendent tres ans... as ajudat a determinar lo principi basic de la politica lingüistica de la Generalitat de Catalonha en çò que concernís la lenga occitana: l'unitat de la lenga occitana e l'existéncia d'un referent... Los documents elaborats... mòstran que i a sonque una lenga e divèrsas expressions de la meteissa. D'entre aquelas expressions, en Catalonha ne remarcam l'aranés, la protegissèm pel dessús de las autras variantas dialectalas e nos remembram tostemps que la lenga es l'occitan e qu'a una forma definida e una manifestacion actuala e istorica emblematica. Es aital que per tot aquel conselh elaborat pendent aquestes tres ans, pel vòstre trabalh... vos vòli plan manifestar ma reconeissença e ma satisfaccion d'aver comptat amb vos per un prètzfait tan trascendent."

Joan Claudi Forêt a organizat quauque viatge entà Barcelona damb es sòns alumnes de lengua e literatura occitana de Montpellier. Barcelona ei un referent entara lengua occitana.

En tot valorar er occità ena identitat catalana, es actes de presentacion de la Mèmòria dels catalans e era conferéncia de Forêt cau considerar qu'ad aqueri que viuem ena Val d'Aran era distància mos aluenhe massa dera capitalitat culturau de Barcelona.

Ei per aguesta valor e aguest tipe d'actes e pera capacitat dinamiszadora de Barcelona qu'er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, en passat plen de Juriòl, acordèc d'instar ath president entà qu'estructurèsse ua sedença, o ua delegacion der IEA-AALO en Barcelona; era preséncia dera Acadèmia en tot tipe d'aconteishements e era irradiacion dera sua activitat serie mès facila e subertot gaudirie de major extension e representacion. A veir!

Eth DOA, Diccionari occitan-aranés

20-04-2025

Enes diccionaris de lengua distinguim entre monolingües e bilingües. Es bilingües, de bon tròç, son es mès consultats però es monolingües formen part deth conjunt de produccions que definissen era lengua. Era descripcion que permet un monolingüe e era capacitat normativa que transferís son es sues caracteristiques mès destacables, e constituïssen er arnés qu'era autoritat lingüistica a d'emplegar entara sua foncion.

Es Acadèmies dera lengua mès potentes que mos entoren presenten totes eth sòn diccionari referenciau; però eth diccionari damb vocacion normativa non ei un producte limitat as Acadèmies. En cas deth francés a mès deth Diccionari dera Académie française compdam, entre d'auti, damb eth Robert e damb eth Petit Robert. En cas deth castelhan i a eth diccionari de Manuel Seco e eth de Maria Moliner; entar italian a mès deth Dizionari dera Crusca, qu'ei era Acadèmia der italian, i a eth Il Nuovo de Mauro e eth Sabatini-Coletti. Eth catalan a mès deth Diccionari deth IEC compde damb eth dera AVL e er Alcover Moll. E n'i an mès. Totes es lengües dispòsen a mès deth dera Acadèmia de d'autes òbres que tanben creen referents.

En occitan, mancat d'ua Acadèmia de referéncia entà tot eth territòri (er IEA-AALO ei referent entà Catalonha e era varianta aranesa), trobam boni diccionaris monolingües coma eth de Cantalausa, eth de Tot en Òc o entath gascon eth de Pèir Morà. Es tres son òbres fòrça complètes e ben elaborades. Eth de Cantalausa a 100.000 entrades, eth de Pèir Mòra 30.000 e eth de Tot en Òc, de vocacion escolara, a 20.000 entrades.

Per çò que hè ara varianta aranesa dera lengua occitana en 2019 apareishec eth prumèr diccionari monolingüe elaborat per Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Ère ua òbra ena qu'intervengueren mès de 30 collaboradors. Aquera prumèra òbra damb volontat referenciau, que se pòt trobar ena web dera Acadèmia, auie mès de 10.000 entrades; iniciaument apareishec sonque en papèr. Ei clar qu'aué

en dia cau hèr camin entara digitalizacion, qu'aquerò qu'ei sonque en papèr pèrd agilitat, oportunitats e capacitat de milhora. Ei ben per açò que se caminèc ena línia dera modernitat. Iniciaument se pengèc era òbra en format pdf ena plana web dera Acadèmia. Ara seguida se signèc un acòrd damb Enciclopèdia Catalana entà qu'ena sua plana se podesse consultar de forma paraula per paraula; a mès s'i ahigec era traduccion ath catalan. Encara i e. Posteriorament dues iniciatives independentes, "En_aranés" e "diccionari.aranés.org", per decision pròpia, sense cap acòrd damb era Acadèmia, introduïren eth Diccionari qu'ère consultable enes hilats sociaus, paraula per paraula. Non i auie acòrd damb era Acadèmia, però ère evident qu'era sua difusion ère favorabla ara salut sociau dera lengua e i auec ua actitud de permission e de satisfaccion pera iniciativa.

Ara un pas de mès, eth Diccionari occitan-aranés (DOA) que siguec presentat eth passat 24 de març, e que podem consultar ena pagina dera Acadèmia. Presente mès 15.000 entrades, apòrte mès d'un 50 % de creishement respècte deth diccionari de 2019 e subertot corregís es errors comesi en aquera prumèra òbra e presente un dinamisme pròpi des diccionaris digitaus, ena línia des mès modèrns. En entrar ua paraula er utís en suggeris d'autes de possibles e permet consultes per acabament de mots o pera inclusion de cadenes determinades. Permet filtrar airaus tematics, categories lexiques... ei en consonància damb es òbres mès modèrnes d'aguestes caracteristiques; ei similar as diccionaris dera RAE, deth IEC o dera Académie française, e subertot permet ua actualizacion constanta. Era òbra a estat reconeishuda per multiples observadors e professionaus.

Damb eth DOA er occitan en Catalonha s'apròpe un shinhau mès ara dignificacion, ara socializacion des autes lengües der Estat. Es diccionaris digitaus dera RAE e deth IEC supèren es 100.000 entrades, eth **Hiztegibatua** dera Euskaltzaindia n'a mès de 40.000 e eth der IEA-AALO supère es 15.000, però cau relativizar aguestes valors. Eth DOA ei en camin e finalament entara vida de cada dia n'i a pro damb un milenat de paraules e mentres era varianta aranesa camine, se li manque bèth supòrt, es diccionaris de Pèir Morà, que serie bon de digitalizar, e subertot eth

de Cantalausa, li daràn eth còp de man que de moment li falte. Eth DOA s'incremente, en numèro d'entrades constantament e ei qüestion de quauqui ans era sua nivelacion. Eth Cantalausa ei consultable en diuèrses planes web e subertot ena plana deth Congrès Permanent dera Lengua Occitana damb caracteristiques semblables ara plana deth DOA.

Era consulta digitau de recorsi lingüistics a auançat damb eth DOA e cau rebrembar qu'existís ua auta òbra digitau de trascendéncia qu'ei era de consulta dera morfologia verbau, existenta en diuèrses planes però damb ua de destacada: era elaborada per Rayan Furness des de Minessota. Ei un bon arnés en línia entà completar eth DOA, però n'auram de parlar un aute dia.

Eth Sant Jòrdi dera generositat

27-04-2025

Dediqui aguest article ad aqueri libres en occitan aranés que son producte dera volontat de persones, empreses o estructures qu'actuen mès per conviccion que non pas per un compliment des sues obligacions. Qu'eth Conselh Generau d'Aran, era Generalitat de Catalonha, er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana... o bèra associacion damb finalitats lingüistiques publique ua òbra, en occitan aranés, entà Sant Jòrdi, o celèbre era publicacion de bèra auta, a un merit, però jamès aurie d'èster mereishedor deth madeish reconeishement qu'aqueri que partissen dera conciéncia, dera vocacion e subertot deth risque de particulars.

Rebrembi un libre qu'a un parelh d'ans d'existéncia, però que represente sense dobte era imatge dera conciencia pera lengua. Ei era òbra "Tan parièrs e tan desparièrs", d'Asun Iglesias. Siguec traduïda per mainatges de bachelierat acompanhadi pera professora Divina Caubet e publicat en 2023. Ei ua òbra autopublicada pera autora que conde era istòria des viuences, des pòurs, des tristors, dera ràbia... de mainatges e adolescents qu'arriben en nòste país des de països molt distants. Vien d'Africa, de Sudamerica, de diuèrses parts deth mon e s'an d'enfrontar a realitats fòrça dures qu'en ocasions son acompanhades dera violéncia. Ei un libre damb ua finalitat educativa, però voi remercar que se tracte dera actuacion volontariosa d'Asun Iglesias que correc eth risque dera sua edicion e qu'encara aué, ath cap de dus ans, le podem veir enes estatgères des libreries dera Val d'Aran, representant era valor der occitan; ei eth combat pera lengua. Ditz Asun que "soc de Noals i des de petita he voltat amb els meus pares per la Val d'Aran...[aquest llibre] el vam presentar per Sant Jordi de 2023 a Vielha i a Bossòst amb un gran èxit, i també a la llibreria Ona de Barcelona i a l'Institut d'Aran el llegeixen els de primer i segon de ESO i a l'aula d'acollida". Aguesta ei era istòria d'un exemple, d'un petit miracle. Desconfiem des que mòstren camins intransitables. N'i a que caminen maugrat tot.

E voi acompanhar aguest rebrembe de quate iniciatives mès actuaus que dan un sentit e son un exemple. Maxim Serranos Soler, hilh de Vilanova i la Geltrú, ei un traductor afincat en Luxemborg, damb relacions en Centre Català deth que n'ei vocau. Enguan laguens des activitats de Sant Jòrdi an publicat un libre infantil, de molt bona qualitat, sus era legenda de Sant Jòrdi. Eth libre, naturaument ei en catalan, però an auut, per propòsta pròpia de Maxim, era iniciativa de hèr-ne ua edicion en occitan aranés. Qu'eth Centre Català de Luxemborg, damb er emparament der ajuntament dera ciutat, age era iniciativa de publicar ua òbra ena varianta dera lengua occitana pròpia de Catalonha, ei ua accion que merite un reconeishement, que deu d'èster condada. Ei quauquarren mès que predicar. Ei repartir gran!

E mos cau un especiau reconeishement entara edicion exclusiva de Ediciones Nautilus, dera òbra poetica de Merche Llop Alfonso en ua edicion aranés-castelhan . Eth títol dera òbra ei "Incinerar eth mite-Incinerar el mito" (prumèr met er aranés). Eth sòn traductor ei eth membre dera seccion filologica deth IEC e membre der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, Ramon Sistac. "Se confoneren es dieus.// Sò jo qui decidís / de non escotar pas mès es lires./ Aimarè ce que desire./ Installada en centre de jo madeisha,/ me definisqui./Açò qu'ei era mia grandesa." Enterrem tot lo que calgue e que reneishen d'auti principis que mos hèsquen mès liures a toti.

E mos cau hèr ua referéncia ara òbra "Condes deth Comenge e d'Aran", publicada per Ostau Comenges, qu'ei eth resultat deth trabalh tostemp entregat e volontariós de Joan Pau Ferre: "En aqueras istòrias, que hèn arríder o paur, qu'arretrobaratz eths personatges abituaus: bèstias que parlan gascon, innocents que's hèn inevitablament colhonar, hadas beneficas, òme sauvatge... mès tanben diables, podoèras, sèrps."

E finalament, aguest Sant Jòrdi, auem recebut ua naua òbra traduïda generosament per Antòni Nogués. Ei "Era Dama des Camèlies", originària d'Alexandre Dumas. Ditz eth narrador dera òbra: " ... que non existís cap accion generosa que dera non me sentessa capable." Era Acadèmia-

aranesa dera lengua occitana ven de publicar-la, ena web, amassa damb sies òbres mès dera literatura internacionau: "Condes d'amor" d'Emilia Pardo Bazan, "Dònha Perfècta" d'Emilio Pérez Galdós, "Eth Capèl de Tres Puntes" de Pedro A. d'Alarcon, "Era Regenta" (dus volums) de Leopoldo Alas "Clarin", "Galla Placidia" d'Angel Guimerà, e "Ua istòria de dues ciutats" de Charles Dickens ; productes dera traduccion generosa de Nogués.

E en tot seguir damb eth trincament deth mite de Llop e Sistac: " Viatjam/Ei long eth camin entara mòrt e eth silenci/ ei ua espia ena gargamèra,/era còrda trincada d'ua lira".

Felicitats e agraïment etèrn a toti vosati, autors, traductors, editors..., pera vòsta generositat! Damb vosati era lengua se manten viua.

Quishotades

04-05-2025

Siguí en Madrid, presentant eth Quishòt (era prumèra part) en occitan aranés, deth que sò traductor amassa damb Antòni Nogués (eth traductor ei Nogués, però jo li e metut es detalhs finaus), qu'a publicat era Acadèmia aranesa dera lengua occitana, amassa damb er Institut d'Estudis Ilerdencs dera Deputacion de Lhèida. Era presentacion siguec organizada pera Direccion Generau deth libre, eth comic e era lectura, que dirigís Maria José Gálvez. Ei dependenta deth Ministèri de Cultura e ei eth prumèr viatge ena istòria qu'un libre en occitan ei presentat peth Govèrn der Estat, causa dera que mos cau felicitar. Semble que des de Madrid, de mès en mès, se daurissen pòrtes ara valoracion der occitan. Per segon an consecutiu aguesta Direccion Generau, entath dia del libre, elabòre cartèls en occitan aranés entà anonciar era celebracion.

Dilhèu i a un cèrt retard e podem considerar que ja ère ora, però quan actuaument enes administracions i a sectors que guarden era filiacion política des escritors e des creatius abans de promocionar eth sòn art e era sua literatura, quan i a protagonistes dera política, representants publics, que meten peth deuant eth sòn autoòdi manifestat ena ignorància e negacion der emplec e dera proteccion lingüistica der occitan, quan reconéisher era creacion e potenciar-la se vò estacar as principis ideologics des creadors, era presentacion deth Quishòt en Madrid, peth govèrn der Estat ei, au mens, d'agraïr, e d'aprofitar entà sajar d'ajudar a qu'er aire corre entà toti, que non pare.

Ena presentacion i auie bèth curiós der occitan, bèth un que volie saber qué ei aguest exotisme, deth qu'en territòri der Estat en senten parlar de temps en temps e coma ei qué ei oficiau en Catalonha e cooficiau en Estat, però i auec subertot cervantistes, seguidors des mès des mil traduccions existentes deth Quishòt que s'interessauen pera forma en que parlen er occitan Dòn Quishòt e Sancho Pancha. Ei era òbra dera literatura internacionau mès traduïda, ath delà dera Biblia però ei era prumèra traduccion que se hè ar occitan e es assistents auien qüestions vincu-

lades ara tecnica seguida e se deishèren emportar pera curiositat, pera volontat de coneishement des caracteristiques lingüistiques e sociolingüistiques dera lengua romanica mès antica deth mon, er occitan. Dòn Quishòt ei qui mos a portat a hèr ua presentacion dera nòsta lengua a nivèu der Estat. Era vision der occitan, en Estat, ei assimilabla as visions extraordinàries de Dòn Quishòt. Però les podem aprofitar.

Açò passaue eth dimars dia 22 d'abriu, eth dia abans de Sant Jòrdi; eth dijaus, Dòn Quishòt, en occitan-aranés, siguec presentat en Institut d'Estudis Ilerdencs jos es auspicis de Joan Talarn, president dera Deputacion de Lhèida. Er IEA-AALO anaue representat per Ròsa Salgueiro vicepresidenta dera entitat e jo madeish podí explicar es caracteristiques dera traduccion. I auec interès pera lengua emplegada e se mostrèc era volontat de que gessesse era dusau part.

Era publicacion deth Quishòt a motivat que se parle der aranés ena premsa estatau (La Razón, El Mundo...) e enes hilats sociaus. I a comentaris de felicitacion, d'agraïment, de reconeishement e tanben d'atac per auer traduït era òbra per excelléncia der individu espanhòl, era imatge mès significada dera pàtria espanhòla. "No tenieu un altre llibre per traduïr?" mos ditz un navegant. A calut contestà'c e mos an vengut ara ajuda es paraules de Carme Riera, aquera malhorquina qu'amplic eth nòste mon de sensacions, hè 50 ans, damb "Te deix, amor, la mar com a penyora". Ditz Riera, membre dera Reiau Acadèmia Espanhòla, que "an estat fòrça es catalans qu'an considerat a Cervantes coma sòn, dilhèu pr'amor qu'era majoria sagèren de deishar de costat es interpretacions banaus o biaishades, casticistes o nacionalistes e veigueren un tèxte de qualitat inqüestionabla, seduïts, e non ei pòga causa, peth personatge mès important dera novèla occidentau". E continue Riera damb ua referéncia ara segona part d'Eth Quishòt, que trobaram ena publicacion, en occitan, qu'apareisherà lèu: "Barcelona ei era ciutat Cervantina per excelléncia, que [gràcies ath Quishòt] se convertís en ciutat literària e artenh, ath delà deth sègle XVII, ua fama e un renòm mès universau qu'eth qu'es Olimpiades li agen podut dar".

E se non ei pro prenem coma nòstes es paraules der ostalèr en Quishòt: “Balhatz aguest uas a un aute gosset! Coma se jo non sabessa guaire ei cinc e a on me sarre era sabata! Que non pense vòsta mercè balhar-me hariats, pr’amor que per Dieu que non sò bric blanc.”

Ua parada de libres, en Barcelona, apròp deth Born, damb predomini de libres en occitan, realizada peth CAOC, ua representacion de teatre composada per petites pèces, en Vielha, promoiguda per Lengua Viua, e es activitats escolars coma era lectura de condes enVielha, er stand de libres en Salardú e d’autes, an conformat es actes deth Sant Jòrdi occitan, dera frontèra enjós.

Segurament a estat un des milhors Sant Jòrdi dera istòria aranesa!

Mos cau er IEO

11-05-2025

Eth moviment "Pour une vraie place des littératures en langues régionales dans les programmes scolaires!" promoigut peth collectiu que s'autonomène "Collectif pour les littératures en langues régionales à l'école" a reivindicacions que m'estonen. Eth collectiu explique qu'existissen milèrs d'òbres literàries escrites en França en d'autes lengües ath delà deth francés; qu'es ciutadans desconeishen aguestes òbres pr'amor qu'arrés les a ensenhat perque i a ua tradicion de mensprètz e qu'es autors son objècte de reduccion e d'exclusion; expliquen qu'ei possible de hèr estudiar es òbres en traduccion francesa e demamen ar Estat era sua introduccion enes programes escolars, en francés. Entre es signataris, mès de 200, i trapam nòms remercables vinculats ar occitan. Ei ua renóncia ara lengua deth territòri, ua declaracion terminau

Era mia surpresa a estat veir entre es signants ar IEO federal. Er Institut d'Estudis Occitans siguec referent dera defensa dera lengua qu'acompanhèc era reivindicacion occitanista en Catalonha.

Er IEO siguec creat en 1945 per proòms der occitanisme, a imatge der Institut d'Estudis Catalans e pendent fòrça ans siguec eth referent dera lengua. Ère era autoritat, de hèt, enquia qu'era crisi de començament des 80 les portèc a abandonar aguesta línia.

Era relacion der IEO nacionau damb Catalonha siguec potenta pendent es presidéncies de Martí, de Carbona e de Grosclaude. Er IEO federal o nacionau s'ocupaue de méter en practica ua politica interregionau entar occitan e compdaue damb era Val d'Aran e Catalonha.

Eth 20 de juriòl de 1998 en Naut Aran se signèc un convèni entre eth president deth IEC, Manuel Castellet, e eth president der IEO, Felip Carbona, en que reconeishien eth besonh de qu'es estats francés e espanhòl potencièssen es lengües catalana e occitana e s'acordaue de hèr ua amassada entre es seccions filologiques des dues institucions. Des acòrds en

gessec era publicacion facsimil, peth IEC, dera Gramatica Occitana de Loís Alibèrt (version 1976).

Er IEO nomenèc un representant, Jacme Taupiac, en grop de trabalh que determinèc era lengua estandard en traductor automatic catalan-occitan e castelhan-occitan promoigut en 2008 pera Generalitat de Catalonha. I auie collaboracion der occitanisme catalan damb er occitanisme globau.

Er IEO nacionau e diuèrses institucions catalanes e occitanes sagèren en 2000 d'instaurar un IEO en Catalonha, vinculat ar IEO nacionau; ath long d'aguesti ans er IEO, eth IEC, eth TERMCAT e d'autes institucions catalanes collaborèren ena elaboracion de lexics diuèrsi en occitan e mantengueren ua comunicación. Eth 20 de juriòl de 2005 er IEO nacionau obsequièc ara Bibliotèca de Vielha damb ua colleccion de mès de 100 libres de literatura occitana, tà promoir-la en Aran; encara ei consultabla.

En 2004 eth president der IEO nacionau David Grosclaude compareishec en Parlament de Catalonha dident: "D'en primièr, parlarai en occitan estandard... que comprendretz sens dificultat." Eth president der IEO se presentaue coma eth representant de tota era lengua occitana, unica e indivisibla (però diuèrsa). Er IEO ère eth referent dera lengua occitana entà Catalonha.

E per ua evolucion cargada de contrarietats eth madeish president qu'en 2004, asseguraue era unitat dera lengua occitana, participèc enes debats parlamentaris, en 2010, sus era Lei der Occitan, e aportèc contradiccions que significauen era finau d'un periòde. Assegurèc Grosclaude qu'er occitan estandard non existís e que lo que i a ei un tipe d'occitan "ortopedic". Aqueri arguments non agradèren, e, a mès, arrés der IEO contestèc es paraules de Grosclaude. Mercaue era finau dera referéncia der IEO en Catalonha; perdec tota era credibilitat; començaue er aluenhament, ignorància e desaparicion des referents; e ja hè 15 ans que dure. Pendent aguest temps d'autes estructures an creat modèls, fòrça dignes, de referéncia lingüistica, de reivindicacion, de representacion... però cap d'eres a artenhut eth potencial e era representativitat qu'auie er IEO.

Darrèrament viuem un debat sus eth besonh de recuperar un IEO federal o nacional, eth d'abans deth 2010. Er IEO ei encara era estructura mès difosa en organizacions regionaus, departamentaus e locaus; i a fòrça organizacions, però manque de direccion nacionau. Patrici Pojada, membre der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana n'a hèt un excellent article en Jornalet: explique eth besonh de recuperacion deth trabalh de socializacion, de reivindicacion e de difusion dera lengua occitana, que forme part dera trajèctòria der IEO.

Mos cau er IEO federal que recupère aqueth esperit antic, que permete auer ua referéncia des de tota Occitània (era lingüistica), però en especiau des de Catalonha, des d'Aran, que pogue contestar, e reforçar quan calgue, ad aqueres iniciatives que sonque s'ocupen der estudi dera lengua, que contèste era iniciativa d'introduïr sonque en francés es nòsti autors mès emblematics; non ei literatura francesa non fotem!

Sò lol e creepy

18-05-2025

Er anglés s'apodère des nòstes lengües.

Eth lenguatge que s'emplegue enes relacions laboraus e professionaus ei plen d'anglicismes, ei un patués/patois (aciu era paraula ei adequada): marketing, financial, management, target, planning, business, networking, personal branding, soft skills... Ei un cambi de paradigma.

Era darrèra campanha de promocion der occitan deth Conselh Generau d'Aran, de hè dus ans, hec emplec des anglicismes, de manèra exagerada. Suposadament era campanha, qu'encara ei presenta en diuèrsi lòcs, anaue adreçada as joeni e auie per títol generic "L'as ena punta dera lengua, trè er aranés". Enteniem qu'aqueth "trè" significaue "hè aparéisher, trè-lo de laguens tòn", però enes anoncis lo que se hège ère trèir er aranés e méter anglicismes; treiguien er aranés. Era surpresa mos apareishie damb messatges plaçats en diuèrsi punts d'Aran, subertot enes marquesines des autobusi, ben vistosi, e desplegables en papèr que se podien trapar un shinhau per tot. Era campanha se concretaue en frases damb un emplec destacat d'anglicismes: "Non hèsques ghosting ar aranés", "Un like entàs que non càmbien de lengua", "Tu ès eth back-up der aranés", "Spoiler Alert! Se non parles aranés ara fin morís"... Calie ua estona e cèrti coneishements, ath delà der aranés, entà compréner cada frasa.

Volí hèr ua pròva. Pendent diuèrsi dies me seiguí en ua cafeteria, ben a pròp d'ua parada d'autobús ena que se vedie molt clarament ua d'aguestes frases: "Jamès harè lol as tòns fails, mès tostemp like as tòns assagi". Es anglicismes "lol" e "like" hèren descomunaument mès grani qu'era rèsta deth messatge. Èren destacats, en centre, ben grani. Era pròva consistic en que quan passaue ua persona coneishuda la saludaua e li demanaua se comprenie aqueth anonci. Consultè tretze persones de totes es edats; tanben joeni. Sonque ua, de mès de 60 ans, me sabec dar ua explicacion apruprètz, però me diguec que hège dies que prenie cafè en

madeish bar, e que passaue eth temps en tot desnishar era frasa. Cap des tretze persones comprenie eth messatge. Tanpòc es joenes.

Un des creatius dera campanha diguie que "pensèren ena joenessa e entà apropar-s'i empleguèren un lenguatge atrevit e informau". ¿Pensar ena joenessa vò díder hèr concessions lingüistiques en ua campanha de promocion dera lengua? En tot cas er argot des joeni, aqueth patués denigrat, s'existís en aranés, ei surtot enes hilats sociaus; era campanha les hè publics, les universalize, les normalize.

Era campanha siguec presentada damb era collaboracion de quauqui joeni que dauen valor ar acte. Es joeni aranesi, qu'adapten naues formes de lengua, pendent es darrèrs ans an promoigut era promocion der occitan en Instagram damb Influaran, Arancult, Quenasdefoter, En.aranés, Club_aranés..., en TikTok damb Tikarantok... Quauqu'uns supèren es mil seguidors, e an guanhat diuèrsi prèmis, tot e que sonque eth 2% des joeni aranesi empleguen er occitan enes hilats sociaus e sonque eth 18 % des estudiants l'empleguen en casa. En cap d'aguestes aplicacions è localizat aqueth lenguatge anglicanizat. Era darrèra intervencion de Quenasdefoter, hèta per joenes de 17 ans ei un exemple de publicitat toristica sus Vielha, Bossòst, Bagergue...; tot un modèl, en aranés e sense anglicismes.

En Influaran è trapat propòstes entà apréner era lengua, reflexions, felicitacions... e en ua posicion de critica an reproduït aquera intervencion de Rufian en Congrès des deputats, en aqueri moments en que s'aprovèc era possibilitat der emplec der occitan e deth catalan en madeish Congrès: dempús d'ua longa relacion de paraules en anglés Rufian pregunte as deputats s'aqueres paraules les sònen e se dempús de veir era sua importanta preséncia sociau encara pensen que son eth catalan e er aranés es que menacen eth castelhan. Rufian les ditz "Es bastant probable de que vostés "*rajin*" del català i del aranès... mentres fan un miting en la sala de co-working miran outfits per estrenar afterwork". Es joeni d'Influaran insistissen "... a veir se d'un viatge se comence a enténer qu'er aranés... non ei ua amenaça, ei ua riquesa culturau".

Era lengua des joeni ei un fenomen fascinant e en evolucion constanta; ei era expression dera sua identitat, dera pertenença a un grop. Eth grop des joeni aranesi que vòlen er occitan, per lo qu'auem detectat enes planes analisades, se centre ena madeisha lengua e vòlen mantier-la, suenhar-la; Non vòlen desfigurar-la, amplint-la d'anglicismes o castelhanismes, tanben perilhosi, ne convertir-la en quauquarren estranh.

Darrèrament ua notícia m'a alegrat: eth Barça a cambiat era denominacion dera sua "Barça Store" per "Barça Botiga". Ben!

Deuant d'un procés tant generalizat d'invasion des anglicismes conven plantar cara e non promocionar-les. Ei lo que hèn quauqui joeni aranesi: non deishar-se emportar pera dinamica maugrat campanhes que les animen a hè'c.

Eth títol d'aguest article signifique que "sò sorprés e inquiet". Sò convençut que vostés, era majoria des lectors, non ac auien comprés: Sò lol e creepy. Perdonatz! En aguest cas eth guion ac requerie.

Litterarum, Mòra d'Èbre e es valencians

25-05-2025

Eth debat sus se cau escríuer València (dubèrt) o Valéncia (barrat) a connotacions sociopolitiques. Valéncia (barrat) ei vinculat a postures espanholizantes e València (dubèrt) anarie en posicions catalanistes. València (dubèrt) ei normativizat per Institut d'Estudis Catalans e pera Acadèmia Valenciana dera Lengua, qu'an era autoritat. Valéncia (barrat) ei defensat per lo Rat Penat e era Real Academia de Cultura Valenciana (Acadèmia espanholista que non a era autoritat sus era lengua). En occitan escriuem, tradicionaument e de forma naturalizada, Valéncia (barrat) pr'amor que prononciam [Valéncia], e ena Val d'Aran auem apròp València d'Àneu, damb qui mantenguem relacions respectuoses. Eri, es d'Àneu, tanben diden [Valéncia]. Er occitan a fòrça paraules enes que era "é" e era "è" varien ath long de tot eth territòri; e sò partidari dera ortografia fonetica. Eth nòste compromís hèrm damb es decisions deth IEC e dera AVL non mos impedís escríuer en occitan Valéncia (barrat). Quan escriuem en catalan/valencian metem València (dubèrt). Però, en aguest article, e sonque en aguest article, en occitan, e en aguesti moments en qu'eth debat sus er accent a prés tanta importància politica, emplegui, en occitan, era forma València (dubèrt), entà mostrar eth compromís.

Aguesti dies 23, 24 e 25 de mai, en Mòra d'Èbre i a era Hèira professionau d'espectacles literaris en lengua catalana, Litterarum, promoiguda per Ajuntament dera localitat. Era nauetat, en aguesta 18au edicion, ei que i a ua bona preséncia der occitan. Ei deguda ara sensibilitat, ara conciéncia deth sòn Director, Lluís Xavier Flores, nomenat recentament. En tota era documentacion de difusion dera hèira s'i dèishe constància dera preséncia der occitan que coma reconeish ena presentacion ei pròpi dera Val d'Aran e oficiau en tota Catalonha.

Era organización dera hèira a possat tanben era aliança damb institucions valencianes e aragoneses en tot sajar d'arribar a tot er encastre lingüistic catalan de manèra qu'es Tèrres der Ebre e Mòra d'Èbre poden presumir d'estar-ne er eish vertebrador. Er objectiu ei qu'entar an que

ven s'incremente damb participacion d'Andòrra e era Catalonha deth Nòrd.

Lluís Xavier ei lingüista, professor de catalan, valencian d'origen e de conviccion, activista cultural, expèrt en musica tradicionau e museografia, damb arraïtzes en Tortosa, bon coneishedor dera lengua catalana, dera aragonesa e dera occitana. Parle correctament er occitan aranés.

Era preséncia der occitan aranés en tota era difusion ei importanta, era presentacion bilingüe catalan-occitan de toti es actes e espectacles n'ei era nòta mès destacada. Ditz Lluís Xavier Flores "aciu en Mòra d'Èbre er occitan tanben ei oficiau encara que molta gent non ac sap; era lengua occitana ei oficiau en tota Catalonha."

Eth cartèl dera Hèira testimonie era preséncia occitana damb era relacion deth supòrt e participacion que recep de dues institucions occitanistes: eth Cercle d'Agermanament Occitanocatalan (CAOC) e er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana (IEA-AALO). "Volem al menys el suport d'alguna institució representativa d'aquesta llengua occitana i al menys un espectacle en occità."

Enguan era preséncia der occitan arribe dera man de Lluís Fornés d'origen valencian coma Lluís Xavier. Er acte protagonizat per Fornés a estat de poesia recitada e musicada de diuèrsi autors en lengua occitana. Un bon acte! Fornés ei ua persona vinculada ara lengua occitana des de hè fòrça ans. Ei filològ, escritor, critic musicau e cantant en valencian, damb fòrça exit pendent es ans 70 e 80 deth sègle passat. Eth sòn nòm artistic ei "Lluís el Sifoner". Ei destacabla era sua Tesi doctorau (2004), "El pensament panoccitanista (1904–2004)... ", ena qu'analise criticament eth procés der occitanisme pendent eth sègle XX. Ei animador, a trauès dera associacion "Òc Valéncia" dera Dictada occitana en València, que cada an se celèbre en mès de 40 localitats occitanes, a participat en diuèrses manifestacions occitanistes en Tolosa e en d'autes ciutats dera Occitània lingüistica... E recentament, per iniciativa deth madeish Lluís Fornés, era associacion ven de publicat en bilingüe catalan/valencian-occitan/

aranés eth conde "El melic de Joan Petit/Eth melic de Joan Petit". Ei de reconéisher!

Lluís Xavier Flores e Lluís Fornés son, aué en dia, es dus valencians que destaquen d'ua forma mès clara era preséncia der occitan, ath cant deth catalan, en tot eth sòn activisme culturau.

Son diuèrsi es trabalhs e es accions sus er occitan desvolopats des de València e per valencians. Non n'acabariem... Prenem coma referéncia de toti eri es paraules der article de Joan Lluís Monjo i Mascaro, tanben valencian, sus "...els parlars occitans continuadors de IPSE..."; Ditz atau "... és la crònica d'un viatge de molt llarga durada de descobriment de l'ànima d'un país fascinant, Occitània, encara que també inquietant, reflex esvaït i premonitori del que nosaltres som."

Bibliotèca dera Escolo deras Pireneos

01-06-2025

En Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana i a era Bibliotèca dera Escolo deras Pireneos. Ei distribuïda en tres armaris e conten era selección, ordenada e catalogada, d'aqueri libres qu'èren ena antiga Escolo deras Pireneos, era mès importanta des nòsti parçans ena lengua pròpia deth territòri. Era Bibliotèca dera Escolo deras Pireneos conten es òbres fondamentaus, eth moth dera cultura occitana der entorn. Era Escolo siguec era survelhanta, era promotora d'aquera cultura pendent ua setantia d'ans.

È agarrat dus libres ar azard, sense escuelher-les. Son publicats enes ans 20 deth sègle passat e son sense dobte eth testimoni dera creacion d'aqueth moment enes nòsti territòris.

Era prumèra òbra ei de Jean Béde, "Uno Flou al Monumén des Coumbatants Caussadéncs".

Béde ei un personatge desconeishut: "Felibre, Ouficiè d'Academia, Mèmbre de l'Escolo Carcinolo è de l'Escolo deras Pireneos". Era òbra, impresa en Montauban, a 150 pagines e ei escrita en grafia felibrenca. Eth libre siguec obsequiat peth madeish autor ara Escolo deras Pireneos, però er azard volguec qu'acabèsse en Institut d'Études Méridionales dera Facultat de Lettres de Toulouse. Dera Seccion de Philologie se n'encuedaue Jean Séguy, autor der extraordinari "Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne". Seguy portèc eth libre dera Escolo deras Pireneos ar Institut d'Études Méridionales, però ena prumèra plana i a ua transcripcion manuscrita de Béde ena que hè donacion ara Escolo deras Pireneos. Aguesta mèrca permetec a Raymon Lizop e ath matrimoni Ponsolle de recuperar era òbra eth 14 de deseme de 1961 e retornar-la entara Escolo deras Pireneos. Ara ei ena Val d'Aran. En Prefaci Bernat Sarrieu, Secretari dera Escolo, ditz: "... Béde prenguec eth gust pera nòsta lengua... a 66 ans, ar atge a on d'auti n'acaben... A fòrça de constança Béde i a arribat, e los que le legeran ac diueran reconéisher. Trobaran ací quauqui

verses solament des 30.000 que Bése a hèt pendent 10 ans. Nostra lenga mairala morirà pas...” Sarrieu reconeish en autor ua grana valor. Escriu Jean Béde: “Abans que la mòrt me surpréngue/ Escoutas-me: Dins mon terren/ I farés moun enterromen/ Qu’ambe’s méus la toumbo se téngue”. I a escrits de Béde en dus exemplars dera revista “La terro d’òc, revista felibrenco de l’escolo moundino” de 1927. En transcríuem dus bocinots. En ua: “De trabalha toutjoun es lou biais de ma bido/a mai gardo fisanço al Cel quand sarè mòrt...”. E ena auta: “Lou tourn del prat tout remplit de flouretos/Bei de countun, se fasquen de poutouns...”. Enes madeishes revistes trobam collaboracions de Loís Alibèrt coma comentarista e damb bèra traduccion d’òbres classiques. Alibèrt ath cap de pògui ans se convertic en normativizador referent dera lengua occitana.

Era segona òbra, “La Debanadora, contes e burlas del campestre” ei d’Antonin Perbosc, un personatge fòrça mès coneishut, gramatic e escritor, subertot de condes, referent dera recuperacion dera ortografia classica der occitan, fondador der occitanisme modèrn, mèstre de profession, damb un dotzenat d’òbres reconeishudes. E totun, en cap des relacions des sues produccions è trapat aguesta obreta de 85 planes; ei desconeishuda e curiosament ena portada deth libre, escrit damb creion met “Rare”, coma ua indicacion dera sua raresa hèta peth responsable dera Escolo en sòn moment. Aué en dia encara ei mès rare. Era òbra ei publicada en Tolosa en 1924. Ena introduccion Paul Rolland insistís en que “...l’òbra de Perbosc, en demai de sa valor trobairenca, a una valor incomparabla al punt de vista de la restauracion, del espurgament, del redrechiment de la lenga... Una lenga, lo que l’escriu, cal que se done la pena de l’estudiar. ” En conde XXI Perbosc hè atau: “Un dimenche, dabans sos perroquians badaires aisi sò que dizia lo curat: O! mos fraires, qu’es malaizit d’anar al cel! On i va que’n passant sus una palanqueta que sauta l’infernàs...”.

En periodic “Le Narrateur” der 11 d’abriu de 1925 apareish era notícia dera publicacion ena portada e includís un bocin en francés a on Perbosc justifique era sua grafia d’aqueth moment. Perbosc ja escriuie en grafia classica, era madeisha ena qu’ei escrita aguest article e qu’ei normativi-

zada en Catalonha. Alibèrt, eth normativizador, encara emplegaue era grafia felibrenca. Antonin Perbosc en un apartat, de La Debanadora que denomine "Elucidari" hè ua excellenta explicacion de coma ère era grafia classica, era des trobadors, a compdar d'uns tèxtes des mercadèrs germans Bonin, qu'escriuien toti es sòns compdes en occitan, en sègle XIV damb era grafia pròpia dera epòca.

È demanat ara intelligencia artificial se pòt trobar La Debanadora e m'a contestat que non e non en sap arren de Jean Béde.

Er IEA-AALO cada an escaneje quauques òbres dera Bibliotèca dera Escòlo, e les penge ena sua plana. De ua auta forma, possiblament, les auríem perdut deth tot. Servisquen aguestes dues referéncies entà valorar era riquesa que i podem trobar.

Niçard e aranés, dus dialèctes der occitan

08-06-2025

A 800 quilomètres dera Val d'Aran i a Niça e Monègue. Monègue ei un Estat e Niça ei ciutat e antic comtat. Entre es dus supèren es 400.000 abitants. En Estat de Monègue er occitan, non oficiau, ei considerat "lengua dialectau"; non sabem pàs que vò díder. En Niça i a un moviment important entà reivindicar era personalitat dera varianta occitana pròpia, eth niçard. Detectam fòrça parallellismes lingüistics entre eth niçard e er aranés.

Es dialectològs, diden qu'eth niçard ei un subdialècte der occitan provençau. Aguesta denominacion de "subdialècte" a connotacions de minorizacion, d'infravaloracion... e provòque moviments contraris que reivindiquen eth niçard coma estructura apart, dialècte dirècte der occitan. Ei un posicionament Saussurian qu'emplegaue Coromines, Pèire Bec... Eth parallalisme damb er aranés ei clar. Son fòrça es dialectològs que simplament classifiquen er aranés coma ua subvarietat montanhesa deth dialecte gascon. Li trèn valor. Er occitan a un excés de dialectològs, e d'aficionats ara dialectologia, que mos rebremben es grani dialèctes e mos encorseten enes sues frontères. Açò non passe en d'autes lengües. Es caracteristiques lingüistiques dera varianta aranesa coincidissen a parts egales damb eth gascon e damb eth laguedocian e es caracteristiques der aranés li dan valor de varianta, de dialècte dera lengua occitana. I an autors qu'an justificat eth besonh d'adequacion der aranés a ua determinada norma gascona, però es caracteristiques pròpies der aranés justifiquen qu'age ua adaptacion ara norma occitana generau e que non age de passar per un procés intermiei. Eth niçard plantege qüestions fòrça semblantes e i an moviments que justifiquen era vinculacion, era relacion dirècta damb er occitan estandard, sense auer de passar peth provençau.

Des dera posicion pròpia der occitan aranés mos interèsse especiaument eth papèr que desvolope en Niça eth collectiu que vinculat ar Institut d'Estudis Occitans defense, divulgue... era madeisha norma lingüistica

qu'era Val d'Aran e Catalonha. I an d'auti posicionaments, d'autes teories, però ei en aguest encastre que destaque eth papèr de Reinat Toscano qu'a elaborat (elabòre encara) ua normativa lingüistica, gramatica e diccionari niçard-niçard, damb mès de 70.000 entrades, fòrça competent e ben estructurat, fonamentat ena lengua que definic Loís Alibèrt; era madeisha lengua occitana dera Val d'Aran e Catalonha. Toscano, antic professor d'italian, a publicat un trabalh titolat "Reflexions sobre la lenga" en que podem trobar fòrça parallellismes entre es qüestions que preocupen lingüisticament as niçards e as aranesi. Veigam-ne quauqu'ua e aquiu a on ditz "niçard" podetz liéger "aranés". Ditz Toscano: "Era reflexion sus era escritura dera lengua d'òc en grafia classica siguec longtemps menada, e encara n'ei, deth solet punt de vista der "occitan estandard". Massa soent es partidaris dera Norma, an temptat de voler imposar a toti es dialèctes es solucions que foncionen entad aquera forma d'occitan, sense auer en compde es particularismes des auti parlars... Era mia idea siguec tostemp d'emplegar era norma classica entà escríuer eth niçard, non pas de modificar eth niçard entà hè-lo entrar en mon der occitan estandard". Talament coma damb er aranés.

Prengam superficiaument e ar azard quate consideracions de Toscano:

1. "Es accents son tostemp un problèma... Certament era evolucion dera lengua ei envèrs era supression des proparoxitons, però eth niçard manten es proparoxitons e entretant cau respectar es dues formes en tot indicar que n'i a ua de classica e ua auta de correnta. Podem escríuer "musica" e "música", "autobus" e "àutobus"...

2. "Image/imatge". En encastre d'un Diccionari entà tota Occitània ei evident que cau dar era dobla entrada". Ei eth madeish cas entre entre "partejar/partatjar". Calerie acceptar-les es dues.

3. Dobtes en escríuer "izar/isar" en "realizar/realisar", "analizar/analisar", "preconizar/preconisar" "paralizar/paralisar"... Un emplegaire pòc documentat ena lengua pòt auer problèmes entà aplicar es normes en aguest punt. Segontes Toscano, referint a Taupiac, calerie seguir eth

modèl dera simplificacion e notar tostemp -isar... En estat sociau en qu'ei era nòsta lengua tot çò que va en sentit dera simplicitat ei ua bona causa.

4. "Pintre/pintor". Era lengua classica a "pintor" "penheire", però "pintre" forme part des francismes installats e dificils de suprimir. Semble legitim d'admèter era forma "pintre", ath cant dera forma classica "pintor".

E analise es dobtes entre "beçon/besson", "taça/tassa", "traméter/transméter", "tristesa/tristessa", "vernís/verniç", "forma/fòrma"... e mès, e era sua analisi ei utila as decisions que se prenguen entar occitan aranés, donques que se non auem era madeish varianta, òc qu'èm ena madeisha lengua e compartim es madeishi referents de lengua estandard.

Eth niçard e er aranés, dus dialèctes dera madeisha lengua occitana; er aranés e eth niçard son [era] lengua occitana.

アラン渓谷

15-06-2025

Era Exposicion Universau d'Osaka, en Japon, a compdat, en pabelhon d'Espanha, pendent era setmana de Catalonha, damb ua destacada preséncia dera lengua occitana: era cantautora aranesa Alidé Sans acompanhada dera sua banda, Pol Alonso ara bateria, Gerard Farré as teclats, Virginia Borràs ara guitarra e Núria Llobet ath vriolin; an interpretat, pendent sies actuacions, sons dera musica tradicionau occitana adaptats ara contemporaneitat, amassa damb pèces catalanes. A aportat, era musica d'abans e era poesia des occitans damb era expression de còdis musicaus modèrns que pòrten era tradicion orau ara actualitat. Eth public japonés que coneish subertot era romba quedèren gratament suspresi e fòrça interessats per aguesti ritmes tradicionaus adaptats as tempsi modèrns.

Era lengua e cultura occitana a ua preséncia en tot eth mon. Naoko Sano hè mès de 30 ans que difusís er occitan en Japon; hec estudis en Montpelhièr entà apréner era lengua occitana. Professora de francés e de sociolingüistica ena Universitat Municipau de Nagoya, ei autora d'un remirable vocabulari occitan-japonés, d'estudis de gramatica der occitan, traductora de diuèrsi tèxtes, subertot articles, der occitan ath japonés e autora d'un libre quatrilingüe (occitan, japonés, italian e anglés) sus es vals occitanes des Aups italians, "Una lenga en chamin".

Naoko Sano en 2016 participèc en ua òbra de diuèrsi autors japonesi coordinada per Carme Junyent titolada "La territorialitat lingüística" a on analise era pèrta dera territorialitat dera lengua occitana. Ditz que "...cal crear un lloc especial per parlar l'occità. Aquest lloc no és el territori geogràfic ni els àmbits privats (la familia) o oficials (les institucions publiques), sinó... associacions (cercles culturals, escoles associatives, ràdios lliures) per usar l'occità" E concludís en que "La llengua occitana ha esdevingut i esdevindrà cada vegada més, una llengua virtual i 'social'". Interessanta analisis!

D'auti autors japonesi s'an interessat per occitan coma Naohiko Seto dera Universitat de Waseda qu'a publicat era traduccion de trobadors e de diuèrsi articles de valoracion dera literatura occitana. Shinya Hasegawa dera Universitat de Osaka tanben a hèt estudis sociolingüistics sus er occitan. E mès... Era qüestion occitana a interès per tot eth mon e era sua preséncia en Japon n'ei eth testimoni.

E en justícia mos cau un rebrembe de Kazuko Tada qu'en 1988 publiquèc ua complèta Gramatica der occitan modèrn, damb referéncies ara sua literatura, ara sintaxis, ara grafia... Kazuko Tada, professora dera Universitat Chuo en Tokyo moric en 1989; servisque aguest article entà hèrli un rebrembe aué que i a dificultats entà trobar es sues òbres. En 1987 Kazuko Tada publiquèc ua extraordinària òbra de literatura en occitan "Contes Populars d'un Païs de Nèu"; ei ua petita joia. Ena presentacion Kazuko explique qu'en mai de 1986 ja publiquèc ua prumèra garba de condes, en ua òbra que titolèc "Contes del meu païs"; qu'auie desvelhat fòrça interès e fòrça comentaris en diaris e revistes. Diguie Kazuko que "molti francesi, qu'an eth francés coma lengua maternau, m'an aconselhat de traduïr-les ath francés. Ua editoriau de París m'a proposat de publicar-ne era traduccion francesa. Però les è contestat negativament, ja que non è cap intencion de traduïr-les en cap auta lengua qu'er occitan. S'aguesti condes se traduïssen ath francés, lengua massa refinada, hereda e artifiau, perderien vigor, simplicitat e umanitat". Donques, se les voletz liéger ac auratz de hèr necessariament en occitan. Son condes qu'es son pairs-sénhers li expliquèren ena infancia amassats ath torn deth "Kotatsu", estofa tradicionau japonesa. Ei ua òbra de creacion, ei literatura occitana escrita en Japon o literatura japonesa escrita en occitan... ua meravilha! Es 25 condes dera obreta, condes dera Isla de Sado, son seguits d'ues pagines enes qu'explique era situacion sociolingüistica des lengües regionaus en Japon. Destaque eth pòc interès qu'auien es joeni japonesi enes finaus deth sègle passat, pes sues lengües regionaus, e er increment dera atraccion per anglés. Mostram un passatge deth Conde 17: "Un còp i aviá un vielh òme e sa vielha femna. Tot ben que foguesson plan paures [fòrça praubes], cada matin trobavan jus pro de ris per cre-

bar pas de talent [trobauen pro arròs entà non morir de hame]. [auien] ua monaca que daissava caire just pro de ris per noirir los dos ancians [ua monaca deishaue quèir prò arròs entà alimentar es dus vielhs]. [Eth vielh] pensèt: 'Se la monaca daissa tombar mai de ris, serem rics! Val mai far un bèl trauc dins son ventre'. Kazuko explique qu'er ancian horadèc eth vrente dera monaca e qu'aguesta non les dèc mai mès arròs e eth conde acabe en que "Los ancians crebèron de talent"; moriren de gana.

Aguestes passades setmanes er occitan a tornat a auer un papèr destacat ena Exposicion Universau e mès concretament era Val d'Aran dera man d'Alidé Sans. Eth títol d'aguest article ei "Val d'Aran" en japonés.

Elògi der IEO e de Patrici Pojada

22-06-2025

Eth nau equip der IEO nacionau mos daurís ua esperança... Non serà facil e eri ac saben. Coneishi ara màger part, non pas toti, des membres, deth nau Conselh d'Administracion; representen posicions de respècte, son conscients des mancances dera lengua occitana e dera valor entà potenciar er IEO federau. Quinsevolh des que coneishi a un curriculum de grana valor ath cant dera lengua occitana. Sò fòrça confiat en aguest grop de lutadors que sajaràn de recuperar entara lengua ua posicion mès digna, mès sociau, mès centrau. Però aué voi exemplarizar tot aqueth gran contengut uman ena persona deth sòn president Patrici Pojada, tot e qu'ei evident qu'eth trabalh deth nau IEO non ei era responsabilitat d'ua soleta persona.

Patrici Pojada a un enorme curriculum ath cant der estudi e dera investigacion, dera reivindicacion e dera militància lingüistica, dera socializacion dera lengua... A ua vision panoccitana però en aguest article destaqui aqueri hèts d'especiau relevància damb era Val d'Aran e Catalonha. Patrici hè mès de 35 ans qu'ei en contacte damb era Val d'Aran. Però era accion de Pojada supère de longa aguest territòri catalan e s'implemente en tota Occitània.

A nivèu professionau Patrici ei catedràtic d'istòria modèrna dera Universitat de Perpignan. Se doctorèc en 1996 damb era Tèsi " Une vallée frontière dans le Gran Siècle. Le Val d'Aran entre deux monarchies". En matèria de lengua ei autor d'un conjugador verbau occitan "Los vèrbs conjugats" e coautor damb Claudi Balaguer, deth "Diccionari occitan-catalan" (2005), eth mès complèt d'aguestes caracteristiques. Ei membre del Conselh Lingüístic deth Congrés Permament de la Lenga Occitana,

Ara hè tres ans, eth 5 de mai, Patrici Pojada liegec eth discors d'entrada coma membre numerari dera Seccion Istorico-Arqueologica der Institut d'Estudis Catalans. Eth discors se titolaue " *La Vall d'Aran, Andorra i els Comtats: el paper comercial dels Nords de la Catalunya moderna".* I empleguèc

era lengua occitana. Pojada ei eth secretari dera Seccion estandard der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, des d'a on a contribuït a diuèrsi estudis sus era norma lingüistica, sus Robèrt Lafont o sus era istòria dera Val d'Aran, dera que n'ei un des milhors coneishedors. Ei donques, membre de dues Acadèmies, però segurament er aspècte mès deconeishut o mès desbrembat, en matèria de lengua, ei qu'ei eth President deth Grop de Lingüistica Occitana (GLO), assessor dera Generalitat de Catalonha entara lengua occitana. Eth GLO ei inactiu per manca d'emplec, però non a estat jamès anullat. Expliquem'ac:

Per resolucion deth Secretari de Politica Lingüistica dera *Generalitat,* Bernat Joan, en 2008 se possèc era creacion deth Grop de Lingüistica Occitana (G.L.O.), damb es objectius d'assessorar enes formes lingüistiques e en accions de politica lingüistica, en coeréncia damb es determinacions der Institut d'Estudis Aranesi e damb vision panoccitana.

Eth GLO ère composat per dus membres proposats per cada ua des regions deth territòri lingüistic occitan, ce que representaue, segurament, era estructura democratica mès representativa dera istòria dera lengua occitana. Eth GLO non auie vocacion d'acadèmia, ne d'autoritat dera lengua; en moment dera creacion dera Acadèmia s'ajustarien ara sua existéncia.; ère aconselhador, hège proposicions damb vision panoccitana. S'amassaue tres viatges ar an. Calerie conéisher, divulgar es sòns trabalhs pera qualitat lingüistica e pr'amor que son eth testimoni dera evolucion dera lengua occitana en Catalonha (traductor automatic, vocabularis, materiaus de difusion...). Eth GLO hec amassades per diuèrsi parçans deth territòri dera lengua occitana. Enes Vals occitanes des Aups italians s'i amassèc, en Dronièr, eth 31 d'octobre de 2009. Ena acta dera amassada apareish era aprobacion definitiva deth vocabulari de Naues Tecnologies que publiquèc eth TERMCAT, era aprobacion dera elaboracion d'un cors d'occitan digitau, era avaloracion de pròves de lengua occitana, era aprobacion d'un vocabulari basic occitan-catalan, que siguec publicat, consideracions de quauques iniciatives lingüistiques sus er occitan en Catalonha, seguiment der omenatge a Robèrt Lafont, elaboracion de conselhs entàs aprenents der occitan... e era eleccion de Patrici Pojada

coma President deth GLO. En hereuèr de 2010 eth Secretari de Politica Lingüistica dera Generalitat e eth president deth GLO mantengueren ua longa amassada entà analisar era situacion dera lengua occitana.

Eth GLO degut as cambis dera politica e des representants institucionaus, ath delà de 2011, siguec desbrembat, non se convoquèc mès, però non siguec dissolut ne cancellat.

Patrici Pojada eth 10 de deseme de 2010 s'adrecèc ath Secretari de Politica Lingüistica: "... moltes mercès per tot el que s'ha fet, des de Catalunya, el seu govern i la secretaria de Política Lingüística, per la llengua occitana. No s'oblidarà pas."

Desiri fòrça sòrt ara grana empresa der IEO federau!

Era lengua d'Aran tanben viu enlà d'Occitània

29-06-2025

Hè un parelh de setmanes eth Cimalh sus er interès per occitan en Japon desvelhèc opinions positives des lectors, motivades subertot pr'amor dera surpresa que provòque qu'ath delà dera Val d'Aran en Catalonha o ath delà dera rèsta d'Occitània i pogue auer ua preséncia d'aguesta lengua.

Fòrça aranesi se ven surprenuts pera manca de creença ena valor dera sua lengua pròpia e se queden estonats quan descorbissen qu'era sua forma de parlar desvelhe un interès peth mon enlà. Era manca de consideracion sus era pròpia cultura hè massa soent que l'amaguem e que non sigam promotors dera sua difusion.

Hè quinze dies sopè damb Ròsa Geli en Figuères e me rebrembèc qu'eth dia de Sant Jòrdi de 2024, organizat per Ommiun Culturau, ena placeta dera Rambla de Figuères, era madeisha liegec publicament un poèma dera Prèmi Josep Pla, Maria Angels Anglada, era sua mare, traduït ar occitan, per Lúcia Mas, que l'ajudec enes qüestions fonetiques. Maria Àngels Anglada i d'Abadal (1930-1999) siguec poèta, novellista, critica de literatura, professora... e Membre numerari dera seccion filologica der IEC. Rosa Geli liegie: "Fragiles muralhes/arbes batuts peth vent entre es clòses/ com me bremben/ es rèishes de silenci/entre molti pensaments e era paraula/Tanti viatges mos ei negat, germans, díder es causes/damb nòm clar qu'ua vielha sang dicte"

Ei ua mòstra der interès per occitan, enlà deth territòri. Coma n'ei tanben eth concors de Microrelats en occitan deth Centre Excorsionista de Catalonha, de 2025. Eth CEC organize eth concors ath torn de Sant Jòrdi; ei eth segon an. A auut participacions de fòrça nivèu e es guanhadors an estat Jòrdi Ortiz, Imma Caubet e Michel Barret. Era lengua se hè presenta en diuèrsi lòcs de Catalonha. Jordi Ortiz escriu " En som deth Montardo, era Lua me revelèc ues peades ena nhèu doriva. Sonque de pujada. Adocides. Croishides. Guardè ta darrèr... E comprení, espavordit, que non i

èra solet." Et microescrit d'Imma Caubet ditz "Era broma perdenta mos arture camin de Liat. Ena hèrba esguitlenta passam era net. Es mainatges dormim coma troncs. Papa, vigilant, auie pòur der os. E se siguesse ara? Peth maitin, dia brillant, Mauberme triomfant". E Michel Barret hè era aportacion: "Qu'arneguè au som deu tucòu: "Diable! Non capti pas mei arren! " Que'u se gahè peu menton e que'u muishè l'endret: "E qué vòs captar mei?"".

Tà Sant Jòrdi ena Val d'Aran s'organize peth Conselh Generau d'Aran es concorsi literaris de Mossen Condò e Aran. Ei bon e ac cau hèr, però enlà dera Val d'Aran diuèrses institucions e persones empleguen e protegissen era lengua, coma eth Centre català de Luxemburg qu'enguan a publicat era legenda de Sant Jòrdi en occitan, eth CAOC damb eth Concors Enric Garriga Trullols e fòrça mès frontèra ensús.

Occitània e era occitanitat son motiu d'inspiracion e de literatura per diuèrsi autors per tot eth mon. Artur Jacek Jablonski en 2022, publiquèc un recuelh de poèmes titolat "drobjinë" (Un shinhau). Era sua lengua, dera que n'a estat un activista, ei eth Casubi (Cashob), minorizada, pòc coneishuda e pòc protegida tot e que i an mès de 50.000 parlants. Se parle ena còsta baltica de Polonia. Escriu Jablonski "Dobrze pjisac/jô bél 20 lat stôri/Chcôl jem Nobla dostac/Zdrzôl jô za Mistralà/Na jewo Mirejo kùkôl /V czim Kaszëbskô/je gòrszô wod Provansié" (Escriuerè ben/ è 20 ans/ voi guanhar eth prèmi Nobèl/estudii e trabalhi Mistral/Guardi era sua Mireia/ena mia Casubia/qu'ei pitjor que Provença). Auem de conéisher aqueri activistes de luenh que se fixen en nosati. O es que mès concretament se fixen ena Val d'Aran coma Itxaro Borda, neishuda en Baiona en 1959, Premi Euskadi de Literatura (2002), qu'en 2022 siguec nomenada membre dera Acadèmia der Euskera, Euskaltzaindia; en 2024 publicaue era òbra "Itzalen tektonika" (Tectonica d'ombres). Ena part dera òbra titolada "Haranak & ur-jauziak" (Vals e cascades) escriu: "Lada pikoetan gota doazen xendetan zabiltza/ Haur galdu ura zara malkoak jda mateletan euri/Josep Condo Sambeaten ostoitza duzu sakelan" (Camines per corsères que gotejen enes palmères/Ès un mainatge perdut, es lèrmes

plòn enes tues gautes/Pòrtes era alegria de Jusèp Condò Sambeat ena tua pòcha) e seguís damb fòrça mès referéncies ara cultura d'Aran "Otsoak hezi eta hartzak hazi haur galdu bat zara/Alidé Sansen arbelezko kantak xuxurlatzen dituzu/Urrats bakoitzean berpizten zarela sinesten duzu" (Ès un mainatge perdut criat per lops e ossi/zonzones es cançons d'Alidé Sans ena lòsa/cres que renèishes damb cada nau pas)

Son era mòstra der interès pera lengua e cultura occitana ath delà deth territòri: Japon, País Basc, Polonia, Catalonha... Però non ei cap per tot igual. Aguesta actitud de promocion e de respècte chòque damb aquera deth Sindicat Mixte entara Modernizacion Numerica des Collectivitats en Avairon, qu'assessore as institucions; entre es sues Règles d'Or entà indicar es carrèrs de Roèrgue i figure era de que cau "evitar er occitan".

En mon i trobam de tot!

Era lengua cree frontères ena escòla (I)

06-07-2025

Daurisqui un parelh de Cimalhs sus era situacion dera lengua occitana ena escòla aranesa, profitant dues comunicacions interessantes, d'aguesti dies, qu'analisen era situacion der occitan en ensenhament.

Vage per endeuant qu'era escòla aranesa a estat enes darrèrs quaranta ans era grana transmissora dera lengua pròpia en Aran e que maugrat bères asseveracions que trobaratz en aguesti dus articles, era escòla ei, encara, er endret a on era lengua a un papèr mès relheuant.

Eth dia 18 de junh, dimèrcles, Camila Marvin, cercaira d'origen Estats Units, dirigic un talhèr, Escotam e Parlam, en Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana a on se debatec sus er estudi que hec pendent tot eth cors 2022-23, enes escòles araneses. Ei eth trabalh etnografic de mès longa durada hèt ena Val d'Aran. Pendent tot un an entrèc enes classes de primària e procurèc d'èster ua assistenta, ua participanta, ei a díder de húger dera imatge exclusiva d'observadora. Comencèc era exposicion explicant es complexitats de lengües e de moviments de persones que i a ena Val d'Aran. "I conviuen diuèrsi mons: es qu'an viscut tota era vida damb er aranés, es migrants, es temporèrs... e aguesti mons son difícils d'interrelacionar. Ena escòla eth mon des diuèrsitats cree frontères; es professors classifiquen as mainatges entre es que son aranesi de tostemp, es que non parlen era lengua en casa, es que refusen de parlar-la... era lengua ei un element que cree frontères. En quauques classes i an es listats damb es adreces des mainatges, es dades de salut... e es d'emplec dera lengua. D'aquiu en gessen es frontères."

Eth diuendres següent, dia 20, en Institut d'Estudis Catalans i aueren intervencions sus er occitan jos eth títol "La sociolingüistica en l'espai occitano català". Intervengueren Joan Pujolar, James Costa (qu'exposèc en occitan), Jordi Suïls, Helena Torres e Camila Marvin (que parlèc occitan). Heren ua avaloracion sus era situacion der occitan en tot eth territòri

lingüistic, damb comparacions diuèrses, e era escòla aranesa tornèc a èster protagonista de part deth discors. Ei era que mos ocupe aué.

Assegure Camila qu'es mainatges, molti mainatges, se senten insegurs en emplec dera lengua e açò cree un refús e era creacion de mès frontères identitàries: "Jo sò aranés"; "yo soy venezolano"; "yo soy andaluz", "yo..." e aguesta actitud non ajude bric a possar er emplec dera lengua pròpia deth territòri. Es joeni s'amassen damb joeni des madeishes procedéncies. Es adults tanben. Tot e atau ei valorat coma positiu eth formar part des grops originaris deth país, però er accés non ei fàcil. Se detècte un creishement dera intransigéncia, deth racisme...; se pòt veir ena existéncia d'equips de fotbòl sala damb toti es jogadors dera madeisha procedéncia e nòms, dera equipa, que i hèn alusion. I a fòrça processi e situacions d'includiment e d'exclusion.

Es mèstres ensenhen en aranés, però es mainatges contèsten en castelhan era màger part des viatges.

"Cada centre a era autonomia entà hèr eth projècte lingüistic e a niveu Val d'Aran acabe existint un excés de diversitat: i an centres damb cinc lengües e n 'i a que persuten mès en emplec der occitan... però en cap cas non i a era infraestructura política, dera administracion, entà hèr era comunicacion e eth seguiment; es mèstres se queishen de que les falten materiaus e se passen fòrça temps hènt-lo."

Es administracions non ajuden, falte collaboracion deth Govèrn dera Generalitat e deth Conselh Generau d'Aran, e i a dus besonhs fondamentaus: eth de "dar supòrt, seguiment e collaboracion as centres, e non deishar solets as professors e crear ligams entre es centres. Talament coma ei ara non ei productiu".

Jòrdi Suïls aportèc que "era política lingüistica dera escòla aranesa ei bastida des de laguens; manque ua estructura que dongue supòrt as escòles. Ara ei un trabalh volontari ath que li falte supòrt".

Rebrembi es començaments dera escòla aranesa (era escòla en aranés) enes que sigui un actor, per rason dera mia profession. Efectivament, profitant d'ací e de delà es professors bastírem era política lingüistica dera escòla. Trabalhèrem fòrça ores entà auer un materiau e ua estructura que siguessen profitoses. Hè quaranta ans. E, certament, es causes èren diferentes. Ara eth professorat seguís trabalhant fòrça, però non recep era valoracion e eth supòrt de besonh. Ei difícil hèr de mèstre. E clar, er efecte sus es aprenentatges en generau se'n resent, coma reflèxen es darrères constatacions, e naturaument er occitan, tanben a resultats academics mès febles e reflèxe baishi indexs d'implantacion en comparacion damb ans endarrèr. Cau transformar eth sistèma educatiu, per tot, pes baishi resultats academics... e en Catalonha era transmission der occitan a d'èster un des elements a tier en compde.

Camila met ua qüestion: "es persones activistes qu'èm ena justícia lingüistica mos cau demanar coma podem sostier as mèstres e mainatges en aguesta luta".

Era lengua cree frontères ena escòla (II)

13-07-2025

Hè quaranta ans, era majoria deth professorat dera Val d'Aran, inicièrem un camin ena escòla aranesa (escòla en aranés) que consideràuem pedagogicament eth milhor entara educacion des mainatges, entara sua formacion, e qu'ath madeish temps ère bon entà conservar era lengua dera tèrra. Es actors principaus d'aqueri aconteishements èrem es mèstres, es professionaus que dissenhèrem d'acòrd damb era escòla catalana eth modèl qu'auie coma base d'aprenentatge er emplec dera lengua pròpia. Era escòla qu'auem ara seguís emplegant er occitan coma lengua base.

Camila Marvin qu'a hèt un estudi etnografic dera escòla aranesa pendent tot un cors escolar detècte qu'as escòles, les falte eth supòrt, era coordinacion dera administracion. Camila explique qu'es frontères dera lengua existissen ena escòla.

I a ua baisha avaloracion dera lengua pròpia d'Aran qu'arribe as punts de non èster presenta entar arraïcsament des migrants, des adults; es immigrants aprenen catalan entà poder hèr eth sòn procés administratiu d'arraïcsament, però non aprenen occitan. Falhe era administracion. Ei ua error deth sistèma!

Entre es assistents ath talhèr deth 18 de junh, en IEA-AALO, dirigit per Camila entà valorar eth sòn estudi i ère Angelina Cases, professora jubilada, Conselhèra Generau d'Aran e membre der Institut d'estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Comentèc que siguec en ua classa der Institut d'Aran ena que i auie quate alumnes conscienciats pera lengua occitana e quinze as que non les interessaue. E non se ve un procés peth qu'aguesti quinze posquen cambiar d'actitud. Ei ua mòstra dera realitat dera escòla.

En talhèr tanben i ère Miquèu Segalàs, antic professor d'aranés en Institut d'Aran e president dera Seccion aranesa der IEA-AALO: "I a ua falta d'avaloracion der occitan ath deuant deth castelhan e catalan. Ei pòc

valorat pes madeishi aranesi que pensen que ja n'i a pro damb parlar-lo en casa e que non cau que sigue ena escòla". Des efèctes de tot açò es ges ues actuacions pòc convençudes, timides...

Camila senhale solucions: "serie interessant qu'as trabalhadors temporèrs e as immigrants se les podesse hèr ua immersion en aranés; sonque dus o tres dies, ja serie un bon pas".

A Camila que parle correctament aranés e que l'emplegaue enes classes li an dit "tu ès des bones, ès er esfòrç per parlar era lengua dera tèrra, però i a molta gent, e professors, que non ac hèn". Ei un des problèmes!

I a mèstres ena Val d'Aran, venguts de delà, qu'an dificultats entar accés ara viuenda, problèma extens, e açò provòque ua manca d'implicacion, non dan valor ara lengua e s'acabe senten en tot eth projècte.

Camila a compartit es reflexions damb era comunitat. "Hè dus dies hi un talhèr en Aran "Escotam e cream" Sonque i auie adults; non i auie mainadèra. Voi tornar tath còle entà compartir es reflexions damb era mainadèra". Calerà veir que li transmeten, però tot indique qu'es mainatges responen a ua manca d'interès pera lengua pròpia. Calerà cercar era forma d'interessar-les, però ad aguesta mancança s'ahig es dificultats que ja patissen bères disciplines coma es matematiques entà mantier eth nivèu qu'auien en passat. Eth professorat ei excessivament controlat, mediatizat e es administracions prenen decisions contradictòries e continuament cambiantes. I a un cèrt "caos". I e en tota era escòla europèa.

Eth dia 20 en IEC Jòrdi Suïls asseguraue que "I a ua indiferéncia des adolescents envèrs era lengua occitana; abans era militància ère mès grana; quan es pares d'aguesti adolescents èren joeni auien mès interès pera lengua"

En aqueth temps eth papèr deth professor ère mès considerat; era sua autonomia ère major. Aquerò possibilitaue major implicacion. Auíem "bona fe", però eth professorat d'ara tanben a "bona fe". Lo que non a eth professorat ara ei era confiança deth miei e des administracions.

Son continuament interpellats pera societat. Me diguie, hè uns ans, un cargue educatiu, de qui amagarè eth nòm, qu'era autonomia deth professorat se pèrd, maugrat que se parle dera aparenta major autonomia des centres; açò ei cada dia mès un sistèma militarizat; cau seguir es manaments. Hè quaranta ans construïem ua societat naua, volíem cambiar es causes e hègem, mos botjàuem, parlàuem... e ara eth professorat a, subertot, d'obedir, hèr informes, programacions, avaluacions condicionades, someter-se a contròls, auditories... Ditz Camila que "se parle fòrça de dar valor, però bric d'empoderar; cau dar poder as protagonistes". E ara administracion massa soent se li acodís qu'era formacion deth professorat ei insufisenta... Non ei cèrt! Non ei eth problèma! Un mèstre ei quauquarren mès qu'un transmissor de coneishements.

Enes intervencions deth dia 18 e 20 de junh se manifestèc repetidament era manca d'interès e d'actuacions dera Generalitat e deth Conselh Generau d'Aran as que se senhale coma responsables dera confosa e pòc rentabla situacion lingüistica que se viu ena escòla aranesa.

Cau promòir eth catalan, però non cau desbrembar er occitan (I)

20-07-2025

Non hè guaire en un acte contra era discriminacion promoigut per Ajuntament de Barcelona, se presentèc eth catalan coma un element de pression e de marginacion entàs immigrants. Ei ce que pensen quauqui immigrants ena Val d'Aran respècte der occitan. Considèren qu'era lengua ei emplegada coma descriminatòria pes originaris deth país, que les dificulte era integracion. Jamès auia vist aguestes actituds; hè pensar que se daurís un nau escenari. Perilhós!

Era persecucion deth catalan ei ua constanta. Er Ajuntament d'Alacant, a instància de PP e Vox reclamen as Còrts Valencianes qu'era ciutat d'Alacant sigue en encastre de predomini castelhan. Eth govèrn valencian somet a un procés d'estofament ara Acadèmia Valenciana dera Lengua, autoritat lingüistica, e subvencione entitats promotores deth secessionisme lingüistic.

Enes Baleares, er Ajuntament de Palma discrimine eth catalan enes convocatòries de places d'empreses publiques; eth govèrn deth PP des Isles Baleares eliminèc eth requisit de catalan ena sanitat publica... Aragon a deishat de considerar eth catalan e er aragonés com a lengües pròpies dera comunitat e a reduït era ja baisha subvencion qu'auien. E ena Catalonha deth Nòrd... e Andòrra... e en Catalonha èm ara demora dera senténcia deth Tribunau Constitucionau qu'obligarà a impartir un 25 % en castelhan ena escòla. Per tot!

E ath delà es resultats dera enquesta d'emplecs lingüistics (EULP) son fòrça inquietants entath catalan. Eth catalan ac a mau e açò ei dramatic, tanben, entar occitan; s'eth catalan pèrd, er occitan pèrd. Es esperances der occitan en Catalonha son vinculades ara supervivéncia deth catalan. Non i aurà occitan sense catalan,

Es circonstàncies contràries ath catalan pòrten a realizar iniciatives, propòstes legislatives, mocions, proposicions... Cau èster capables de subvertir era situacion e crear condicions que permeten enfrontar-se

ara catalanofòbia, politica e ciutadana. E assistim a manifestacions, actuacions politiques enes ajuntaments, pactes nacionaus, proposicions e propòstes de leis, mocions parlamentàries e municipaus, acòrds entà possar era preséncia deth catalan en Euròpa... Ei lo que cau!, ei lo corrècte, però se desbrembe o intencionadament s'omitís, pes govèrns e pes institucions, era reivindicacion entara lengua occitana.

Er estat de promocion der occitan en Catalonha ei eth modèl, era mòstra de lo que se demore des der Estat respècte deth catalan. Era proteccion der occitan des de Catalonha ei era generositat lingüistica envèrs un valor culturau... e ara, des de hè un temps, açò s'a amendrit. Per un costat n'i a que simplament l'ignòren, d'auti pensen que se tracte d'un pes complementari entara, ja, dificila situacion deth catalan... S'acabe justificant era indiferéncia. D'auti simplament diden qu'ei competéncia deth Conselh Generau d'Aran e que cau respectar era institucion. Aguesta argumentacion ei ua error; ei era justificacion a qu'es lengües d'Aragon se'n diguen "lapao" e "lapapyp" en lòc de catalan e aragonés, talament com vò/volie eth Govèrn aragonés. S'eth Conselh Generau non actue o "mauactue", era Generalitat e d'autes administracions non ac an d'obviar, an de cobrir es mancances, an de solucionar... Er occitan ei ua valor de toti, e non pas sonque des aranesi. N'i a que pensen qu'er occitan a de protegir-se en sòn territòri, en Occitània e ena Val d'Aran. Deuant d'açò coma justificaram era preséncia deth catalan enes institucions der Estat espanhòl o enes institucions europèes? O era proteccion dera Bressola? Eth catalan sonque tà Catalonha? Lo que servís tath catalan a de servir entar occitan.

En combat entà demanar era oficialitat deth catalan en Euròpa a apareishut un informe tecnic dera Eurocambra qu'explique que s'eth catalan vò èster oficial, tanben n'aurie d'èster er aranés, donques qu'es dues an era madeisha situacion juridica. Aguest informe non ajude a auançar ena promocion dera oficialitat deth catalan e deth possible fracàs d'aguesta oficialitat, er occitan tanben se n'afectarà. Des dera oficialitat deth catalan calerie reconéisher iniciaument qu'er occitan tanben ei ua lengua oficiau (cooficiau en diden quauqu'uns) der Estat espanhòl, abans

de qu'ac diguen des d'Euròpa, e que maugrat qu'es sues condicions sociolingüistiques non son es avientes entà ua oficialitat complèta deth madeish nivèu que pòt assomir eth catalan, er occitan pòt gaudir d'ua cèrta consideracion. Es discorsi politics pòden damb tot. Dobti qu'er occitan enes sues actuaus condicions s'arribe a emplegar en Parlament Europèu, mès enlà de bèra citacion aislada. Auer-ne hèt referéncia ath long deth procès, sense besonh de reclamar-ne era oficialitat en Euròpa, non aurie molestat. Eth desbrembe der occitan revertís contra eth catalan.

Era ignorància der occitan se hè presenta en massa actuacions institucionaus.

S'era promocion e era defensa deth catalan non a en compde er occitan, eth catalan pèrd arguments, pèrd credibilitat.

Cau promòir eth catalan, però non cau desbrembar er occitan (II)

27-07-2025

Eth passat dijaus 17 de juriòl, eth Grop Parlamentari de ERC presentèc en Parlament de Catalonha ua mocion d'interpellacion ath Govèrn sus era situacion deth sistèma de salut: demane ath Govèrn de destinar mès recorsi entà preservar er espaci de drets, libertats e benestar, un major reconeishement professionau des tecnics sanitaris, un nau plan integrau d'urgéncies e un seguit de causes de mès. Entre es requeriments i a incorporar eth catalan coma requisit e garantir es drets lingüistics. Intervengueren es grops des Comuns, des socialistes (PSC), eth Grop Parlamentari de Junts, era CUP e Aliança Catalana (Grop Mixte) qu'apruprètz parlèren deth besonh d'intervier entà promòir eth catalan ena sanitat. Ara seguida eth Partit Popular exposèc que non se pot promòir era "imposicion deth catalan coma esturment excloent", opressor e sectarista. Vox parlèc de dictadura lingüistica.

Era Sanitat ei un encastre prioritari entà protegir eth catalan.

Hè 15 ans, ena aprobacion dera Lei der occitan, aranés en Aran, CIU, ERC, PSC e Iniciativa qu'alavetz sumauen 117 deputats, votèren a favor dera Lei. Era Lei especifique en preambul que "aquesta llei reconeix les responsabilitats compartides del Govèrn de la Generalitat i del Conselh Generau d'Aran" e en article 1 especifique que "L'objecte d'aquesta llei és la protecció a Catalunya de l'occità" e entre es objectius en destacam que cau "fomentar-ne eth coneishement en Catalonha" e en article 2 diden que "Els ciutadans de Catalunya i les seves institucions polítiques reconeixen, emparen i respecten la llengua que singularitza el poble aranès". Sonque es 17 vòts deth Partit Popular e de Ciutadans sigueren en contra. E ara, 15 ans dempús, mos trobam massa soent qu'ena activitat des institucions, deth Parlament e des Govèrns... non se cite entad arren era lengua occitana. I a ua actitud d'indiferéncia, de desbrembe. Açò mos aucís!

Ena interpellacion ath Govèrn sus era manca de proteccion deth catalan en encastre dera sanitat, deth passat 17 de juriòl, non se citèc, per cap

des partits, era lengua occitana. Non se'n hec cap de referéncia d'aquera proteccion que prometien hè 15 ans e qu'era Lei les obligue a tier en compde. Aguesta actitud ei massa soent presenta e ei mortau entara lengua occitana e tanben a un retorn negatiu entara lengua catalana. E non servís eth díder qu'açò ei competéncia deth Conselh Generau d'Aran, e qu'aguest non actue. Non n'i a pro!

Tostemp que pogui hèsqui bèra accion, bèra intervencion entà que s'age en compde era lengua occitana enes accions promotores deth catalan, però ei evident que non arribi a totes es actuacions desirables, e finalament è un sentiment prononciat de que quan reclami era preséncia der occitan se m'obsèrve damb sensacion de considerar-me un problèma. Creigui qu'es mèns interlocutors pensen "un aute viatge eth pesat der occitan", "non n'auem pro damb eth catalan, qu'encara mos cau ocupar der aranés"... e causes per estil. Desiraria qu'era sensibilitat per occitan siguesse compresa e fomentada de forma automatica damb eth catalan, en tot dar sentit ad aqueri versi de Condò de que "mentre acabi de hèr-me fòrta e grana, tu [lengua catalana] da-me era man e atau jamès queirè`"

E en mon des defensors der occitan mos cau enfrentar, tanben, damb es anticatalans. De tostemp, des dera Val d'Aran, viui ua cèrta catalanofobia, non pas damb es mèns familiars, ne damb quauques amistats, però damb fòrça des relacions sociaus. Tostemp m'a cridat era atencion era actitud proaranesista e anticatalana; non e estat capable de comprener-la. Coma se pòt cercar eth progrès aranés sense apreciar eth progrès catalan? Coma tanpòc e podut compréner aqueres actituds prooccitanistes dera grana Occitània que destilen un sentiment anticatalan. Que non ven qu'era lengua catalana a artenhut auanci qu'era occitana aurie volut entada era? E, non entenen qu'eth supòrt deth catalan ei indispensable tà auançar beth shinhau en occitan? Loís Alibèrt, pare dera normativa lingüistica occitana, siguec acusat de procatalan e castigat per açò, per aqueri que la succediren ena defensa der occitan. Ei estranh!

E tanben entre es catalans n'i a que pensen qu'er occitan molèste ath catalan e li dediquen un cèrt mensprètz. N'i a per tot, enes institucions

e enes moviments populars. Però en tot cas, era posicion majoritària des catalans defensors dera sua lengua a estat de solidaritat.

Ara qu'eth futur dera lengua catalana se hè complicat, es actituds anti-catalanes, semblen fòrça creishentes, molt desvolopades... Son un atac sense embuts ara minoria nacionau catalana qu'aurie d'èster denonciat enes instàncies europèes e enes Nacions Unides. Però s'era respòsta d'ua part deth catalanisme politic ei de menspredar, de non tier en compde aquera fraia petita, er occitan, açò serà ua error, qu'evidentament aucirà er occitan, e que se retornarà contra eth catalan.

Eth punt d'anclatge der occitan en Catalonha ei eth catalan.

Mitologia entà demorar

03-08-2025

Era setmana passada i auec era ja tradicionau corsa "Aran per sa lengua" que reivindique ua major preséncia der occitan. Aué era Pujada ath Pòrt de Salau reclame ua major atencion pera lengua occitana. Toti èm conscients que lèu gesseràn es resultats dera EULP sus er emplec der occitan en Catalonha.

E mentre demoram aguesti resultats qu'auien de gésser pendent juriòl e que mos hèn a témer lo pitjor, m'è inclinat per hèr un Cimalh referent ara mitologia possat emocionaument pera lectura deth libre "les secrets du Gascon" (2019) de L.M. Braun-Darrigrand, e pera sensacion de víuer un aluenhament dera mítica occitano-aranesa e ua adesion excessiva ara espanhòla.

Enes referéncies dera òbra de Darrigrand n'i a ua que m'a cridat especiaument era atencion. Ei atribuïda a Auguste Stöber, poèta e folclorista alsacian deth sègle XIX: "un pòble que desbrembe es sòns cants, es sues legendes e era sua istòria, mòstre pòca estima dera sua lengua; ei un suicida espirituau". Un pòble que mòr! Ei avient de parlar-ne mentres demoram uns resultats, es dera EULP, que mos heriràn eth còr.

Hè uns ans damb motiu d'ua amassada felibre anè entà Salies de Bearn. M'apropè entara libreria Febús Avant e podí charrar ua estona damb eth librèr Braun-Darrigrand, istoriador de formacion e antic president der Institut Bearnés e Gascon. Ena libreria i auie òbres editades per "L'Esvelhadou", editoriau dera que Braun-Darrigrand n'ei creador e quauqui des libres son òbra sua. En comprè quauqu'un e bèth viatge les uelhegi. Entre es sues òbres n'i a de reflexion sus era normativa grafica deth gascon, que presente solucions critiques damb era norma grafica classica, alibertiana. Es disquisicions lingüistiques de Braun-Darrigrand me semblen trabalhades, però non representen es mies conviccions. Era norma lingüistica ei, tostemp, objècte de mil reflexions, coma sciencia umanistica, tot pòt relativizar-se, però ei fondamentau d'auer referéncies estables que

mos permeten foncionar d'ua forma sociau aglutinanta e integradora. Açò s'artenh en tot èster disciplinat damb era autoritat lingüistica, qu'en nòste cas ei er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Non podem flirtejar damb toti es rasonaments que gessen! Era Norma, ei norma!

Ara ben, ath cant des sues reflexions lingüistiques enes que non voi hurgar, ne difóner, Darrigrand mos apòrte reflexions sus istòria e istòries de Gasconha. M'an interessat especiaument aqueres qu'expliquen era preséncia des vikings en Gasconha e que dèishen orientada era sua preséncia ena Val d'Aran. Braun-Darrigrand ei coautor d'ua òbra titolada "Des incursions vikings en Gascogne (840-892)".

Ena òbra "Les Secrets du Gascon" i trobam diuèrses referéncies ara mitologia, a istòries magiques, a creences populares... I a eth mite grèc de Pirène. Hercules.... Podem seguir era explicacion sus era existéncia des "becuts" gascons, personatges damb un solet uelh e un pòt exageradament desvolopat semblants as ciclopes. A originat era expression, tanben en Aran, "qu'ei lèg coma un becut". E recuelh era legenda de "Jan der Os", qu'ei fòrça coneishuda per tota Occitània e que non è vist recuelhuda ena Val d'Aran: "un còp ère ua hemna... Un os que gessec deth bòsc, que la gahèc ..., e que l'embarrèc ena sua còva. Cada dia er os li portaue minjar... E un dia auec un hilh, un mainatge, fòrça beròi... Li meteren Jan der Os; que siguec haure..." E era istòria qu'acabe en que Jan der Os se maride damb era hilha deth rei. Eth libre recuelh d'autes istòries.

Entre es publicacions araneses era òbra mès complèta que tracte sus era mitologia aranesa ei era d'Isaura Gratacòs, Sol Invictus, publicada per Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana ena colleccion sus era Istòria d'Aran. S'i recuelhen istòries entranhables, creences inimaginables e molt soent desbrembades. En rebrembam ua: eth crespèth, enes sues formes diuèrses de pastèra e pescajon, ei un "aliment ric e volut, damb ua importanta foncion simbolica. Eth 2 de hereuèr, era Candelèra, calie hèr es crespèths! Encara qu'auéssem auut ua auta causa a hèr". Eth crespèth a ua valor exorcista dera misèria e dera indigéncia;

ei eth simbèu deth generador de vida, dera prosperitat. Eth prumèr crespèth que se hège ena Candelèra se sauvaue enquiara següenta Candelèra. En Aran encara i a famílies qu'ac rebremben. S'embolicaue damb suenh en un drap (o en papèr d'alumini a compdar des ans seishanta) e se sauvaue en vaisherèr, veirina de dus cossi qu'ena part inferiora ei barrada per dues pòrtes de husta. A miei sègle XIX se metie en armari dera ròba blanca, era limanda que s'emplegaue entà sauvar lo que mès estimauen. Dempús deth prumèr crespèth, eth segon ère entath prumèr mainatge que passaue peth carrèr

E mentre passe eth temps procuram mantier es nòstes legendes, es nòstes mitologies, entà non formar d'aqueth collectiu que tanben a desbrembat era lengua. A veir que mos apòrte era Enquesta d'emplecs lingüistics. Èm ara demora! Haram crespèts!

Tà anar hènt temps: Miquèl Ventura, Rèus e Occitània

10-08-2025

Mentre seguim demorant qué mos apòrten es resultats dera EULP (Enquesta d'emplecs lingüistics) guardam eth libre de Jordi Ginebra Serrabou, "Ideòlegs, gramàtics i escriptors", d'Edicions del Centre de Lectura de Reus. Eth libre ei un obsèqui d'Andreu Pujol, collaborador deth Centre de Lectura de Rèus e der I*nstitut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*. Mos interèsse especiaument es referéncies a Miquèl Ventura, contemporanèu de Pompeu Fabra.

Ventura en periòde dera Renaishença e deth Modernisme auec un papèr destacat ena estructuracion e definicion dera lengua catalana, maugrat qu'es sues tèsis non artenheren a èster majoritàries. Er ambient de discussion e de confrontacion dera epòca a molti parallelismes damb ce qu'a passat/passe damb er occitan; però eth catalan consolidèc un plantejament definitiu damb Pompeu Fabra e er Institut d'Estudis Catalans; er occitan pòrte mès d'un sègle de discussions, produït subertot pera manca d'un poder politic compromés.

Era Renaishença catalana e era occitana an punts de trobada; eth prumèr e gran moment dera sua aparicion ei era publicacion de Mireio (1859) de Frederic Mistral. Però entre es sues accions i aueren diferéncies que les portèren a uns resultats distants: es catalans sabien que sonque podien confiar en eri madeishi e açò les portèc ath desvolopament deth nacionalisme; es occitans confièren en un procés vinculat a França; ère era consolidacion d'un colonialisme interior.

Diuèrsi personatges, intellectuaus d'aquera epòca remèrquen eth besonh de projectar ua normalizacion conjunta dera lengua catalana e dera lengua occitana: Antoni de Bofarull, Joaquim Bartrina, Josep Aladern, Miquèl Ventura...

Josep Aladern escriuie que les terres catalanes i occitanes constituixen "una nació d'una unitat lingüistica admirable, com no la posseheix cap més estat dels modernament constituhits per etzarts históricHs".

Miquel Ventura, lingüista, auie ua importanta preparacion academica; ei un personatge lamentablament fòrça desconeishut: catedratic de francés, estudiós der occitan (subvencionat damb 250 ptes per més, per Estat espanhol tà estudiar er occitan; atencion!), professor de lengues romaniques enes universitats des Estats Units, catedratic d'anglés en Madrid... e membre deth grop modernista de Rèus, qu'ère era segona ciutat de Catalonha.

Dera òbra "Ideòlegs, gramatics i escriptors" m'a interessat subertot es cartes que Miquel Ventura adrece a Mossen Alcover, conservades en Archiu Alcover de Palma, enes que repetidament se referís ath besonh de trebalhar conjuntament eth catalan e er occitan.

Parlam d'ua epòca ena qu'eth castelhan ère eth referent des ambits mès elevats e eth catalan ère reservat ara família, ena majoria des poblants de Catalonha. "...cap a la meitat de la dècada dels seixanta la nova literatura catalana es limitava a dibuixar quadres idil·lics de cartró pedra i a expressar l'enyorança del passat".

Miquèl Ventura aprofitèc "...l'avinentesa per somiar en la unitat lingüistica occitanocatalana, un dels temes predilectes del grup modernista de Reus". Rèus, era occitana! E opine Ginebra, qu'Alcover "no es devia allunyar gaire en aquell moment del pensament de Ventura".

Miquel Ventura proposèc a Alcover d'includir en sòn Diccionari "totes les varietats de la llengua d'òc", e ben per açò collaborèc damb era grana òbra d'Alcover en tot hèr-li arribar mès de 9.000 cèdules o definicions de paraules.

En març de 1904 Ventura escriuec a Alcover: "... li trameto lo diari "Campana de Magalouna"... Ja veurà quantes analogies hi ha entre l català i aquesta varietat del Llenguad'òc, malgrat els galicismes que l'omplenen. Crec que dins lo dictionari hi haurien d'entrar totes les varietats de la llengua d'oc... Aixis fora un obra national monumental... Serviria força lo dictionari provençal del Mistral[...] Els qu'haurien de fer o coordinar lo dictionari... tindrien d'esse uns quants philolegs... creant així la Aca-

demia de la Nostra Llengua". Ventura proposèc de crear era Acadèmia e que siguesse era madeisha tath catalan e tar occitan, pera grana relacion entre eres. Alibèrt, e fòrça lingüistes catalans dera epòca, compartien era opinion.

Ventura hec coneishences importantes: "me scric amb el Perbosc i penso anar a veure al venerable Mistral, a Devoluy, Leguiel..." E li recomane a Alcover qu'entre en relacion damb eri: "L'amic Perbosc ... té la Grammatica llemosina de Roux, la de Raynouard i la de... Suposo que per l'obra del dictionari les prestaria volenter... pot demanar-le-hi"

Era relacion entre er occitan e eth catalan ère fòrça mès estreta que non pas ara. Ventura, Alcover, Aladern, Fabra, Carbonell, Alibèrt... sigueren personatges que pendent un temps compartiren era idea d'unificar es dues lengües. Era lengua ei ua concrecion dera autenticitat der esperit.

Auem uns resultats poc esperançadors, dera EULP, entath catalan e demoram es resultats entar occitan. Ara èm en vacances, però non deueriem de tardar!

Er exemple des occitans de Calàbria

17-08-2025

Èm en vacances e encara non coneishem es resultats sus era enquesta d'emplecs lingüistic (EULP) sus er occitan en Catalonha e ena opinion publica ja se tem lo pitjor e se comence a sénter que se parle de volontats de silenciar eth coneishement.

En sègle XII diuèrsi moviments voleren reformar era glèisa cristiana. Ena Val d'Aran e ena màger part d'Occitània èrem jos era influéncia des catars, des que segontes quauqui autors en Aran i auec un parelh de bisbes; en parlaram un aute dia. Aué èm interessats pes vaudesi (eth nòm a eth sòn origen en "es poblants des vals"). Èren presents subertot en nòrd d'Itàlia e sigueren perseguits coma eretges, talament coma es catars. Però era preséncia des vaudesi, contràriament as catars, s'a mantegut en mès de 800 ans e aué en dia encara i son ena Val Pellice, Val Germanasca e Val Pisone, valades occitanes. Son vals vaudeses, enes que s'i practique era religion. Tot e qu'era Inquisicion siguec creada entà perseguir es catars, era sua activitat s'estenec entà d'autes confesions e es vaudesi sigueren objècte dera sua persecucion.

Es persecucions les portèren e emigrar des vals deth Piemont italian, entà d'autes tèrres a on practicar es sues creences: Sud-america, Alemanha, Estat Units... e eth sud d'Itàlia. Ena Calàbria italiana i an dus pòbles, resultats dera hujuda des vaudesi enes qu'an conservat era lengua occitana e bères costums: Sant Sixt dels Valdeses e La Gàrdia Piamontesa. Fixatz-vos enes denominacions que mantien es sòns origens. Hèn referéncia as valdesi e ath Piemont, tot e qu'eth pòble se tròbe en Calàbria, ben aluenhat deth nòrd. Entre es dues poblacions an uns 2000 poblants; s'i parle occitan e cada an se celèbren hèstes vinculades ara lengua e as tradicions occitanes.

Enes començaments deth sègle XXI en Sant Sixt i auie un programa d'ensenhament der occitan en orari extraescolar. Maria Mirandola n'ère era

responsable deth projècte: a mès dera lengua se hège ua transmission des cançons e dances occitanes.

Er estudiós referent dera lengua occitana de La Gàrdia e de Sant Sixt ei Hans Peter Kunert, autor de diuèrsi estudis der occitan de Calàbria, bèra gramatica e subertot, amassa damb dues persones mès, Giuseppe Creazzo e Agostino Formica, deth manuau entar ensenhament dera lengua occitana ena escòla que se titole "O libre meu" e qu'a servit entà qu'en Calàbria aprenen er occitan. Ei un libre der an 2001 e de bèra forma i an parallelismes lingüistics damb er occitan aranés. Ena presentacion deth projècte Agostino Formica, en italian, destaque que "ho avvertito con grande sofferenza il degrado del guardiolo nelle giovani generazioni" (è trobat damb gran patiment era degradacion deth gardiòl enes generacions mès joenes). Tanben cau destacar qu'era grafia qu'ensenhe eth manuau ei era "classica" e ei basada ena sua tradicion medievau d'escríuer er occitan; talament coma hèm damb er occitan aranés.

E totun, trobam qu'es dificultats, era distància damb er occitan aranés ei grana, però non tant coma entà negar era pertenença ara madeisha lengua. Mos especifique qu'entà mantier era unitat dera lengua era orientacion "ei de convertir eth gardiòl (nòm que pren er occitan pròpi de La Gàrdia) escrit en ua lengua comprensibla ath delà de La Gàrdia..., era grafia dera paraula gardiòla se base mès en aspècte dera paraula en tot er airau occitan que non pas ena sua prononciacion en La Gardia". Era volontat ei subertot de mantier era connexion e non crear fractura. Mo'n calerie apréner!

Met er exemple dera paraula "natura" que se calesse representar ena forma locau de La Gàrdia calerie escríuer "natora"; s'auessen optat per aguesta darrèra forma, era paraula serie irreconeishibla enes ambients occitans.

Eth gardiol ei plen d'italianismes, però en manuau d'ensenhament ena escòla an preferit es formes franco occitanes, que non pas es italianismes entà mantier es arraïcs.

Cride era atencion en manuau era referéncia insistenta, destacada en modul-leçon 19, sus era persecucion que patiren es vaudesi, sus era explicacion de qui èren e sus es persecucions e masèls qu'aueren de suportar, especiaument eth de 1561 dera Pòrta dal Sang; un des dictats ditz: "Lhi prèire catolic qu'ilh fasian pilhar pure lhi Valdés ab cotèll long. Puei ilh lhi van pòrta a la piaça, vichinat a la Pòrta granda dal país de La Gàrdia. Ilh lhi van condamnar a mòrt. La pòrta ilh se quiama la Pòrta dal Sang". (Es capelhans catolics que hègen préner es vaudesi damb un long guinhauet. Dempús les portèren tara plaça apròp dera Pòrta granda deth país de La Gàrdia. Eri les condemnèren a mòrt. Era pòrta se'n ditz era Pòrta dal Sang". Des der aranés veiguem ua cèrta distància lingüistica; des deth provençau ei fòrça menora.

Es occitans de Calabria ac an mès difícil qu'es occitans de Catalonha, però mantien es principis integradors damb era rèsta d'Occitània; non hèn fractura sus era unitat dera lengua.

Seguiram demorant es resultats dera EULP, qu'èren anonciats entath mès de juriòl de 2025.

Paie

27-08-2025

Se consultatz eth diccionari der aranés, en "pare" trobaratz "Pair deth pair o dera mair". D'ua forma mès ortodòxa l'auem designat coma "pair-sénher". Tanben "pare-vielh". Mès ena varianta aranesa, damb eth mot "pare", mos botjam ena polisèmia: quan didem "l'ac a dit sa pare", "eth sòn pare vò que trabalhe"... per influéncia deth catalan mos referim ath progenitor, ath pair. E quan un mainatge cride "pare" a ua persona sabem que se referís ath "pair deth pair o dera mair".

Hè dus ans e miei que sò "pare"; eth mèn hilh a ua polida hilha que se ditz Júlia, era mia arrèhilha. Hè apruprèz un an que se m'adrece en tot díder eth mèn cargue de "pare". Però en començament i auien sons que li costèc d'apréner e deformaue paraules; coma toti es mainatges. D'aguesta dificultat entà formular bèra letra, un tecnic en diderie "dislàlia", qu'a nòm de malautia, de mancança.

Era qüestion ei que Júlia enes prumères paraules, coma era majoria des mainatges, auie dificultat entà dider era "r" e donques non sabie prononciar correctament "pare". Diguie "paie", e cada viatge que se m'adreçaue entà jo ère tota ua declaracion d'amor, e positivaua eth sòn esfòrç.

Es tecnics aurien dit qu'aquera forma ère producte deth rotacisme, era dificultat entà articular eth son deth fonèma /r/ simpla en paraules coma "cara" o "taure", o era /r/ vibranta en paraules coma "rata" o "tèrra". E dilhèu aurien explicat que cau complir es acòrds sociaus as qu'auem arribat en matèria de correccion, donques que se non ei atau podem ocasionar problèmes de comunicacion e diagnosticar ua patologia que pòt ocasionar frostracions que pòden produïr un aislament sociau. E bé! E jo coma bon pair-sénher entà atacar eth problèma li acabaria comprant aqueth conde de "Renata y su dificultad para pronunciar la R. Un cuento sobre la autoestima y la superación personal".

E ben... calie interpretar es causes d'ua forma diferenta. Júlia ena sua infantilesa intervenguie en mèn mon e en des mès propèrs en tot emplegar

es recorsi de que disposaue. Ei exactament lo que hè tota persona. E ena sua individualitat, emplegaue eth lenguatge dera comunicación damb un critèri d'economia, d'utilitat, talament coma hèm es adults e damb aguest recors diguie ua paraula que jo e es mèns familiars enteniem perfectament: eth "paie" de Júlia sò jo. E qu'en un conjunt sociau i age ua forma particulara d'expression non ei arren de nau, passe en totes en lengües, en totes es comunitats e en tot moment.

En Arrens auem recuelhut era forma "paiset"; Coromines ditz que "se tracte d'ua forma relaxada proveïda de sufixe diminutiu, damb caràcter ipocoristic". Arrens ei a pròp de Lorda, a dues ores dera Val d'Aran, en coche. Era forma aranesa de "paiset" poderie èster "paiet" o "paieret" que non ei guaire distanta dera forma "paie" dera mia arrehilha.

En País Basc entà denominar ath pare, ath pair, i a era forma "aita", que pòrte ua carga emocionau fòrta. Er origen de "aita" se considère protoassiatica e se la relacione damb eth turc "ata", er inuit "attata", era lengua des hurrites (3000 ans abans Crist en Messopotamia) "attai"... En jaciment arqueologic de Veleia, eth mès important deth país Basc, i trobèren "ata" e non pas "aita"; non pòt èster aquera "i" eth resultat d'un fenomen semblant ath de "paie"?

Es francesi o es chinesi an ua especiau deficultat damb era /r/; articulen diferent o non l'articulen.

O aqueth fenomen d'aqueri nau germans qu'administren ua pagina de Tik Tok damb mès de dus milions de visitants. Des nau sonque n'i a tres que non an problèma damb era prononciacion dera letra /r/ e coincidís damb qu'es tres an es uelhs verds. Incognita a resòler! O podem rebrembar a bèth politic, coma Xavier Trias qu'a dificultat entà articular era /r/. Ena Amazònia entre es Huni Kuin se li ditz "paie" a ua persona vielha considerada sàbia. N'i aurie tà toti...

Ara Júlia ja a aprés a díder era /r/, però ena nòsta intimitat era forma "paie" me semble era mès familiara, era autentica e era legitima. Era legitimitat de bères paraules non aurie de vier indicada sonque pera

consideracion tecnica des adults. Calerie qu'era identificacion des mès petits tanben auesse un pes important. Demori mès arrehilhs e demori que toti eri me diguen "paie" e que mès famílies adòpten aguesta forma, s'es sòns petits empleguen aguesta articulacion per facilitat e per economia e demori que laguens d'uns ans era forma "paie" sigue majoritària e la podegam méter en diccionari. Peth moment emplegui aguest Cimalh entà hèr-la publica. En definitiva aguesta ei era manèra coma es lengües an evolucionat ath long dera istòria e des territòris, en tot adaptar-se as cambis per economia, influéncies des autes lengües, facilitacion... Atau se formen e transformen es lengües. E naturaument, non proposi que se cambie era grafia dera paraula. Escriueram "pare" però liegeram /paie/; coma en moltes autes paraules, en totes es lengües, escriuem lo qu'era cultura mos a legat e prononciam lo que conven.

Seguim demorant es resultats dera EULP der occitan.

Causes dera lengua en ostiu aranés

31-08-2025

Non coneishem encara es resultats dera enquesta d'emplecs lingüistics EULP. Comence seteme e volem creir qu'ena represa deth cors non tardaràn en gésser. Serà eth moment d'èster critics; er estat dera lengua non ei bon e segurament es institucions aurien de hèr fòrça mès. Entretant aguest ostiu, en Aran, auem presenciat un creishement d'actes hestius ath torn der occitan, però contràriament tanben auem assistit a un menor emplec dera lengua enes actes institucionaus, enes cartèls des hèstes majors...

Era *Pujada ath pòrt de Salau*, eth passat dia 3 d'agost, mantenguec eth ton hestiu e reivindicatiu des darrèrs 37 ans: bandères occitanes e catalanes e cants allosius as dues cultures ampliren era montanha. Eth discors mès reivindicatiu e compromés d'aguest ostiu ena Val d'Aran e es sòns entorns l'ac deuem a Annie Wolf, presidenta der IEO d'Arieja. En Pòrt de Salau ath deuant de mès de 400 persones diguec que: "... le vent de la pour ven mès fòrt que le vent de la montanha. E dins aquel rambalh, la lenga, la cultura, la transmission, le sens collectiu..., tot aquo ne patís". S'adrecèc as catalans: "... en çò vòstre, l'usatge social del català fa enrè... Mas malgrat tot, le catalan dispausa encara de mejans fòrts, d'una volontat política regionala e d'estructuras solidas". E analisèc era situacion der occitan: "... en çò nòstre l'escòla s'ensenha pas pro [l'occitan], se'n parla pas dins l'administracion, les medias ne fan pas cas, la cultura e los artistas son pas sostenguts. De l'occitan, l'economia se'n trufa, la societat le troba inutil...". Però deishèc un messatge de non conformar-mos: "...la montanha es pas una barralha; es un lòc de rescontre... per dire que sem encara vius... Nos cal bastir, crear, parlar, partejar. Cal pas esperar que le monde càmbie; le cal començar de cambiar"

Eth darrèr dimenge de juriòl era *Corsa Aran per sa lengua* mantenguec eth sòn acostumat format. En discors dera Presidenta, Imma Caubet, hec insisténcia en besonh dera proteccion der occitan aranés, pera sua feblesa

e especiaument en besonh d'ua major implicacion dera Corporacion Catalana de Mieis Audiovisuaus

Aguest ostiu a estat un moment de trobada en celebracions de hèsta, en hestivaus vinculats en cèrta forma ara nòsta cultura. I an agut, au mens, tres hestivaus. Eth Terson, promoigut peth Conselh Generau d'Aran, ath torn dera Hèsta d'Aran deth 17 de junh. En aguesta segona edicion mos aportèc musiques de procedéncies diuèrses, tanben occitanes, e referéncies gastronomiques. Eth dusau hestivau l'organizèc er Ajuntament de Naut Aran, damb eth nòm de Sons dera Garona. N'a estat era tresau edicion, deth 7 ath 10 d'agost e a mès de musiques d'ací e de delà i a auut bèra auta activitat coma explics de condes, talhèr de cant... E eth tresau hestivau, Pòble Viu, a estat aguest cap de setmana en Vilac. Ei organizat per Stereo Val e Perifèria Culturau, ena sua quatau edicion. Pòble Viu a compdat damb musiques, totes occitanes, conferéncies, debats, talhèrs, cites gastronomiques...

Er increment de hestivaus e de hèstes ei destacable.

E ath delà de mès en mès i an grops musicaus dera Val d'Aran que s'atrevissen a hèr pèces en aranés, bèra hèsta major a organizat bals populars damb musica d'Aran, s'an vist concèrts esporadics de grops venguts de dehòra que canten en occitan... Era musica en occitan creish e aguest ei un bon simptoma, sense desbrembar que tanben se convertís en un signe dera manca de preséncia sociau: lo darrèr que quede, quan ja non i a lengua, ei era musica.

E en encastre des anecdòtes, eth President Jòrdi Pujol, que ja compde damb 95 ans, ara fin de juriòl, visitèc era Val d'Aran, e ath delà de trobar-se damb amics e de passejar peth país volec visitar era Acadèmia aranesa dera lengua occitana e conversar sus er estat der occitan. Non podí èster ena trobada e me sap grèu, però m'a tornat ara memòria ua passatge. En ocasion qu'èra de visita, en Parlament de Catalonha, hè 23 ans, Pujol gessec deth grop damb eth qu'ère entorat e s'adrecec entà a on jo èra entà plantejar-me ua qüestion: "fa 20 anys vàrem prendre la

decisió d'adoptar unes normes ortogràfiques per a l'aranès que eren diferents de les que s'havien utilitzat fins aquell moment. Hi va haver unes cèrtes protestes. Creus que ens vàrem equivocar?". Me quedè sorprés e estonat. Se referie ad aqueth moment en que s'aprovèren es normes ortografiques, en 1983, diferentes as que s'auien emplegat enquia alavetz. Sonque sabí contestar que non, d'ua forma cuerta e qu'era adopcion des normes ortografiques mos auien permés d'interrelacionar-mos culturaument damb era rèsta d'Occitània e non quedar aislats. Me responec que se quedaue satisfèt. Ei sonque ua anecdòta, però me semble bon de fixa-la en aguest escrit.

Aguest seteme auríem de conéisher es resultats dera EULP der occitan. Es deth catalan se coneisheren a miei hereuèr passat. Pr'amor de qué es der occitan pòrten sies mesi d'endarreriment? Qué passe? Qui ac arture? En parlaram!

Era Acadèmia der occitan en Barcelona (I)

07-09-2025

Er Estatut d'Autonomia ei ben clar, "er occitan ei oficiau en Catalonha", e totun encara i an massa ciutadans e subertot massa politics qu'interprèten qu'er occitan ei sonque oficiau ena Val d'Aran e limiten eth sòn camp d'accion ath petit territòri. Ei ua error e a mès ei mortau entara lengua occitana, e aqueri politics qu'actuen damb aguesta referéncia ac saben: aucissen era lengua occitana. Er occitan ei oficiau en Catalonha, e ei tota Catalonha era responsabla dera sua mòrt o supervivéncia, talament coma n'ei dera lengua catalana.

Ei damb aguesta orientacion que Catalonha compde damb dues acadèmies, autoritat de lengua: er Institut d'Estudis Catalans e er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Eth IEC a era sedença en Barcelona e er IEA-AALO l'a ena Val d'Aran, coma semble naturau, tot e que non serie dehòra de lòc que l'auesse en Barcelona.

En Plen de Juriòl de 2024 es membres der IEA-AALO encarguèren ath sòn President que hesse es passi de besonh entà auer sedença en Barcelona. Cau èster ena capital deth país que la protegís; ei er espaci a on ei oficiau.

E ara... aqueth encargue serà ua realitat: er IEA-AALO aurà sedença en Barcelona. Catalonha a dotze acadèmies; n'a dues de lengua e dètz de d'autes tematiques, medecina, farmàcia, veterinària, economia... e era Acadèmia dera lengua occitana ère era soleta que non ère en Barcelona. Era mancança de preséncia ena capital li produie un cèrt aire de marginalitat. S'era lengua ei de Catalonha, cau èster ena capital.

Era sedença der IEA-AALO en Barcelona se place enes espacis deth IEC e compde damb dubertura ath public ues ores ara setmana, que facilite er accés as sues produccions a toti es poblants de Catalonha, possibilite era relacion damb toti es ciutadans e la reforce damb es institucions.

Era preséncia der IEA-AALO en Barcelona crearà ua referéncia entara lengua occitana, e damb era Barcelona complemente eth sòn caractèr

de capitalitat culturau e Catalonha mòstre era dimension deth sòn compromís damb era lengua petita. Aqueri ciutadans e institucions de Catalonha que considèren e respèten era oficialitat der occitan ac auràn mès avient.

Er acte inaugurau dera sedença der IEA-AALO en Barcelona serà eth diuendres 3 d'octobre, ena sedença deth IEC. Serà presidit pera presidenta deth IEC, Teresa Cabré, e peth president der IEA-AALO, Jèp de Montoya, qu'intervieràn sus es relacions der occitan e deth catalan en un mon qu'a dificultats entara conservacion des lengües dites regionaus, minoritàries o minorizades. Rebrembaràn era amassada deth mes de mai de 2024, ena Val d'Aran, en Betren, entre era seccion filologica deth IEC e er IEA-AALO, que servic entà consolidar ua relacion establa entre es dues Acadèmies. Tanben rebrembaràn qu'en 2019 er IEA-AALO hec ua amassada deth sòn Plen ena sedença deth IEC, ena qu'aprovèc eth vocabulari basic der occitan estandard. E tanben es dues presentacions de publicacions hètes per IEA-AALO ena sedença deth IEC, enes darrèrs ans, e era conferéncia inaugurau deth cors deth IEC de 2018, realizada peth President der IEA-AALO. Es relacions entre es dues institucions an estat continues. I a volontat de relacion.

E mos cau rebrembar a Loís Alibèrt en Barcelona en 1932 e 1933 adreçantse, en occitan, ath public numerós ena Universitat de Barcelona. En 1932 siguec ena classa de Pompeu Fabra, president dera Seccion Filologica deth IEC, acompanhat per Ventura Gassol, conselhèr de Cultura dera Generalitat. Ac rebrembaram damb detalh en Cimalh que ven.

Er acte d'inauguracion dera sedença deth 3 d'octobre, serà completat damb era intervencion d'aqueri dus academics der IEA-AALO que son tanben academics deth IEC: Ramon Sistac, membre dera seccion filologica deth IEC, delegat deth IEC en Lhèida, membre dera "Academia aragonesa de la lengua" e membre dera seccion aranesa der IEA-AALO que harà ua aportacion sus es relacions istoriques entre es dues lengües. E Patrici Pojada, membre dera Seccion Istorico-Arqueologica deth IEC, membre dera seccion estandard der IEA-AALO e flamant president der Institut

d'Estudis Occitans (IEO). Un IEO qu'entò hè 40 ans, auie era consideracion d'acadèmia e autoritat de lengua, portavotz e intèrpret legitimat dera realitat dera lengua. Pojada parlarà sus es relacions der IEO damb Catalonha, eth tractament der occitan en França e en Catalonha e era valor dera lengua occitana. E entre discorsi auram, damb dues pèces, a Eric Fraj, membre der junta der IEO e cantautor de reconeishuda trajectòria.

Era difícil situacion dera lengua catalana e era situacion terminau dera lengua occitana seràn en hons des convèrses e des manifestacions que se produïsquen ath torn dera inauguracion der IEA-AALO en Barcelona. E se ja coneishem es resultats dera enquesta d'emplecs lingüistics dera Generalitat, EULP, entar occitan, calerà parlar-ne; encara que sigue en convèrses privades. De ben segur qu'institucionaument se pòt hèr mès, fòrça mès, pera lengua occitana.

Era Acadèmia der occitan en Barcelona (II e darrèr)
Fabra proposèc a Alibèrt coma membre deth IEC

14-09-2025

Enes setmanes que vien er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, daurirà era sua sedença en Barcelona enes dependéncies der Institut d'Estudis Catalans. Ei un pas trascendent ena relacion entre es dues autoritats des lengües catalana e occitana e entar exercici des foncions pròpies der IEA-AALO.

En 1932 e 1933, en tot que se viuie un seguit d'actes e manifestacions en Barcelona, en relacion as dues lengües, i destaquèren es dues conferéncies des pares normatius dera lengua occitana e dera lengua catalana, Loís Alibèrt e Pompeu Fabra, ena Universitat de Barcelona. Fabra ère president dera Seccion Filologica der Institut d'Estudis Catalans e Alibèrt ère en procés d'acabament dera normativa, ena qu'en bères ocasions intervenguie Fabra. Ei basicament era normativa qu'auem ara, tar estandard e tara varianta aranesa.

En 1932, eth dia 2 de març, eth secretari dera Societat d'Estudis Occitans, Loís Alibèrt, hec era conferéncia ena classa de Pompeu Fabra. L'acompanhaue Ventura Gasol, conselhèr de Cultura dera Generalitat, Alexandre Galí, eth pedagòg, Josep Carbonell...

Fabra apuntèc qu'era decadéncia der occitan auie començat abans qu'era decadéncia deth catalan. Adreçant-se a Alibèrt li diguec que "Si capitatz seretz non solament digne de la reconeissença de vostres compatriotas, mas encara de nos autres, los catalans". Ara seguida Loís Alibèrt definic era unitat occitano-romana entre era unitat ibero-romana e era gallo-romana. Diguec que "Ni lo catalan, ni lo languedocian, ni lo lemosin, ni lo provençal, ni lo gascon... non son ni ibero-romanas, ni gallo-romanas, contituïssen puslèu una nacionalitat lingüistica: l'occitano-romana, intermediària entre las doas autras" e metec en qüestion es opinions de filològs espanhòls e estrangèrs, coma Damaso Alonso, que "s'an deishat influïr pes artificioses realitats estataus".

Hec ua analisi lingüistica comparant eth languedocian damb d'auti dialèctes e matisèc que "la sieu obra e la de la Societat d'Estudis Occitans volen amplificar la de Pompeu fabra e del Institut d'Estudis Catalans"

Ventura Gasol regracièc en nòm dera Generalitat e deth sòn President eth trebalh d'Alibèrt e remerquèc era emocion de sénter er occitan ena Universitat de Barcelona, *"centre testimoniau des ideaus culturaus de Catalonha"*.

Londeman Alibèrt siguec recebut peth president dera Generalitat, Francesc Macià, e per alcalde de Barcelona Jaume Aiguader.

Alibèrt siguec proposat entà èster membre dera seccion filologica deth IEC per Fabra, Jaume Bofill i Mates (Guerau de Liost) e d'auti. Auie d'ingressar ara seguida dera publicacion dera Gramatica (1935). Es aconteishements ac impediren. Domatge! Imaginem es conseqüéncies de qu' Alibèrt auesse estat membre deth IEC!

Ath cap d'un an, eth 18 d'abriu de 1933, Alibèrt tornèc entara Universitat de Barcelona. Ena session presidida peth Rector e membre deth IEC, Jaume Serra i Húnter, Fabra diguec que "Tots aplegats[...] podem obténer sens grand esforç una lenga dins la quala nos podem parlar e legir perfectament". Fabra parlaue occitan.

Se commemoraue era Renaishença catalana. Manifestèc Alibèrt qu'es Renaishences Occitana e Catalana, non son ua efectè dera auta, son dus moviments parallèls neishuts des madeishes causes. Analisec era Renaishença catalana en tot explicar qu'anèc mès enlà deth simple moviment literari e que "una literatura pot pas viure sens lo pietge [tronc] d'un poder nacional pròpi"; siguec critic damb era renaishença occitana: "[es nòsti estudiosi] demoran indiferents sinon ostils a las preocupacions nacionalas occitanas. Nostres professors son fonccionaris al servici de l'Estat francés e son mai que mai ocupats a cremar d'encens sus l'autar del centralisme e de la unitat". Hec un repàs sus era relacion deth catalan e der occitan, es semblances lingüistiques e era conveniéncia de considerar era sua interrelacion, e insistic ena existéncia des parlars occita-

no-romanics entre es ibero-romanics e es gallo-romanics pr'amor que "son l'instrument d'una cultura independenta e originala". E acabaue en "que somiam a ua impossibla e benlèu indesirabla unitat. Non èm era madeisha lengua però auem era solucion dera armonia e era concòrdia, ua comunitat de lengua e de cultura".

D'auti actes conformèren era relacion istorica des dues lengües, però es contactes entre es dus illustres mèstres, pares des dues grafies, e autoritats lingüistiques deth moment, ei bon de rebrembar-les ena creacion dera sedença en Barcelona der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, enes dependéncies der Institut d'Estudis Catalans. Aguesta dubertura s'inscriu ena línia que merquèren Fabra, Alibèrt e d'auti lingüistes.

Eth dia 3 d'octobre ena inauguracion dera sedença dera Acadèmia der occitan en Barcelona en tornaram a parlar, talament coma parlaram des resultats, presentats o non, dera enquesta d'emplecs lingüistics der occitan e deth catalan.

Eth deputat Jorge Pueyo

21-09-2025

Hè tres ans que se coneishec un estudi deth Conselh Generau d'Aran sus er emplec der aranés entre es joeni. Es resultats èren dolents: eth 18 % auien er occitan coma lengua familiara, e sonque eth 2% l'emplegaue bèth viatge enes hilats sociaus. E dempús d'aquerò non auem vist reaccions entà revertir era situacion. Segurament era Enquesta d'emplecs lingüistics dera Generalitat, es resultats dera quau, entar occitan, auien de gésser en hereuèr passat amassa damb es deth catalan, presente dades mès preocupantes e cau pensar qu'aguesta ei ua des rasons entà que non s'agen publicat.

Calerà analisar qué an hèt es administracions entà evitar aguesta pèrta der occitan, simbèu dera proteccion lingüistica de Catalonha, mòstra dera identitat d'Aran. Era Generalitat de Catalonha e eth Conselh Generau d'Aran son es institucions que mès an hèt ath sòn favor, però segurament an desbrembat quauques actuacions que son es responsables d'aguest desastre.

Er Estat espanhòl a auut un considerable abandonament en aguest encastre, però i an experiéncies que mos demòstren que se i auesse auut demanes e reivindicacions favorables, possiblement era actitud der Estat aurie estat diferenta.

Jorge Pueyo ei avocat, deputat per Aragon, en Congrès, pera CHA (Chunta Aragonesista) laguens deth Grop Sumar. Des deth començament a clar qu'un des vectors dera sua luta politica ei era defensa e era promocion dera lengua aragonesa, qu'a ath torn de 15.000 parlants, repartits entre diuèrses vals d'Aragon. Aprofitant era possibilitat d'emplegar es lengües oficiaus en Congrés, Pueyo, e maugrat qu'er aragonés non ei oficiau, n'a hèt un emplec continuat.

Eth 21 de juriòl passat declaraue que "aué è er orgulh d'anonciar qu'auem artenhut qu'er Estat, per prumèr viatge reconeishque eth dret lingüistic des aragonesi; deman s'apròve en Conselh de Ministres ua línia de finan-

ciacion annau de 100.000 € entàs lengües d'Aragon". E maugrat qu'eth PP e Vox, en Govèrn d'Aragon an eliminat es pòques ajudes que i auien entara Acadèmia aragonesa de la Lengua, eth Govèrn centrau gràcies as actuacions d'aguest deputat a metut fren ara persecucion lingüistica.

Ditz Pueyo que "er aragonés ei patrimoni immateriau de toti es aragonesi e aragoneses, parlen o no aragonés, però tanben de tota era umanitat, e mòstre era nòsta forma unica de veir e enténer eth mon. Non a color politic, ei de toti e totes, e quinsevolh qu'ataque era nòsta lengua ataque tota era ciutadania aragonesa". Podetz tornar a liéger aguesta opinion en tot substituïr aragonés per occitan e veiratz que servís entà totes es lengües.

E Pueyo seguís damb que "auer artenhut aguesta subvencion ei un orgulh... E ja ei trist qu'er Estat age mès preocupacion peth patrimoni aragonés qu'eth pròpi Govèrn d'Aragon, sequestrat pes politiques d'assimilacionisme culturau de Vox, qu'emplegue es lengües coma arma politica".

Coma qu'er aragonés non ei lengua oficiau, eth reglament l'obligue a que se l'emplegue, s'a de autotraduïr e açò reduís eth sòn temps d'exposicion, motiu peth qu'a viatges Pueyo a de renonciar ath sòn emplec. E totun, i an un bon numèro d'ocasions enes qu'a parlat aragonés. Tostemp salude e se depedís ena sua lengua pròpia. Ei a díder qu'en Congrès an ua constància dera existéncia der aragonés. En cèrtes ocasions eth Diari de Sessions recuelh que "(Continúa su intervención en lengua aragonesa)", e non transcriu arren; non recuelh es sòns arguments, però a deishat testimoni dera existéncia dera sua lengua. Dempús en sòn blog o enes hilats sociaus Pueyo reflectís damb detalh tota era intervencion.

E recentament, en Agost, eth deputat Pueyo amassa damb eth deputat asturian Rafael Cofiño an entrat en Congrès ua Proposicion non de lei entà qu'er aragonés e er asturian siguen ensenhats enes escòles oficiaus d'idiòmes.

S'es representants publics en Congrès assomissen era defensa dera lengua, er Estat responerie, en bères ocasions, coma ac demòstren es ac-

tuacions des grops ERC, Junts... e Jorge Pueyo, que jurèc eth cargue en aragonés.

Comparatz damb era actitud diferenta deth deputat aranés deth PSC-PSOE Amador Marqués, exconselhèr d'Aran e exalcalde de Bossòst, que jamès emplegue er aranés en Congrès e en aguest cas non aurie reduccion de temps per èster ua lengua oficiau, e aurie dret a traduccion simultanea. Non l'emplegue per ideologia: ditz que s'exprèsse en "la lengua comun". Marqués non votèc a favor d'ajudar estructuraument ar Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, defensada per ERC, eth 19 de març de 2024 e aprovada gràcies as vòts de ERC, Junts, Euskalerria Bildu, Sumar e PP. Òc, eth PP en favor der aranés e eth PSOE d'Amador, non! Desconcertant!

Pueyo posse ajudes tara Acadèmia der aragonés, Amador les nègue tara der aranés; dus perfils diferents de deputats!

Quan es lengües se pèrden, entre d'autes causes, ei pr'amor der abandonament a que la someten es politics. Damb es dades dera EULP analisaram es abandonaments a que se condemne era lengua occitana.

Senténcia deth TSJC (I)

28-09-2025

En mai de 2024, deuant des incerteses que se produïen ena escòla catalana, respècte deth catalan, e des aparicions d'opinions e d'accions contràries ath sòn emplec, eth Govèrn dera Generalitat publiquèc un decrèt entà protegir-lo, subertot ath nivèu de lengua veiculara. Coma ère naturau eth decrèt servie, tanben, entà protegir er emplec der occitan ena escòla aranesa. Un viatge mès er occitan se beneficiaue dera sensibilitat existenta entath catalan. Des dera sua oficialitat en 2006 eth catalan e er occitan van amassa. Nuancem: Tot soent van amassa!

Aqueth decrèt provoquèc era presentacion d'un recors contenciós-administratiu pera **Assemblea per una Escola Bilingüe de Catalunya** (AEB) en Tribunau Superior de Justícia de Catalonha. Se referie basicament ath cas deth catalan, però eth catalan e er occitan van dera man. Eth Tribunau suspenec cautelarament eth decrèt enquia que non dictèsse senténcia. Un dia abans deth passat 11 de seteme, eth Tribunau, a hèt publica era senténcia: a anullat quauqui articles deth decrèt. Diuèrsi mieis an analisat es repercusions tath catalan; en aguest article n'analisam es efèctes envèrs er occitan.

Però eth decrèt non a estat anullat ena sua totalitat; e donques i a ua part, qu'en dictar senténcia, quede validada e ei d'obligat compliment. Damb era senténcia se lhèue era suspension cautelara. Analisam aqueri aspèctes que'n quedar anullats perjudiquen eth normau desvolopament der occitan ena escòla. En Cimalh que ven haram un repàs d'aqueri articles validats e des repercusions. E veiram, maugrat tot, qu'an mès conseqüéncies es articles qu'ara son vigents que non pas es anullats.

Era senténcia anulle er article 2 a on se mèrquen es finalitats. Ditz er article que cau assegurar era competéncia comunicativa plena en occitan ara fin dera etapa segondària obligatòria e qu'er occitan a d'èster era lengua d'atencion ar alumnat nauvengut, era de relacion intèrna deth centre e era de projeccion extèrna. Er article ei anullat peth TSJC.

Tanben anulle er article 4 que ditz qu'er aranés a d'èster era lengua normaument emplegada coma veiculara enes centres educatius dera Val d'Aran. Er occitan, segontes interprète eth TSJC, non pòt èster era lengua normalament emplegada.

Tanben s'anulle er article 6 que ditz qu'es comunicats oraus e escrits, es bulletins d'avaluacion, era lengua des reunions familiars, a d'èster er aranés e s'es famílies an de besonh un supòrt lingüistic ena sua lengua pròpia, les ac cau dar, però i a d'auer ua preeminéncia der occitan. Eth materiau didactic e es activitats educatives an d'èster en occitan. Tanben especifique qu'era rotulacion, era comunicacion digitau e es indicacions extèrnes e intèrnes an d'èster en occitan. Quede anullat. Tot açò ac elimine eth TSJC.

Anulle, per article 10, qu'er aranés a d'èster era lengua d'acuelhuda der alumnat nauvengut.

Anulle er article 33 que da era responsabilitat as direccions des centres publics d'ensenhament non universitari de garantir qu'er aranés sigue era lengua normalament emplegada coma veiculara e d'aprenentatge.

Era decision deth TSJC se resumís en qué basicament vò evitar qu'er occitan sigue era lengua veiculara ena escòla aranesa.

Era Generalitat a dit que recorrerà, que presentarà recors de casacion, e quauqui ajuntaments de Catalonha presentaràn declaracions contràries. Suposadament en recors dera Generalitat e enes mocions des ajuntaments de Catalonha trobaram referéncies ara lengua occitana. Era consciéncia enes ajuntaments de Catalonha sus era oficialitat dera lengua occitana ei petita, però ei mès grana de lo que podem imaginar. Ei de demorar que bèth ajuntament aranés hèsque bèra protèsta. Eth Conselh Generau, en expression dera Sindica, protèste contra era senténcia, però deuerie de hèr bèra manifestacion collegiada, passà'c peth Plen e votar ua mocion contrària ara decision deth Tribunau Superior de Justícia de Catalonha e aconselhar as ajuntaments dera Val d'Aran de hèr bèra manifestacion contra. Cau hèr resisténcia, se se pèrd era lengua se pèrd era

rason d'èster deth Conselh Generau d'Aran. Non ei bon de deishà'c tot en mans de Catalonha. Se non, mos podem trobar en qu'es ajuntaments catalans mòstren ua sensibilitat damb era lengua occitana, que non an es ajuntaments aranesi, ne eth Conselh Generau d'Aran.

E totun, tot depenent de coma s'aplique era decision deth TSJC per part dera Generalitat ei ben possible qu'es causes non càmbien massa de coma son ara. Era escòla aranesa a programes diuèrsi, segontes eth projècte lingüistic de cada centre e era major part d'eri ja presenten ua adaptacion ad aguesta senténcia, sense renonciar a un possible emplec destacat dera lengua occitana. En aguesti moments er emplec der occitan ena escòla ei emmarcat en un procés inclusiu e transversau dera lengua e ei bon que seguisque estant atau, tot garantint era igualtat e es madeishes oportunitats. Era escòla hè dera lengua un element de coesion.

E entretant seguim demorant es resultats, der occitan, dera EULP.

Senténcia deth TSJC (II e darrèr)
Eth Departament d'Educacion a d'implementar eth C2 d'occitan

05-10-2025

En mai de 2024 era Generalitat de Catalonha publiquèc eth decrèt 91/2024 entà protegir eth catalan ena escòla, des atacs que recep continuament. Eth Tribunau Superior de Justícia de Catalonha, a raïtz d'un recors dera Assemblea per una Escola Bilingüe, ne declarèc era suspension cautelara enquia que non dictèsse senténcia. Aguesta se hec publica eth 10 de seteme passat; anulle quauqui articles que declarauen eth catalan e er occitan coma es lengües veiculares dera escòla obligatòria.

Ara ben, era senténcia non a anollat d'auti articles, les da vigéncia e les cau auer en compde en exercici educatiu. Son d'obligat compliment.

Er article 5 ditz qu'enes ensenhaments de formacion professionau en Aran, a mès deth catalan e deth castelhan calerà perfeccionar er aranés. Tanben qu'es centres d'adults an d'oferir ensenhament der occitan. E que cau assegurar era possibilitat d'aprenentatge der occitan en forma presenciau e non presenciau dehòra d'Aran. I a trabalh: es ensenhaments professionaus, en Aran, an d'auer ensenhament der occitan; en aguesti moments non n'i a. Cau possar-les-i, cau administrar-les e dotar-les. Tanben cau assegurar era possibilitat deth sòn aprenentatge per tota Catalonha: era sua preséncia en aguesti moments ei minima. Eth Departament d'Educacion i a era responsabilitat e eth Conselh Generau d'Aran aurie de hèr-ne un seguiment.

Pera validacion des articles dera senténcia ei norma aquerò que ditz que "es curriculums que fixe era Administracion educativa catalana relatius ara educacion obligatòria an d'includir eth coneishement dera realitat lingüistica, istorica e culturau d'Aran e era sua vinculacion damb era lengua e cultura occitanes". Era realitat occitana d'Aran a d'èster ena formacion de toti es alumnes catalans. Cau possar era actitud catalana de supòrt pera diversitat culturau e húger der assimilacionisme

que signifique era ignorància der hèt occitan. Encara i a un naut desconeishement d'aguesta realitat.

Però damb un major potenciau ena projeccion dera lengua i an es articles que parlen dera competéncia lingüistica deth professorat. Especifiquen qu'eth personau docent a de conéisher er aranés, eth catalan e eth castelhan e a d'èster en condicions de hèr-ne un emplec adequat, orau e escrit en exercici dera foncion docenta. E aciu cau articular es processi que calgue entà garantir aguest manament.

Concrète, eth decrèt, qu'eth personau de naua incorporacion a d'auer un nivèu, en occitan, equivalent ath C2 deth MECR. E aciu se mos presente un aute problèma: non conegui cap institucion, Generalitat de Catalonha o Conselh Generau d'Aran qu'age desvolopat era programacion e es contenguts deth nivèu C2 d'occitan, e donques non s'a podut implementar; ei a díder que non existís.

E ath delà cada cors i an problèmes entà garantir que toti es aspirants a realizar eth C1, definit, e impartit peth Conselh Generau d'Aran, poguen satisfèr era sua volontat de matricular-se. Aguest C1 e es auti nivèus son estructurats peth Conselh Generau d'Aran, però son mau estructurats, ja que non responen as exigéncies der Estat e deth Conselh d'Euròpa; causa dera que parlaram en un aute Cimalh. Eth Conselh Generau non oferís plaça entà toti es ciutadans que vòlen matricular-se e açò ja dure hè quauqui ans. Ei un problèma! A afectacion sus era pervivéncia dera lengua. Calerie evità'c.

Era normativa obligue a que s'impartisque formacion der occitan ath personau docent e non docent des centres. Eth Departament d'Educacion a de promòir era competéncia lingüistica deth professorat, era organizacion de corsi de formacion, era creacion e emplec d'arnesi didactics e a de supervisar era acreditacion deth personau.

Era disposicion addicionau especifique qu'era acreditacion deth nivèu C2 d'occitan la cau exigir ath personau docent qu'accedisque ara borsa e as que participen en concors entà èster foncionaris a comp-

dar deth cors 2025-26; ei a díder, ja! E eth cors C2 non existís... E donques, cau crear-lo e implementar-lo.

Ei un bon moment tà tier en compde mancances que presente era actuau formacion en lengua occitana: er alumne de C2 aurie de gésser damb era capacitat de relacionar-se damb es autes variantes der occitan e de conéisher e liéger es autors mès importants dera literatura occitana. Ac cau incorporar entà evitar era fractura, que s'està gestant, dera varianta aranesa dera rèsta dera lengua occitana, e entà assegurar qu'es alumnes son portadors dera cultura occitana.

Era responsabilitat deth compliment d'aguestes obligacions ei dera Generalitat, deth Departament d'Educacion, però eth Conselh Generau d'Aran en pòt hèr eth seguiment.

Resumim: eth cors que ven calerà qu'es professors dera Val d'Aran agen eth nivèu C2 d'occitan, qu'er occitan se pogue apréner en tota Catalonha e que sigue present enes programes escolars de toti es alumnes catalans.

Endeuant e anim!

Entretant encara non coneishem es resultats dera EULP entar occitan.

Crónica dera inauguracion der IEA-AALO en Barcelona (I)

12-10-2025

Hè 10 ans, eth 26 d'octobre, auí eth gòi de hèr era conferéncia, coma President der IEA-AALO, ena inauguracion deth cors der Institut d'Estudis Catalans; un aunor qu'agraïsqui ar antic president Joan Domenec Ros. Parlè dera istòria comuna dera lengua catalana e dera lengua occitana e de tres amistats qu'an mercat eth sòn devier: "era amistat entre Balaguer, Mistral e Verdaguer, entre Sarrieu e Condò, e entre Alibèrt, Carbonell e Fabra. Uns catalans, es auti occitans, qu'aueren er objectiu dera lengua occitana, que contribuïren a definir e promòir". En aqueth acte demanè ath IEC, qu'exercisse de german gran der Institut d'Estudis Aranesi pr'amor qu'açò ei bon entà Catalonha e ei imprecindible entara Val d'Aran e Occitània.

En 2024 viuérem ua amassada conjunta dera seccion filologica deth IEC e der IEA-AALO e eth passat 3 d'octobre gaudírem ua naua etapa des relacions entre es dues acadèmies de lengua. Es presidents Teresa Cabré deth IEC e Jèp de Montoya der IEA-AALO presentèren er acte inaugurau dera delegacion der Institut d'Estudis Aranesi ena sedença der Institut d'Estudis Catalans. Era sala Prat de la Riba ère plia, damb gent de totes es procedéncies, en ua session cargada de testimònis e d'esperances en aguest moment en qu'es nòstes lengües presenten dolentes perspectives. Teresa Cabré e Jèp de Montoya garantizen ua relacion de futur des dues lengües.

Didec Teresa Cabré que "l'entrada de l'IEA-AALO en aquestes dependències no és només un gest simbòlic, sinó una passa decisiva per a la llengua occitana, que d'aquesta manera consolida la seva presència a la capital catalana... Aquesta nova etapa ens donarà l'oportunitat de treballar plegats, amb esperit de cooperació i visió de futur, perquè l'occità continui essent reconegut, promogut i viscut com a patrimoni col·lectiu. Estic convençuda que aquest espai, compartit i obert, serà font de diàleg, de projectes i d'esperances compartides." E Jèp de Montoya aportèc que "ei damb emocion e fòrça satisfaccion qu'aué acuelhem era inauguraci-

on dera nòsta delegacion en Barcelona. Aguesta actuacion simbolize un pas istoric entara nòsta institucion... Qu'aguest acte sigue eth punt de partida d'ua naua etapa, mès ambiciosa e participativa, ena qu'era nòsta lengua s'afirme encara mès coma çò qu'ei: un tresaur viu, patrimòni de toti. "

Conferencièren Ramon Sistac e Patrici Pojada, es dues persones que compartissen era sua pertenença as dues entitats.

Ramon Sistac, membre, tanben, dera Academia aragonesa de la lengua, hec un repàs pera relacion entre es lengües pròpies d'Occitània e Catalonha, per sua latinitat, pera koiné istorica, pes lexics compartits, pes relacions personaus qu'an existit ath long des ans entre es dus costats dera grincha pirenenca, pes moviments migratòris entre un costat e er aute, pes punts de trobada que mos amparen, pes hèts istorics que voleren unificar es dus territòris, pes incoeréncies administratives qu'a viatges presenten es estats... e aportèc que "independentament de se èm trenta milions o catorze mès setze, ei evident qu'auem un auviatge compartit que cau conservar e, ei mès, fomentar."

De Patrici Pojada qu'a mès de compromés damb es dues Acadèmies a assomit recentament era notabla responsabilitat de recuperar, coma President, er Institut d'Estudis Occitans en cau remercar tanben, qu'ei membre deth conselh lingüistic deth Congrès Permanent de la Lenga Occitana. Ena sua intervencion titolada "Collaborar al servici de la lenga occitana: un projecte per un futur compartit" parlèc sus era necessitat dera recuperacion dera consideracion sociau der Institut d'Estudis Occitans e deth besonh e dera sua volontat d'arténher a que sigue era tresau acadèmia en ua relacion establa damb es dues acadèmies que se retroben: "...es cap a un futur convergent plen de collaboracions entre los organismes de promocion de l'occitan que vòli obrar... una rason fondamentala qu'es la de la proximitat istorica, culturala e lingüistica prigonda e consubstanciala de las nòstras tèrras que voldriái ajudar a far viure... coneissi las nòstras flaquesas, nosautres, avèm pas ges de sosten institucional o ben pauc, dependèm totalament del volontariat de mili-

tants que comptan pas temps e energia. Es una fòrça, segur, mas aquò basta pas. Totun, coma es lo combat de tota ma vida, i vòli pas renonciar e espèri que nos i trobarem totes amassa"

Er acte compdèc damb era meravilhosa interpretacion, per Eric Fraj, de dues pèces musicaus, ua damb letra de Robèrt Martí e era auta de Raimbaut de Vaqueiras, eth trobador, que dèren un complement agradiu ar acte.

Dionís Guiteras, vicepresident dera Deputacion de Barcelona e Xavier Vila conselhèr de politica lingüistica dera Generalitat meteren eth punt finau ar acte inauguraru dera sedença en tot manifestar-se compromesi e solidaris damb era promocion des lengües catalana e occitana e damb eth trabalh, es besonhs e era relacion des dues Acadèmies.

E... seguim demorant es resultats dera EULP der occitan.

Cronica dera inauguracion der IEA-AALO en Barcelona (II e darrèr)

19-10-2025

Era inauguracion dera Acadèmia dera lengua occitana en Barcelona, ena sedença der Institut d'Estudis Catalans cònste de tres actes. Er acte propiament inaugurau deth dia 3 d'octobre en qu'intervengueren es presidents Teresa Cabré e Jèp de Montoya, es membres Ramon Sistac e Patrici Pojada, era actuacion de Eric Fraj e es autoritats Dionís Guiteras dera Diputacion de Barcelona e Xavier Vila deth Departament de Politica Lingüistica dera Generalitat, que parlèc en un corrècte aranés. Londeman eth segon acte siguec eth dera celebracion deth Plen dera Acadèmia e des seccions aranesa e estandard ena sala Puig i Cadafalc deth IEC e eth tresau acte vierà eth 18 de deseme en madeish IEC a on se barràra per prumèr viatge eth cors academic de 2025. Se barrarà eth 12au. cors; ei encara ua acadèmia joena; s'i presentarà era memòria des actuacions mès emblematiques, es mès trascendentes der an.

Mereish ua referéncia er acte que sus es mieis de comunicacion digitaus en catalan e occitan se celebrèc just eth dia abans en Espaci Vilaweb, organizat per Archiu Occitan dera Universitat Autonòma de Barcelona. Ua excellenta analisi de Vicent Partal, membre dera seccion filologica deth IEC e anima de Vilaweb e de Ferriol Macip, implicat des de hè molti ans enes mies de comunicacion en occitan coma Jornalet e insistent activista. Siguec coma ua entrada ar acte inaugurau de londeman. Concludic en que cau auer ua comunitat de sosten entà poder mantier un miei de comunicacion en aguesta societat plia d'incerteses e de cambis rapids.

Eth Plen dera Acadèmia permetec as membres era analisi dera sua activitat, era consideracion des sues formes de foncionar, eth repàs des 14 programes que i an dubèrts e era aprobacion d'un manifest/declaracion, front ara senténcia deth Tribunau Superior de Justícia de Catalonha qu'a anollat aqueri articles deth Decrèt 91/2024 que protegien era veicularitat der occitan ena escòla obligatòria dera Val d'Aran. Era declaracion demane "as institucions catalanes, Generalitat de Catalonha (Parlament e Govèrn), e araneses, Conselh Generau d'Aran, qu'era senténcia servis-

que de motor entà incrementar era preséncia der occitan e era sua potenciacion e promocion laguens dera escòla, e era integracion des mainatges ena lengua pròpia e oficiau dera comunitat".

Era seccion aranesa aprovèc eth programa entà qu'eth Diccionari occitan aranés en línia, consultable des dera pagina dera Acadèmia, sigue accessible des des mòbils e un ambiciós projècte sus era toponimia menora qu'enguan a de dar fruts enes toponims de Bausen, Arties e Garòs... Ena Seccion estandard s'acordèc proposar un acòrd de collaboracion ar Institut d'Estudis Occitans (IEO) e qu'er an que ven, ath torn deth Plen, se hèsque ua jornada de reflexion sus era lengua estandard (que bèri membres nomenten generau, referenciau...).

Se hec era visita ar espaci destinat entara Acadèmia, plaçat ena Avenguda Maria Aurelia Campmany damb entrada pera libreria deth IEC.

Ua lengua sense capitau ei ua lengua escapçada. Es teories ath torn dera capitau dera lengua occitana de Catalonha an estat diuèrses. Aqueri qu'an pensat que Vielha represente toti es valors de besonh entà èster era capitau dera lengua occitana de Catalonha an descubèrt qu'eth dimensionat e eth plaçament ei un factor determinant, que non n'i a pro, que cau mès dinamisme, mès massa critica, mès iniciatives, mès diuersitat... Auiem pensat qu'era capitau naturau ère Tolosa; guardauem tath nòrd e mos fixauem ena istòria dera lengua, enes intercambis naturaus e umans, en encastre naturau que determine era geografia e anauem a parar en Tolosa o dilhèu en Bordèu, en tot passar per Pau; però non, es camins que provedissen era nòsta promocion, es nòsti principis, es nòstes preocupacions, es reivindicacions mès trascendentes que dan sentit ath combat pera lengua en aguesti tempsi de "caòs", d'inconstàncies e de transformacions accelerades mos pòrten tà Barcelona: ei capitau, dilhèu compartida damb d'autes, dera occitanitat. En Barcelona se hèn es leis mès auançades, e es normatives mès progressistes en benefici dera lengua occitana; en Barcelona s'establissen es dinamiques mès enriquidores, es mès respectuoses, es mès estimolantes en favor der occitan, en Barcelona se cree en lengua occitana, se promocione ena IA, se hèn

estudis, se publiquen libres, se promò era sua preséncia ena TV e enes mieis de comunicacion e enes hilats sociaus... Son es leis, es normatives mès beneficioses, mès respectuoses, mès trascendentes entara promocion der occitan de tot eth mon e ei açò que la convertís ena capitau dera lengua occitana. Era sedença dera Acadèmia dera lengua occitana a tardat massa ans en hèr-se presenta en Barcelona, pr'amor qu'ei ua lengua de Catalonha. Ja ère ora!

Hè temps proposè, sense èxit, qu'era Acadèmia aranesa dera lengua occitana se diguesse en realitat Acadèmia catalana dera lengua occitana.

E entretant es resultats dera EULP seguissen sense coneisher-se.

Qué passe damb era Enquesta d'emplecs lingüistics?

16-10-2025

Es Cimalhs de cada setmana provòquen quauques reaccions que me sap grèu de silenciar. Eth debat a de servir entà orientar era opinion e canalizar es actuacions des institucions e tanben des particulars. Però m'enfronti ara resèrva obligatòria, que deui as comunicants, quan es opinions m'arriben per canal privat, peth corrèu electronic, per watshapp... e tot soent non m'atrevisqui a reflexar aqueri arguments que de ben segur contribuirien a articular un estat d'opinion.

M'a escrit Tonet (nòm fictici). Escuelhi aguest nòm per aquerò de "Non plores Tonet". Me ditz que ei preocupat per estat der emplec der aranés: "...[en Cimalh] dides que cau possar era creacion e implantacion deth nivèu C2 d'occitan. Non me semble pas cap mala idea; totun pensi que mos auem de predar en hèr a parlar aranés a toti aqueri que tot e auer un nivèu non articulen ne ua paraula ena sua vida vidanta. Mos cau sajar d'animar ara gent que demore en país a tier era lengua, venguen d'a on venguen; animar as comèrci, bars e restaurants a qu'agen panèus, menus... en aranés. Sai qu'ei difícil e totun ei enes nòstes mans de hè'c. Mès exigéncies e cambis enes normatiues e corsi non mos pòrte enlòc. Vos encoratgi a reflexionar e a actuar peth ben dera lengua"

Sigui agraït ath comentari de Tonet, francament. E voi profitar des sòns arguments. Mos "cau reflexionar"; i sò d'acòrd, Sò encara mès d'acòrd ena sua conclusion de "reflexionar e actuar". Auríem de hèr aguesta reflexion a nivèus personaus, mès subertot a nivèus collectius e encara mès a nivèus institucionaus, a on semble que i a ua conformacion tacita; e se Tonet reclame "reflexionar e actuar" ei ben ben pr'amor de qu'ara non viuem ne ua causa ne era auta e subertot non ac viuem per part des administracions.

Ei francament desencoratjador veir qu'encara non sabem es resultats dera EULP entar occitan dempús de ueit mesi de retard respècte deth catalan. Saber er estat dera lengua ei er arnés basic entà ua reflexion ben

orientada; e maugrat tot creigui qu'es administracions non son massa preocupades per aguesta mancança, pera pòca reflexion e pera manca d'actuacion.

Ara mos urgís es resultats dera Enquesta d'emplecs linguistics, ja que s'a generat ua sensacion de qu'es resultats son desastrosi, que maugrat quauqui esfòrci s'està viuent era mòrt dera lengua. E semble que mos i conformam. Mos les cau ja e mos cau reaccionar!

Pr'amor de que non se divulguen es resultats? Volem suposar es motius. En referim dus. Eth prumèr, eth mès preocupant, eth mès difós, ei que se vòlen silenciar es resultats perque desvelharien opinions contràries as actuacions institucionaus e se potenciarie ua critica que non agradarie as qu'aurien de potenciar er emplec dera lengua, e era sua preséncia sociau. Voi pensar qu'aguesta non ei ben ben era rason. Creigui qu'encara viuem en un procés democratic de transparéncies e que silenciar er estat des causes ei ua actuacion totalitària pròpia de regims dictatoriaus. Non creigui que sigue aguesta era situacion; pendent es ans que me mòigui en combat pera lengua era possibilitat de parlar-ne dubèrtament e d'accedir a totes es informacions a estat enorme. En Catalonha ja se hègen estudis rigorosi sus er emplec der occitan enes ans 80 deth sègle passat, dempús deth franquisme, quan en França èren absolutament desconeishuts e sense cap de tipe d'iniciativa entà realizar-les. Encara aué en França es estudis son parciaus. E en Itàlia, d'estudis sus er emplec dera lengua occitana, ne se'n parle. Non pensi pas qu'ara s'actue ena línia d'amagar era informacion, però detècti un increment d'aguesta opinion. En aguesti moments de transformacions sociaus molta gent pense que se vòlen ignorar es resultats.

I a un dusau argument peth que creigui que non gessen es resultats. Pensi qu'era rason ei mès de tipe tecnic, de problèmes de gestion, ena elaboracion deth trabalh. S'a detectat bèth resultat contradictòri, incèrt o mau elaborat e aquerò a arturat tot er estudi. Però dempús de 8 mesi i a auut eth temps de corregir es problèmes tecnics. A on ei eth problèma? Voi pensar, sense sabé'c, qu'eth problèma ei qu'entre era estructura

qu'elabòre er estudi e es institucions propiament promotores dera lengua non i a un contacte dirècte o ua jerarquia efectiva. Ei a díder que qui a de hèr correcions de besonh e acabar er estudi non son ne era Conselheria de Politica Lingüistica dera Generalitat ne eth Conselh Generau d'Aran. Mès, en tot cas, aguestes dues institucions aurien d'emplegar es sues potencialitats entà animar o presionar entà que qui a d'acabar er estudi ac hèsque e evitar era impresion, estenuda, de que i an interèssi entà ignorar eth sòn coneishement.

Totaument d'acòrd damb Tonet, cau qu'es administracions, peth deuant, es institucions, es organizacions, es particulars... intervenguen. Tonet en ditz "animen a que s'emplegue era lengua" pròpia en aqueri encastres enes qu'era Enquesta d'emplecs lingüistics mos indique que son mès problematics.

Eth despropòsit francés per occitan

02-11-2025

Eth 8 d'abriu de 2021 era Assemblea Nacionau francesa aprovèc era Lei possada peth Deputat Paul Molac relativa ara proteccion e ara promocion des lengües territoriaus de França. Depositèrem era confiança en qu'es causes anauen a cambiar ena proteccion e promocion der occitan.

Però, ère ua lei estranha. Non ère promoiguda peth Govèrn de França; ei mès, eth Govèrn s'i auie mostrat contrari e totun era grana majoria des deputats i auien votat a favor. Era Lei portaue subertot auanci importants en ensenhament der occitan. Mès un conjunt de Deputats deth grop deth Govèrn presentèc recors d'inconstitucionalitat e era senténcia deth Tribunau retalhèc quauqui articles dera Lei e placèc era lengua occitana, e es autes, en ua situacion pitjor dera qu'auien abans.

Efècte boomerang! Quan semble qu'auançam en realitat vam endarrèr.

Ara, eth passat 15 d'octobre, un important grop de senadors a presentat un dossièr sus era proteccion des lengües regionaus.

Er informe remèrque qu'es locutors der occitan son majoritariament majors de 60 ans, e qu'era lengua s'amortarà en espaci d'ua generacion se non se met en practica immediatament ua política ambiciosa. Rebrembe que "non existís un estudi estadistic exaustiu deth numèro de locutors" der occitan, maugrat qu'en 2020, er Office Public de la Langue hec un trebalh enes regions Occitània e Naua-Aquitània, e tanben ena Val d'Aran, que reflexaue qu'enes ciutats sonque eth 2% declaren parlar er occitan sense dificultat.

E ath long der informe, de 60 pagines, repasse era istòria dera lengua occitana ena Republica e remèrque que "era escòla francesa se bastic contra er occitan [e es autes lengües] e qu'eth Conselh Constitucionau en 1999 ratificaue que mantier ua lengua regionau, coma er occitan, ei era negacion des principis sus es qu'a estat fondada era Republica, e qu'eth president dera Republica ena Acadèmia Francesa en 2024 diguie qu'er

occitan [e es lengües regionaus] son un esturment entara division dera nacion, e qu'era Lei Deixonne de 1951 tolerèc er ensenhament der occitan mès que non lo metec en valor...". Es senadors tòquen era realitat.

Diden en dossièr que "an estat nombrosi es ministres qu'an afirmat era sua concienciacion damb er occitan, però non se concrèten enes politiques publiques". Remèrquen que quate ans dempús dera Lei Molac s'an incrementat es punts de blocatge e de dificultat entara promocion der occitan [e des autes lengües]. Açò cree ua importanta decepcion, enes actors der occitan, pera manca de méter en practica es acòrds. Er informe que s'ocupe subertot d'aspèctes vinculats ar ensenhament remèrque era manca de professors capables d'ensenhar en occitan e ditz qu'entar *Office public de la langue occitane* açò ei "un fourreau sans sabre", "ua gaina sense espada", pera manca de recorsi umans, lo qu'a ocasionat qu'enes dètz darrèrs ans sonque s'a podut daurir dues classes bilingües.

Però es senadors afirmen qu'ua reaccion ei possibla e qu'eth problèma mès important ei era abséncia d'un encastre estatau que mèrque directives clares entàs servicis. Eth desvolopament des lengües regionaus depend aué en dia deth volontarisme. En cas der occitan ena escòla, era sua promocion varie fortament entre es tres districtes administratius deth territòri e encara mès entre es dètz-e-nau departaments afectats. Er informe va seguit d'ua seria de recomanacions entre es que destacam eth besonh d'ua "estratègia nacionau der ensenhament e dera promocion der occitan [e des lengües regionaus] damb era finalitat de garantir un possament igualitari" en tot eth territòri lingüistic.

Rebremben es senadors que, a mès dera escòla, cau un trebalh de possament e de promocion der occitan ena societat e que "ei en tot mantier ua visibilitat e ua viuesa der occitan en espaci public que se demostrarà era utilitat dera sua conservacion" e qu'es lengues "non deuen d'èster reduïdes a un estatus de disciplina escolara".

Ei entà exigir un posicionament deth Govèrn francés en favor der occitan qu'eth passat dissabte dia 25, en Vilafranca de Roèrga, ua manifes-

tacion, ua des mès importantes des darrèrs 10 ans reclamèc ua política publica que mos aluenhe dera desaparicion. Siguec ua manifestacion organizada per gent joena que reclamaue era descolonizacion interiora. I èrem quauqui vielhs, quauqu'uns des de tostemp, però i auie fòrça joeni e portauen era organizacion e era veu des actes. Siguec originala, polida, era musica e es cants non parèren, se meteren es nòms des carrèrs en occitan, de per tot a on passaue era manifestacion (un papèr collat dessús dera placa en francés) e se bastic er ostau de Joan Petit (ua estructura de husta damb forma de casa), coma simbèu dera luta reivindicativa. Joan Petit, eth dera cançon, ère de Vilafranca; auie estat un comandament dera rebelion contra er excés impositiu de França e siguec mutilat coma castic.

Èm ena finau, en acabament der emplec dera lengua, coma diden es senadors, però encara i a combat. Encara i a temps entara reaccion.